

2022
№3

Педагогічний вісник

ШАНОВНА ОСВІТЯНЬКА СПІЛЬНОТО!

Редакція часопису «Педагогічний вісник» вітає вас із Днем знань і початком нового навчального року. Зичимо всім працівникам освіти примноження здобутків та професійного зростання!

Попереду непростий навчальний рік і основне завдання вчителя, педагога, освітянина - не тільки навчати, а і зберегти фізичне і психологічне здоров'я, життя своїх учнів, тим самим формувати майбутнє нашої держави. Тому бажаємо всім освітянам бути мудрішими і виваженішими у цей складний час.

Наша журнал, як обласне друковане і інтернет-видання, розраховане на широке коло читачів в освітніх закладах та поза ними, і надалі надаватиме інформаційно-методичну підтримку. Редакція чекає на матеріали, основні теми яких: створення умов безпечного освітнього середовища, інновації, дистанційна освіта, перемоги обдарованих дітей, психологічні поради дітям і батькам. В умовах, коли російський агресор маніпулює нашою історією, надзвичайно важливою є тема національно-патріотичного виховання і українських традицій, формування соціально громадянської компетенції дітей.

Всім миру та злагоди, наснаги у роботі і стійкого оптимізму! Все буде Україна!

Наталія ЧЕПУРНА,

головний редактор журналу, ректор комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», кандидат педагогічних наук, доцент,
Заслужений працівник освіти України

Засновник журналу:
Черкаський обласний інститут
послідипномної освіти педагогічних
працівників

Регістраційне свідоцтво
ЧС № 1034 ПР від 20.09.2018

Журнал видається з березня 1995 року
щоквартально

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Н.М.Чепурна, ректор КНЗ "Черкаський
обласний інститут послідипномної освіти
педагогічних працівників Черкаської обласної
ради", кандидат педагогічних наук, Заслужений
працівник освіти України, доцент
(головний редактор)

Г.А.Назаренко, проректор
з наукової-методичної роботи інституту,
професор, доктор педагогічних наук
(науковий редактор)

К.М.Криворот (заступник головного редактора)

Н.І.Лісова, проректор з питань зовнішнього
незалежного оцінювання та моніторингу якості
освіти інституту, доктор педагогічних наук

Ю.І.Завалевський, заступник директора
Державної наукової установи
«Інститут модернізації змісту освіти»,
доктор педагогічних наук, професор

Т.В.Черкашина, доктор
педагогічних наук

Т.К.Андрюшенко, доктор
педагогічних наук

С.А.Гаряча, кандидат педагогічних наук

О.В.Крутенко, кандидат
педагогічних наук

Ю.М.Зоря, кандидат
педагогічних наук

Технічна редакція та комп'ютерна верстка

В.М.Шемшура

Відповідальний за друк **В.М.Шемшур**

Думка редакції не завжди збігається
з думкою автора

Редакція рукописів не рецензує
і авторам не повертає

За достовірність фактів, цитат, власних імен,
географічних назв та інших відомостей
відповідають автори публікацій

Рекомендовано до друку
вченою радою ОПОПП
Протокол №2 від 16.06.2022
Підписано до друку 18.08.2022
Папір друкарський №1

Умовн. друк. арк. 5,5

Зам. № 1636

Тираж 1000 пр.

Адреса редакції:
18003, Черкаси, Бидгощська, 38/1,

КНЗ "ОПОПП ЧОР",

т. +380-472-64-21-78

e-mail: redaktor6@ukr.net

ОСВІТА ХХІ СТОЛІТТЯ

Данилевський В.В. Здобутки освітньої галузі у 2021-2022 навчальному році.....	2
Чепурна Н.М. Організаційно-методичне забезпечення нового 2022-2023 навчального року.....	6
Окорокова Н.М., Криворот К.М. Волонтерство як прояв громадянської позиції.....	8
Гаряча С.І. «Україна – це ми». Проєкт соціально-культурного розвитку суспільства.....	11

**МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ
ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У 2022-2023
НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ**

Замулко О.І. Роль керівника закладу освіти у реалізації концепції «Нової української школи».....	14
Добровольська Л. Н., Андросова В.О. Важливі аспекти діяльності вчителя початкових класів нової школи.....	16
Сіренко А.Є. Сучасні акценти розвитку емоційного інтелекту дітей дошкільного віку.....	19
Ванько К.І. Формування медіанавичок вихователів закладів дошкільної освіти.....	23
Січкач С.І., Архипова В.П. Особливості організації мовно-літературної освіти у рамках державного стандарту базової середньої освіти.....	25
Чорновіл Л.О. Викладання суспільних дисциплін у 2022/2023 навчальному році.....	28
Пахомова Т.Г., Савицька Г.І. Нові перспективи іншомовної освіти.....	29
Крижанівський В.В. Природнича освіта в умовах реформування Нової української школи.....	32
Тищенко І.А. Організація освітнього процесу з математики у новому навчальному році.....	34
Северінова А.М. Фізика і хімія в інноваційному форматі.....	38
Даниленко Л.І. Інноваційні ролі вчителя в організації освітнього процесу з біології і екології.....	42
Харченко А.М. Розвиток підприємливості і фінансової грамотності в умовах деструктивних викликів сьогодення.....	46
Шемшур В.М., Безпоясний Б.С. Методичний супровід впровадження інформаційних технологій в освіті.....	48
Кудін В.С. Виховання громадян-патріотів в Україні.....	52
Кудін В.С. Бути сміливими – наш бренд.....	54
Бугайчук Н.В. Ключові напрями національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді на 2022-2023 навчальний рік.....	55
Кондратюк С.Ю. Розвиток технологічної галузі освіти в Новій українській школі.....	59
Лемешева Н.А. Методичні орієнтири викладання предметів мистецької освітньої галузі.....	63
Гловацький С.В. Вивчення мистецьких дисциплін у новому 2022-2023 навчальному році.....	67
Глоба М.Г. Викладання фізичної культури у системі Нової української школи: особливості та нововведення.....	72
Басик В.В. Професійна компетентність учителя в умовах інклюзивної освіти.....	75
Леснікова Ю.В. Соціальна і здоров'язбережувальна освітня галузь: методичні аспекти викладання інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут».....	76
Дудіна Н.М. Актуальні питання діяльності працівників психологічної служби в умовах воєнного стану.....	79
Артеменко Т.Б. Інтервізійний та супервізійний супровід практикуючих спеціалістів під час війни у роботі навчально-методичного центру психологічної служби.....	82
Брайченко Т.В. Психолого-педагогічна підтримка учнів 5 класу в адаптаційний період.....	85

В.В. Данилевський,

начальник управління освіти і науки Черкаської обласної державної адміністрації, кандидат історичних наук

ЗДОБУТКИ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ У 2021-2022 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Воєнні дії в Україні, спричинені повномасштабною збройною агресією російської федерації, та запровадження воєнного стану надзвичайно вплинули на стан освітньої галузі. Понад 100 педагогічних працівників, у тому числі і керівників закладів освіти області, не зважаючи на те, що не підлягають мобілізації, добровільно вступили до лав Збройних Сил України та стали на захист держави, частина – стали до волонтерських рядів та надають свою підтримку в тилу, а хтось поїхав за межі України. Однак, не зважаючи на потрясіння у суспільно-політичному та соціально-економічному житті нашої країни, ми зуміли подолати труднощі та забезпечити упродовж 2021/2022 навчального року основні вимоги суспільства до якісної освіти.

Одним із пріоритетних напрямків роботи у галузі освіти є забезпечення доступності здобуття **дошкільної освіти**. Охоплення дітей віком від 3 до 6 (7) років усіма формами дошкільної освіти становить 99 %. Відсоток охоплення дітей дошкільного віку від 3 до 5 років закладами дошкільної освіти наразі залишається одним із найвищих в Україні і становить 96 %, діти 5-річного віку охоплені дошкільною освітою 100 %. Відповідно до моніторингу соціально-економічного розвитку регіонів за 2021 р. Черкаська область посідає передове місце за показниками чисельності дітей у закладах дошкільної освіти з розрахунку на 100 місцях (80 осіб).

У 2021 році, з метою забезпечення максимального охоплення дітей дошкільною освітою та надання їм якісних освітніх послуг, відкрито новий ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД ДОШКІЛЬНОЇ ОСВИТИ „УМКАKids“ ФОП ЛАСКОВА Ю. В. на 30 місць та 2 групи на 35 місць у функціонуючих закладах освіти (Грищенецький ліцей Бобринської ТГ та Келебердянський ліцей Ліпнявської ТГ).

Введення в Україні воєнного стану негативно позначилося на дошкільній освіті, адже заклади вимушені були призупинити свою діяльність. Однак, наразі 120 закладів дошкільної освіти частково відновили роботу і почали очо працювати та охоплюють дошкільною освітою 4 254 дітей. Освітній процес у них здійснюється із застосуванням різних форм освіти (короткотривале перебування, звичайний режим роботи). 97 закладів – працюють дистанційно.

Через ведення активних бойових дій на території України та у зв'язку з постійною міграцією населення, у тому числі сімей з дітьми, здійснюється першочергове зарахування дітей з числа внутрішньо-переміщених осіб (далі – ВПО) до закладів дошкільної освіти. У закладах дошкільної освіти ВПО – 670 дітей.

У 2021/2022 навчальному році після початку воєнних дій у **закладах загальної середньої освіти** було охоплено навчанням 3 347 учнів із числа ВПО. Станом на 11.08.2022 в області зареєстровано 2 376 учнів ВПО, батьки яких подали заяви про зарахування їх дітей до закладів загальної середньої освіти у 2022/2023 навчальному році за новим місцем проживання.

У заклади освіти області працевлаштовано 47 осіб з числа внутрішньо переміщених, які переїхали з областей, де ведуться активні бойові дії. З них 11 – педагогічні працівники та 36 – інші.

Успішно проведено основну сесію національного **мультипредметного тесту**. У цей період працювали 23 тимчасових екзаменаційні центри. **Загальна явка на екзамені становила 93,4 %**. Упродовж основної сесії не виявлено жодного порушення абітурієнтами.

230 випускників закладів загальної середньої освіти за результатами основної сесії склали національний мультипредметний тест на 200 балів: 172 учасники – з одного предмета, 42 – з двох предметів, 16 – з трьох предметів.

Забезпечується рівний доступ до якісної освіти **дітей з особливими освітніми потребами**. З цією метою щорічно збільшується кількість закладів освіти з інклюзивною формою навчання. Протягом кількох років їх кількість збільшилася майже вдвічі. Впродовж 2021/2022 навчального року інклюзивне навчання в області забезпечував 281 заклад освіти, у тому числі 203 заклади загальної середньої освіти та 78 закладів дошкільної освіти. У них функціонувало 499 класів та 121 дошкільна група. Інклюзивним навчанням охоплено 886 дітей, зокрема 645 учнів закладів загальної середньої освіти, 241 вихованець з числа дошкільнят. Крім цього, на базі трьох Черкаських міських шкіл функціонували 8 спеціальних класів для близько 100 дітей з особливими освітніми потребами (далі – ООП). Для забезпечення належного освітнього процесу дітей з ООП введено 565 посад асистента вчителя та вихователя (458 посад асистента вчителя і 107 асистентів вихователя).

Для більш комфортного та ефективного навчання дітей з ООП у закладах освіти створено 133 ресурсні кімнати (у закладах загальної середньої освіти – 90, у закладах дошкільної освіти – 43) та 13 медіатек для розширення доступу дітей до медіаресурсів.

У період війни фахівці інклюзивно-ресурсних центрів надають послуги (консультації, реабілітаційні та психологічні послуги тощо) дітям та їх батькам із числа ВПО із зон бойових дій. Всього за воєнний час проведено комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку 249 таких дітей та надано послуги з

психологічної підтримки 279 внутрішньо переміщеним дітям та 137 дорослим.

Для підтримки дітей з ООП із числа внутрішньо переміщених категорій (Чернігівської, Київської, Запорізької, Харківської областей) упродовж березня – червня було реалізовано освітянський волонтерський проєкт. До його реалізації долучилися заклади спеціальної освіти – Черкаська спеціальна школа Черкаської обласної ради та навчально-реабілітаційний центр „Країна добра“ Черкаської обласної ради“.

У період воєнного стану важливу роль у підтримці дітей, особливо тих, які постраждали від війни, відіграє **психологічна служба**. Фахівці проводять роботу з адаптації та психологічної реабілітації, у тому числі дітей з ВПО. У 2021/2022 навчальному році психологічний супровід та соціально-педагогічний патронаж освітнього процесу забезпечував 831 фахівець психологічної служби закладів освіти (425 практичних психологів, 388 соціальних педагогів та 18 фахівців центрів професійного розвитку педагогічних працівників).

Загальний показник забезпеченості закладів освіти всіх типів і форм власності посадами практичних психологів становить 53,7% від нормативної потреби, посадами соціальних педагогів – 82,4%.

Не зважаючи на воєнний час, цей навчальний рік був досить плідним на **перемоги юних науковців** Черкащини. У III (заклучному) етапі Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук України команду області представляли 45 учнів та вихованців закладів освіти області. З них 33 отримали медалі: 6 золотих, 4 срібних, 23 бронзових (найвищий показник перемог за всі роки, 73 %).

Вихованці Малої академії наук взяли участь у 14 Міжнародних конкурсах та проєктах, які проводилися в Україні, Мексиці, Грузії, Тунісі, Польщі, Хорватії, США, Франції. Так, у міжнародному конкурсі GENIUS OLYMPIAD UKRAINE (Олімпіада геніїв) учні Черкаської спеціалізованої школи I-III ступенів № 3 Черкаської міської ради Черкаської області вибороли ряд вагомих нагород в категоріях «НАУКА», «КРЕАТИВНЕ ПИСЬМО», «КОРОТКОМЕТРАЖНИЙ ФІЛЬМ» екологічного спрямування.

Крім цього, учнівська та студентська молодь Черкащини здобула 16 призових місць у Міжнародному мовно-літературному конкурсі учнівської та студентської молоді імені Тараса Шевченка, 2 призових місця у Міжнародному конкурсі з української мови імені Петра Яцика, 2 призових місця у Всеукраїнському конкурсі учнівської творчості «Об'єднаймося ж, брати мої!» в номінаціях «Література» та «Історія і державотворення».

Незважаючи на складний воєнний час, Черкаським обласним Центром туризму, краєзнавства і екскурсій учнівської молоді у червні в режимі онлайн проведено обласний етап Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура»). Взяли участь 35 роїв старшої та, 26 роїв

середньої вікової групи (488 учасників, що змагалися у вікторинах «Рятівник», «Джура-Захисник України», «Відун». За цей час було проведено челенджі та гутірки військово-патріотичної тематики. Кращі рої відзначені грамотами Центру.

З нагоди Дня Конституції України на площі біля пам'ятного знаку «Борцям за волю України» відбулося урочисте вручення обласної почесної відзнаки **«Відмінник Захисту України» 20 кращим** випускникам закладів загальної середньої освіти, які своїми знаннями і вміннями довели готовність захищати Батьківщину та **8 юним козакам** рою «Мошногірські яструби» Будищенського закладу загальної середньої освіти I-III ступенів Будищенської сільської ради, які стали кращими у II (обласному) етапі Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри («Сокіл») («Джура») 2022 року.

Відзнака започаткована на Черкащині ще у 2015 році. Відтоді такі мотивувальні нагороди вже отримали понад 600 школярів, які на відмінно опанували предмет «Відмінник Захисту України» та пройшли вишкіл.

В області нараховується 41 заклад **позашкільної освіти** та 13 дитячо-юнацьких спортивних шкіл і клубів фізичної підготовки, а також Мала академія наук. Понад 1 400 гуртків та секцій у закладах позашкільної освіти відвідують близько 34 тис. дітей та учнівської молоді. У воєнний період 16 закладів працювали в дистанційній формі, 15 - у змішаній формі (загалом працювало 74 %), 11 закладів перебували на вимушеному простої. Освітні послуги в них у дистанційній та змішаній формі отримували близько 16 тис. дітей і молоді. До їх занять долучилося близько 600 дітей із числа ВПО.

Так, на базі КЗ „Черкаський обласний центр роботи з обдарованими дітьми Черкаської обласної ради“, Звенигородського центру дитячої та юнацької творчості організовано творчі майстерні, діти з батьками беруть участь в майстер-класах, театралізованих іграх, музично-ритмічних руханках, виготовляють поробки на заняттях з декоративно-прикладного мистецтва тощо. З відвідувачами працюють психологи, надаються консультації та психологічна підтримка. Проводиться робота з дітьми з особливими освітніми потребами.

Загалом під час літніх канікул свої послуги надавали 12 закладів позашкільної освіти, якими було охоплено близько 5 тис. дітей, у тому числі 713 дітей із числа ВПО. Інші заклади працювали в онлайн-форматі. Для дітей організовано роботу творчих майстерень та майстер-класів, проводилися онлайн-студії, віртуальні екскурсії, заочні конкурси та змагання.

На базі більшості закладів позашкільної освіти функціонують волонтерські центри допомоги армії, де плетуть маскувальні сітки, збирають усе необхідне для воїнів та вимушених переселенців. Серед вихованців організовуються заходи щодо підтримки українських захисників. Діти виготовляють для воїнів обереги, малюють малюнки, пишуть листи-підтримки тощо.

Вихованці закладів позашкільної освіти області впродовж навчального року здобули 256 нагород у всеукраїнських заходах та 25 – у міжнародних.

Для заохочення обдарованої молоді здійснюється виплата 35 обласних стипендій переможцям обласного етапу конкурсу-захисту науково-дослідних робіт учнів-членів Малої академії наук, 5 обласних стипендій голови Черкаської обласної державної адміністрації, 5 стипендій голови Черкаської обласної ради для обдарованих дітей.

За сучасні досягнення у науці виплачено 10 премій молодим науковцям Черкащини.

Кращим педагогам області вручено 10 обласних премій імені О.А. Захаренка та 1 премію переможцю третього (заключного) туру Всеукраїнського конкурсу „Учитель року“.

Активна громадянська позиція у дітей та молоді значною мірою формується через їх діяльність в органах **учнівського самоврядування**. Наші лідери Ліги старшокласників Черкащини є активними учасниками заходів всеукраїнського рівня та їх ініціаторами, започатковуючи різноманітні флешмоби, челенджі, акції тощо. Так, на всеукраїнському рівні успішно реалізовано флешмоб щодо створення патріотичних відеороликів до 30-річчя Незалежності України «Обличчя моєї України. Черкащина», патріотичну літературно-музичну композицію «Хронологія подій Революції Гідності». На обласному рівні запроваджено соціальний проект для дітей та їхніх батьків із числа внутрішньо переміщених осіб «Відкрий своє серце». Видано збірку поезій та світлин «3 любов'ю до тебе, моя Батьківщино!», присвяченого 30-річчю Незалежності України.

Лідери Ліги старшокласників Черкащини, які наразі є студентами закладів освіти Європи, долучаються до волонтерської допомоги Збройним Силам та народам України. Так, экс-президент Ліги старшокласників Черкащини 2012-2015 років Олександр Кравець організував співпрацю з мерією польського міста для збору допомоги постраждалим українцям. Екс-президент 2017-2020 років Анна Поліщук та Олександр Соколюк у м. Лодзь допомагають збирати благодійну допомогу та надають юридичні консультації нашим співвітчизникам. Представник Національної Ради дітей і молоді 2020-2021 року Борислав Цимбалюк у Словаччині організував збір благодійної допомоги українцям, постраждалим від війни. Представник Національної Ради дітей й молоді Назар Драбовський перерахував свою стипендію міського голови на потреби ЗСУ.

Маємо досягнення і в галузі професійної (професійно-технічної) освіти. Так, за результатами XIII Міжнародної виставки «Інноватика в сучасній освіті», що відбулася у жовтні 2021 року, колектив ДНЗ «Черкаське вище професійне училище» нагороджено дипломом та золотою медаллю Міністерства освіти і науки України у номінації «Інноваційна педагогічна діяльність в умовах цифровізації освіти» та дипломом Національної

академії педагогічних наук України за активне впровадження інноваційних педагогічних технологій в освітній процес; колектив ДНЗ «Золотоніський професійний ліцей» – золотою медаллю Міністерства освіти і науки України у номінації «Упровадження інноваційних технологій в освітню діяльність закладу освіти» та дипломом Національної академії педагогічних наук України за активне впровадження інноваційних педагогічних технологій в освітній процес; колектив Багатопрофільного регіонального центру професійної освіти у Черкаській області заклад освіти – дипломом Національної академії педагогічних наук України за активне впровадження інноваційних технологій в освітній процес.

Проведено I етап професійних змагань «WorldSkills Ukraine» на Черкащині. 25 здобувачів професійної освіти, випускники профтехів та фахового коледжу області демонстрували професійні вміння за дев'ятьма компетенціями: «Слюсарні роботи», «Технології моди», «Перукарське мистецтво», «Кладка цегли», «Електромонтажні роботи», «Токарні роботи», «Роботи на верстатах з програмним керуванням», «Зварювальні роботи», «Мобільна робототехніка (junior)».

Галина Рябенко, учениця ДНЗ «Черкаське вище професійне училище будівельних технологій», отримала диплом III ступеня у XII Міжнародному мовно-літературному конкурсі учнівської та студентської молоді імені Тараса Шевченка серед учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти.

Для забезпечення соціальної реклами престижності та популяризації робітничих професій серед молоді, професійного визначення відповідно до їх інтересів та здібностей, створення позитивного іміджу, на базі 5 закладів професійної (професійно-технічної) освіти області створено центри кар'єри.

Від початку ведення бойових дій закладами освіти області було забезпечено прихисток та харчування більше ніж 100 тисячам внутрішньо переміщеним особам. Впродовж липня 2022 року за сприяння Управління освіти і науки у рамках реалізації Програми «EU4Skills: Кращі навички для сучасної України» заклади професійної освіти Черкаської області отримали предмети побутової техніки для забезпечення потреб та створення комфортного середовища для проживання тимчасово переміщених осіб. – понад 30 холодильників та мікрохвильових печей, понад 50 бойлерів, електрочайників та морозильних скринь.

З початком повномасштабної збройної агресії росії проти України колективи закладів освіти долучилися до волонтерської діяльності. У всіх закладах готуються обіди для територіальної оборони та внутрішньо переміщених осіб, виготовляються напівфабрикати, кондитерські вироби, консерви. Тільки волонтерами закладів професійної (професійно-технічної) освіти Черкащини виготовлено понад 10 000 банок

м'ясних консервів. Крім цього, виготовляються маскувальні сітки, засоби для зупинки важкої ворожої техніки, буржуйки, предмети військового одягу та спорядження, закуповуються продукти харчування, медикаменти, непродовольчі товари, надається допомога у вигляді ремонту автомобілів для ЗСУ та поліції, організовується написання листівок, виготовлення оберегів для військових, проводяться різноманітні благодійні акції «Одноденний заробіток – армії!».

Колективами закладів освіти області під час воєнного періоду реалізується значна кількість різноманітних волонтерських проєктів. Одним із них є проєкт «Наша підтримка – запорука Перемоги», який полягає у моральній та матеріальній підтримці поранених воїнів, які перебувають на реабілітації у закладах охорони здоров'я області. Цей проєкт реалізовано протягом травня – липня педагогами та учнями і вихованцями 6 закладів освіти обласного підпорядкування та м. Черкас, до якого долучилося понад 1000 дітей та дорослих.

Не дивлячись на воєнний стан, у системі освіти області влітку 2022 року організовано діяльність 5 **пришкільних таборів** відпочинку, якими охоплено близько 1 тис. дітей (3 табори у м. Черкаси, 2 – у м. Умань). Крім цього, на базі 57 закладів освіти для близько 5,3 тис. дітей організовано змістовне дозвілля, у тому числі для 715 дітей із числа внутрішньо переміщених осіб.

Для вихованців закладах інституційного догляду та виховання дітей системи освіти обласного підпорядкування, зокрема для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які перебувають на повному державному утриманні, організовано відпочинок та оздоровлення. Зокрема, 9 вихованців КЗ «Черкаський навчально-реабілітаційний центр Черкаської обласної ради» перебувають на відпочинку в Республіці Польща, 6 вихованців КЗ «Корсунь-Шевченківський багатопрофільний навчально-реабілітаційний центр „Надія“ Черкаської обласної ради» та Кропивнянського дитячого будинку для дітей шкільного віку Черкаської обласної ради оздоровлено у санаторії «Сосновий бір».

За сприяння благодійних організацій та фондів 48 вихованців КЗ «Шполянська санаторна школа Черкаської обласної ради» відпочили в Італії, Румунії та Польщі.

Загалом за межами України відпочили та оздоровилися 475 вихованців обласних закладів інституційного догляду та виховання дітей (16,4 %). Найбільше дітей побувало у Польщі (170 дітей), Німеччині (86 дітей), Італії (47), Румунії (30), Чехії (23).

З метою **підготовки педагогів закладів освіти області** до реалізації Концепції «Нова українська школа», впровадження вимог нового Державного стандарту базової середньої освіти науково-педагогічним колективом КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної

освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради» у період з серпня по січень 2021 року забезпечено підготовку 5273 вчителів за всіма освітніми галузями НУШ, а також 611 керівників шкіл (директорів та їх заступників), які крім завдань освітніх галузей опановували менеджмент Нової української школи.

У період воєнної агресії росії проти нашої держави колектив інституту продовжував активно забезпечувати підготовку освітян області до роботи в умовах Нової української школи: в умовах воєнного часу (з квітня по серпень 2022 року) підвищено кваліфікацію 4830 педагогів, які реалізують компетентнісний потенціал освітніх галузей згідно з Державним стандартом базової середньої освіти та 566 керівників шкіл.

Таким чином, до впровадження концептуальних засад Нової української школи у базовій середній освіті підготовлено 10103 вчителі та 1177 керівників закладів загальної середньої освіти області.

Крім цього, на волонтерських засадах підготовлено до роботи в умовах НУШ 3560 педагогів із територій, де тривали бойові дії, а саме: Дніпропетровської, Донецької, Житомирської, Запорізької, Київської, Луганської, Миколаївської, Одеської, Сумської, Харківської, Херсонської, Чернігівської областей.

Продовжується оновлення **начальної та матеріально-технічної бази закладів освіти**.

Наразі на об'єктах теплового господарства тривають підготовчі роботи до осінньо-зимового періоду 2022/2023 року. Окремі види робіт з капітальних ремонтів проведено у 23 закладах загальної середньої, дошкільної освіти. Зокрема, відремонтовано внутрішні системи опалення у 18 закладах, 97 погонних метрів теплових мереж, здійснено частковий ремонт покрівлі у 5 освітніх установах.

До нового навчального 2022/2023 року, з урахуванням особливості умов воєнного стану, косметичні ремонти навчальних кабінетів, лабораторій, приміщень виконано в середньому у 90 відсотках закладів загальної середньої та дошкільної освіти.

Враховуючи першочергове завдання для створення у закладах освіти безпечних умов для учасників освітнього процесу, наразі основна увага приділяється облаштуванню укриттів. Відповідно акцентуються зусилля і кошти на підведенні комунікацій в приміщення, де облаштовуються укриття. Заміну інженерних мереж (електричних, водопровідно-каналізаційних) вже виконано на 58 об'єктах. Виконуються поточні ремонти таких приміщень. Проводиться ревзія наявних систем водопостачання, водовідведення та опалення, обладнуються місця для туалету. Усі підвальні приміщення, які будуть використані як укриття, забезпечуються питною водою, місцями для сидіння, аптечками, вогнегасниками, шанцевим інструментом та піском.

Н. М. ЧЕПУРНА,

ректор комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», кандидат педагогічних наук, доцент, Заслужений працівник освіти України

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НОВОГО 2022-2023 НАВЧАЛЬНОГО РОКУ

Однією із пріоритетних особливостей нового 2022-2023 навчального року стане початок впровадження Концепції «Нова українська школа» на рівні базової середньої освіти: до п'ятих класів масово прийдуть учні, які чотири роки навчались за новим Державним стандартом початкової освіти і тепер здобуватимуть знання у відповідності до нового Державного стандарту базової середньої освіти.

Саме тому на виконання державної політики у сфері освіти діяльність нашого інституту як регіонального закладу післядипломної освіти спрямовувалась, передусім, на **забезпечення якісної підготовки педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти нашої області до роботи в умовах Нової української школи.**

Ця підготовка розпочалась у серпні 2021 року і, незважаючи на складнощі воєнного часу, продовжилась, починаючи з кінця березня 2022 року.

Станом на сьогодні можемо констатувати готовність до реалізації Концепції «Нова українська школа» педагогів Черкащини, які забезпечують *початкову та базову середню освіту на першому (адаптаційному) циклі (у 5-6 класах)*. Зокрема,

- підвищення кваліфікації за 32-годинною програмою пройшли **8823 учителі** 5-11 класів закладів загальної середньої освіти області, які у новому навчальному році будуть реалізовувати компетентнісний потенціал мовно-літературної, математичної, природничої, технологічної, інформатичної, мистецької, громадянської та історичної, соціальної та здоров'язбережувальної освітніх галузей та галузі фізичної культури;

- **2046 учителів** 5-11 класів, які викладають дві або навіть і три навчальні дисципліни, які відносяться до різних освітніх галузей, упродовж червня 2022 року опанували вимоги Державного стандарту базової середньої освіти за **додатковою освітньою галуззю**;

- **976 керівників закладів освіти (директорів, їх заступників, завідувачів філій)** опанували особливості управління діяльністю Нової української школи та впровадження нового Державного стандарту базової середньої освіти;

- **2511 вчителів початкових класів** пройшли навчання з проблеми реалізації діяльнісного та особистісно орієнтованого підходу в початкових класах, серед них – **692 педагоги**, які у вересні 2022 року будуть навчати учнів перших класів;

- **242 асистенти вчителя** опанували сучасні підходи до забезпечення інклюзивної освіти.

- Крім цього, у відповідь на виклики воєнного часу науково-педагогічний колектив нашого інституту започаткував **волонтерський проєкт**, у рамках якого на безоплатній основі було здійснено підготовку до роботи в умовах Нової української школи **3319 педагогічних працівників** Дніпропетровської, Донецької, Житомирської, Запорізької, Київської, Луганської, Миколаївської, Одеської, Сумської, Харківської, Херсонської, Чернігівської областей, які

не мали змоги зробити це у своїх регіонах у зв'язку із активними бойовими діями на цих територіях.

Ми свідомі того, що в літній період у деяких закладах освіти можуть відбутись кадрові зміни, а тому *готові на замовлення органів управління освітою ОТГ у серпні 2022 року провести додаткову сесію підготовки освітян області до роботи в умовах Нової української школи.*

У зв'язку з цим звертаємо увагу керівників закладів загальної середньої освіти області на **необхідність ретельного аналізу стану проходження вчителями 5-11 класів курсів НУШ, особливо – тими педагогами, які у роботі із п'ятикласниками будуть реалізовувати новий Державний стандарт базової середньої освіти.**

Принагідно акцентуємо увагу на тому, що адміністрації закладів освіти повинні зберігати в особових справах педагогічних працівників ксерокопії сертифікатів, які засвідчують підготовку до реалізації в умовах Нової української школи Концепції «Нова українська школа», Державного стандарту початкової освіти, нового Державного стандарту базової середньої освіти.

Крім цього, з огляду на реалії воєнного стану необхідно створити в закладах освіти бази соціальних паспортів учнів із сімей тимчасово переміщених осіб, організувати кропітку роботу із психотравмами дітей, підтримання позитивного емоційно-психологічного стану всіх учасників освітнього процесу. Це, своєю чергою, вимагає уваги керівників органів управління освітою, директорів закладів освіти до роботи шкільних психологів та соціальних педагогів. Зокрема, варто здійснити аналіз наявності цих кадрів, їхньої кваліфікації та обізнаності з окреслених вище питань, стан проходження курсової підготовки та, у разі необхідності, зробити замовлення на підвищення кваліфікації.

Повертаючись до питання організаційно-методичного забезпечення нового навчального року, слід зазначити, що з метою **ознайомлення вчителів 5-11 класів із сучасним навчально-методичним забезпеченням уроків, відповідно до нових модельних навчальних програм своєї освітньої галузі**, протягом року працівниками інституту проведено *38 практикумів, вебінарів, воркшопів, творчих майстерень, методичних студій.*

Підсумки цієї роботи були підбиті на обласному **вебінарі** для керівників закладів загальної середньої освіти області **«Освітня програма закладу освіти в контексті Концепції «Нова українська школа»**, у ході якого розглянуто результати підготовки педагогічних працівників 5-11 класів закладів загальної середньої освіти до роботи в умовах Нової української школи та основні зміни, які мають відбутись в освітніх програмах закладів освіти згідно з новими вимогами. Зокрема, наголошено, що освітня програма схвалюється педагогічною радою закладу освіти та затверджується його керівником. При цьому освітні програми, що розробляються на основі типових освітніх програм,

не потребують окремого затвердження центральним органом забезпечення якості освіти

Відповідно до чинного законодавства, освітні програми ЗЗСО можуть бути розроблені:

- на основі відповідної типової освітньої програми

- освітніх програм, розроблених суб'єктами освітньої діяльності, науковими установами, фізичними чи юридичними особами і затверджених центральним органом виконавчої влади із забезпечення якості освіти.

Доцільно наголосити на тому, що рішення про використання закладом освіти освітньої програми, розробленої на основі типової освітньої програми або іншої освітньої програми, приймається педагогічною радою закладу освіти.

Типова освітня програма має містити:

- вимоги до осіб, які можуть розпочати навчання за освітньою програмою;

- загальний обсяг навчального навантаження на відповідному рівні (циклі) повної загальної середньої освіти (в годинах), його розподіл між освітніми галузями за роками навчання;

- перелік варіантів типових навчальних планів та модельних навчальних програм;

- рекомендовані форми організації освітнього процесу;

- опис інструментарію оцінювання.

Освітня програма закладу освіти може містити інші складники, що враховують специфіку та особливості освітньої діяльності закладу освіти.

- На основі визначеного в освітній програмі закладу освіти *навчального плану* педагогічна рада складає, а його керівник затверджує *річний навчальний план*, у якому:

- конкретизується перелік навчальних предметів (інтегрованих курсів), обов'язкових для вивчення;

- конкретизується перелік вибірових (за вибором учнів) освітніх компонентів (навчальних предметів, курсів, інтегрованих курсів)

- зазначається кількість навчальних годин на тиждень (та/або кількість годин на навчальний рік).

Акцентуємо увагу на тому, що на 2022/2023 навчальний рік для рівня початкової освіти освітня програма закладу освіти може розроблятися на основі:

- для 1-2 класів - типових освітніх програм (наказ МОН від 08.10.2019 № 1272);

- для 3-4 класів, типових освітніх програм (наказ МОН від 08.10.2019 № 1273), а також на основі освітніх програм, що пройшли апробацію в межах дослідно-експериментальної роботи всеукраїнського рівня, а саме:

- освітня програма «Інтелект України» (науковий керівник Гавриш І. В.), лист ДСЯО від 06.08.2020 № 01/01-23/929;

- освітня програма за педагогічною технологією «Росток» (науковий керівник Пушкарьова Т. О.), лист ДСЯО від 11.09.2020 № 01/01-23/1045;

- освітня програма «Світ чекає крилатих» (науковий керівник Цимбалару А. Д.), лист ДСЯО від 22.09.2020 № 01/01-23/1115;

- освітня програма початкової освіти за вальдорфською педагогікою (автори Косенко Д. Ю., Мезенцева О. І.), лист ДСЯО від 11.09.2020 № 01/01-23/1044;

- освітня програма за системою розвивального навчання Д. Б. Ельконіна, В. В. Давидова та ін. (автори Старагіна І. П., Захарова Г. М. та інші), лист ДСЯО від 11.09.2020 № 01/01-23/1043;

- освітня програма для 1-2 класів «Світ, в якому я живу» (керівник С. І. Якименко), лист ДСЯО від 24.05.2018 № 01-21/329.

Крім зазначеного, повідомляємо, що у рамках всеукраїнського експерименту з теми «Створення моделі адаптивного інформаційно-освітнього середовища початкової школи» у 2022/2023 навчальному році розпочинається апробація інноваційної програми для початкової школи «Діти. Освіта. Майбутнє».

Для 6-11 класів освітня програма закладу загальної середньої освіти на 2022/2023 навчальний рік розробляється на основі таких типових освітніх програм:

1. Типова освітня програма закладів загальної середньої освіти II ступеня, затверджена наказом МОН від 20.04.2018 № 405;

2. Типова освітня програма закладів загальної середньої освіти III ступеня, затверджена наказом МОН від 20.04.2018 № 408 (у редакції наказу МОН від 28.11.2019 № 1493 (із змінами).

Для 5 класів освітня програма закладу загальної середньої освіти на 2022/2023 навчальний рік розробляється на основі *нового Державного стандарту базової середньої освіти та нових модельних програм* мовно-літературної, математичної, природничої, технологічної, інформатичної, мистецької, громадянської та історичної, соціальної та здоров'язбережувальної освітніх галузей та галузі фізичної культури. Ці модельні програми педагоги можуть знайти як на сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» МОН України, так і на сайті нашого інституту.

Під час розроблення освітньої програми закладу загальної середньої освіти важливо враховувати основні положення наказу МОН України від 19.02.2021 № 235, згідно з яким:

- гарантуються права щодо академічної, організаційної, фінансової і кадрової автономії закладів освіти, а також права педагогічних працівників на академічну свободу;

- навчальний план, що ґрунтується на одному з варіантів типових навчальних планів Типової освітньої програми, може передбачати перерозподіл годин між обов'язковими для вивчення навчальними предметами (крім української мови та фізичної культури) певної освітньої галузі, які можуть вивчатися окремо та/або інтегровано з іншими навчальними предметами;

- кількість навчальних годин на вивчення кожної освітньої галузі визначає заклад освіти в межах заданого діапазону "мінімального" та "максимального" навчального навантаження;

- кількість навчальних годин на вивчення кожної освітньої галузі заклад освіти може зменшувати, включно до мінімального показника;

- різниця між рекомендованою та мінімальною кількістю навчальних годин (резерв навчальних годин) у кожній освітній галузі може бути перерозподілена закладом освіти між освітніми компонентами цієї освітньої галузі або на інші освітні галузі, а також на вибірові освітні компоненти (незалежно від освітньої галузі);

- кількість навчальних годин на вивчення інтегрованих курсів заклад освіти визначає самостійно з урахуванням навчального навантаження на відповідні навчальні предмети у типовому навчальному плані.

- Для допомоги у самоосвітній діяльності вчителів 5-11 класів щодо реалізації компетентнісного потенціалу своєї освітньої галузі на сайті інституту створено *новий цифровий ресурс* – ІНФОРМАЦІЙНО-МЕТОДИЧНИЙ КЛАСТЕР «НУШ: БАЗОВА СЕРЕДНЯ ОСВІТА», де за кожною із освітніх галузей для педагогів розміщено такі матеріали:

- Державний стандарт базової середньої освіти (за конкретною галуззю знань);

- модельні навчальні програми, які отримали гриф МОН України (тексти програм та презентації);
- перелік підручників до модельних навчальних програм із посиланнями на цифрові ресурси, де розміщено електронні тексти цих підручників;
- методичні поради щодо особливостей реалізації компетентнісного, діяльнісного, особистісно орієнтованого та інтегрованого підходів у викладанні кожної із освітніх галузей;
- методичні рекомендації щодо оцінювання навчальних досягнень здобувачів базової середньої освіти за кожною галуззю знань;
- методичні матеріали на допомогу вчителю у викладанні освітньої галузі у 5-6 класах (електронні посібники, розробки занять, мультимедійні презентації тощо).

До поповнення матеріалами цього цифрового ресурсу запрошуємо активно долучитись регіональні Центри професійного розвитку педагогів, інші методичні служби: з огляду на російську агресію проти нашої держави наші спільні зусилля мають бути спрямовані на озброєння педагогів знаннями про зміни у програмах з історії України, зарубіжної літератури, предмету «Захист України».

Вважаємо також за доцільне рекомендувати керівникам закладів загальної середньої освіти області під час планування роботи школи особливу увагу звертати на питання національно-патріотичного виховання. Варто, на нашу думку, внести зміни до планів у разі необхідності, а також ретельно підходити до визначення тематики, змісту та формату проведення загальношкільних заходів.

З метою **методичного забезпечення освітньої діяльності педагогів** області науково-педагогічним колективом інституту до нового навчального року підготовлено до друку загалом **52 навчально-методичних посібники, 28 із яких присвячені актуальним питанням реалізації компетентнісного потенціалу базової середньої освіти**. Електронні версії цих посібників будуть розміщені на сайті інституту для широкого використання.

Більш якісній підготовці вчителів до проведення уроків у початковій та базовій середній школі сприятиме використання ними **Колекції цифрових ресурсів**, розміщеної на сайті нашого інституту. За результатами цього річного обласного **Конкурсу на кращий електронний освітній ресурс** колекція поповнилась **273 новими цифровими ресурсами**.

Варто зазначити, що ми всі очікуємо і, безумовно, будемо раді, якщо заняття у новому навчальному році будуть проводитись в ОЧНОМУ режимі. Але у випадку продовження дистанційної освіти на допомогу освітянам не лише нашої, а й інших областей України методистами поповнено цифрові ресурси **«Дистанційної школи для учнів»**, розміщеної на сайті інституту. Принаймні ми готуємо рекомендації для проведення Першого уроку та Першого дзвоника у двох варіантах – у форматі ОЧНОЇ зустрічі в рідній школі та у форматі ДИСТАНЦІЙНОГО (ОНЛАЙН- або ОФЛАЙН-свята).

З вірою в нашу перемогу та з надією на краще тримаймо високий якісний рівень регіональної системи освіти!

Н.М. Огорокова,

завідувач відділу координації фахового та спеціалізованого професійного розвитку особистості комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»;

К.М. Криворот,

начальник редакційно-видавничого відділу комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ВОЛОНТЕРСТВО ЯК ПРОЯВ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ

Зазвичай люди приходять у волонтерство через одну з таких причин: перша – це коли вони хочуть бути причетними до чогось цінного й великого. Друга – це люди, які приходять заради саморозвитку, досягнень, власного розвитку та змін у своєму житті.

Засновниця ГО "Українська Волонтерська Служба"
Анна Бондаренко

Сьогоднішньому волонтерському руху в Україні мало аналогів не тільки в країнах колишнього СРСР, а й на Заході, звідки, власне, й прийшов термін «волонтерство». Слово «волонтер» походить від французького *volontaire* (добровольець), яке в свою чергу запозичено з латинського *voluntarius* (*voluntas* – вільне волевиявлення, *volō* – бажання, намір). Тобто волонтерство – це добровільна безкорисна суспільно важлива діяльність.

Багато громадських та благодійних організацій, які займаються дуже важливою роботою, безпосередньо залежать від волонтерів. Більшість людей займаються волонтерською роботою з альтруїстичних міркувань. Тим не менш, волонтерство здатне збагатити та урізноманітнити життя самого волонтера, повністю змінивши його.

Як показують дослідження, волонтерська робота також благотворно впливає на фізичне та психічне здоров'я людей. Вона допомагає позбутися

депресії та самотності, підвищує життєвий тонус, знижує артеріальний тиск, допомагає впоратися з нав'язливими станами, особливо — під час війни.

Про волонтерський рух в Україні сьогодні з захопленням говорять у багатьох країнах світу, називаючи це явище унікальним. Початок волонтерської діяльності у нас припав на час Революції Гідності і початок війни на Донбасі. У надзвичайно складний період саме цей рух об'єднав суспільство, створив дієву структуру громадських організацій, груп людей, готових взяти на себе вирішення найбільш нагальних і болючих проблем держави. Станом на **30 травня 2022 року** Національна соціальна сервісна служба України надає інформацію про **719** організацій та установ на території України, що залучають до своєї діяльності волонтерів, зокрема іноземців, для провадження волонтерської діяльності на території України.

Волонтерську діяльність в Україні не оминувло правове регулювання. Так, 19 листопада 2011 року прийнято Закон України «Про волонтерську діяльність». Відповідно до ст.1 цього закону, волонтерська діяльність — добровільна соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги (безоплатних робіт та послуг). Перелік напрямів волонтерської діяльності передбачений частиною 3 статті 1 цього закону. Проте цей перелік не є вичерпним, і тому дозволяються інші види, які не заборонені законом. Залучати волонтерів можуть організації та установи, які є неприбутковими. Слід зазначити, що між волонтерами та організаціями можуть укладатися договори про провадження волонтерської діяльності. Цей договір обов'язково укладається у разі надання волонтерської допомоги для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру та надання волонтерської допомоги Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, правоохоронним органам, органам державної влади під час дії особливого періоду, правових режимів надзвичайного чи воєнного стану, проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії росії, а також договір про надання волонтерської допомоги за бажанням волонтера або його законного представника.[1]. **31 травня 2022 року Верховна Рада України** прийняла важливі рішення для розвитку волонтерського руху в Україні та підтримки діяльності волонтерів в умовах війни і готує доповнення до Законопроекту 2011 року.

Наразі, у період війни з росією, волонтерство охоплює всю країну. Українці гуртуються районами, селами, містами, щоб плести сітки, розшукувати дефіцитне обладнання та продукти й збирати мільйони на потреби військових за лічені дні.

Лише фонд «Повернись живим», який закупає та передає все необхідне нашим бійцям, за перші три тижні війни переказав майже 3 млрд грн без урахування криптовалютних і готівкових переказів, а із початку війни це понад **\$100** млн на підтримку армії. Кошти залучають й через додаток «Дія». Волонтерською діяльністю займається й бізнес. Українські ІТ-компанії давно співпрацюють із благодійними організаціями, а за два місяці фонду «Повернись живим» вже перерахували сотні мільйонів гривень. Крім того, вони запускають власні волонтерські ініціативи зі збору коштів для української армії.

Кількість людей, які хочуть займатися волонтерством в Україні, тільки зростає. Лише через платформу Української Волонтерської Служби подали заявки 43,5 тисячі волонтерів, а до чатів долучилось близько 100 тисяч нових користувачів.

Про волонтерство нашого закладу

Із перших днів війни колектив комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради» на чолі із очільником спрямував свою волонтерську діяльність на підтримку ЗСУ та територіальної оборони, ВПО, започаткував багато проєктів та ініціатив. Зокрема, **за підтримки Управління освіти і науки Черкаської обласної військової адміністрації** започатковано **Волонтерський проєкт «Надаємо руку допомоги»**, оскільки у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України педагогічні працівники закладів загальної середньої освіти східних та південних областей України втратили можливість пройти відповідну підготовку для роботи в умовах Нової української школи, а це в свою чергу позбавляє їх можливості розпочати з 01 вересня цього року навчання учнів 5-6 класів.

Складні життєві та виробничі обставини, в яких опинилися педагогічні працівники закладів освіти Донецької, Дніпропетровської, Житомирської, Запорізької, Київської, Луганської, Миколаївської, Одеської, Сумської, Харківської, Херсонської, Чернігівської областей та міста Київ через активні бойові дії на цих територіях, також позбавили освітян можливості підвищити свою професійну кваліфікацію, аби пройти щорічну атестацію у своїх регіонах.

Бажаючи підтримати колег і співвітчизників, інститут започаткував проведення із квітня 2022 року комплексних курсів підвищення кваліфікації дистанційної форми навчання.

Перше таке навчання було проведено з **11 до 20 квітня 2022 року** за **28 напрямками** у 28 навчальних групах для педагогічних працівників закладів дошкільної, загальної середньої, спеціальної та позашкільної освіти.

Заняття були організовані за 30-годинними програмами (1 кредит ЕКТС) і проведені в режимі онлайн — офлайн з використанням засобів дистанційного навчання.

До запропонованих курсів підвищення кваліфікації приєдналися освітяни з семи регіонів України, де ведуться воєнні дії, зокрема, Одеської, Донецької, Сумської, Київської, Миколаївської, Житомирської, Харківської. Успішно пройшли курсову підготовку **557 осіб**. Усі слухачі курсів отримали електронний варіант «Свідоцтва про підвищення кваліфікації», який вони зможуть роздрукувати, аби додати до своїх атестаційних справ і планів підвищення кваліфікації на 2022 рік.

Другий етап такої підготовки організовано з **10 до 20 травня** поточного року за 35 напрямками у 38-и навчальних групах.

Цього разу на навчання зареєструвалося близько **1980 осіб**, зокрема, з Одеської області, Донецької, Сумської, Київської, Чернігівської, Житомирської, Херсонської, Хмельницької, Харківської, Дніпропетровської, Луганської та міста Київ.

Щодо надання освітніх послуг з підготовки педагогічних працівників 5-11 класів закладів загальної середньої освіти до роботи в умовах Нової української школи, то таке навчання для педагогічних працівників з областей України, де ведуться воєнні дії, пройшло на базі інституту з **03 до 12 травня 2022 року** за 10-а освітніми галузями:

- мовно-літературною (українська мова та література, зарубіжна література);
- громадянською та історичною;
- математичною;
- природничою (фізика, хімія, біологія, географія);
- інформативною;

- мистецькою;
- технологічною;
- фізичної культури;
- мовно-літературною (іноземні мови);
- соціальною та здоров'язбережувальною.

Підготовка проводилася за 32-годинною програмою (1,1 кредиту ЄКТС) в режимі онлайн – офлайн з використанням засобів дистанційного навчання.

На запропоноване навчання приєдналися більш як 400 освітян з восьми регіонів України, де ведуться війсьні дії, зокрема із Донецької області **207 осіб**, Одеської – **123 особи** і успішно пройшли підготовку до роботи в умовах Нової української школи.

Усі педагоги отримують електронний варіант «Сертифікату про навчання», який надає право з 01 вересня цього року реалізовувати компетентнісний потенціал відповідної освітньої галузі в роботі з учнями 5-11 класів закладів загальної середньої освіти.

На окремий запит від колег-освітян **Чернігівської області** про надання організаційно-методичної допомоги щодо підвищення кваліфікації педагогічним працівникам Чернігівського краю, який один із перших постраждав від російської військової агресії проти нашої держави, зазнавши значних руйнувань та втрат, **з 30 травня 2022 року** на безоплатній основі розпочали свою роботу 16 волонтерських груп для майже **400 вчителів**.

Навчання організоване за 30-годинними програмами комплексних фахових курсів підвищення кваліфікації дистанційної форми навчання (1 кредит ЄКТС) і проходить в режимі онлайн – офлайн з використанням засобів дистанційного навчання.

Особливої ваги у цей час набувала **інформаційна діяльність**. Засоби масової інформації інституту постійно та оперативно висвітлювали і висвітлюють актуальні питання щодо діяльності в умовах воєнного стану у пресі, на електронних сторінках сайту інституту. Підготовлений спеціальний випуск науково-педагогічного журналу «Педагогічний вісник». У часописі особливу увагу приділено таким темам як:

- Формування навичок критичної оцінки та інтерпретації медійної інформації.
- Як вберегти психологічне здоров'я дітей під час війни.
- Комунікативні аспекти психопрофілактики посттравматичних стресових розладів у дорослих та дітей в умовах воєнного стану.

Допомога внутрішньо переміщеним особам

Велику допомогу колектив надавав внутрішньо переміщеним особам. Брала участь у зборі одягу біженцям і передавали у пункт видачі гуманітарної допомоги. Допомогали дітям - переселенцям, які були поселені в дитячий табір «Сосновий бір». Привозили дітям продукти, канцелярські товари, дитячі книги.

На Черкащині в заклади освіти на навчання залучено більше **чотирьох тисяч дітей**. Для того, щоб допомогти і підтримати переселенців за ініціативи Ліги старшокласників Черкащини і лабораторії виховної роботи інституту був запущений соціальний проєкт «Відкрий своє серце».

До реалізації цього проєкту долучилися також усі заклади освіти області, а особливо педагогічні працівники закладів позашкільля. Педагоги закладів позашкільної освіти об'єднали свої зусилля на розбудову місцевих соціокультурних умов, що мають значний вплив на розвиток громадянської свідомості зростаючого покоління. Лідери учнівського самоврядування через спільну творчу діяльність, активності, змагання, тренінги,

різноманітні майстер-класи залучили до участі в них внутрішньо переміщених дітей, їхніх батьків.

Допомога ЗСУ

Враховуючи потреби фронту у ліках, перев'язувальних матеріалах, продуктах харчування, військової техніки працівники закладу перерахували значні кошти для потреб армії. Також:

- збирали тканини і передавали в освітній заклад загальної середньої освіти №15 м. Черкас;
- із зібраного матеріалу плели маскувальні сітки на базі освітніх закладів №20, 24, фізико-математичного ліцею і Черкаського національного університету;
- купляли продукти для військових, засоби гігієни;
- надавали допомогу щодо придбання технічних засобів.

Для перевезення необхідних для армійців речей залучався транспорт закладу і власний транспорт працівників. Також працівники закладу перерахували **одноденний заробіток** для потреб ЗСУ.

У користування територіальній обороні міста Черкас та ЗСУ передано провізію, предмети побуту, ліки, будівельні матеріали, одяг, робочий інструмент. Із перших днів по даний час працівники обласного інституту надали допомогу у сумі близько **200 тис. грн.**

Наразі волонтери продовжують роботу із цього напрямку, а також займаються виготовленням тактичних аптечек. Волонтери знаходять спонсорів, вони оплачують поставки витратного медичного матеріалу, який збирається на місцях і відвозиться замовникам.

Своєрідним волонтерським місточком між колективом закладу та тими, хто потребує допомоги, став методист ресурсного центру комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради» **Роман Віталійович Тесля**, який розпочав роботу волонтера ще із часів початку війни на Донбасі (2014 рік). Він бачив потреби інших і розумів, що зможе допомогти.

Р.М. Тесля безпосередньо працює із різних напрямків. Це і фінансова допомога Збройним силам України, вимушено переміщеним особам (дорослим і дітям), територіальній обороні міста Черкаси. Волонтери співпрацюють із різними організаціями в Україні та за її межами.

У нашого колективу надзвичайно сильне бажання допомагати та залучати інших. Адже на сьогоднішній день волонтерська діяльність українців досить швидко й органічно увійшла в реалії українського військового повсякдення і викликали серйозні суспільні зміни і в сприйнятті волонтерства як явища, і в контексті особистого залучення до виконання волонтерських обов'язків, і щодо визнання великого значення волонтерського руху в розвитку суспільних процесів як важливої складової громадянського суспільства.

Ми відкриті до співпраці і щиро дякуємо всім, хто нас підтримує і розуміє!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волонтерська діяльність та її правовий статус. URL: <https://www.legalaid.gov.ua/publikatsiyi/volonterskadiyalnist-ta-yiyi-pravoviy-status/>
2. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2324579-ukrainske-volonterstvo-avise-unikalne-jomu-zavdacuemo-suverenitetom.html>
3. Суспільне. URL: <https://susplne.media/231159-dopomogi-ta-ne-naskoditi-ak-stati-volontetom-pid-cas-vijni/>
4. Сайт. URL: <https://novy.tv/ua/news/2022/04/12/sergej-prytula-o-volonterstve/>

С.А. Гаряча,

кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри педагогіки, психології та менеджменту освіти та керівник обласного центру гуманної педагогіки комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

«УКРАЇНА – ЦЕ МИ» ПРОЄКТ СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

*Ідея має захоплювати дух,
слугувати чинником мобілізації
пасіонарної енергії народу...*

Олексій Толкачов

Кожен із нас – повноправний член світу людей. У цьому світі ми працюємо, обмінюємося інформацією, почуттями, будуємо стосунки. При цьому ми думаємо, порівнюємо себе з іншими, транслюємо свої думки.

Якщо людина, яка знаходиться у соціумі, притримується моральних принципів, увібравши в себе всю спадщину загальнолюдської моралі, у свідомості будуються своєрідні ієрархічні сходи, по яких вона йде, втілюючи у конкретні дії та вчинки **ДОБРО, СПРАВЕДЛИВІСТЬ, ЛЮБОВ**. Так **ЛЮДИНА** стає морально стійкою і принциповою у боротьбі зі **ЗЛОМ, НЕСПРАВЕДЛИВІСТЮ, НЕНАВИСТЮ**. Але скажіть, шановний читачу, чи багато таких людей у нашому суспільстві? Мабуть, наразі ви судорожно перебираєте у своїй голові знайомих, друзів, колег, рідних, і вголос не хочеться говорити нічого!!!

Так Україна переживає не найкращі часи свого розвитку, що є закономірним процесом, наслідком минулих рішень, дій, думок. Політичні репресії 1937-38 років, збройне протистояння агресії Російської Федерації, тисячі загиблих, сотні тисяч вимушених переселенців, мільярди збитків. Що залишається у душах українського народу – попіл сплюндрованих мрій, усвідомлення незахищеності...

Наразі в Україні іде війна, але працює уже реформована медицина і освіта. Великий дух героїчного патріотизму, любові до рідної землі, України сприяє внутрішньо-особистісній «реформі», здатній сформувати колективний імунітет **ЛЮБОВІ І ДОБРА**. Це дасть величезний поштовх до пробудження України, очищення від зла. І як говорив Шевченко,

*І оживе добра слава,
Слава України,
І світ ясний, невечерній
Тихо засіяє...
Обніміться ж, брати мої.
Молю вас, благаю!*

У цьому проявляється творча сутність людини як homo faber – людини-творця. Ми можемо змінити цей світ через **САМОУДОСКОНАЛЕННЯ, ДОБРІ ДУМКИ ТА ДІЇ**. Тим самим створити майбутнє, у якому кожен з нас зможе реалізуватися, стати успішним і щасливим.

Враховуючи даний стан суспільства, кафедра педагогіки, психології та менеджменту освіти та обласний центр гуманної педагогіки пропонує **Проект соціально-культурного розвитку суспільства «Україна – це ми»**.

Головна ідея проекту: формування колективного імунітету – Любові, яка врятує Україну. І тоді Україна пробудиться, відродиться, очиститься від негативу, захиститься і розквітне.

Головна мета проекту:

розбудова Нової України – країни Золотого правила, країни високої культури, моралі, де панує Любов, Знання і Краса;

- виховання Людини ХХІ століття – Людини Світла, пробудженої, великодушної, цілеспрямованої;
- створення щасливої родини, яка акумулює любов;
- боротьба за здоровий спосіб життя.

За основу проекту ми пропонуємо книгу Олексія Толкачова «Омріяна Україна», де автор зазначає: «...Ідея має захоплювати дух, слугувати чинником мобілізації пасіонарної енергії народу...

Об'єднати народ, згуртувати суспільство, мобілізувати національну енергію можливо лише на основі спільного бачення майбутнього...

Національна мрія визначає напрям руху країн, забезпечує цілепокладання, мотивує та спричиняє мобілізацію суспільної енергії та ресурсів..

На зміну добі споживацтва прийшла доба творчості.

Позитивне національне мислення неодмінно дасть позитивний результат.

Відтак, **Українська мрія – це ідея цивілізаційного прориву, яка забезпечить докорінну зміну картинки за вікном, народить гармонійний красивий світ.**

Потрібна лише політична воля, чистий творчий розум та любов до народу.

Змінити майбутнє можна, лише змінивши національну колективну свідомість українців.

На шляху до Мрії необхідно вийти з матриці ненависті і обрати фундаментальну цінність майбутнього - Любов.

Насправді, важкий шлях українців, шлях випробувань – це унікальний досвід, який дозволяє народу прозріти, зрозуміти чимало важливих речей. Він дає мудрість, загартовує і відкриває двері майбутньому.

Любов потребує нового світського переосмислення. Необхідно навчитись заново любити одне одного – усвідомлено, безумовно, безпричинно і безкорисливо. Не говорити про Любов, а діяти з любов'ю в усіх сферах суспільного життя.

Людина може дати іншому лише те, що має сама.
Тому найперше - необхідно навчитися любити себе.

Любов дасть новий вимір таким основоположним для Української мрії цінностям, як свобода, воля і гармонія.

Пізнання історії має призвести українців до повернення своєї істинної ідентичності: Україна – це Русь.

Україна-Русь виконуватиме свою духовну Місію – нестиме новий Лад, заснований на морально-етичному пробудженні людини, на любові й гармонії, на перебудові всіх сфер людського життя у відповідності до нових цінностей і нового світогляду.

Для того, щоб Омріяна Україна стала реальністю, не потрібно нічого чекати. Омріяна Україна Твориться кожен день кожним із нас»

**Олексій Толкачов
«Омріяна Україна»**

ПЛАН ДІЙ «ТУТ І ЗАРАЗ!»

Пропонуємо створити:

- простір Любові, починаючи із себе: у своїй сім'ї, будинку, вулиці, селі, місті, районі, краї;
- територію Доброти, Чистоти і Краси!
- «...Зміни треба розпочати із себе самого.

Найперше закликаю почати жити і працювати із любов'ю до людей. Спочатку це важко, але чим далі, тим легше нам стає любити.

Стати уважним до навколишнього світу.

- Частіше посміхатися незнайомим людям.
- Робіть добрі справи, допомагайте безкорисливо. Уявіть, що в цьому сірому світі ви - чарівник!

- Звільніться від дії чинників, які намагаються маніпулювати свідомістю - телебачення, реклама. Надзвичайно важливо почати мислити самостійно.

Замість боротьби, зорієнтуватися на творчість.

- Не заперечувати, а пропонувати.
- Не конфліктувати, а створювати.
- Подумайте, як би вам хотілося покращити навколишній світ? І що ви для цього можете конкретно зробити?
- Зосередьтесь на тому, до чого у Вас лежить душа.
- Можна створювати гарний настрій у оточуючих людей. А можна – чистоту у власному під'їзді.
- Можна створювати навчальні програми, писати законопроекти, робити винаходи чи просто

досягати гарних та якісних результатів своєї повсякденної роботи.

- Яким може бути саме ваш внесок в суспільний розвиток?

Головне – спробуйте не боротися, концентруючись на ворогах, а творити, орієнтуючись на однодумців».

Олексій Толкачов «Омріяна Україна»

ЯК ВЧИТЕЛЮ СТВОРЮВАТИ ПРОСТІР ЛЮБОВІ

У жодному підручнику з педагогіки ми не знайдемо таку педагогічну категорію як любов. Проте, в «Енциклопедії освіти» зазначено: «Любов – загальноновизнана моральна цінність, яка

- визначає ставлення людини до світу і до себе, сенс життя,
- стимулює моральне піднесення,
- спрямовує творчу енергію,
- виявляє потенційні можливості, сприяє формуванню моральних і гуманістичних орієнтирів життєдіяльності».

Німецький соціальний психолог і філософ Е. Фромм у творі «Мистецтво любові» визначає п'ять елементів любові: давання, турбота, відповідальність, повага та знання.

Розглядаючи з точки зору педагогіки:

Давання – це здатність педагога приділити увагу кожній дитині, відчувати переживання дитини і співпереживати разом з нею, вміння організувати всю свою співпрацю з дітьми з урахуванням духовного гуманізму, яка ґрунтується на любові, довірі і духовній спільності.

Для педагога давання є способом професійного самовдосконалення та самореалізації.

Турбота полягає у прагненні педагога вберегти дитину, яка довірена йому, від небезпек, вмінні відчувати стан і настрої вихованця, створенні такого розвивального середовища, яке буде безпечним для життєдіяльності кожної дитини і перетворюватиме працю на задоволення. Турботливий педагог має стати захисником і часто навіть притулком для дитини.

Відповідальність виявляється у тому наскільки вихователь будує освітній процес на основі прагнення дитини до розвитку, дорослішання і свободи, вмінні спрямувати дітей на те, щоб вони своїми зусиллями і напругою привласнювали знання, розвиває і утворює в дітях загальнолюдські цінності.

Повага виявляється у розумінні дитини, її унікальності і прийманні такою якою вона є, без приниження її гідності, без докорів і покарань, прагненні до встановлення духовної спільності з дитиною, вірі в те, що у дитині перемає духовність і добра удача.

Януш Корчак у своїй книзі дає нам пораду:

«Поважайте незнання Дитини!

Поважайте працю пізнання!

Поважайте невдачі і сльози!

Поважайте право дитини

бути тим, хто вона є!»

Знання дозволяє педагогу побачити в дитині її творчий потенціал, зрозуміти потреби дитини

та спрямувати весь освітній процес на розвиток фізично, морально, психічно здорової, успішної та щасливої особистості з системним і цілісним мисленням у розв'язанні життєво важливих завдань.

Існує справжня наука безкорисної абсолютної любові, яка визнає, що до відчуття внутрішнього стану любові можна прийти в будь-який час, за будь-яких обставин. Англійський психолог і письменник ХХ століття, відомий лідер руху «Нове мислення» Емет Фокс відкриває для нас істину:

Немає проблеми настільки серйозної, щоб її не могла вирішити любов, дверей, які б любов не могла відкрити, протоки, через яку любов не могла б перекинути міст, стіни, яку любов не могла б розтрощити...

І для своїх сучасників, в майбутнє він давав посил –

Не важливо, наскільки серйозною вам здається проблема, наскільки велика помилка, озбройтесь любов'ю – і ви зможете все виправити і все вирішити. Якщо ви будете любити, то станете найщасливішою і найсильнішою людиною у Всесвіті».

Видатний гуманіст нашого часу Шалва Амонашвілі стверджує, що є умови, які нам треба дотримуватися для творення істинного щастя.

«Творці щастя – як художники життя – прикрашають його, роблять його радісним, добрим, чуйним і надійним».

Умовами для творення щастя, на його думку є:

- Сенс і Цілі Життя.
- Розуміння закону причин і наслідків.
- Воля і спрямованість.
- Чисті помисли і щирість.
- Мистецтво творення і дарування щастя.
- Самовдосконалення.

На допомогу усім нам педагог, Лицар Гуманної Педагогіки **Світлана Сіроїчко пропонує 52 недільних дарунки на весь рік:**

- Посміхайтесь.
- Підставляйте плече.
- Будьте готові пройти два терени. Робіть більше того, чого від Вас очікують.
- Знайдіть привід зробити щирий комплімент комусь. Кожен хоче відчувати власну значущість. У кожного є сильні сторони.
- Пишіть листи подяки або похвали хоча б одній людині на тиждень.
- Відвідуйте самотню людину.
- Уважно слухайте людей, коли вони говорять. Дивіться їм в очі.
- Посміхніться тому, хто здається неприязним.
- Називайте людей на ім'я. Запам'ятовуйте імена людей.
- Говоріть частіше «дякую», «будь ласка», «вибачте».
- Не розпалюйте суперечку. Ретельно добирайте слова, особливо якщо Ви гніваєтеся.
- Визнайте свої недоліки. Будьте готові вибачитися.

- Співчуйте іншій людині.
 - Співчуйте інваліду.
 - Допоможіть людині зберегти свою гідність – навіть якщо вона помиляється (не має рації).
 - Помічайте дрібниці. Будьте уважні.
 - Поважайте людей похилого віку.
 - Несподівано поцілуйте кого-небудь або ніжно обійміть.
 - Коли нападає (відчуєте) хандра – співайте або свистіть!
 - Надішліть немолодому вчителю листівку з подякою.
 - Напишіть комусь несподіваного листа, в якому буде відчуватися Ваша турбота про нього.
 - Пропустіть грубу репліку повз вуха.
 - Помийте посуд позачергово.
 - Пригостіть голодного.
 - Посміхніться працівникові автостоянки.
 - Віддайте не потрібний Вам одяг нужденним.
 - Не пліткуйте. Подаруйте комусь добру новину чи мудрий вислів.
 - Дайте комусь почитати Вашу улюблену книгу.
 - Допоможіть чужій дитині.
 - Замість того щоб давати поради, допоможіть людині знайти рішення.
 - Відвідайте лежачого хворого похилого віку.
 - Поважайте чужу довіру.
 - Пропустіть когось поза чергою.
 - Говоріть правду, але тактовно і доброзичливо.
- Подумайте: чи потрібно людині це чути.
- Підбадьорте сумного.
 - Зробіть добро інкогніто.
 - Поділіться своєю парасолькою.
 - Зустріньте прекрасний (чудовий) світанок із тим, кого Ви любите.
 - Підсуньте комусь під «двірники» приємну листівку.
 - Скажіть «Я люблю (кохаю) тебе» першим. Говоріть це часто.
 - Позбавтеся від заздрощів і лихослів'я.
 - Надихніть когось старатися з усіх сил.
 - Будьте хорошим.
 - Дозвольте іншому помилятися.
 - Беріть до уваги (зважаєте на) різні погляди.
 - Дозвольте своєму партнерові виграти у вас партію в шахи.
 - Пробачте давню образу.
 - Поговоріть з самотньою дитиною.
 - Уникайте (позбудьтесь) бажання когось критикувати.
 - Насолоджуйтеся життям – воно швидкоплинне.
 - Розширюйте світогляд. Мудрість прикрашає. Не втрачайте можливості обдарувати ніжністю тих, кого Ви любите.
- Сподіваємось, що Ви підтримуєте проєкт соціально-культурного розвитку суспільства «Україна – це ми», та в своєму повсякденному житті будете стверджувати любов на тому місці, де живете та працюєте саме Ви.
- Нашому життєвому та освітньому простору не вистачає саме Вашого Світла та Вашої любові!

О. І. Замулко,

завідувач координаційного центру професійного розвитку особистості комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

РОЛЬ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ У РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

У сьогоднішніх реаліях важливим є подальше становлення державно-громадської моделі управління освітою, реальна автономія закладів освіти з урахуванням регіональних особливостей і чітким розподілом повноважень між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування. Громади отримали певні функції державного управління, які забезпечуються ресурсами та відповідальністю за їхню реалізацію. В основі реалізації Закону України «Про освіту», Концепції Нової української школи є дієва співпраця закладу освіти з громадою та владою.

Однією з найбільш затребуваних компетентностей директора Нової української школи є лідерська, яка наскрізно пронизує собою всі інші його компетентності.

Сучасний заклад загальної середньої освіти потребує ефективного управління, яке базується на нових технологіях та лідерстві директора школи. Лідер має бачення необхідних змін, а як керівник закладу освіти може здійснити конкретні кроки на шляху досягнення їхньої реалізації. Тобто, основними ролями директора сучасної школи є лідер, менеджер.

Лідерство (керівництво) в менеджменті — це здатність впливати на окремих осіб і на групи, спонукаючи їх працювати на досягнення цілей організації. Важливою є ефективна взаємодія лідера з співробітниками. Директор-лідер постійно знаходиться в пошуку нових ідей, досвіду, способів рішень певних завдань. Він виступає комунікатором в організації роботи команд і груп учасників освітнього процесу, який вмів переконувати, вселяти віру, мотивувати до подальшого особистісного та професійного зростання своїм особистим прикладом, захопленістю своєю роботою, компетентністю, креативністю. Директор має бути здатним приймати самостійні рішення, обґрунтовувати та відстоювати їх, стратегічно мислити та планувати, прагнути розвивати ініціативність підлеглих, гнучким, готовим до змін та нових вимог. В сучасних умовах для керівника закладу освіти необхідно проявляти психологічну стійкість, здатність до адекватної самооцінки й саморегуляції, постійного самовдосконалення.

Під час реформування освіти України директори закладів загальної середньої освіти мають важливу місію — впроваджувати зміни в своїх школах. Тобто, вони є менеджерами з інновацій, генераторами ідей, розробниками та впроваджувачами нововведень та освітніх ініціатив. **Директор повинен володіти такими навичками:**

- неординарне творче мислення для пошуку нових ідей та підходів;
- цілеспрямованість в досягненні мети, стійкість у впровадженні нового;
- комунікабельність, здатність до переконання інших у важливості прийнятих рішень;
- вміння працювати в команді, об'єднувати навколо себе однодумців, організовувати співпрацю для досягнення мети;
- здатність досліджувати освітній процес, аналізувати доступну інформацію та приймати рішення;

- тактика, стратегія і провідця щоб прорахувати наперед всі кроки щодо впровадженню нововведень, їх наслідки, реакцію громади;
- створення умов для розвитку всіх учасників освітнього процесу (колектив, який постійно навчається);
- формування сучасного розвивального освітнього середовища;
- сприяння демократичним процесам у закладі (свобода думки, ініціативність).

Практична реалізація Концепції Нової української школи ґрунтується на запровадженні принципу педагогіки партнерства, дитиноцентризму; дотриманні академічної свободи вчителя; створення умов для професійного зростання педагогів; формування сучасного освітнього середовища, що забезпечує учасників освітнього процесу умовами для навчання учнів та розвитку творчого потенціалу вчителів. Школа як простір освітніх можливостей значною мірою залежить від особистості керівника закладу освіти, пріоритетністю для нього принципів демократизації, гуманізації; визнанні колективних і колегіальних форм управління та запровадженні проектних, дослідницьких, технологічних методів управління.

Педагогіка партнерства. Взаємодія між учнями та вчителем зорієнтована на дитину та розкриття її індивідуальних здібностей. Вона реалізується у **наступних формах взаємодії:**

- інтерактивні та гейміфіковані методи та прийоми;
- діалогічні;
- дослідна робота у групах;
- пропонування активностей з самоосвіти;
- проектні активності;
- стимулювання учнів до формування власної думки;
- використання методів самостійної оцінки та взаємної перевірки учнів.

У взаємодії **учень-вчитель** завдання керівника закладу освіти полягає у створенні умов для педагогів щодо сприяння створенню атмосфери турботи і підтримки учнів для розвитку їхніх можливостей, задоволення їхніх інтелектуальних, емоційних і соціальних потреб.

Взаємодія між школою, вчителями та батьками (соціально-педагогічне партнерство) реалізується шляхом долучення батьків до:

- обговорення питань організації освітнього процесу;
- створення освітнього середовища закладу освіти;
- процесу прийняття ключових, стратегічних рішень;
- двостороннього обміну інформації щодо поступу дитини у навчанні, її здібностях, особливих освітніх потребах;
- діагностування освітніх потреб, запитів;
- створення та прийняття меморандуму співпраці педагогів, учнів та батьків;

- створення прозорості в інформуванні учасників освітнього процесу (електронні онлайн системи: журнали, щоденники...).

Для ефективного партнерства школи, вчителів та батьків (сім'ї) керівник закладу освіти повинен сприяти підготовці педагогічного колективу школи до взаємодії з батьками та залучати батьків до партнерської взаємодії:

- створити соціально-педагогічні умови для подолання відчуження батьків від школи;
- діагностувати ступінь задоволеності батьків шкільними процесами (якість освітніх послуг, взаємовідносини), потреб учнів та батьків;
- визначати рівень активності батьків, залучати до обговорення завдань школи та їхніх пропозицій щодо поліпшення шкільного життя;
- залучати до моніторингу певних процесів у школі (харчування, освітній простір, тощо);
- використання професійного ресурсу школи та батьків (професійних можливостей, стилю педагогічного спілкування);
- підвищення поінформованості батьків про діяльність школи, рівня психолого-педагогічної компетентності вчителів і батьків (використання сайту, соціальних мереж; організація просвіти батьків та педагогів (проведення тренінгів, семінарів, тощо);
- створення органів самоврядування, ради школи, батьківських комітетів; розроблення локальних актів, що регламентують життєдіяльність дорослих і дітей у шкільному освітньому просторі;
- моніторинг рівня задоволення якістю взаємодії всіх учасників освітнього процесу; запитів батьків, рівня їхньої педагогічної і правової компетентності; формулювання пропозицій щодо корекції взаємодії).

Взаємодія між вчителем та вчителем в умовах впровадження нового Державного стандарту базової середньої освіти набуває особливого значення, оскільки основною складовою реалізації НУШ в 5-6 класах є робота педагогічної команди.

Педагогічна команда — це група педагогів, організованих для спільної роботи заради досягнення спільної мети, які поділяють відповідальність за отримані результати. Важливо щоб учителі, які викладатимуть у 5-х класах об'єднувались у педагогічні шкільні команди для спільної роботи в умовах НУШ: узгодження цілей навчання, цінностей, вмінь та навичок; обговорення та спільної роботи над методиками, формами та прийомами, що будуть використані; обмін досвідом використання цікавих інструментів для організації партнерської взаємодії під час занять, тощо. Системна взаємодія вчителів-предметників сприятиме об'єднанню зусиль для досягнення спільного результату при переході від формування предметних до ключових компетентностей.

Керівник закладу освіти має створити умови для роботи педагогічної команди:

- дати «поштовх» для формування команди вчителів (виступити фасилітатором першої зустрічі для обговорення цілей та завдань команди та способів їхньої реалізації, критеріїв оцінювання, організація простору класів під час групової роботи учнів);
- створення освітнього простору, забезпечення засобами візуалізації, використання ігрових, групових, дослідницьких форм роботи;
- узгодити розклади вчителів так щоб шкільна педагогічна команда мала можливість систематично збиратись для роботи;
- підтримувати зв'язок з командою, надихати її учасників на спільну роботу.

Керівник закладу освіти повинен створити умови для реалізації педагогіки партнерства шляхом

організації навчання педагогів різним формам взаємодії (тренінги, практикуми, майстер-класи, творчі майстерні, тощо) як у школі так і за її межами.

Лідерська компетентність входить до переліку необхідних професійних компетентностей у професійному стандарті «Керівник (директор) закладу загальної середньої освіти». Відповідно до стандарту директор формує стратегію, контролює процес її реалізації та аналізує результати її досягнення. Забезпечує ефективну роботу команди через наймання, звільнення, мотивацію, менторство та супервізію. Має знати нормативно-правову базу та пояснити її своїй команді, слідувати, щоб вся школа працювала за цими нормами. Вміє глибоко та комплексно аналізувати освітній процес, середовище, управлінську діяльність, діяльність та розвиток вчителів та себе як керівника.

Директор закладу освіти повинен розвиватися як лідер і бути гнучким до змін. Знаходити індивідуальний підхід до кожного, вміти працювати зі стресом своїм і команди, бути емпатійним, критично мислити, бути на постійному контакті з батьками та громадою, створювати безпечний та розвиваючий простір у школі. Керівник школи має бути прогресивним користувачем технологій. Окрім цього директор має бути лідером інноваційності в школі, бути в курсі світових новинок та бути ініціатором їх втілення в школі.

Отже, **директор нової української школи** — лідер, який веде свій колектив до бажаного результату. Досягнення поставлених цілей потребує неперервного розвитку професійної управлінської компетентності керівника і формування його лідерських якостей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про освіту» № 2145-VIII від 05.09.17 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення 03.06.2022).
2. Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 16.01.20 р. № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20> (дата звернення 03.06.2022).
3. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <http://bit.ly/2R5Qg93> (дата звернення 03.06.2022).
4. Внутрішня система забезпечення якості освіти: Абетка для директора. URL: <https://bit.ly/2YDTDXJ> (дата звернення 03.06.2022).
5. Про затвердження професійного стандарту «Керівник (директор) закладу загальної середньої освіти». Наказ Мінекономіки України від 17.09.2021 №568-21. URL: <https://bit.ly/3zyhrA1> (дата звернення 03.06.2022).
6. Меморандум співпраці між усіма учасниками освітнього процесу: педагогами, учнями та батьками. URL: <https://bit.ly/3zxHqYt> (дата звернення 03.06.2022).
7. Новак В. О. Організаційна поведінка: підручник / В. О. Новак, Т.Л.Мостенська, О. В.Ільєнко — Київ: Кондор, 2013. — 498 с.
8. Ощепко Т.В. Професійна компетентність керівника загальноосвітнього навчального закладу. URL: <https://bit.ly/3vbYTQA> (дата звернення 03.06.2022).
9. Типова освітня програма організації та проведення підвищення кваліфікації керівних кадрів закладів загальної середньої освіти відповідно до вимог Концепції «Нова українська школа». Наказ МОН від 13.12.2018 № 1392. URL: <https://bit.ly/34XcwbN> (дата звернення 03.06.2022).
10. Щодо нагальних питань впровадження Закону України «Про повну загальну середню освіту». Лист МОН №1/9-201 від 08.04.20 року. URL: <https://bit.ly/3wLUDIR> (дата звернення 03.06.2022).
11. Що таке педагогіка партнерства: правила сучасного викладання. URL: <https://bit.ly/3HjoQoF> (дата звернення 03.06.2022).

Л.Н. Добровольська,

завідувач відділу початкової освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»;

В.О. Андросова,

методист відділу початкової освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ВАЖЛИВІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НОВОЇ ШКОЛИ

Проймає 4 роки реформування освіти непростих років, сповнених нових викликів, спричинених пандемією коронавірусу та військовим станом. Проте ці виклики роблять нас сильнішими, мобільнішими, тому педагогам початкової ланки освіти в цілому вдається справлятися з рішенням проблем організації освітнього процесу Нової української школи.

Настав час глибинного аналізу та визначення як позитивних сторін реформи, так і тих, що потребують корегування, переосмислення кожним педагогом власної педагогічної діяльності, пошук і втілення в практику нових підходів, ідей до організації освітнього процесу. Серед позитивних моментів педагоги відзначають **виконання практичних завдань**, що дозволяє залучити учнів до активної діяльності; **використання ігрових методів навчання**, що сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу у цікавій для молодших школярів формі. Застосування парної та групової форм роботи допомагає отримати важливі у повсякденному житті навички спілкування, співпраці та взаємодії.

Системне використання різних форм **формульовального оцінювання** створює позитивну атмосферу, запобігає нашаруванню проблем у засвоєнні навчального матеріалу, допомагає учням зрозуміти власні сильні і слабкі сторони, усвідомлювати перспективи свого розвитку. Широке застосування анкет само- і взаємооцінювання дає можливість відстежити прогрес у навчанні учнів.

Оцінювання дозволяє отримувати інформацію про те, якого рівня розуміння досягли учні, та є важливою частиною процесу планування. Заходячи з оцінювання слід планувати й добирати раніше, ніж учень / учениця розпочне безпосередню навчальну діяльність.

При оцінюванні молодших школярів пропонуємо використовувати такі техніки формульовального оцінювання:

1. **Картки для узагальнення матеріалу** (наприкінці уроку роздати учням картки із двома запитаннями: перелічити основні ідеї з прочитаного / прослуханого тексту (відео, обговорення, сьогоднішнього уроку) і пояснити, що не зрозуміло з прочитаного / прослуханого та записати свої запитання);

2. **Доповнити твердження** (під час уроку періодично давати завдання доповнити твердження і в такий спосіб перевірити, чи зрозуміли учні матеріал. Наприклад: «Основна ідея – це..., тому що...»);

3. **Помилкові твердження** (навмисне наводити помилкові твердження на тему уроку та просити учнів висловити свою згоду або незгоду з цими твердженнями й аргументувати відповідь);

- мінітести;
- формульовальне опитування;
- підсумки за пів хвилини (наприкінці уроку попросити учнів за 30 секунд підсумувати, що нового вони дізналися та опанували впродовж уроку).

Для надання зворотного зв'язку та підтримки учнів пропонуємо використовувати список таких висловів:

Перевір це завдання	Значно краще.	Прекрасна робота!
Тут сховалася помилка	Ти робиш значні успіхи	Цікаве рішення!
Спробуй ще раз розв'язати це завдання	Це завдання вдалося найкраще	Цікава думка!
Не поспішай.	Ти вдосконалюєшся	Оригінально!
Уважніше, будь ласка	Набагато краще	Бездоганна робота!
Спробуй самостійно знайти помилку	Ти рухаєшся в правильному напрямку	Я тобою пишаюсь!
Не все вдалося, але наступного разу буде краще	Є прогрес!	Ідеально виконано!
Я в тебе вірю!	Ти зростаєш над собою	Краще не буває!
Треба ще раз повторити цю тему	Щоразу краще!	Гарний результат!
Треба поправлятися ще	Це успіх, вітаю!	Ми досягли поставлених цілей!
Треба попрацювати додатково над такими завданнями	Це твоя перемога!	Виконано все бездоганно!
Є над чим працювати, я тобі допоможу	Вітаю, тепер ти це розумієш!	Це дуже цікавий спосіб!

Не забувайте до запропонованих вище фраз додавати пораду-вказівку учневі, що потрібно зробити для того, щоб робота наступного разу була досконалішою (наприклад: «повтори правило с. 25», «дотримуйся алгоритму виконання», «потренуйся у засвоєнні таблиці множення», «пам'ятай про порядок дій», «пригадай правило переносу слів» тощо).

Пандемія коронавірусу та війна в Україні внесли значні корективи в організації освітнього процесу у 2022-2023 навчальному році. Тому вчителі повинні бути готові організувати якісне дистанційне навчання з використанням цифрових технологій, нових педагогічних підходів та методик.

У наказі Міністерства освіти і науки України від 25.04.2013 № 466 «Про затвердження Положення про дистанційне навчання», зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 30 квітня 2013 р. за № 703/23235, зазначено, що **дистанційне навчання** – це індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу у спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій. Дистанційна форма навчання передбачає доступ до інтернету, наявність технічного забезпечення (комп'ютера, планшета, смартфона тощо) в усіх учасників освітнього процесу, а також те, що педагоги повинні володіти технологіями дистанційного навчання.

Під час дистанційного навчання молодші школярі мають пройти шлях від сприйняття інформації до її розуміння, запам'ятовування, відтворення та використання на різних рівнях. Залежно від засобів зв'язку, вчителі можуть організувати різні варіанти дистанційного навчання. Особливу увагу варто звертати на різні соціальні умови, в яких перебувають учні, оскільки частина з них є заручниками складних життєвих обставин. Позитивним є те, що для них буде організований будь-який зв'язок зі школою та вчителем.

У початковій школі доречним буде використання **синхронного та асинхронного дистанційного навчання**. Так, синхронне навчання – це «прямий ефір», коли через засоби зв'язку учні контактують безпосередньо з учителем. Такий вид навчання дозволяє підтримати дітей (смайлик, похвала, лагідне добре слово вчителя тощо). Це спричиняє розуміння дитиною, що вона долучена до спільного процесу. Асинхронне навчання потребує самостійного планування або планування за допомогою вчителя. Такий вид навчання відбувається через електронне листування, телевізійні уроки, блоги, сайти тощо. Позитивний результат дає гібридне навчання – коли педагоги зустрічаються з дітьми в синхроні (наприклад на відеоконференції) і водночас застосовують асинхронне навчання. Це дає можливість учням самостійно планувати своє навчання, виходячи з тих чи інших умов.

Під час організації дистанційного навчання важливо організувати простір для спілкування молодших школярів. Для цього пропонуємо продовжувати практику ранкових зустрічей. Діти зустрічаються, щоб сказати одне одному слова підтримки, розповісти про свої захоплення, поділитися новинами. Це важливо для спілкування і для підтримання віртуального класу як класної спільноти.

Важливим моментом при організації дистанційного навчання є те, що, пропонуючи учням виконати завдання, потрібно пам'ятати про безпеку в інтернеті та конфіденційність.

В умовах дистанційного навчання, коли вчителі й учні не можуть бути поруч, взаємодія між усіма учасниками освітнього процесу: адміністрацією школи, вчителями, учнями і батьками — набуває особливої важливості.

У цьому навчальному році з першокласниками будуть працювати педагоги, які розпочинали реформу освіти, а отже, мають неабиякий досвід втілення положень Концепції «Нова українська школа» в практику роботи початкової ланки загальної середньої освіти. Для якісної організації освітнього процесу в початковій школі **створено навчально-розвивальне середовище**, зокрема кожен навчальний кабінет, забезпечений модульними меблями: однимісними столами або партами, які зручно і легко можна

моделювати для організації індивідуальної, парної чи групової роботи. В арсеналі педагогів є цікавий дидактичний матеріал, таблиці, картки, моделі тощо.

Звертаємо увагу, що перелік засобів навчання зазначено у наказі Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Типового переліку засобів навчання та обладнання для навчальних кабінетів початкової школи» від 25.03.2020 № 453. Даний документ встановлює вимоги до засобів навчання та обладнання в навчальних кабінетах початкової школи державних та комунальних закладів загальної середньої освіти відповідно до санітарного законодавства з урахуванням потреб новітніх освітніх технологій і методів навчання, підходів до організації освітнього процесу та забезпечення ергономічного режиму роботи закладу.

Нагадуємо, що **кожен засіб навчання та обладнання**, окрім деяких витратних матеріалів, обов'язково повинен мати:

- гігієнічний сертифікат або висновок державної санітарно-епідеміологічної експертизи;
- технічний паспорт на виріб;
- декларацію про відповідність вимогам технічних регламентів; інструкцію про використання та зберігання українською мовою;
- методичне забезпечення для різних видів робіт відповідно до навчальних програм початкової школи.

Оскільки **Нова українська школа** – це, в першу чергу, школа компетентностей, то необхідно підвищити рівень практичної складової освітнього процесу. Під час виконання практичних завдань учні мають можливість використовувати набуті знання, уміння та навички для вирішення життєвих ситуацій, активно діяти, набувати новий досвід, розуміти важливість навчання для майбутнього життя.

Однією з компетентностей, якою мають оволодіти молодші школярі є **читацька компетентність**, формування якої відбувається під час читацької діяльності – активного, цілеспрямованого, опосередкованого мовною системою, літературознавчими знаннями і обумовленого поставленими навчальними завданнями процесу сприймання, осмислення, інтерпретації і оцінки прочитаної текстової інформації. В основі її лежить формування і розвиток навички виразного швидкого усвідомленого читання. У Концепції «Нова українська школа» зазначено ряд наскрізних умінь, які мають бути сформовані в учнів. Серед них чинне місце займають уміння висловлювати свою думку усно і письмово та читання з розумінням.

Проблема усвідомленого читання є у багатьох країнах світу. Світові експерти фіксують тривожну тенденцію, адже значна частина дітей відмовляється від читання для особистого задоволення. За останні 4 роки майже на 10% зменшилася кількість дітей, які під час опитування повідомили, що люблять читати. Формування читацької компетентності, в основі якої є вміння читати і розуміти прочитане, – важливе завдання кожного педагога.

Нова українська школа розглядає читання з розумінням як багатогранне явище, загальним результатом оволодіння яким є, коли учень/учениця «сприймає, аналізує, інтерпретує, критично оцінює інформацію в текстах різних видів, медіатекстах та використовує її для збагачення власного досвіду». В.О. Сухомлинський радив учителям початкових класів: «Навчіть усіх дітей читати так, щоб вони вміли читаючи думати й думаючи читати».

Читач сприймає текст через його складові: слова, словосполучення, речення, а також взаємозв'язок між ними. Оскільки незнання значень окремих слів веде до часткового або повного нерозуміння тексту, то роботу над розумінням тексту необхідно починати із словникової роботи.

Готуючись до уроку, учитель має звернути увагу та вибрати із тексту ті слова, словосполучення, речення, які є ключовими для розуміння тексту, і, які на його думку, будуть незрозумілими для дітей. На уроці, перед читанням тексту, варто запропонувати дітям пояснити значення цих слів, а потім знайти їх тлумачення у словнику. **Як варіант:** вправа на встановлення відповідності між словом і його тлумаченням. Для цього слова та їх тлумачення записують на окремих картках. Діти мають до кожної картки-слова знайти пару – картку-тлумачення. Таку вправу корисно пропонувати дітям для роботи в парі, групі. Можна запропонувати також кілька тлумачень, а учні мають обрати одне, яке є на їхню думку правильним. Також допоможуть у розумінні значення слів вправи на добір синонімів, антонімів. Така робота проводиться до читання тексту.

Для забезпечення розуміння учнями текстів, підвищення цікавості та мотивації до усвідомленого читання рекомендуємо використовувати різноманітні методи і прийоми. Серед них, зокрема такі:

1. «Ключові слова» або «Метод опорних слів»: допомагає розвинути вміння створювати цілісну картину, спираючись на мінімум інформації; передбачати, прогнозувати; виділяти головне, суттєве; навчає учнів розрізняти головну (істотну) інформацію від другорядної (неістотної), виділяти суттєве, скорочувати текст для його кращого засвоєння; сприяє розумінню та запам'ятовуванню змісту.

2. «Передбачення» (за заголовком, опорними словами та словосполученнями, картиною, ілюстрацією, частиною тексту тощо): стимулює пізнавальну активність учнів, спонукає до аналізу і прогнозування подій, викликає інтерес до тексту, розвиває уяву та фантазію учнів.

3. «Істинні-хибні висловлювання»: спонукає до осмисленого опрацювання тексту, визначення істинності/хибності тверджень, обґрунтування ідей, зіставлення власних знань, думок, ідей з текстом.

4. «Вірю- не вірю»: дає можливість оцінити твердження на основі власних знань, учить аналізувати, порівнювати, знаходити підтвердження або спростування, використовується для актуалізації знань та мотивації навчальної діяльності учнів.

5. Читання з позначками (система «поміч»): сприяє формуванню вміння читати вдумливо, оцінювати інформацію, формулювати слова автора іншими словами.

6. «Почергові питання»: навчає учнів співпрацювати, оскільки проводиться у парі, ставити запитання стосовно прочитаного, визначати основні ідеї, пояснювати деталі, робити умовиводи.

7. «Запитання до автора»: спонукає дітей до дискусії з автором, визначення основних моментів тексту.

8. «Взаємне навчання»: навчає уважно читати та розуміти прочитане, виділяти основні ідеї, знаходити деталі, визначати зв'язки між частинами.

9. «Бортовий журнал»: дозволяє учням стати активними дослідниками, вдумливо аналізувати та оцінювати інформацію, стисло фіксувати думки, ідеї, тлумачити поняття, формулювати конкретні питання, робити висновки, обґрунтовувати власну позицію.

10. «Щоденник подвійних нотаток»: допомагає школярам зв'язати прочитане з власним досвідом, міркувати, коментувати, дискутувати, глибоко розуміти та аналізувати текст, стисло письмово викладати власні думки, почуття, переживання

11. «Збережіть останнє слово за мною»: стимулює міркування та роздуми після прочитаного тексту, дозволяє кожному учневі висловити свою думку, а учню, який розпочинав обговорення твору чи описаної у тексті події, – підбити підсумок.

12. «Порушена послідовність»: дає можливість перевірити рівень засвоєння тексту, розуміння послідовності подій та причинно-наслідкових зв'язків.

13. «Ментальна карта»: допомагає виділити головне та легше засвоїти подану інформацію, візуалізувати події, описані в тесті, аналізувати результати, події, вчинки героїв, підсумовувати інформацію тощо.

14. «Картка персонажів»: залучає учнів у процес творчого переосмислення інформації (у колах учні записують ім'я персонажа, в трикутниках – основні риси характеру, а в прямокутниках – приклади з тексту, які їх підтверджують).

Щоб зацікавити учнів, спонукати їх до читання художніх творів у вільний час спробуйте створити **буктрейлер** (з англ. book – «книга»; trailer – «тягнути») – короткий ролик-анотація до книги, аудіовізуальний продукт, що ілюструє найяскравіші моменти літературного твору. Буктрейлер в початковій школі – це коротка, яскрава, захоплююча реклама-відеоролик про книгу, яку варто прочитати. На думку Анни-Марії Богосвятської буктрейлер вирішує ряд важливих завдань: залучення уваги, цікавості до певної книги, спонукання школярів до її читання, пропагування читання взагалі, виклик інтересу до книг у тих, хто їх не любить читати.

Також існує величезна кількість дидактичних ігор, які допомагають включити учнів в ситуацію аналізу, розмірковування щодо прочитаної інформації. Наприклад, деякі з них:

1. «Що спочатку - що в кінці» (мета: розвивати пам'ять учнів, вміння аналізувати; вчити запам'ятовувати послідовність подій у творі (сюжет)).

Зміст гри: учитель читає уривок твору з певною подією, а діти називають, що передувало прочитаному, а що було потім. Виграє команда або учень, що точніше назве порядок подій.

2. «3 циферблатом я дружу - одразу відповідь скажу» (мета: вчити орієнтуватися у сюжеті; розвивати увагу; закріплювати знання про жанрові особливості казки (магічна символіка)).

Зміст гри: в учасників гри моделі циферблатів з годинниковою стрілкою. Учитель ставить дітям запитання за змістом прочитаних творів. Запитання мають бути такими, що вимагають відповіді одним числом. Діти наводять стрілку циферблата на відповідне число.

3. «Що було перед тим? Що сталося після того?» (мета: формувати уявлення молодших школярів про композицію; розвивати творчу уяву; формувати навички писемного мовлення).

Зміст гри: діти мають придумати та записати, що могло трапитися з героями після закінчення твору, скласти кінцівку або придумати, які події могли передувати подіям, викладеним у творі.

4. «Відгадай, хто я?» (мета: вчити зосереджувати увагу під час читання творів на характеристичні літературних героїв).

Зміст гри: після озвучення з українськими народними казками вчитель пропонує учням відгадати за поданими короткими характеристиками героїв казок. Наприклад: сміливий, сильний, непереможний (Котигорошко), хитра, улеслива, лукава (Лисичка) тощо.

Систематична робота над творами, глибинний аналіз прочитаного, використання сучасних методів, прийомів, дидактичних ігор допоможуть учителю початкової школи формувати читацьку компетентність молодших школярів, яка є основою подальшої успішного навчання учнів у базовій ланці закладу загальної середньої освіти.

Розвиток читацької компетентності здійснюється не тільки на уроках української мови. Так, на уроках математики – під час читання, аналізу та опрацювання текстових задач, в основі яких лежить певна навчальна чи життєва ситуація, що потребує вирішення. Усвідомлене читання математичних

завдань сприяє їх швидкому та безпомилковому виконанню. Важливим аспектом діяльності вчителя початкових класів є організація вдумливого детального опрацювання науково-популярних текстів у курсі «Я досліджую світ», що готує учнів до усвідомленого опрацювання інформації на уроках природознавства, історії, біології тощо в базовій ланці загальної середньої освіти.

Важливим підсумком першого етапу реформування освіти є те, що більшість дітей із задоволенням ходять до школи, педагогічні працівники розуміють значимість та виявляють готовність використовувати нові підходи до організації освітнього процесу, ефективно оволодівають технологіями дистанційного навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Нова українська школа: засоби навчання й обладнання початкових класів. URL: <https://www.pedrada.com.ua/article/2218-nova-ukrainska-shkola-zasobi-navchannya-y-obladnannya-pochatkovih-klasiv>
2. Типовий перелік засобів навчання та обладнання для навчальних кабінетів початкової школи затверджений наказом МОН від 07.02.2020 № 143. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0258-20#Text>
3. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в п'яти томах. Т.4. Київ: «Рад. шк.», 1977. 638 с.
4. Українська для всіх. Як навчати тих, для кого українська мова не є рідною / М. Костюк, І. Хворостяний, І. Унгурян. URL: https://drive.google.com/file/d/1U0jEGaLx_fPJ14vmsbxoQ1dQhEBu9LOj/view

А. Є. Сіренко,

завідувач відділу дошкільної освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

СУЧАСНІ АКЦЕНТИ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Сучасні діти в Україні несподівано для всіх опинилися у ситуації *дитинства під час воєнного стану*. Все, що їх оточує, надзвичайно позначається на всіх сферах життя. Оскільки вимогами нормативних документів дошкільної галузі передбачено довготривале перебування дитини у закладі освіти, а психофізіологічні особливості віку накладають обмеження на подання масштабності і реальності ситуації, педагоги закладів дошкільної освіти зіткнулися з проблемами здійснення освітньої діяльності в полі емоційно-дипломатичної взаємодії. У жодному разі не хочу сказати, що в даних умовах педагоги організовували освітній процес некоректно, однак, погодьтеся, до 24 лютого вихователі не замислювалися над тим, що постійні відчуття тривоги, напруги, страху, ситуації тривалої небезпеки залишають на емоційній сфері дитячої психіки свої наслідки.

У стані війни діти дошкільного віку належать до найвразливішої категорії населення. Перебуваючи в небезпеці, у тривалому стресовому стані, дитина позбавлена нормальних умов для розвитку та освіти. Через відчуття тривоги, напруги, страху, невизначеності ускладнюється процес повноцінної соціалізації дитини. Діти, які *вимушені бути переміщеними* із зони активних бойових дій, стикаються з проблемою соціальної адаптації, перебуваючи в нових соціальних умовах.

Базовий компонент дошкільної освіти (БКДО) одним з пріоритетних завдань ставить збереження та зміцнення фізичного та психічного здоров'я дітей, у тому числі їх емоційного благополуччя. У освітньому напрямку «**Дитина в соціумі**» відзначено важливість розвитку соціального та емоційного інтелекту, емоційної чуйності, співпереживання, формування готовності

до спільної діяльності з однолітками. Вимоги до умов реалізації БКДО включають у себе розвиток соціально-комунікативної сфери та формування емоційного добробуту дитини з позитивним ставленням до світу, себе і інших людей. [2, с. 17]

Зазначені вимоги спрямовані на створення освітнього середовища, яке гарантує охорону та зміцнення фізичного та психічного здоров'я дітей та забезпечує їх емоційне благополуччя. Все це можливе за умови безпосереднього спілкування з дитиною, уважного ставлення до кожного малюка, до його почуттів та потреб.

Отже, питання розвитку соціального та емоційного інтелекту у дітей дошкільного віку співпадає з акцентами, визначеними у державному стандарті, та пріоритетами, визначеними сьогоденням при організації та реалізації освітнього процесу.

Дошкільний вік – це період, коли закладається основа всього подальшого життя людини. Одним з важливих аспектів дошкільного виховання є емоційний розвиток, оскільки світ емоцій відіграє неймовірно важливу роль у житті кожного. Цією проблемою займалися багато педагогів, психологів (Л. І. Божович, Л. С. Виготський, Д. Б. Ельконін, О. Н. Леонтьєв, Т. С. Піроженко, С. А. Рубінштейн, А. П. Усова, та ін.), які стверджували, що позитивні емоції створюють оптимальні умови для активної діяльності мозку і є стимулом для пізнання світу, в свою чергу негативні емоції змушують уникати небажаних або шкідливих подій, захищають і оберігають дитину, однак варто зауважити, що надмірна кількість пережитих негативних емоцій руйнує мозок і психіку людини, внаслідок чого деформується оцінка власних дій та вчинків.

Емоції допомагають дитині пристосуватися до тієї чи іншої ситуації. Завдяки емоційному

розвитку дитина здатна регулювати свою поведінку, уникаючи тих вчинків, які вона могла б зробити під впливом випадкових обставин і мимовільних бажань. Тому варто розуміти, що правильна реакція дорослого на події, стани, ситуації є взірцем для наслідування, переживання тих чи інших емоцій. Педагогам доцільно не тільки вивчати технологію розвитку емоційної сфери дошкільника, а й формувати власний емоційний інтелект, оскільки емоції «розповідають», що оточує дитину, який її внутрішній стан.

Сучасними вченими доведено той факт, що переживання емоцій провокує виділення відповідних гормонів в ендокринній системі, що, відповідно, впливає на функції організму, а отже, впливає на здоров'я людини.

На відміну від інтелектуального розвитку розвиток емоційної сфери дитини, якому не завжди приділяється достатньо уваги, важливіший в плані формування так званих *soft skills*, ніж нав'язати готові енциклопедичні знання *hard skills*. Адже емоційна сфера, що формується хаотично без цілеспрямованої і послідовної системної контекстної формації, складається переважно на неврастенічній основі, що не може призвести до стабільно розумних і виважених дій. Парадокс полягає в тому, що на сьогодні дорослі стали менше спілкуватися з дітьми і між собою, більшість «замикається» на перегляді стрічки новин у різних інформаційних гаджетах, хоча саме живе спілкування значною мірою збагачує чуттєву сферу.

Аналізуючи ситуацію на сьогодні, зрозуміло, що ми споживаємо всю інформацію, яка є в ефірі з актуалізованої теми, а наслідки наших реакцій ми не завжди розуміємо. Тому сучасні діти налякані нашими непослідовними та агресивними реакціями, вони не завжди розуміють, що саме стоїть за цією реакцією, але їхній інстинкт самозбереження їм говорить, що ця емоція негативна і її варто боятися. Таким чином ми формуємо невротичність у наших дітей через демонстрацію емоцій, у яких немає пояснення для дітей.

Довгий час система дошкільної освіти в Україні була орієнтована на забезпечення інтелектуального розвитку дітей. При цьому розвитку емоційного інтелекту приділялося недостатньо уваги. Однак призначення дошкільного віку полягає не стільки в оволодінні знаннями, вміннями і навичками, скільки у формуванні ставлення до тієї чи іншої навички, знань або умінь, формуванні базових якостей особистості: самооцінки, образу «Я», моральних цінностей, соціально-психологічних особливостей у системі відносин з іншими людьми.

Реформування дошкільної освіти, яке відбувається останнім часом, змінює пріоритетні завдання для повноцінної реалізації освітнього процесу з дітьми дошкільного віку. На перший план виступає особистісно-орієнтована модель спілкування педагога з дитиною, турбота про збереження психічного здоров'я кожної дитини, прийняття її індивідуальності, розкриття та розвиток творчих здібностей. При цьому розвиток особистості, здатної до сприйняття і розуміння власних емоційних станів і емоційних проявів інших людей, розглядається як умова успішної її адаптації в сучасному суспільстві. Дуже важливо навчити дитину розповідати про свій внутрішній світ, слухати, чути і розуміти оточуючих.

Приклади емоційного інтелекту ми можемо пригадати навіть із шкільного життя. Один учень

гарно вчиться, зразково здає ЗНО, вступає до ВНЗ і надалі його успіхи завершуються, а інший ледве-ледве дотягує до четвірок і п'ятірок, йому не спадає на думку вступати до елітного ВНЗ, однак, він постійно проявляє винахідливість у нових нестандартних ситуаціях, вміє адекватно емоційно на них реагувати, і в подальшому стає успішним і незалежним. З огляду на нещодавні дослідження, успішність людини залежить від коефіцієнта IQ на 20%, а від коефіцієнта EQ – майже на 80%. Людина, яка не вміє **регулювати свої емоції, не здатна розуміти свої емоції та емоції інших людей, правильно оцінювати реакції оточуючих, не може бути успішною людиною.**

Поняття «емоційний інтелект (EQ)» не є новим у педагогіці. Про це писали багато вчених, але використовували інші терміни. Крім того, існує ряд взаємопов'язаних з емоційним інтелектом якостей, у тому числі емпатія, яка означає процес емоційного проникнення в стан іншої людини.

Гармонійне сприйняття і використання своїх емоцій відкриває нові горизонти в різних сферах спілкування. Вибудовувати відносини в будь-яких умовах – сенс розвитку емоційного інтелекту. Емоційний інтелект (EQ) – здатність людини керувати собою і іншими людьми. [3, стор 20]

Дж. Майєр, запропонував структуру емоційного інтелекту, що складається з трьох компонентів. Надалі вона була доопрацьована і в даний час включає вже чотири компоненти, які в сукупності описують **чотири сфери емоційних розумових здібностей, а саме здібності:**

- безпомилково розрізняти власні емоції та емоції інших людей;
- використовувати емоції для підвищення ефективності розумової діяльності;
- розуміти значення емоцій;
- керувати емоціями.
- Яка перспектива у людини із сформованим емоційним інтелектом?

Розуміння і усвідомлення емоцій звільняє особистість від страхів і забобонів, тому їй легше мислити нестандартно, простіше приймати рішення.

Маючи високий емоційний інтелект, людина здатна бути лідером, тому що власним станом надихає і дає надію, віру, спокій, стабільність.

Людина має багато енергії завдяки емоційній гармонії.

Емоційний інтелект складається з самосвідомості, контролю імпульсивності, впевненості, самотивації, оптимізму, високих комунікативних навичок, вміння ефективно вибудовувати взаємодію з іншими людьми. Він відіграє важливу роль у житті та кар'єрі кожної людини. Однак, для того, щоб цей унікальний вид інтелекту виявлявся і спрацював, він має розвиватися не шляхом тренінгів і семінарів у дорослому житті, а ще в дошкільному закладі через усвідомлення малюком ролі та значущості оточуючих його людей.

У ранньому та дошкільному віці емоційний розвиток випереджає інтелектуальний. Тому одним із найгостріших питань дошкільної освіти є проблема моральних норм особистості та розвитку гуманних почуттів. Недостатній розвиток цієї сфери психіки, як показують дослідження, тягне за собою виникнення багатьох внутрішніх особистісних і міжособистісних проблем: конфлікти, нацизм, расизм, дискримінація, неприйняття себе, неприйняття інших, нездатність керувати своїми

емоціями, складності у стосунках з іншими, невміння працювати в команді та інші. В основі розвитку особистості дошкільника лежить емоційний інтелект, який має бути підґрунтям щодо орієнтації на іншу людину, врахування її емоційного стану під час взаємодії чи відносин.

Робота над розвитком емоційного інтелекту у дітей дошкільного віку дуже важлива, особливо у час, коли людям не вистачає емоційного контакту та розуміння.

Американський психолог Девід Карузо зазначав, що «емоційний інтелект це протилежність інтелекту, не триумф розуму над почуттями, це унікальне перехрестя обох процесів». [4]

Особливе місце у розвитку особистості дошкільнят належить людям, які їх оточують. У молодшому дошкільному віці з їх допомогою діти знайомляться з деякими правилами спілкування («не можна битися», «не можна кричати», «не можна забирати у товариша», «потрібно ввічливо попросити у товариша», «потрібно дякувати за допомогу» т. п.).

У маленьких дітей недостатньо життєвого досвіду, тому основне завдання педагога – допомогти їм набути досвіду вміння справлятися з труднощами, досвід, що сприяє переживанню успіху, радості від уміння самостійно знайти відповідь, досягти бажаного результату [2, стор 18]. Однак педагог має чітко усвідомлювати, що теоретично обґрунтовувати ідею контролю та розуміння емоцій, це питання непідйомне для малюка, і тому тільки контекстна демонстрація правильності розуміння і керування емоціями може допомогти дитині зрозуміти важливість і необхідність це робити.

Для дітей молодшого дошкільного віку емоції є мотивами поведінки, що пояснює їх імпульсивність і нестійкість. До 3 років починають закладатися найпростіші емоції та виявлятися естетичні почуття, починає проявлятися емоційне ставлення до однопіткв. В подальшому відбувається «соціалізація емоцій» (переживання людиною свого ставлення до оточуючих людей у системі міжособистісних відносин).

Дитина дуже сензитивна у цьому віці до реакції дорослого, малюк випробовує різні варіанти правильності своєї поведінки через цю реакцію і швидко засвоює, що викликало позитивне ставлення, що – негативне. Таким чином через дорослі правильні і контрольовані прояви емоцій дитина розвиває внутрішнє розуміння хорошого і поганого. Отже, важливими чинниками в методології розвитку емоційного інтелекту є прояви любові до дитини, часте вживання лагідних, доброзичливих слів, словесний і дотиковий ґрумінг, підбадьорювання малюка за кожний прояв доброзичливості (посміхнувся, віддав іграшку, помилювався квіткою і т.д.), самостійно демонструвати різні способи і висловлювання співчуття, уваги (притулитися до того, хто плаче, подякувати, попроситися, привітатися і т. д.). Не можна ігнорувати власною емоційною реакцією прояву дитиною недоброзичливих емоцій відносно дорослих і дітей і тим більше підкріплювати ці емоції діями.

Діти 3-х років переважно негативно сприймають авторитарні розпорядження вихователя. Організовуючи ігрову діяльність дітей 4-го року життя, доречно використовувати безліч ігрових прийомів, цікавих моментів, які спонукають дітей до певних кроків у діяльності. Перебуваючи в певній ситуації та навчаючись адаптуватися до неї, малюки набувають наступного досвіду:

- включатися в запропоновану дійсність за внутрішньою мотивацією (без тиску дорослих);
- вміння переживати спільну радість, в процесі діяльності дітей об'єднують загальні емоційні переживання (співи, посмішки один одному, зустріч поглядами, тілесні контакти (обійми, дотики) – це спільна радість, доброзичливість;
- формується внутрішній комфорт від взаємодії та бажання продовжити спільні дії;
- зростає внутрішня активність.

У сучасних обставинах перевага надається піклуванню про фізичний і пізнавальний розвиток дитини, дорослі часто не надають належної уваги емоційно-особистісному розвитку, що безпосередньо пов'язане з психологічним і соціальним благополуччям дитини. Однак, не треба перегинати палицю, як справедливо зазначали психологи Л. С. Виготський та О. В. Запорожець, лише узгоджене функціонування цих двох систем може забезпечити успішне виконання будь-яких форм діяльності. [1]

Сучасні діти стали менш емпатійними, вони не завжди здатні усвідомити і контролювати свої емоції, що є причиною імпульсивності у поведінці, це, в свою чергу, не надає очікуваних результатів, а отже призводить до розчарування у відносинах і взаємодії. Вирішення питання полягає в наступному: розгляд проблеми розвитку емоційної сфери дитини дошкільного віку передбачає всебічне сприйняття його особистості, поведінки та діяльності, взаємовідносин з оточуючими людьми, особливостей його переживань, світогляду та особистісних якостей.

Під час організації роботи над формування емоційного інтелекту у дітей дошкільного віку дуже важливо, щоб вихователь був орієнтований не тільки на створення предметно-розвиваючого середовища, а й емоційно-розвивального середовища у групі, середовищі, що сприяє різноманітному та повноцінному розвитку емоційно-чуттєвої сфери дитини дошкільного віку (як умови її подальшого успішного та гармонійного розвитку).

Емоційно-розвивальне середовище включає наступні компоненти:

Першим компонентом є взаємодія педагога із дітьми. Вагомим чинником є особистісний емоційний інтелект вихователя, і навіть його мовлення. Емоційно-виразне мовлення вихователя, уважне привітне ставлення до дітей покликане створювати позитивний настрій.

Другим компонентом емоційно-розвивального середовища є оформлення інтер'єру групи: сприятливе колірне оформлення, зручні меблі, комфортний температурний режим, просторове рішення групи – це наявність спеціально-організованих зон, серед яких: («Осередок усамітнення», «Осередок настрою» тощо). При оформленні «Осередків настрою» необхідно приділити особливу увагу підбору колірної гами, оскільки колір та настрої взаємопов'язані. Музичний фон у групі створює атмосферу безпеки і затишку, це не обов'язково звичні дитячі пісеньки, це можуть бути як класичні, так і сучасні музичні твори, народна музика тощо.

Третім компонентом є емоційно-активізуюча спільна діяльність вихователя з дітьми. Вона включає в себе різні види ігор і вправ, спрямованих на емоційний розвиток дошкільника. У грі активно формуються або перебудовуються психічні процеси, починаючи від простих і закінчуючи найскладнішими.

Розвитку емоційного благополуччя дітей сприяє проведення психогімнастичних вправ. Це умова, яка не передбачена нормами організації життєдіяльності ЗДО, проте рекомендована психологами та медиками. Психогімнастика, на думку науковців, являє собою спеціальні заняття (етюди, ігри, вправи, спрямовані на розвиток і корекцію різних сторін психіки дитини (її пізнавальної та емоційно-особистісної сфери) [3].

Основна мета занять з психогімнастики – оволодіння навичками управління своєю емоційною сферою: розвитку у дітей здатності розуміти, усвідомлювати свої та чужі емоції, правильно їх виражати і повноцінно переживати.

Ефективно впливають на психічний стан дітей проведення лікувально-профілактичних заходів (водні загартовуючі процедури, психотренінги, релаксаційні паузи, що знімають напругу і стрес; мімічні та пантомімічні етюди, в яких виразно зображуються окремі емоційні стани (радість, подив, ін.), за їх допомогою діти знайомляться з елементами виразних рухів мімікою, жестом, позою, ходом, невербальним виразом емоційного стану.

Через розвиток емоційної сфери дитини ми сприяємо процесу соціалізації дитини, становленню відносин у дорослому і дитячому співностах.

Емоційний інтелект стає основним капіталом сучасної людини. Починати розвивати його необхідно з раннього віку — із 3 - 4 років. До цього моменту дитина відокремлюється від матері і стає здатною до сприйняття соціальної та психологічної інформації.

Як ми вже зазначали, емоційний інтелект вміщує в себе цілий комплекс сфер і галузей психіки. Модель емоційного інтелекту передбачає послідовний та паралельний розвиток чотирьох основних функцій:

- самосвідомість (образ «Я», розуміння «психологічного устрою» себе);
- самоконтроль (здатність впоратися зі своїми почуттями, бажаннями);
- соціальна чуйність (уміння встановлювати контакти з різними людьми);
- управління відносинами (здатність до співпраці, вміння підтримувати, розвивати, зміцнювати акценти взаємодії).
- Ці основні функції розвиваються на різних етапах дошкільного дитинства відповідно до вікових особливостей дитини, використовуючи поєднання різних форм навчання.

Використовуються **такі форми і методи, як:**

- рольові ігри (справжнє життя, тренінг дорослого життя);
- психогімнастичні ігри;
- комунікативні ігри;
- ігри та завдання, спрямовані на розвиток довільності;
- ігри, створені для розвитку уваги;
- релаксаційні методи;
- використання емоційно-символічних методів.
- Зміст роботи з розвитку емоційної сфери можна структурувати так:
- комфортна організація режимних моментів;
- оптимізація рухової діяльності через організацію фізкультурно-оздоровчих заходів (фізкультхвилинки, спортивні ігри тощо);
- ігрова діяльність (сюжетно-рольові, комунікативні тощо);

- предметно творча діяльність (малювання, ліплення, аплікація, ритмопластика, танець);
- заняття-образи, ігри-драматизації, читання літературних творів;
- психогімнастика (етюди, міміка, пантоміміка);
- тілесно-орієнтовані методи, психом'язове тренування;
- відвідування кімнати психологічного розвантаження;
- завдання, спрямовані на організацію спільної діяльності та театралізованих ігор, складання оповідань тощо;
- використання наочних посібників (фотографії, малюнки, схеми тощо);
- створення середовища, де дитині комфортно.

Дієвими та ефективними є інтерактивні **методи навчання** – інтерактивні бесіди, розповіді та казки, робота з відеосюжетами, творча групова діяльність (спільний спів, танець, малювання, робота з природними матеріалами, пантоміма, декламація, тощо).

Специфіка психолого-педагогічного супроводу розвитку емоційного інтелекту дитини у закладі дошкільної освіти полягає в тому, що весь колектив співробітників бере участь у створенні умов для його сприятливого розвитку, а також пояснює батькам та залучає їх до цього.

Вмотивування сучасних батьків на розвиток емоційного інтелекту як пріоритету лягає на плечі педагогів ЗДО, однак не варто забувати, що партнерство у освітньому процесі не можна переоцінити. Рекомендуємо давати для перегляду батькам коротенькі відеосюжети, які розміщені на вашому YouTube каналі, де ви коротко ділитесь ситуацією і прикладом реакції на неї. Героями даного відео можуть бути ваші вихованці. Для такого методичного супроводу доцільно бути впевненим у власних діях, тому рекомендуємо звертатися за рецензією до вихователя-методиста.

Для успішного результату варто зрозуміти, що важливість розвитку емоційного інтелекту, не менша, ніж навчання читати, писати, рахувати, тому що батькам і декому з педагогів здається цього достатньо для подальшого успішного розвитку дитини. Саме тому так важливо пояснити батькам, що одне із найважливіших місць у розвитку особистості займає саме соціально-емоційний розвиток, і починати його необхідно саме в дошкільному віці, оскільки саме в цей час ми закладаємо перші і найголовніші риси характеру людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти України. Нова редакція / Під наук. керів. д. психол. н., проф., член-кореспондента НАПН України Т. О. Піроженко. Наказ МОН України № 33 від 12.01.20221 р. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/2020/21.12/bazovyy%20komponent%20doshkilliya.pdf>
2. Психологія людини: Л. С. Виготський та сучасна наука : зб. ст. / за ред. М. В. Папучі. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2018. Вип. 1. 127 с.
3. Піроженко Т. О., Карасьова К. В. Ігрова діяльність дошкільника : навчально-методичний посібник. Київ : Генеза, 2013. 96 с.
4. Емоційно розумний менеджер: як розвинути та використовувати чотири ключові емоційні навички лідерства. URL: http://www.amazon.com/s/ref=nb_sb_noss?url=search-alias%3Daps&field-keywords=9780787970710&search-alias=stripbooks

К.І. Ванько,

методист відділу дошкільної освіти комунального навчального закладу
«Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників
Черкаської обласної ради»

ФОРМУВАННЯ МЕДІАНАВИЧОК ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

На сьогоднішній день розвиток інформаційно-комунікаційних технологій впливає на всі сфери нашого життя. У глобалізованому світі надзвичайно важливо вміти спілкуватись, обмінюватись інформацією та застосовувати її в особистісній та професійній сферах.

А медіаграмотність – це культура правильного споживання цієї інформації. Тож не дивно, що за даними Institute for the Future, медіаграмотність увійшла до переліку навичок майбутнього, що необхідні для ефективної взаємодії з людьми. Медіаосвіта освітньої спільноти надзвичайно важлива, адже ми маємо знати не тільки позитивну роль цифрових технологій, але й які небезпеки вони несуть із собою, як на нас впливає інформаційний тиск. Надзвичайно важливо вміти захищатися від цих небезпек і користуватися можливостями, які надають медіа.

Довідка

Специфічний напрямок «медіаосвіта» (*media education*) у педагогічній науці провідних країн світу почав формуватися у 60-х роках XX століття і покликаний допомогти школярам та студентам краще адаптуватися у світі медіакультури, оволодіти мову засобів масової інформації, вміти аналізувати медіатексти тощо. Так, у 90-х роках XX століття медіаосвіта стала обов'язковим компонентом навчання у всіх середніх школах Канади та Австралії (з 1-го по 12-й клас). Медіаосвіта інтегрована в уроки рідної мови у школах Великобританії, де, наприклад, 25000 старшокласників та 8000 студентів університетів щорічно обирають курс медіа для здачі підсумкових екзаменів.

Інтенсивному розвитку медіаосвіти у багатьох країнах сприяла експансія американських засобів масової комунікації: багато європейських медіапедагогів розвивають мислення учнів, щоб допомогти їм протистояти впливу заокеанської масової культури.

У резолюціях та рекомендаціях ЮНЕСКО неодноразово наголошувалося на важливості та підтримку медіаосвіти. У рекомендаціях ЮНЕСКО 2002 року наголошується, що «Медіаосвіта - частина основного права кожного громадянина будь-якої країни на свободу самовираження та отримання інформації, воно сприяє підтримці демократії. Визнаючи відмінності у підходах та розвитку медіаосвіти в різних країнах, рекомендується, щоб воно було введено скрізь, де можливо, в межах національних навчальних планів, так само як у рамках додаткової, неформальної освіти та самоосвіти протягом усього життя людини» [UNESCO, 2002].

У Концепції впровадження медіаосвіти в Україні говориться про потребу опрацювання стереотипів медійної грамотності педагогів, запровадження медіакомпетентності у фахові стандарти підготовки вчителів, врахування вимог медіаінформаційної грамотності в освітніх програмах, розробка навчальних медіаосвітніх курсів для підготовки і перепідготовки фахівців.

Вихователь дошкільного закладу освіти – це перший учитель, якого зустрічає дитина на своєму шляху до освіти. Тому він насамперед повинен бути творчою, креативною і сучасною людиною. **Мета професійної діяльності вихователя дошкільного закладу освіти** в першу чергу «полягає в організації навчання, виховання та

розвитку вихованців під час здобуття ними дошкільної освіти шляхом формування ключових компетентностей через спільні уміння на рівні дошкільної та початкової освіти» [1, с. 1.] На цьому шляху для успішної професійної діяльності однією з ключових навичок є володіння інформаційно-комунікаційними технологіями і медіа. Адже засоби масової інформації, особливо електронні, активно проникають у життя маленьких дошкільнят. Дослідження, що проводяться в США та Європі, показали, що до 80% інформації, яку діти отримують до 11 років, черпається із джерел, що не мають паперових носіїв. З цього можна зробити висновки, що система освіти невіддільна від медіа, остання в свою чергу на 100 % відповідає потребам сучасної педагогіки у розвитку особистості, розширює спектр методів та форм проведення занять із учнями.

Дошкільна медіаосвіта розглядається наразі як процес всебічного розвитку дитини дошкільного віку засобами медіаторчості та медіаосвітньої гри з метою формування медіаграмотності – значущої якості особистості дитини-дошкільника у сучасних умовах розвитку інформаційного простору.

Медіаосвіта передбачає методику проведення занять, засновану на проблемних, евристичних, ігрових та інших формах навчання, що розвивають індивідуальність дитини, самостійність його мислення, стимулюють його здібності через безпосереднє залучення до творчої діяльності, сприйняття. Навчання дітей дошкільного віку медіаграмотності є актуальним і необхідним, оскільки цей вік є сенситивним до сприйняття аудіовізуальної інформації, однією з характеристик якої є наочність образів, що передаються. Медіаграмотність сприяє формуванню умінь дітей щодо переведення візуальної інформації у вербальну. Такий процес позитивно позначається на розвитку їхньої мови у майбутньому. Навчання дітей дошкільного віку медіаграмотності на матеріалі найкращих зразків мультиплікаційного кіно, інших медіаматеріалів буде корисним для етичного та естетичного виховання дітей, а також надалі послужить основою для розвитку медіакомпетентності особистості школяра.

При цьому необхідно розуміти, що медіаосвіта – це не інформатика, і не слід ставити за мету навчання дітей роботі з комп'ютером. В ігрових ситуаціях дітям можна дозволити показувати різні інформаційні матеріали (як наочні), при цьому обов'язково необхідно обговорювати те, що проглядається чи прослуховується.

Виходячи з цього, можна сказати, що **РОЗВИТОК МЕДІА НАВИЧОК ВИХОВАТЕЛІВ** закладів дошкільної освіти – це першочергове завдання освіти. Тобто, активне формування та функціонування інформаційно-медіаосвітнього середовища ДОО можливе за умови володіння педагогами інформаційно-комунікативною компетентністю та медіа.

Формування медіакомпетентності педагога дошкільного закладу освіти передбачає не тільки знання та вміння роботи на комп'ютері, але й уміння працювати з периферійними електронними пристроями (мультимедійним проектором, сканером, інтерактивною дошкою, пошуковими системами Інтернету), здійснювати мережеву взаємодію (мережеве партнерство педагогічних працівників), раціонально організувати роботу з використанням

цих технологій в освітньому процесі. Відповідно до цього, інформатизація дошкільного закладу розуміється не як проста презентація навчальної та виховної інформації, а як створення педагогічно спроектованого медіаосвітнього середовища ДНЗ, підключеного до світового медіаосвітнього простору та задовольняючого культурно-освітні потреби сучасного дошкільника.

Багато дошкільних закладів сьогодні можуть «похвалитися» медійними та інтерактивними технологіями, організацією проектної діяльності, у багатьох закладах існує дистанційна форма виховання та здобуття знань. Але у більшості дошкільних освітніх закладах ця робота на середньому рівні. Особливо це стосується сільських регіонів.

Медіатеchnології: впровадження в освітній процес

Оскільки система післядипломної педагогічної освіти цілеспрямована на підняття фахового рівня вчителів до світових стандартів, вимог часу, індивідуально-особистісних та виробничих потреб; удосконалення наукового та загальнокультурного потенціалу особистості вчителя, то на її базі необхідно впроваджувати медіаосвіту педагогів.

Велику роботу щодо формування у педагогів медіанавичок проводить ЧОІПОПП, зокрема відділ дошкільної освіти. На курсах підвищення кваліфікації, під час проведення тренінгів, круглих столів ми з'ясували, що більшість вихователів закладів дошкільної освіти відзначають наявність потреби в ефективному використанні соціальних мереж, інструментів онлайн-комунікацій у вирішенні освітніх завдань. Існує потреба у вивченні технологій просування в соціальних мережах освітніх продуктів, результатів спільної з дітьми та батьками діяльності. Одним із факторів, що впливають на медіаграмотність педагогів є технічна оснащеність груп у дошкільних освітніх організаціях. За даними опитування вихователів проблемними точками є: швидкість роботи інтернету, оснащення робочого місця комп'ютерною та інтерактивною технікою, можливість використання WI-FI на робочому місці, застосування ліцензійних програм. 80% вихователів відчують потребу у підвищенні власної цифрової грамотності та готові до застосування цифрових інструментів у роботі з дітьми дошкільного віку. Ми визначили наступні компоненти трансформації професійних умінь у медіакомпетенцію:

- підвищення рівня комп'ютерної грамотності;
- розвиток умінь інтегрувати інформаційні ресурси в освітній процес, що підвищує рівень інформаційно-комунікаційної та медіа грамотності педагога;
- розвиток професійних навичок у галузі візуалізації освітнього контенту та створення освітніх медіа продуктів.

У повсякденній практиці вихователі дошкільних закладів повинні уміти:

- створювати презентації з певної теми навчального матеріалу;
- використовувати готові програмні продукти (наприклад, електронні енциклопедії, ігри, що розвивають, навчальні програми, програми-тренажери);
- здійснювати використання Інтернет-ресурсів при підготовці різних виховно-освітніх заходів та для самоосвіти;
- створювати текстові роботи з різних напрямів діяльності, узагальнюючи методичний досвід в електронному вигляді.

Однак, по-перше, педагоги різних вікових груп володіють цими вміннями на різних рівнях і дуже часто не на високому рівні. У зв'язку з цим питання про підвищення медіа грамотності і формування медіанавичок педагогів у період міжкурсової підготовки стає одним із найважливіших у нашій діяльності.

Формування медіа компетентності включає наступні етапи: 1. Діагностичний етап, спрямований вивчення труднощів педагогів:

- визначення бар'єрів, які мають негативний вплив;
- актуалізація професійного зростання знань і умінь;
- оцінювання необхідного обсягу допомоги педа-

гогу у розвитку медіа навичок.

2. Мотиваційний етап – заходи, створені задля усвідомлення педагогами своїх труднощів, створення ситуації підтримки та допомоги, забезпечення позитивного емоційного клімату у спільній рефлексії та побудові траєкторії розвитку.

3. Теоретичний етап орієнтований на вивчення засобів та інформаційних технологій у розвитку медіакомпетентності вихователів.

4. Діяльнісний етап спрямований на освоєння медійного середовища, оволодіння вміннями користувача та вміннями застосовувати електронні освітні ресурси.

Гра – одна із форм практичного мислення і в дитячому садку вона відіграє основну роль. Ми вчимо вихователів проводити на заняттях комп'ютерні ігри, які допомагають закріпити знання дітей. Їх можна використовувати і для індивідуальної роботи з дітьми. Пред'явлення інформації на екрані комп'ютера в ігровій формі викликає у дітей величезний інтерес; рухи, звук, мультиплікація надовго привертає увагу дитини. Комікси з відомими мультиплікаційними персонажами, мультиплікаційні фільми, створені вчителем або вихователем, ігрові аплікації, настільні ігри з використанням наклею, комп'ютерні ігри та тренажери та ін. сприймаються дітьми «на ура».

Використання мультимедійних презентацій дозволяють зробити заняття емоційно забарвленими, цікавими, є чудовим наочним посібником та демонстраційним матеріалом, що сприяє добрій результативності заняття. За допомогою мультимедійних презентацій розучуються з дітьми комплекси зорових гімнастик, вправ зі зняттям втом.

Учимо, як на базі дошкільних освітніх організацій створювати прес-центри, які несуть передусім освітню функцію. Послідовна робота з дітьми у цих об'єднаннях дозволяє проводити роботу з оформлення медіатекстів, ведення блогів та грамотне використання ресурсів Інтернету. У ході виконання комплексу ігрових та творчих завдань дошкільнят дуже захоплює створення власних медіатекстів на задані чи вільні теми. Ця робота може здійснюватися у вигляді складання невеликих усних оповідань та розігрування сценки з відомих віршів та казок.

Проводячи ігрові завдання «Малюємо казку», вихователь допомагає дітям зрозуміти зміст змісту переглянутого мультфільму – казки з допомогою малюнка. На занятті дітям пропонується не просто зобразити окремих героїв, яких вони бачили на екрані, а відтворити за допомогою власної ілюстрації сюжет фільму або змінити його відповідно до свого бачення (наприклад додавши нові персонажі і т.д.).

Ігрові завдання та вправи на медіаматеріалі можуть бути включені в проведення невеликих вікторини або конкурсної програми для дошкільнят. Наприклад, у групі можна провести конкурс «Найспостережливіший». Цей конкурс включає в себе демонстрацію фрагментів з мультиплікаційних фільмів Показ фрагменту триває визнач певну кількість часу (наприклад 1 хвилину), після чого конкурсантам задається питання: «Якого кольору були черевики у головного героя?» або «Скільки разів за цей час у кадрі з'явився той чи інший й персонаж?» і т.д. п. Переможцем стає самий спостережливий учасник.

Активний розвиток фантазії та уяви в процесі медіаосвітніх занять відіграє не тільки важливу роль у розширенні кругозору дітей, дозволяє їм відчувати себе дослідниками, творцями, а й ФОРМУЄ МЕДІА НАВИЧКИ І МЕДІАДОСВІД ВИХОВАТЕЛІВ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Професійний стандарт за професією «Вихователь закладу дошкільної освіти. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2021/07/01/Proyekt_prof_stand_Vykhov.ZDO.01.07.
2. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція). URL: http://ms.detector.media/mediaprosvit/mediaprosvita/kontseptsiya_vprovadzhennya_mediaosviti_v_ukraini_nova_redaktsiya/

3. Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) нова редакція. URL: http://oipopp.ed-sp.net/public/attached_files/5ffec25a12343405202526.pdf

4. Дяченко С. В. Підготовка майбутніх вихователів до формування основ комп'ютерної грамотності старших

дошкільників: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Луганськ, 2009. 225 с.

5. Федоров А.В. Медиаобразование: история и теория. Москва: МОО «Информация для всех», 2015. 450 с.

6. Петрик Л.В. Медіа-грамотність як навичка XXI століття. URL: <file:///C:/Users/OC18~1/AppData/Local/Temp/>

С.І.Січкарь,

завідувач лабораторії гуманітарних дисциплін комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»;

В.П.Архипова,

методист лабораторії гуманітарних дисциплін комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ У РАМКАХ ДЕРЖАВНОГО СТАНДАРТУ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Наразі перед багатьма освітянами постають питання про те, яким має бути сучасне навчання, як вибирати найцікавіші форми для того, щоб мотивувати своїх учнів тощо. З огляду на те, що в освіті впроваджуються реформи **Нової української школи**, роль учителя в освітньому процесі має бути переосмислена кожним, адже «ми позбавляємо дітей майбутнього, якщо продовжуємо вчити сьогодні так, як вчили цього вчора» (Джон Дьюї).

Сучасна освіта має відійти від системного дублювання знань і перетворитися у систему усвідомленого створення знань. Роль учителя у цьому процесі, докорінно змінюючись, залишається дуже важливою. Він має обирати такі методи і прийоми, щоб його учні стали креативними, неповторними, інноваційними, щоб у всіх було велике бажання працювати, а в майбутньому щоб ці діти стали успішними. Педагог мусить допомогти учням повноцінно засвоїти матеріал і не перебирати на себе розв'язання проблем, які з'являються в учнів у разі самостійного опрацювання теми. Зробити це не так просто, тому що нове покоління, яке живе у світі гаджетів, гіперактивне, незакомплексоване, підприємливе, амбітне. Сучасні діти прагнуть самостійності, їх не можна примусити щось робити проти їхньої волі. Вони не люблять довго концентрувати увагу на чомусь, звикли запам'ятовувати інформацію, якщо вона містить мінімум тексту і насичена символами, що презентують найголовніше з теми. Сучасні діти добре навчаються, якщо розуміють, для чого їм це потрібно і де вони можуть це використати.

Одним із важливих напрямів **української освіти є мовно-літературна**, яка забезпечує духовний розвиток, формування загальної культури дитини, її моральних орієнтацій і цінностей. Метою мовно-літературної освітньої галузі є розвиток компетентних мовців і читачів із гуманістичним світоглядом, які володіють українською мовою, читають інформаційні та художні тексти, зокрема класичної та сучасної художньої літератури (української та зарубіжних), здатні спілкуватися мовами корінних народів і національних

меншин, іноземними мовами для духовного, культурного та національного самовираження та міжкультурного діалогу, для збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, творчої самореалізації, формування ціннісних орієнтацій і ставлень.

Викладання навчальних предметів мовно-літературної освітньої галузі у закладах загальної середньої освіти здійснюється відповідно до вимог Державного стандарту базової середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 р. № 898. Він продовжує реформу Нової української школи і розроблений відповідно до Закону України «Про освіту» та концепції «Нова українська школа», а також узгоджується зі стандартом початкової освіти та європейським досвідом.

Продовжуючи впровадження концептуальних засад реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа», Державний стандарт базової середньої освіти відкриває можливість вибору та створення власного навчального забезпечення освітнього процесу, що передбачає реалізацію ідеї інтеграції, дослідницький підхід до формування умінь, конструювання знань, а не їх відтворення, організацію пошуку інформації з різних джерел, розвиток критичного мислення, творчості тощо.

На основі Державного стандарту базової середньої освіти розроблена Типова освітня програма, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України 19.02. 2021 р. № 235, що окреслює обов'язкові та рекомендовані підходи до розроблення закладами загальної середньої освіти та використання ними в освітній діяльності освітніх програм на кожному циклі (адаптаційний цикл та цикл базового предметного навчання) базової середньої освіти. Звертаємо увагу, що саме в Типовій освітній програмі поданий базовий перелік модельних навчальних програм, які у встановленому законодавством порядку отримують гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України», шляхом внесення змін до цієї Типової освітньої програми в установленому порядку.

Модельна навчальна програма – документ, що визначає орієнтовну послідовність досягнення очікуваних результатів навчання учнів, зміст навчального предмета, інтегрованого курсу та види навчальної діяльності учнів, рекомендований для використання в освітньому процесі в порядку, визначеному законодавством. Модельні навчальні програми можуть бути розроблені для всього рівня базової середньої освіти (5-9 класи) або окремо для кожного циклу: адаптаційного циклу (5-6 класи) та циклу базового предметного навчання (7-9 класи).

Спираючись на модельні навчальні програми, заклад освіти може розробляти навчальні програми предметів, інтегрованих курсів, що мають містити опис результатів навчання в обсязі не меншому, ніж визначено Державним стандартом. Формування змісту навчальних предметів, інтегрованих курсів може здійснюватися шляхом упорядкування в логічній послідовності результатів навчання кількох освітніх галузей, однієї освітньої галузі або її окремих складників. Навчальні програми, що розроблені на основі модельних навчальних програм, затверджуються педагогічною радою закладу освіти.

Подаємо перелік модельних навчальних програм мовно-літературної освітньої галузі, рекомендованих до використання Міністерством освіти і науки України:

1. ПРОГРАМИ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ:

- «Українська мова. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Голуб Н. Б., Горюшкіна О. М.).

- «Українська мова. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Заболотний О. В., Заболотний В. В., Лавринчук В. П., Плівачук К. В., Попова Т. Д.).

2. ПРОГРАМИ З УКРАЇНСЬКОЇ ТА ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

- «Українська література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Архипова В. П., Січкач С. І., Шило С. Б.).

- «Українська література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Чумарна М. І., Пастушенко Н. М.).

- «Українська література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Яценко Т. О., Качак Т. Б., Кизилова В. В., Пахаренко В. І., Дячок С. О., Овдійчук Л. М., Слижук О. А., Макаренко В. М., Тригуб І. А.).

- «Зарубіжна література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Ніколенко О., Ісаєва О., Клименко Ж., Мацевко-Бекерська Л., Юлдашева Л., Рудницька Н., Туряниця В., Тіхоненко С., Вітко М., Джангобекова Т.).

- «Зарубіжна література. 5-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Ніколенко О., Ісаєва О., Клименко Ж., Мацевко-Бекерська Л., Юлдашева Л., Рудницька Н., Туряниця В., Тіхоненко С., Вітко М., Джангобекова Т.).

- «Зарубіжна література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Волощук Є. В.).

- «Зарубіжна література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Богданець-Білокаленко Н. І., Снегірьова В. В., Фідкевич О. Л.).

3. ІНТЕГРОВАНІ КУРСИ:

- «Інтегрований мовно-літературний курс (українська мова, українська та зарубіжні літератури). 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Старагіна І. П., Новосьолова В. І., Терещенко В. М., Романенко Ю. О., Блажко М. Б., Ткач П. Б., Панченков А. О., Волошенюк О. В.).

- «Інтегрований курс літератур (української та зарубіжної). 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Яценко Т. О., Тригуб І. А.).

Конкретніше зупинимось на особливостях **Модельної навчальної програми «Українська література. 5-6 класи»**, розробленої авторським колективом Архиповою В. П., Січкач С. І., Шило С. Б. Програма відповідає меті та ідейним засадам Державного стандарту базової середньої освіти та реалізує очікувані результати навчання, окреслені в ньому, та рекомендована Міністерством освіти і науки України (наказ Міністерства освіти і науки України від 12 липня 2021 року № 795).

Курс «Українська література» – важлива складова мовно-літературної освітньої галузі. Його основною метою є розвиток і формування грамотного, естетично розвинутого і творчого читача з гуманістичним світоглядом, який володіє українською мовою, читає інформаційні та художні тексти задля духовного, культурного та національного самовираження, для збагачення емоційного досвіду, творчої самореалізації, формування ціннісних орієнтирів і ставлень.

Структура модельної програми «Українська література. 5-6 класи», її змістове наповнення передбачають урахування вікових особливостей учнів, психології сприйняття дитиною творів художньої літератури, а також специфіку сучасного інформаційно-комунікативного простору та загальноосвітніх процесів глобалізації.

При укладанні програми було враховано одну з найактуальніших проблем – наступність, адже успіхи шкільного навчання суттєво залежать від якості знань та умінь, сформованих у початковій школі, від умінь вчителя правильно вибудувати адаптивний період школяра. З огляду на це, вчитель, працюючи за програмою «Українська література. 5-6 класи», спирається на набуті в початковій школі практичні вміння учнів, а саме: застосовувати різні види читання (аналітичне, переглядове, вибіркове) відповідно до мети, використовувати засоби виразності, застосовувати прийоми смислового читання, способи роботи з книгою. Підібрані в програмі тексти для опрацювання дають можливість не тільки розширити коло читання, а й продовжувати формувати та удосконалювати читацьку діяльність школярів відповідно до вимог Державного стандарту базової середньої освіти, а саме: удосконалювати вміння діалогічної взаємодії з текстом, вміння сприймати, аналізувати, інтерпретувати й оцінювати інформацію та використовувати її в різних комунікативних ситуаціях; збагачувати читацький досвід, формувати вироблення алгоритму прочитання художніх творів різних естетичних систем, жанрів, стилів, а також розвивати в учнів поняття про різні види медіа та використати в них засоби впливу на читача, формувати вміння здійснювати пошук, добирати, критично оцінювати і безпечно користуватися медіазасобами.

Звертаємо увагу на те, що кожен змістовий блок програми містить перелік текстів для обов'язкового вивчення та варіативні твори, які можна розглядати додатково, за вибором учителя, наявністю часу або самостійно.

Модельна навчальна програма також передбачає вивчення літератури рідного краю, що уможливорює ознайомлення учнів із творчістю письменників-земляків. Для цього вчитель може виокремити години та індивідуально вибрати тексти для розгляду.

Опрацювання змістового матеріалу відбувається через орієнтовні види навчальної діяльності. Навпроти кожного виду діяльності подано, які очікувані результати можуть досягти учні, на чому має акцентувати увагу вчитель під час реалізації цих завдань. Більшість орієнтовних видів навчальної діяльності відображає синергетичний підхід до освітнього процесу, коли виконання завдань підсилюють ефект навчання та ґрунтуються на конструюванні знань, а не на їх відтворенні, що демонструє засади партнерства та дитиноцентризму в освітньому процесі.

За Модельною навчальною програмою «Українська література. 5-6 класи» було створено й **підручник «Українська література» підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти» (авторський колектив: Архипова В.П., Січкара С.І., Шило С.Б.)**, який відповідає вимогам Державного стандарту базової освіти та рекомендований Міністерством освіти і науки України (наказ Міністерства освіти і науки України 08 лютого 2022 року № 140). Підручник структуровано за такими взаємопов'язаними тематично-проблемними розділами: «Мистецький спадок нащадкам», «Малює світ поезія», «Від казки до книги буття».

Кожен розділ охоплює теми та перелік основних змістових блоків, які створюють передумови для ознайомлення учнів 5 класів з різноманітною дитячою літературою та передбачають взаємодію організованої та самостійної читачкої діяльності учнів, що сприяє формуванню дитини-читача.

Автори подбали, щоб навчання було цікавим, пізнавальним, захопливим і розробили найрізноманітніші завдання для активізації пізнавальної діяльності учнів: інтерактивні завдання, проблемно-пошукові, завдання, що передбачають застосування знань у життєвих ситуаціях, завдання, що передбачають роботу з додатковими джерелами інформації.

Підручник містить **умовні позначки**: «Пригадую вивчене», «Працюю над текстом», «Я знаю, що...», «Працюю над проєктом», «Виконую складне завдання», «Працюємо разом», «Мистецька скринька». Вони допоможуть дітям і вчителю зорієнтуватися в інформаційному просторі, бо кожна позначка передбачає певну категорію завдань компетентнісного характеру. Зокрема, це завдання практикоорієнтовані, дотичні до життя, які дозволяють навчатися поза підручником. Серед них є і робота з мультимедійним контентом, що містить зв'язок процесу пізнання з реальним життям.

Рубрики підручника «Лайфгак», «Збагацуй мовлення», «Нове й цікаве» пропонують дітям роботу з новою інформацією у зрозумілому й простому форматі.

Практико спрямовані завдання, різноманітна інфографіка, малюнки для візуалізації сприяють кращому засвоєнню теоретичних понять, а також формують ключові компетентності та наскрізні уміння дитини, бо саме компетентнісний підхід робить акцент на діяльнісному змісті освіти, що передбачає дії, операції, які співвідносяться з проблемою, яку потрібно розв'язати. Тому в навчальній програмі та підручнику автори намагалися сучасний зміст освіти передати за допомогою способів діяльності, що сформують певні уміння, навички та сприятимуть накопиченню досвіду, який повинен усвідомлюватися учнями та який вони мають продемонструвати.

Підручник містить великий вибір орієнтованих видів навчальної діяльності, які відображають також синергетичний підхід до освітнього процесу, коли виконання завдань підсилюють ефект навчання та ґрунтуються на конструюванні знань, а не на їх відтворенні.

Пропонований підручник має своєрідну «методичну підтримку». Це хрестоматія, у якій розміщено усі твори обов'язкової та варіативної складової програми, інформативний робочий зошит для учнів з різноманітними завданнями компетентнісного характеру, календарно-тематичне планування уроків та методичний посібник для вчителя, у якому подано необхідний матеріал відповідно до програми.

Ознайомитись із Модельною навчальною програмою «Українська література 5-6 класи» (авт. Архипова В.П., Січкара С.І., Шило С.Б.), електронною версією підручника «Українська література» для 5 класу закладів загальної середньої освіти" (авт. Архипова В.П., Січкара С.І., Шило С.Б.), календарно-

тематичним плануванням, хрестоматією та методичними матеріалами для вчителів можливо на сайті КНЗ «Черкаський інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради» у рубриці «НУШ: базова середня освіта» (<http://surl.li/ccbjb>).

Керуючись нормативними документами, учителів-філологів варто також зосередити увагу на способах навчання в умовах компетентнісного, особистісно орієнтованого й діяльнісного підходів, зробити акценти на необхідності забезпечення мотивації навчання учнів, рефлексії, на особливостях домашнього завдання відповідно до типу уроку, деяких аспектах оцінювання навчальних досягнень. Важливими складниками змісту навчання української мови й літератури та зарубіжної літератури є особистісно орієнтована взаємодія вчителя з учнем, спрямованість не тільки на засвоєння учнями різноманітних знань і вмінь, а й на підготовку до життя, на навчання розв'язувати проблеми, що виникають на їхньому шляху, оволодіння такими якостями, які сприятимуть їм успішно здійснювати свою діяльність у різних ситуаціях, створення можливостей розглядати процеси спілкування, пізнання й учіння як діяльність. Отже, підготовка до уроку передбачає спеціальне конструювання навчального дидактичного матеріалу, де особлива роль відводиться груповій роботі, учнівським диспутам, рольовим іграм, розігруванню діалогів, веденню бесіди, розвиткові уяви, творчих здібностей, самооцінюванню, використанню освітніх можливостей позакласних заходів із мови та літератури тощо.

Пріоритетними залишаються завдання створення освітнього середовища для реалізації інтегративного підходу до компетентнісно орієнтованого навчання, забезпечення умов для взаємодії учасників освітнього процесу на засадах педагогіки партнерства та в умовах психологічної комфортності, а також посилюється увага до роботи з формування навичок самоорганізації і самонавчання, уміння виокремлювати серед потоку інформації ту, яка цікавить найбільше і потрібна для виконання певного навчального завдання тощо.

Реалізація сучасних підходів навчання змушує вчителя перебудувати свою діяльність, піти від звичного пояснення виучуваного матеріалу й надати можливість учням навчатися самостійно, у певній послідовності відкрити для себе нові знання й здобути їх.

Щиро сподіваємося, що для всіх освітян нашої країни прийдешній навчальний рік буде творчим, успішним, комфортним, а головне – мирним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про освіту». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
2. Державний стандарт Державний стандарт повної загальної середньої освіти URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osc/76886/ (дата звернення: 12.05.21).
3. Типові освітні програми (МОН України). URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi> (дата звернення: 12.05.21).
4. Нова українська школа: поради для вчителя: навч.-метод. посіб. / за заг. ред. Н. Бібік. Київ : Літера ЛТД, 2018. 160 с. URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/NUSH-poradnyk-dlya-vchytelya.pdf> (дата звернення: 12.05.21).
5. Модельна навчальна програма «Українська література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Архипова В. П., Січкара С. І., Шило С. Б.). Рекомендовано Міністерством освіти і науки України (наказ Міністерства освіти і науки України від 12 липня 2021 року № 795) URL: <http://surl.li/bswkm>.
6. Електронна версія підручника «Українська література» для 5 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Архипова В.П., Січкара С.І., Шило С.Б.). Рекомендовано Міністерством освіти і науки України (наказ Міністерства освіти і науки України 08 лютого 2022 року № 140) URL: <http://surl.li/bjzct>.

Л.О. Чорновіл,

методист історії та правознавства лабораторії гуманітарних дисциплін комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ВИКЛАДАННЯ СУСПІЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН У 2022-2023 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Пріоритетами в змісті історичної освіти, як і раніше, залишаються історія країн і народів, тісно пов'язаних з історією України у різні часи; збалансований виклад політичної, соціально-економічної історії та історії культури; вивчення історії демократичних ідей, етапів становлення та розвитку інституту прав людини й громадянського суспільства.

Навчальний зміст громадянської та історичної галузі варто оптимізувати, щоб зменшити навантаження на учнів. Насамперед ідеться про скорочення обсягу текстів для читання, оскільки дітям, які перебувають у стані тривалого стресу, важко довгий час утримувати увагу. З огляду на це читання підручника доречно замінити усною розповіддю, переглядом відеоматеріалів, інтерактивними заняттями, роботою над творчими та мікродослідницькими проектами.

Добираючи навчальний матеріал, учителю варто фокусуватися на сюжетах, що дадуть учням глибше розуміння історії боротьби українського народу за незалежність і своє майбутнє. Для прикладу варто подавати ті сюжети, на яких можна продемонструвати міць і незламність України, готовність протистояти ворогу навіть у найскладніші часи. Стануть у пригоді й теми та завдання, спрямовані на осмислення зв'язків між минулим і сучасним життям України, між світовими, державними та регіональними процесами.

На вчителів історії сьогодні, як ніколи, лягає відповідальність за розвиток в учнів критичного та системного мислення, медіаграмотності. З огляду на це варто запровадити п'ятихвилинки, під час яких розглядатиметься один із видів когнітивних викривлень, методів пропаганди чи маніпуляції, перевірятиметься на їх предмет якась новина.

Добирати контент для таких вправ потрібно відповідно до віку та психоемоційного стану учнів, зважаючи на те, що певна інформація чи візуальні матеріали можуть налякати чи засмутити учнів.

Окремо слід приділити увагу розвитку громадянських компетентностей учнів. Під час уроків і розмов учителям слід формувати свідому громадянську позицію дітей, наприклад взаємодопомога та волонтерство.

Старшокласників доречно бодай побіжно ознайомити з міжнародним гуманітарним

правом. Наприклад, скористатися посібником «Вивчаючи міжнародне гуманітарне право в закладах освіти», що містить навчально-методичні матеріали для проведення уроків у 8–11-х класах.

Розповідайте дітям про героїв сучасності ЗСУ, волонтери, звичайні люди, які роблять неможливе. Надихати можна і героїчною історією українського народу. Шукайте героїв та героїнь як у фольклорі, так і в сучасних реаліях. Легенди про вкрадений танк та збитий банкою помідорів дрон це просто must have.

Прорахуйте всі етапи «дистанційки». Ментальна карта дистанційного навчання, вибір платформи, графік прямих трансляцій, формат здавання роботи — усе це не просто елементи, а система, яка добре працює, якщо продумана наперед. Тож не пошкодуйте один раз часу і розберіться, як організувати дистанційне навчання учнів у нових умовах. Зокрема дізнайтеся, чи будуть у вашому класі учні з інших регіонів. Якщо так, то важливо приділити їм окрему увагу, познайомитися та поспілкуватися з дітьми між собою.

Не уникайте розмов про війну. Обговорюйте ситуацію, що склалася в країні. Так ви зможете зменшити напругу та встановити довіру з учнями.

Додайте безпрограшний елемент. Подумайте про, так би мовити, ударні моменти, які привертають увагу учнів до заняття та спрацьовують найбільш ефективно. Вправи, які учні виконують у режимі реального часу, усні відповіді школярів, короткі відповіді в чаті — ось те, що найкраще працює в дистанційному навчанні.

Забезпечте збалансованість онлайн-уроку. Не варто перевантажувати заняття ані інформацією, ані веселощами: усього має бути в міру. Експерти радять зробити акцент на вирішенні потреб учнів, на їхніх запитках. У межах кожного уроку і теми варто мати кілька опцій та пропонувати їх дітям. Особливо це важливо в умовах війни, коли щоденний стрес і так надто великий.

Домашні завдання. Така робота дуже залежить від учителя та регіону. Доцільність та обсяг домашніх завдань визначає індивідуально, зважаючи на психоемоційний стан учнів.

Т. Г. Пахомова,

кандидат педагогічних наук, методист лабораторії гуманітарних дисциплін комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»;

Г.І. Савицька,

методист лабораторії гуманітарних дисциплін комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

НОВІ ПЕРСПЕКТИВИ ІНШОМОВНОЇ ОСВІТИ

У 2022-2023 навчальному році розпочинається впровадження нового Державного стандарту базової середньої освіти, методологічною основою якого є діяльнісний підхід, який забезпечує формування готовності учнів до саморозвитку та безперервної освіти, проєктування та конструювання розвиваючого освітнього середовища закладу освіти, активну навчально-пізнавальну діяльність учнів, організацію освітньої діяльності з урахуванням індивідуальних, вікових, психологічних, фізіологічних особливостей та здоров'я учнів. Під час вивчення іноземних мов особлива увага буде зосереджена на залученні учнів до активної пізнавальної колективної діяльності. Для цього вчителю іноземної мови необхідно пов'язувати матеріал, що вивчається, з повсякденним життям і з інтересами учня; залучати до обговорення минулий досвід учня; оцінювати досягнення учня не лише оцінкою, а й змістовною характеристикою; планувати урок з використанням всього різноманіття форм та методів навчальної роботи.

Учителям іноземних мов слід звернути увагу на вирішення таких завдань:

- підвищення професійної компетенції, насамперед, у галузі предметної компетенції (рівень практичного володіння мовою);
 - використання активних методів навчання із залученням усіх учнів до активного навчального процесу;
 - реалізацію діяльнісного підходу в організації навчальної діяльності учнів;
 - використання інформаційно-комунікаційних технологій, електронних освітніх курсів у викладанні іноземних мов, у тому числі у дистанційному форматі.
- Вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів з мовно-літературної освітньої галузі (іншомовна освіта) зазначені в додатках 5 і 6 Державного стандарту та передбачають, що учень:
- сприймає усну інформацію та письмові тексти іноземною мовою в умовах безпосереднього та опосередкованого міжкультурного спілкування;
 - взаємодіє з іншими особами в усній і письмовій формі та в режимі реального часу засобами іноземної мови;
 - надає інформацію, висловлює думки, почуття та ставлення іноземною мовою.

Більш детально ознайомитись з вимогами до результатів навчання (загальні та конкретні результати, орієнтири для оцінювання) можна за посиланням: <https://cutt.ly/GJRZ3tR>

Зміст навчання забезпечується єдністю предметного, процесуального та емоційно-ціннісного компонентів і створюється на засадах оволодіння іноземною мовою у контексті міжкультурної парадигми, що передбачає навчання мови народу, який нею спілкується, та ознайомлення з його культурою. Такий підхід зумовлює формування готовності до міжкультурної комунікації у межах типових сфер, тем і ситуацій спілкування, визначених навчальною програмою. Після закінчення

адаптаційного циклу (5 – 6 класи) учні закладу загальної середньої освіти досягають рівня **A2** (перша іноземна мова), **A1** (друга іноземна мова), а після закінчення базового предметного навчання (7 – 9 класи) – рівня **B1** (перша іноземна мова), **A2** (друга іноземна мова). Ці рівні характеризують результати навчальних досягнень у кожному виді мовленнєвої діяльності та узгоджуються із Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти.

Модельні навчальні програми для 5-9 класів Нової української школи можна знайти за посиланнями: <https://cutt.ly/mJRVYd3> <https://cutt.ly/EJRVCVn> (перша іноземна мова), <https://cutt.ly/7JRBuaA> (друга іноземна мова).

Рекомендації щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти, представлені у наказі Міністерства освіти і науки України від 01 квітня 2022 р. №289 (<http://surl.li/cddtm>).

Основними видами оцінювання результатів навчання учнів, що проводяться закладом, є формувальне, поточне (не поурочне) та підсумкове: тематичне, семестрове, річне. За вибором закладу оцінювання може здійснюватися за власною шкалою, або за системою оцінювання, визначеною законодавством. За умови використання власної шкали заклад має визначити правила переведення загальної оцінки результатів навчання семестрового та річного оцінювання до системи, визначеної законодавством, для виставлення у Свідцтві досягнень. Семестрове та підсумкове (річне) оцінювання результатів навчання здійснюють за 12-бальною системою (шкалою), а його результати позначають цифрами від 1 до 12.

За рішенням педагогічної ради (за потреби) заклад освіти може визначити адаптаційний період впродовж якого не здійснюється поточне та тематичне оцінювання.

Заклади освіти мають право на свободу вибору форм, змісту та способів оцінювання за рішенням педагогічної ради.

Формувальне (поточне формувальне) оцінювання, окрім рівневого або бального може здійснюватися у формі самооцінювання, взаємооцінювання учнів, оцінювання вчителем із використанням окремих інструментів (карток, шкал, щоденника спостереження вчителя, портфоліо результатів навчальної діяльності учнів тощо).

Основною ланкою в системі контролю у закладах загальної середньої освіти є поточний контроль, що проводиться систематично з метою встановлення рівнів його опанування та здійснення корегування щодо застосовуваних технологій навчання. Основна функція поточного контролю – навчальна. Запитання, завдання, тести, тощо спрямовані на закріплення вивченого матеріалу й повторення пройденого, тому індивідуальні форми доцільно поєднувати із фронтальною роботою класу.

Тематичне оцінювання пропонується здійснювати на основі поточного оцінювання. Під час виставлення

тематичного бала результати перевірки робочих зошитів не враховуються.

Семестрове оцінювання (контроль) здійснюється на основі контролю груп загальних результатів відображених у Свідоцтві досягнень. Семестровий контроль проводиться з метою перевірки рівня засвоєння навчального матеріалу в обсязі навчальних тем, розділів семестру й підтвердження результатів поточних балів, отриманих учнями раніше двічі на рік. Завдання для проведення семестрового контролю складаються на основі програми, охоплюють найбільш актуальні розділи й теми вивченого матеріалу, розробляються вчителем з урахуванням рівня навченості учнів, що дає змогу реалізувати диференційований підхід до навчання. Звертаємо увагу, що «Контроль» не є контрольною роботою і може бути комплексним та проводитись у формі тестування. Фіксація записів тематичного та семестрового оцінювання проводиться в окремій колонці без дати. Оцінка за семестр ставиться на основі тематичного оцінювання та оцінок контролю груп загальних результатів (з іноземної мови це – аудіювання, говоріння, читання, письмо).

Кожен вчитель володіє інформацією, які ресурси доступні його учням. Щоб обрати найкращий підхід до оцінювання для вчителя і учнів варто відповісти на наступні питання: Яка мета оцінювання? Що саме необхідно оцінювати?

Підсумкове оцінювання. Підсумкове оцінювання полягає у тому, щоб дати оцінку результатам навчання учня в конкретний момент навчального процесу. Воно може втілюватись у коротких тестах, тематичних, семестрових та річних контрольних, оцінюванні окремих завдань.

Важливо готувати учнів до оцінювання, тому перед тестуванням або перевіркою знань необхідно виділити час на те, щоб учні ознайомились з форматом оцінювання, щоб вони знали що саме буде оцінюватись і з якою метою. Необхідно впевнитись, що учні розуміють поставлені завдання та правила, мають вдосталь можливостей для практики до оцінювання.

Відкриті оцінювання: тобто учень може використовувати будь-які тексти або матеріали, які стануть в потребі, зазвичай проводиться протягом довшого проміжку часу (48 годин або навіть декілька днів). Часто учневі потрібно проводити дослідницьку діяльність та залучати онлайн ресурси. Такі завдання, зазвичай, найбільш наближені до використання іноземної мови у життєвих ситуаціях, наприклад, академічне письмо вимагає від учня вміння знайти та опрацювати інформацію, оформити посилання на відповідні використані джерела.

Проектні завдання: можуть втілюватись у різних форматах, таких як презентації, створення листівок, постерів, та інше. Під час такого оцінювання визначається не тільки рівень володіння мовою, а і навички 21 століття, такі як співпраця, комунікація, креативність.

Учніське портфоліо: паперові чи цифрові портфоліо - це відображення розвинутих навичок учня, з наведеними прикладами його/її робіт, що спонукає вчителя надати відгук та резюме щодо процесу навчання учня, та розвиває учнівську самостійність, підприємливість та розвиває критичне мислення.

Формувальне оцінювання. Навчальна практика вимагає від вчителя постійного збору даних щодо рівня володіння мовою учнем - що він/вона осягнув та вміє робити. Іншими словами - необхідне формувальне оцінювання, що спрямоване на формування напрямку навчання учня через аналіз його/її навичок на даний момент, визначення цілей та етапів навчального процесу, а також параметрів успішного досягнення завданих цілей. Іншими словами це визначення відповідей на питання «Де я?», «Що далі мені необхідно вивчити?», «Як виглядає досягнення цілей?». Таким чином створюється постійна взаємодія між учнем і вчителем, регулярні та конструктивні коментарі від вчителя щодо успіхів учня допомагають учневі ефективно просуватись у розвитку та

навчанні. Щоб учні були успішні їм необхідно розуміти що вони вже засвоїли і якими навичками в якій мірі володіють.

Спостереження: створення ситуації в яких вчитель має можливість спостерігати за невимусненим використанням учнями мови, наприклад, групова або проектна робота.

Швидкі тести: автоматизовані тести (на різноманітних ресурсах та вебсайтах), або короткі тести на пройдений матеріал спонукають взаємодію з учнями й надає можливість продемонструвати набуті знання.

Опитування: самоаналіз учня надає можливість не тільки розвивати навички 21 століття, такі як критичний аналіз, але і створює простір для формувального оцінювання та взаємодії з вчителем або/та учнями, надає учневі відчуття відповідальності за своє навчання. Може бути у форматі опитувальника чи списку стверджень типу «я можу» зі шкалою оцінювання.

Мікротексти: короткі письмові завдання, такі як, завершити речення, написати визначення, створити список, навіть використання чату для обговорення теми, дає змогу учневі продукувати письмову взаємодію на основі якої можна проаналізувати досягнення учня у сфері письма

В Україні триває воєнний стан у зв'язку із вторгненням росії на територію нашої держави, тому актуальним залишається дистанційне та змішане навчання.

У період організації дистанційного освоєння учнями основних освітніх програм загальної середньої освіти навчання з предметів «Іноземна мова» та «Друга іноземна мова» є одним з найскладніших організованих процесів, зумовлених як специфікою предмета, і особливостями методики викладання іноземної мови. Дистанційне навчання при всій складності його організації не тільки зберігає всі традиційні компоненти, властиві навчальному процесу (цілі, зміст, методи, організаційні форми роботи учнів, засоби навчання), але також сприяє підвищенню мотивації учнів до вивчення іноземної мови, диференціації освітнього процесу залежно від індивідуальних запитів та труднощів учнів у предметі. При усвідомленому підході вчителя до планування та організації освітнього процесу дистанційне навчання може стати однією з ефективних та корисних форм освоєння предмета.

З урахуванням різних умов організації дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти вчителю іноземної мови рекомендуємо розглянути дві основні форми організації навчального процесу, які можуть бути використані залежно від стабільності інтернет-з'єднання: проведення занять з використання ІКТ та різні форми організації самостійної роботи учнів.

При цьому не виключається можливість комбінування зазначених форм та поперемінне використання кожної з них залежно від мети освоєння навчального матеріалу та конкретних умов закладу освіти.

Широкомасштабний розвиток педагогіки співпраці, активізація та індивідуалізація навчання, використання креативних технологій навчання змінюють роль і місце вчителя у навчальному процесі, а розвиток комп'ютерних технологій став однією з перспективних платформ для розвитку сучасної системи дистанційної освіти, електронного навчання (e-learning), мобільного навчання (m-learning), які ефективно використовуються для різноманітних форм навчання, зокрема, – для навчання іноземних мов. В зв'язку з розвитком e-learning визначився новий напрям – змішане навчання (blended learning).

Змішане навчання дозволяє використовувати накопичений позитивний досвід здійснення класичного навчання, доповнюючи його сучасними технологічними інноваціями. Перевагами змішаного навчання є: індивідуалізація навчання; мотивація учнів; можливість проведення тестування великої кількості учнів та отримання негайного зворотного зв'язку; збільшення навчального часу та кількості матеріалів; використання автентичних навчальних матеріалів; охоплення великої кількості учасників навчання; економія матеріальних ресурсів; опанування як учнями, так і батьками інтерактивних

навчальних програм. Крім того, використання ІКТ у змішаному навчанні відкриває широкі можливості для здійснення самостійної роботи учнів під керівництвом вчителя, сприяє розвитку самостійної творчої діяльності, стимулює одержання додаткових знань та їх закріплення.

У 2022-2023 навчальному році у рамках традиційного уроку та при організації дистанційного та змішаного навчання з метою створення змістовно насичених та візуально цікавих навчальних матеріалів пропонуємо використовувати цифрові освітні ресурси, які добре себе зарекомендували в освітньому процесі протягом останніх років і стануть у нагоді вчителям і учням:

АНГЛІЙСЬКА МОВА

- Британська Рада: Навчання різних вікових груп: практичні ресурси, плани уроків тощо <https://www.teachingenglish.org.uk/resources>
- Низка різноманітних коротких курсів для вчителів на FutureLearn <https://www.futurelearn.com/courses/teaching-english>
- Тематичний блог для вчителів: дистанційне навчання <https://tinyurl.com/y8lesqzd>
- Путівник із дистанційного навчання <https://tinyurl.com/ydqtgsyo>
- Навчальний відео-серіал Word on the street (рівні B1, B2) <https://tinyurl.com/yc44nndh>
- Аудіо-серіал Big City Small World (рівень B1) <https://tinyurl.com/rfgq7j2> Колекція ресурсів для розвитку мовленнєвих умінь <https://learnenglish.britishcouncil.org/skills>
- Граматичний практикум <https://learnenglish.britishcouncil.org/grammar> Лексичний практикум <https://learnenglish.britishcouncil.org/vocabulary>
- Express Publishing Матеріали для сприймання на слух (рівні A2 – B1), плани уроків, формувальне оцінювання <https://foliobooks.com.ua/ua-teachers-room> Безкоштовні ресурси для вчителів від видавництва: робочі аркуші, картки, аудіо-аписи, портфоліо та багато іншого <https://tinyurl.com/y9dk9nca>
- Linguist – Cambridge University Press – MMPublications Дистанційне навчання (1 – 4 класи): Quick Minds <https://bit.ly/2xGdCeV>
- Super Safari <https://bit.ly/3eH0HtB>
- Kid's Box <https://bit.ly/2RXm93H>
- Дистанційне навчання (5 – 9 класи): Eyes Open <https://bit.ly/2zmAS1R>
- Think <https://bit.ly/3brZFVe>
- Prepare <https://bit.ly/2wXqdK4>
- Дистанційне навчання – підготовка до складання Кембриджських іспитів: Objective <https://bit.ly/2Y2gDRv>
- Compact <https://bit.ly/2RVJ1AA>
- Complete <https://bit.ly/2Vs2QBN>
- Fun Skills (Starters) <https://tinyurl.com/y9jhesw9>
- Fun Skills (Movers) <https://tinyurl.com/ydyx6o8c>
- Fun Skills (Flyers) <https://tinyurl.com/y83s43m>
- Безкоштовний інтерактивний додаток, аудіо, додаткові ресурси, підручники, книги для вчителя та інше до курсу Quick Minds for Ukraine <https://tinyurl.com/y77lj6me>
- Pearson - DINTERNAL EDUCATION Освітній сайт «Пірсон» Україна <https://www.pearson.eu/cee/ukraine/homepage/>
- Дистанційне учіння та навчання <https://tinyurl.com/ya5e77wl>
- Вебінари та відео тренінги для вчителів англійської мови <https://tinyurl.com/y9u6avfr>
- Ресурси для вчителів <https://tinyurl.com/yaz5mcch>
- Ресурси для учнів <https://tinyurl.com/y79lec3u>
- Освітній проект: уроки наживо <https://tinyurl.com/y9cvmmxx> MACMILLAN EDUCATION
- Початкова школа: <https://macmillanukraine.com/distance-learning/>
- Середня та старша школа <https://macmillanukraine.com/distance-learning> / Відеоінструкції

стосовно роботи з онлайн-ресурсами <https://www.youtube.com/channel/UCy6NceQPLfGjKuq6l8l-3w/playlists> Вебінари з експертами по дистанційному навчанню <https://www.macmillanenglish.com/tr/distance-teaching-and-learning-hub/knowhow/webinars>

НІМЕЦЬКА МОВА

• Сайт Гете-інституту в Україні пропонує різноманітні сучасні матеріали для викладання і вивчення німецької мови:

- <https://www.goethe.de/ins/ua/uk/spr/unt/kum/dfk.html> - Німецька мова для дітей
- <https://www.goethe.de/ins/ua/uk/spr/unt/kum/dfj.html> - німецька мова для підлітків
- <https://www.goethe.de/ins/ua/uk/spr/unt/for.html> - пропозиції з підвищення кваліфікації вчителів німецької мови
- Безкоштовні вебінари для вчителів німецької мови від Goethe-Institut <https://tinyurl.com/ychn9gns>
- Матеріали для навчання, цікаві ідеї для занять, актуальні теми з методики та дидактики німецької мови <https://tinyurl.com/yba2l3c5>
- Художні фільми або відеоролики для мотивації учнів у процесі навчання <https://tinyurl.com/y7laq7l4>
- Дидактичні матеріали з літератури <https://tinyurl.com/yc4993cf>
- Німецька з Deutsche Welle www.dw.com
- <http://www.easy-online-german.com>
- <https://audio-lingua.eu/spip.php?rubrique3&lang=de>
- <https://www.deutsch-lernen.com/>
- <https://deutschlernblog.de/>

ФРАНЦУЗЬКА МОВА

• Радимо вчителям французької мови зареєструватися на сайті <https://ua.ifprofs.org/>. Цей сайт створений спеціально для вчителів французької як іноземної, де зібрані численні ресурси для навчання та викладання.

- Базовий інтернет-ресурс з французької мови для батьків <https://tinyurl.com/yazfncu>
- Базовий інтернет-ресурс для вчителів французької мови <https://tinyurl.com/y9vvjiahb>
- Базовий інтернет-ресурс для учнів, навчальний додаток <https://tinyurl.com/y88q3zv2> С
- айти для безкоштовного вивчення французької мови: для учнів усіх рівнів <https://tinyurl.com/y8rdoynx> <https://www.bonjourdefrance.com/>
- Безкоштовні онлайн тести для перевірки рівня володіння французькою мовою <https://tinyurl.com/ydgg4q2t> <https://tinyurl.com/y9sclmem> <https://tinyurl.com/yc4a9ehu>
- Навчальні матеріали для вчителів французької мови, з використанням актуальних подій у Франції та світі <http://enseigner.tv5monde.com/> <https://www.1jour1actu.com/>
- <http://apprendre.tv5monde.com/>
- <https://savoirs.rfi.fr/ru/apprendre-enseigner>
- <https://www.lumni.fr/>
- <https://kit-francais.glideapp.io/>
- <http://francaisonline.com>
- <http://www.bonjourdefrance.com/>

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Cadre européen commun de référence pour les langues : apprendre, enseigner, évaluer. Volume complémentaire avec de nouveaux descripteurs. URL: www.coe.int/lang-cecr
2. Common european framework of reference for languages: learning, teaching, assessment. Companion volume with new descriptors. URL: www.coe.int/lang-cefr
3. Європейське мовне портфоліо (методичний посібник) URL: https://www.libra-terra.com.ua/userfiles/pdf/metod/movne_portfolio_7_11.pdf
4. https://www.libra-terra.com.ua/userfiles/pdf/metod/movne_portfolio_7_11.pdf
5. Калініна Л. В. Використання технологій змішаного навчання у процесі викладання іноземних мов у середній школі: навч.-метод. посібник. Житомир: Арт Майстер, 2016. 127 с.

В. В. Крижанівський,

завідувач лабораторії природничо-математичних дисциплін комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ПРИРОДНИЧА ОСВІТА В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Міністерство освіти і науки України розпочало безпрецедентне реформування національної освіти в середній ланці української школи, маючи за плечима аналітичні дані, отримані після моніторингового дослідження PISA-2018, та досвід змін у початкових класах. Реформи у початковій школі вже давно розпочалися та йдуть семимильними кроками, вносячи все нові та нові елементи, поступові та послідовні зміни.

На черзі зміни у базовій загальній середній освіті, на які дехто не очікував, адже вбачав у реформуванні початкової ланки непотрібні рухи, які в скорому часі будуть відмінені. Інші ж, навпаки, очікували врешті-решт зміни й у середній ланці, адже стара система зі своїми елементами вже своє віджила і конче потребувала свіжих ідей.

Враховуючи, що освітні системи провідних держав світу вже давно взяли курс на розвиток в площині та руслі компетентнісного навчання, наша держава ніяк не могла зламати стару, частково прорадянську, систему, побоюючись кардинальних змін у суспільстві, на які українці не були готові. Однак час диктує зміни і концепція Нової української школи все більше почала набирати обертів, адже вона вносить сучасні корективи в національну освіту, які не просто на часі, а яких дуже потребує педагогічна спільнота.

Адже сучасних дітей нового покоління необхідно навчати по новому, застосовуючи сучасні методи та прийоми, використовуючи інноваційні підходи до навчання, і сучасні учителі, розуміючи це з середини, самостійно чи за допомогою різноманітних методичних служб, розпочали впровадження окремих елементів не чекаючи на системні та масивні зрушення в національній освіті.

Сучасна українська освіта переживає радикальні зміни, переходячи з освіти знань на освіту умінь та навичок. Школа не повинна навчати та виховувати професіоналів своєї справи – лікарів, інженерів, військових тощо. Цим повинна займатись вища освіта, саме у ВНЗ студенти повинні отримати глибокі знання з того чи іншого напрямку, який обрали самостійно як свій шлях розвитку професіоналізму. Школа повинна навчити учнів тих речей, які допоможуть їм існувати в сучасному мінливому світі, вирішувати поставлені суспільством проблеми та задачі, поводитись належно в тих життєвих ситуаціях, в яких вони можуть опинитись.

Шкільна освіта повинна спрямовуватись на розвиток у дітей відповідних ключових компетентностей, опанувавши якими, учні стануть компетентними громадянами нашої держави зокрема та планети в цілому, зможуть вільно себе почувати на сучасному світовому ринку праці, отримавши додатково вузьку спеціалізацію за фахом у відповідному виші. Саме таких професіоналів серед усіх 7-8 мільярдів людей нашої Землі потребує наше сучасне суспільство, наша сучасна людська цивілізація. Адже розвиток людини як суспільного організму потребує засобів виживання в сучасному світі, елементів, які визначають потрібність особистості рушієм силам історичного розвитку.

Сучасна школа повинна перейти з рангу закладу, який надає дітям знання, в систему освітніх елементів, які виховують компетентних особистостей, тих, які зможуть самостійно вирішувати поставлені задачі, виходити з життєвих проблем з позитивними чи оптимальними результатами. Природнича шкільна освіта, як частина національної освітньої системи базової середньої та в майбутньому старшої профільної школи, повинна навчити сучасних дітей вирішувати питання природничого характеру, бути компетентною у сфері природничих наук.

Шкільні природничі предмети, як невід'ємні та формуючі частини природничої освітньої галузі, згідно з Державним стандартом базової середньої освіти, повинні формувати в учнів науковий світогляд, виробляти здатність та готовність застосовувати відповідний комплекс наукових знань і методологій для пояснення світу природи, допомогти набути досвіду дослідження навколишнього середовища та формулювання доказових висновків на основі отриманої інформації, формувати розуміння змін, зумовлених людською діяльністю, та виробити відповідальність за наслідки такої діяльності.

Державний стандарт базової середньої освіти прийнятий ще восени 2020 року і вже вступив в безпосередню свою дію. Однак, розуміючи, що створений він в момент реформування освіти і стосується саме класів, які лише будуть працювати згідно з концепцією Нової української школи, педагогічна спільнота сподівається, що їх це ще не стосується, і ті зміни, які декламує цей нормативний документ, не повинні відбуватись в сучасних класах середньої ланки. Хочеться внести пояснення, що цей документ регламентує не лише безпосередні елементи освітнього процесу, які дійсно стосуватимуться лише тих 5-их класів, які почнуть навчатись з наступного 2022-2023 навчального року, а й загальні напрямки роботи педагогів української школи, які повинні стосуватись й неНУШівських класів.

Насамперед, хочеться звернути увагу педагогів на творення ключових компетентностей в учнів та наскрізних умінь, які пронизують ці компетентності. Вони повинні формуватись в сучасних дітей, незалежно від класу, адже це є основа сучасної національної освіти в цілому. Окрім того, не потрібно очікувати «приходу» НУШівських класів, аби почати впроваджувати окремі елементи, передбачені концепцією Нової української школи, це вже потрібно робити хоча б з метою підготувати себе до переходу на нові стандарти. Вже зараз потрібно все частіше звертати увагу на те, а чим буде пронизана Нова українська школа, які засоби, методи та прийоми вона буде в собі нести, аби досягати тих вимог та результатів, закладених в нормативних документах. Вже сьогодні педагог повинен брати на озброєння ті елементи та компоненти, які допоможуть йому чітко та плановано виконувати Державний стандарт базової середньої освіти, досягати тих загальних чи конкретних очікуваних результатів, прописаних на його сторінках.

Потрібно також чітко усвідомити, що згідно з тим же Державним стандартом, усі природничі

предмети об'єднані в одну та єдину природничу освітню галузь. А це означає, насамперед, викладання природничого матеріалу, інтегруючи його з усіх відповідних предметів – географії, фізики, астрономії, хімії, біології та екології. Окрім того, відповідно до концепції Нової української школи та Державного стандарту, педагог повинен формувати та розвивати у своїх учнів саме ключові компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій. При цьому слід відходити від застарілих понять, таких як, наприклад, «географічна компетентність» чи «фізична компетентність» (предметних компетентностей), які несуть в собі ідею вузької спеціалізації та розвитку конкретних професійних здібностей.

При викладенні природничого матеріалу педагоги повинні зрозуміти, що **інтеграція** – це не лише поєднання матеріалу двох суміжних чи близьких наук, це глибоке взаємопроникнення, при якому учні повинні в результаті навчання отримати цілісну картину того чи іншого явища природничого характеру, або навіть усього навколишнього середовища, що нас оточує. При свідомій та правильній інтеграції матеріал, що вивчається, повинен розглядатись як результат досягнень науковців з різних наук, в більшості своїй природничих. Здобувачі освіти повинні чітко усвідомлювати, що для вирішення різних життєвих ситуацій потрібні знання з усіх навчальних предметів.

Переходячи з освіти знань до освіти умінь та навиків, школа в цілому та педагогічний колектив зокрема повинні брати на озброєння нові методи та прийоми навчання, застосовувати ті засоби, які допоможуть сформувати в учнів безпосередньо ключові компетентності, зазначені в усіх нормативних документах. Насамперед, потрібно згадати про діяльнісний підхід до навчання, що означає формування уроку таким чином, аби діти більше часу приділяли виробленню конкретних навиків шляхом практичного застосування певних знань. Значну роль в цьому підході повинні відігравати **тактильні вправи чи завдання** – виготовлення різноманітних моделей, самостійне проведення різних дослідів та експериментів, проектування та дослідження, результатом яких можуть бути виготовлені предмети чи тіла. Саме в такій роботі, коли учні власними руками створюють, наприклад, моделі планети, вулкану, молекули, рослини тощо, вони набагато ефективніше сприймають і ту інформацію, яку брали до уваги, створюючи результат своєї роботи. Але найкраще те, що вони безпосередньо розуміють, яку саме інформацію, які знання їм потрібні для досягнення поставленої ними самими мети. Тому, коли говориться, що згідно з концепцією Нової української школи, на перше місце виходить розвиток у дітей умінь та навичок, а не знання, як у старій освітній системі, самі знання ні в якому разі не нівелюються, вони отримуються у процесі безпосередньої роботи чи навчання, фільтруються від непотрібних та вузькопрофільних елементів.

Інший шлях досягнення НУШівської мети лежить **у проблемному навчанні**. Адже, виходячи з того, що сучасна школа повинна виробити в учнів певні умінь, сформувати у них ключові компетентності, які допоможуть їм вирішувати певні проблеми, найкращим та найбільш дієвим шляхом є саме навчання через створення цих проблем. Саме тоді, коли діти розуміють, як саме вирішувати поставлені перед ними задачі, вони будуть виробляти в себе ті навички, які допоможуть їм виживати, бути компетентними у певній сфері діяльності. У такі узагальнені чи конкретні проблеми педагог може ставити учнів під час навчального процесу, та й сам урок може бути структурований таким чином, що повністю перетвориться на процес вирішення однієї чи декількох поставлених проблем. У такому випадку учитель виступає не носієм інформації чи знань, як було до цього, а як організатор навчання дітей, як менеджер, який допоможе їм зрозуміти і обрати найоптимальніший

шлях вирішення певної задачі. А найголовніше те, що під час такого процесу навчання потрібні і лише потрібні знання отримуються учнями безпосередньо, а не спеціально.

Не потрібно забувати й про досвід самих дітей. При вивченні будь-яких тем педагогу потрібно опиратись на ті умінь, які учні отримали поза школою в особистому житті чи у школі з попередніх класів та паралельних предметів. Адже постійне посилення на пережиті ними моменти, які дозволили у них виробити різного ступеня навички вирішення проблем, дозволяє ефективніше закріпити у їхній пам'яті процеси та інформацію, яких потребує виконання поставлених задач, та краще і більш філігранно відточити певну компетентність. Якщо взяти до уваги визначення що таке «навчання», потрібно звернути увагу на те, що це процес адаптації індивідуальної поведінки людини на основі попереднього досвіду і саме на нього ми повинні навчити дітей опиратись на шляху розвитку власних компетентностей.

Окрему увагу потрібно приділити **природознавству**, який з рангу навчальних предметів перейшов у низку міжпредметних інтегрованих курсів. Курс суттєво змінився та перетерпів складні зміни, хоча й залишив свою автентичність. Оскільки він від самого початку існування мав інтегративний характер, йому знову таки приділяється важлива увага як елемента освіти, який поєднує усі природничі предмети, але тепер додатково пронизує їх нитками інтеграції, які дозволять виробляти та розвивати у дітей ключові компетентності і наскрізні умінь. Цей інтегрований курс покликаний більше за усі природничі предмети формувати в учнів усі складові, передбачені ключовими компетентностями у галузі природничих наук, техніки і технологій. Величезну увагу педагогу, який буде викладати даний курс, потрібно приділити діяльнісному підходу під час освітнього процесу, значну роль потрібно надати дитячому мейкерству, розвитку бажання та хисту до досліджень, експериментів, щоразу звертати дітей до проектування та моделювання. Окрім того сам учитель повинен формувати власні уроки таким чином, аби без значних зусиль розвивати у дітей регламентовані нормативними документами ключові компетентності та наскрізні умінь, виконуючи при цьому вимоги, прописані у Державному стандарті базової середньої освіти. Тому що, на педагога покладена задача виховати дослідника, який не лише уміє а й бажає досліджувати навколишнє середовище, який береться до вирішення проблем, навіть, якщо вони є досить складними для нього.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт базової середньої освіти. Затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 року №898. URL:http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/.
2. Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018 / кол. авт. : М. Мазорчук (осн. автор), Т. Вакулєнко, В. Терещенко, Г. Бичко, К. Шумова, С. Раков, В. Горох та ін. ; Український центр оцінювання якості освіти. Київ : УЦОЯО, 2019. 439 с.
3. Пометун О.І. Теорія і практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи* : збірник праць / за заг. ред. О.В. Овчарук. Київ, 2004. С. 16-25.
4. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи / кол. авт. : Гриневич Лілія, Елькін Олександр, Калашнікова Світлана, Коберник Іванна, Ковтунець Володимир, Макаренко Оксана, Малахова Олена, Нанасва Тетяна, Усатенко Галина, Хобзей Павло, Шиян Роман ; Міністерство освіти і науки України. Київ, 2016.

I. А. Тищенко,

методист лабораторії природничо-математичних дисциплін комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ З МАТЕМАТИКИ У НОВОМУ НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

*Сучасний педагог — це той,
хто розкриває потенціал учнів,
а не примушує їх вчити уроки*

Микола Скиба

Приймаючи виклики сьогодення, українське вчительство прагне модернізуватися на інноваційній основі НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ. Головним рушієм цього процесу були і незмінно залишаться компетентні і кваліфіковані, конструктивні і конкурентно спроможні, компромісні і принципові учителі. У наших методичних порадах просимо звернути увагу на багато моментів.

Одним із головних пріоритетів Міністерства освіти і науки України у базовій освіті сьогодні є розроблення навчально-методичного та організаційно-методичного забезпечення для педагогів базової школи на засадах концепції НУШ.

Реалізація інноваційного освітнього проєкту всеукраїнського рівня з теми «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення для закладів загальної середньої освіти в умовах реалізації Державного стандарту базової середньої освіти на базі закладів загальної середньої освіти на 2021-2027 роки» розпочалась із вересня 2021 року.

Складовою реформи «Нова українська школа» є підготовка нового вчителя, тому мета Міністерства освіти і науки — сприяти його професійному та особистому зростанню, а також підвищувати його соціальний статус. Тому на базі КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради» у дистанційному форматі для вчителів математики області організовані та проведені такі онлайн-зустрічі:

«Реалізація нового Державного стандарту НУШ у навчанні математики в 5 класі» (спікер — С.О.Скворцова, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України),

«Нова українська школа у 5 класі: особливості вивчення математики» (спікер — О.С.Істер, учитель математики ТОВ «Приватний загальноосвітній навчальний заклад III ступеня «Ліцей «Міжнародний вимір»»).

Під час відеозустрічей учасники заходів ознайомились із особливостями модельних навчальних програм адаптаційного циклу «Математика, 5–6 класи» (автор О.С.Істер) та «Математика, 5–6 класи» (автори С.О.Скворцова, Н.А.Тарасенкова) для закладів загальної середньої освіти. На вебінарах педагоги області розглянули структурні особливості підручників із математики, обговорили авторські добірки різноманітних задач та вправ, розв'язання яких допомагає реалізувати ціннісний компонент НУШ, дізнались про ефективні інструменти викладання математики та можливості для роботи в умовах пандемії.

Апробація Державного стандарту базової середньої освіти і відповідно — модельних навчальних програм упродовж 2021-2022 навчального року здійснювалася в пілотних закладах освіти — учасниках інноваційного освітнього проєкту всеукраїнського рівня «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення для закладів загальної середньої освіти в умовах реалізації Державного стандарту базової середньої освіти» (наказ МОНУ від 02.04.2021 №406).

У всеукраїнському експерименті взяли участь чотири навчальні заклади Черкаської області, а саме:

- навчально-виховний комплекс «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №3 — коле́гум» Смілянської міської ради Черкаської області;

- Золотоніська гімназія ім. С. Д. Скляренка Золотоніської міської ради Черкаської області;
- Золотоніська спеціалізована школа №2 інформаційних технологій Золотоніської міської ради Черкаської області.
- Черкаська гімназія №9 ім. О. М. Луценка Черкаської міської ради Черкаської області.

Учителі математики пілотних п'ятих класів приєдналися до апробації таких модельних програм: «Математика, 5–6 класи» (автор Істер О.С.); «Математика, 5–6 класи» (автори Бурда М. І., Васильєва Д. В.); «Математика, 5–6 класи» (автори Васишин М.С., Милінік А.І., Працьовитий М.В., Простакова Ю. С., Школьнік О. В.); «Математика, 5–6 класи» (автори Мерзляк А.Г., Номіровський Д.А., Пихтар М.П., Рубльов Б. В., Семенов В.В., Якір М. С.).

Пряма комунікація з педагогами-пілотниками дала можливість авторським колективам створити сучасні підручники для 5 класу, зміст яких відповідає потребам сучасного учнівства (URL: <https://cutt.ly/7JJa8mK>), до яких планується й інше необхідне навчально-методичне забезпечення.

Протягом квітня-червня 2022 року функціонувала на волонтерських засадах **онлайн-школа з математики «Абітурієнт–2022»**, яка допомагала дітям **із числа внутрішньо переміщених осіб підготуватися до ЗНО у форматі мультимедійного тесту, що запропонований Міністерством освіти і науки України цього року.**

Для навчання використовувалась платформа Zoom для відеоконференцій, а також інші інтернет-ресурси: Classtime, Padlet, GoogleJamboard, GoogleForms, LearningApps, zno.osvita.ua і власні розробки вчителів.

На сайті КНЗ "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради" у розділі «Дистанційна школа для учнів» створено сторінку «Абітурієнт – 2022» (URL: <http://url.li/bvdox>). На ній розміщена узагальнена інформація про школу та її навчально-методичне забезпечення. Створено YouTube-канал «Онлайн-школа з математики «Абітурієнт – 2022» (URL: <https://cutt.ly/dHMc5Mt>), на який завантажені відеоуроки вчителів. Отже, учні можуть переглядати ці відео у зручний для них час стільки разів, скільки їм потрібно для кращого розуміння нових знань та під час повторення пройденого матеріалу з відповідної теми.

Із метою допомоги педагогічним працівникам сформувати цілісне уявлення про рівень математичної, природничої та читачкої грамотності на сучасному етапі та їх оцінювання в PISA; ознайомити педагогів із новою версією рамкового документа з оцінювання математичної грамотності 15-річних підлітків; акцентувати увагу на актуальному для сьогодення

навчанні математики в школі – математики в житті й для життя з 31.01.2022 по 08.02.2022 **проведені навчальні онлайн-семінари для вчителів-предметників.**

У фокусі наступного моніторингу буде саме математична грамотність. Україна також братиме участь, але тепер вже в електронній версії.

У рамковому документі з математики PISA-2022 ключовою складовою математичної грамотності зазначено **математичне мислення.**

Що нового в рамковому документі з математики PISA-2022?

Нагадаємо, PISA – це унікальний проєкт, який дає можливість оцінити компетентності 15-річних учнів, які закінчують навчання в основній школі, із читання, математики та природничо-наукових дисциплін. Ці компетентності прямо не пов'язані з оволодінням шкільною програмою, разом із тим рівень їх сформованості засвідчує здатність учнів успішно навчатися й бути **конкурентноздатними в сучасному інноваційному суспільстві.**

На даний час технологічні зміни у суспільстві зумовлюють необхідність розуміти учнями тих понять обчислювального мислення, які є складниками математичної грамотності, навчитися мислити математично, шукати нестандартні рішення як у приватному, так і суспільному житті. Зазначимо, що **рамковий документ утверджує думку, що поліпшена версія комп'ютерного тестування нині є доступною для більшості учнів у межах PISA.**

Логічне мислення і вміння наводити переконливі аргументи – це важливі навички для успішного життя в сучасному світі. У процесі вивчення математики учні якраз набувають досвіду формулювання гіпотез, перевірки їх експериментом, доведення тверджень на основі поступового вибудовування істинних тверджень тощо. У рамковий документ PISA-2022 з математики були додані 8 навичок 21 століття: критичне мислення, креативність, дослідження та вивчення, самостійність, ініціативність і наполегливість, використання інформації, системне мислення, комунікація, рефлексія.

Формування цих навичок у підростаючого покоління забезпечить йому успіх у професійній та особистісній діяльності.

Як підготувати учнів до участі в міжнародному дослідженні PISA з математичної грамотності?

В умовах незмінної кількості годин учителям варто шукати шляхи інтенсифікації навчального процесу. Це може бути впровадження технологій змішаного навчання, проєктного навчання, дослідницького навчання, тобто таких, в яких частину матеріалу відводиться на самостійне опрацювання учнем. Також доречним буде започаткування різноманітних варіативних курсів, факультативних занять та гуртків, які будуть присвячені саме розв'язуванню прикладних задач з математики. У вчителів математики є можливість впровадити варіативний курс «Логіка» для учнів 5–9 класів. Це дасть змогу відвести на розвиток логічного мислення (знайомство учнів з основними логічними операціями), поглиблення знань з математики та підготовки учнів до різноманітних моніторингів, конкурсів та олімпіад з математики ще 1 годину на тиждень.

За версією PISA на якість системи математичної освіти позитивно впливають групові форми роботи, колективне здобуття знань, сприяння формуванню в учнів активної позиції впродовж навчального процесу, установка учнів на віру в себе, знання і спілкування декількома мовами, співпраця з батьками учнів.

На що варто особливо звертати увагу:

1. На форми й методи роботи з учнями. Не заучувати матеріал, а прагнути розуміння, усвідомлення; не змушувати до розв'язування задач, а зацікавити, переконати у важливості вивчення матеріалу, у необхідності відпрацювання, можливо, рутинних вправ, які «накачують математичні м'язи».

2. На формулювання завдань – одна справа, якщо учню сказано: *«Знайдіть об'єм прямокутного паралелепіпеда зі сторонами a , b , c »*, й інша – якщо: *«Скільки радіаторів потрібно для обігріву кімнати, площа якої 18 м^2 , а висота стелі $2,5 \text{ м}$, якщо 1 радіатор призначений для обігріву 4 м^3 »*.

3. На чотири додаткові теми, визначені для оцінювання математичної грамотності в рамковому документі щодо дослідження PISA-2022, а саме: явища зростання (зміни й залежності); геометричні апроксимації (простір і форма); комп'ютерне моделювання (кількість); умовне прийняття рішень (невизначеність і дані).

Як вчителі інших навчальних предметів можуть сприяти формуванню математичної компетентності?

Важливо, щоб учителі працювали як єдина команда й були націлені не просто на те, щоб дитина отримала 10 – 12 балів з окремого предмета, а – на формування комплексних знань, світогляду дитини.

Важливо показати учням зв'язок навчання та реального життя, а також взаємозв'язки між дисциплінами, акцентувати на тому:

- як під час розв'язування задач із фізики стають у пригоді знання та вміння, сформовані під час вивчення алгебри чи геометрії;
- як можна проаналізувати умову математичної задачі, скориставшись умінням аналізувати літературні тексти, виділяти в них головне та другорядне;
- як саме потрібно класифікувати дані, щоб представити їх у вигляді таблиці чи діаграми Excel.

Такий підхід, коли показано, як навчальні дисципліни переплітаються одна з одною, дає змогу учням повніше, глибше опанувати навчальний матеріал загалом.

Комп'ютерне тестування буде основною формою оцінювання відповідно до рамкового документа з математики PISA-2022. Для такого тестування й оцінювання математичної грамотності добре підходять тестові завдання, що включають:

- симуляції (комп'ютерні інтерактивні моделі), у яких реалізовано математичну модель ситуації, і де учні можуть змінювати значення змінних і досліджувати їх вплив для знаходження «оптимального розв'язку»;
- апроксимації кривими (вибір кривої з обмеженого набору кривих) заданого набору даних або геометричного образу, щоб визначити та використати результувальну «найкращу» криву для визначення відповіді на запитання щодо ситуації;
- ситуації бюджетування (наприклад, при плануванні покупок в інтернет-магазині) — ситуації, в яких учні мають вибрати комбінації товарів для досягнення низки цілей у межах певного бюджету;
- моделювання покупок у кредит, у яких передбачено вибір варіанта позики й відповідної схеми погашення кредиту; виклик такого типу завдань полягає в розумінні взаємодії між змінними;
- візуальне програмування для досягнення заданої послідовності дій.

У 2022/2023 навчальному році для учнів 5 класу вивчення математики здійснюватиметься за Державним стандартом базової середньої освіти, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 №898, Типовою освітньою програмою для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти, затвердженою наказом Міністерства освіти і науки України від 19.02.2021 №235.

Моделні навчальні програми (далі МНП) математичної освітньої галузі, які мають гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795), розміщені на сайті МОН України. Режим доступу: <https://cutt.ly/KJjmu6W>

Навчальні програми, що розроблені на основі модельних навчальних програм, затверджуються педагогічною радою закладу освіти.

Кількість тижневих навчальних годин у модельних програмах відповідає рекомендованій (5 год) у Типовій освітній програмі (затверджена наказом МОН від 19.02.2021 р. № 235). Заклад освіти може змінювати кількість навчальних годин в межах від мінімальної (4 год) до максимальної (6 год), забезпечуючи при цьому досягнення результатів навчання в обсязі не меншому, ніж визначено відповідною модельною програмою.

Оцінювання навчальних досягнень учнів 5–6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти рекомендуємо здійснювати відповідно до методичних рекомендацій Міністерства освіти і науки України (затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 01 квітня 2022 р. № 289 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5 – 6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти»).

В Інституті модернізації змісту освіти підготовлено ресурс «Навчально-методична скарбниця. НУШ 5 – 6 класи» (URL: <https://cutt.ly/njchnY>), де усі навчальні та навчально-методичні матеріали розподілено за освітніми галузями Державного стандарту базової середньої освіти та відповідно до модельних навчальних програм.

У 2022/2023 навчальному році для учнів 6–11 класів вивчення математики здійснюватиметься за Державним стандартом базової та повної загальної середньої освіти, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 року № 1392, Типовою освітньою програмою закладів загальної середньої освіти II ступеня (затверджена наказом МОНУ від 20.04.2018 №405) та Типовою освітньою програмою закладів загальної середньої освіти III ступеня (затверджена наказом МОНУ від 20.04.2018 №408).

Учні 6–9 класів продовжують навчатися за навчальною програмою, затвердженою наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804. Навчальні програми розміщені на сайті МОН України.

№ з/п	Класи	Навчальна програма	Режим доступу
1.	6-9	Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804	https://cutt.ly/VJjkfs
2.	8 – 9 класи з поглибленим вивченням математики	Навчальна програма для поглибленого вивчення математики в 8-9 класах загальноосвітніх навчальних закладів	https://cutt.ly/yJkOfI
3.	10-11 класи	Навчальна програма з математики (Алгебра і початки аналізу та геометрія) для учнів 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів. Рівень стандарту	https://cutt.ly/WJjLbL
		Навчальна програма з математики для учнів 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів. Профільний рівень	https://cutt.ly/9Jzk4Y
		Навчальна програма з математики для учнів 10-11 класів (початок вивчення на поглибленому рівні з 8 класу) загальноосвітніх навчальних закладів. Профільний рівень	https://cutt.ly/pJz3KL

У зв'язку із воєнним становищем у країні, епідеміологічними ситуаціями, що мають місце в Україні, в календарно-тематичному плануванні з предметів/інтегрованих курсів важливо врахувати можливість організації **дистанційного навчання** в межах навчального року.

Для організації такого навчання в цей період пропонуємо скористатися методичними рекомендаціями «Організація дистанційного навчання в школі» (авт.: А. Лотоцька, О. Пасічник), розробленими за підтримки МОН (URL: <https://cutt.ly/MynTaus>).

Міністерство освіти і науки України спільно з Українським інститутом розвитку освіти та Міністерством цифрової трансформації України із метою забезпечення рівного доступу до якісної шкільної освіти учнів 5 – 11 класів запустили платформу для дистанційного та змішаного навчання «Всеукраїнська школа онлайн» – це сучасний онлайн-ресурс для змішаного та дистанційного навчання учнів середньої та старшої школи (5 – 11 класи) з уроками та методичними матеріалами, що відповідають державним стандартам. Навчальний контент платформи забезпечує учнів відеопоясненнями, конспектом, тестами та можливістю відслідковувати свій навчальний прогрес, а вчителів – необхідними методичними рекомендаціями та прикладами застосування сучасних освітніх технологій.

За умов дистанційного навчання заняття можуть відбуватись **синхронно чи асинхронно**. Крім того, треба враховувати той факт, що в деяких випадках, зокрема й з об'єктивних причин, учні чи вчителі можуть взагалі не мати технічних можливостей для цифрової взаємодії.

Під час синхронної взаємодії:

1. Учні та вчителі працюють за попередньо укладеним та узгодженим розкладом, у якому враховано всі предмети навчального навантаження учня.

2. Не варто планувати всі 45 хвилин уроку для очної взаємодії, адже певну частину заняття потрібно присвятити відпрацюванню вмінь та навичок, що можна реалізовувати в іншому режимі. Так само, як і в ході очних занять, не варто відводити значну частину часу на лекційне повідомлення нового матеріалу, натомість варто урізноманітнювати спільну роботу інтерактивними методами, застосовуючи відповідні онлайн-сервіси та інструменти, роботу в менших групах, чергувати види діяльності.

3. На онлайн-уроку важливо не стільки викладати матеріал, скільки узгоджувати розуміння учнями поставлених завдань і з'ясовувати проблемні моменти, зокрема виявлені на попередніх етапах роботи.

4. Доцільно запланувати щоденні зустрічі класу з класним керівником для обговорення загальних питань, взаємодопоміжки. Можливо, до таких зустрічей зможе долучатись психолог чи соціальний педагог. Рекомендуємо використати відеоінструкції та інфографіки, які містять рекомендації та практичні поради для батьків від Світлани Ройз за посиланням: <https://cutt.ly/PJtJq6>; проєкт психологічної підтримки «ПОРУЧ» (групи психологічної підтримки

для підлітків, для батьків, для психологів) – спільний проєкт Міністерства освіти і науки України, Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ), Українського інституту когнітивно-поведінкової терапії та ГО «ВГЦ «Волонтер»: <https://poruch.me/>; методики та опитувальник депресії та тривожності, записи вебінарів щодо надання першої психологічної допомоги та психологічна допомога при втраті, «Гаряча лінія», контакти психологів тощо: матеріали для використання в роботі під час воєнних дій.

5. Для синхронної взаємодії підходять такі платформи, як **Zoom, Microsoft Teams, GoogleMeet, Skype** тощо.

Під час асинхронної взаємодії:

1. Дистанційний режим роботи дозволяє скористатись перевагою гнучкого планування робочого часу та навантаження як для учнів, так і для вчителів, без усталених за розкладом онлайн-зустрічей.

2. Важливо раціонально спланувати й сформулювати покрокову інструкцію опрацювання теми та досягнення очікуваних результатів навчання. Необхідно передбачити час на консультації та повідомити графік доступності вчителя для надання допомоги в процесі індивідуальної роботи.

3. Завдання можуть бути як індивідуальними, так і груповими, а також варто передбачати участь у спільних обговореннях у режимі текстових чи відеофорумів.

4. Якщо є можливість, варто надавати учням вибір у тому, як саме демонструвати опанування матеріалу з певної теми: класичними завданнями з підручника чи робочого зошита або більш творчими видами діяльності: складанням власних завдань, запитань, скрінкастомом демонстрацією свого розв'язання задачі, створенням карти понять певної теми чи інфографіки до неї.

5. Для асинхронної взаємодії підходять такі платформи, як **GoogleClassroom, Moodle, Edmodo, Padlet** тощо, на яких розміщуються покликання на різноманітні матеріали та діяльності.

Для дистанційного навчання з **математики** пропонуємо використовувати:

1. **Колекцію цифрових освітніх ресурсів на сайті КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»** (URL: <https://cutt.ly/VJYl2m>), яка є наочним методичним доповненням «Програм для загальноосвітніх навчальних закладів». Цифрова колекція постійно поповнюється авторськими розробками науково-методичних працівників інституту, педагогічних працівників області, а також систематизованими та описаними Інтернет-ресурсами.

2. Математичні онлайн-платформи:

• (URL: <https://gioschool.com/>) — онлайн-школа з математики, де навчаються за останніми освітніми методиками, допомагає підвищити успішність, добре здати ЗНО та підготуватись до вступу в університети України та світу.

• **Matific** (URL: <https://www.matific.com/ua/uk/home/>) — розумна навчальна платформа, що пропонує учням найкращі у світі заняття з математики у цікавому форматі. Вона охоплює навчальну програму з математики та дає можливість учням 1–6 класів опанувати матеріал в ігровій формі, стимулюючи при цьому мислення.

• **Навчальний сайт з математики** (URL: <http://formula.co.ua/uk/>). На цьому сайті ви зможете навчитися вирішувати математичні завдання, освоїти різні методи розв'язків, закріпити пройдений матеріал.

3. Вебресурси:

• **ClassDojo** (URL: <https://www.classdojo.com/uk-ua/signup/>) — простий інструмент для оцінювання роботи класу в режимі реального часу.

• **Classtime** (URL: <https://www.classtime.com/uk/>) — платформа для створення інтерактивних навчальних додатків, яка дозволяє вести аналітику навчального процесу і реалізовувати стратегії індивідуального підходу.

• **LearningApps.org** (URL: <https://learningapps.org/>) — онлайн-сервіс, який дозволяє створювати інтерактивні вправи. Їх можна використовувати в роботі з інтерактивною дошкою або як індивідуальні вправи для учнів. Дозволяє створювати вправи різних типів з будь-яких тем.

• **Padlet.com** (URL: <https://padlet.com/>), URL: <https://jamboard.google.com/>, URL: <https://miro.com/app/> — це віртуальні дошки, на яких можна розміщувати окремі плиточки-дописи з текстовою інформацією, гіперпосиланнями, зображеннями, прикріплювати файли, аудіо-, відеозаписи.

• **PhET** (URL: <https://phet.colorado.edu/uk/>) — інтерактивні симуляції для природничих наук і математики.

4. **Дистанційні школи та навчальні платформи**, які надають безкоштовний доступ для здобувачів освіти: URL: <https://cutt.ly/IJbHQ0>

5. Поради від EdPro для вчителів (програми та сайти з необхідними інструментами для педагогів):

• Підбірка ліцензійного контенту для проведення онлайн-уроків.

• Навчальні програми для вчителів математики.

• Навчальні програми для інтерактивного наповнення уроків.

• Освітні програми з використанням віртуальної реальності (VR).

6. **Контент «Дистанційна школа для учнів з математики»** КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», який містить 10-ти або 15-хвилинні навчальні відеопояснення нового матеріалу краці ми вчителями математики Черкащини для 5-11 класів за темами навчальної програми з математики: URL: <https://sites.google.com/view/matem-ck-oiropp>.

Учні можуть переглядати ці відео у зручний для них час стільки разів, скільки їм потрібно для кращого розуміння нових знань та повторення пройденого матеріалу відповідного курсу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт базової середньої освіти. Сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <https://cutt.ly/BHMFNRv>.

2. Інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання математики у закладах загальної середньої освіти у 2021-2022 навчальному році. Сайт КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників». URL: <http://oiropp.ed-sp.net/?q=node/76361>.

3. Наказ Міністерства освіти і науки України від 01 квітня 2022 р. № 289 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти». Сайт Osvita.ua. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/86195/.

4. PISA-2022: поради, як вчителям математики підготувати учнів до тестування. URL: <https://nus.org.ua/articles/pisa-2022-porady-vchytelyam-matematyky/>.

5. Рамковий документ з математики «PISA– 2022». Сайт PISA. UKRAINE. URL: <https://cutt.ly/8HMZFIf>.

6. Уроки PISA– 2018. Методичні рекомендації. Сайт PISA. UKRAINE. URL: <http://pisa.testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2020/03/pisa.pdf>.

А.М. Северинова,

методист лабораторії природничо-математичних дисциплін комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ФІЗИКА І ХІМІЯ В ІННОВАЦІЙНОМУ ФОРМАТІ

Хімія і фізика як навчальні предмети роблять істотний внесок у наукове світорозуміння, виховання та розвиток учнів; озброюють учнів основами хімічних і фізичних знань, необхідних для повсякденного життя, закладають фундамент для подальшого вдосконалення знань, правильно зорієнтовують поведінку учнів та випускників у навколишньому середовищі. Особливості змісту навчання предметам в основній школі зумовлені їхньою науковою специфікою та поставленими завданнями.

Уже не перший рік триває впровадження у наше життя ключової реформи Міністерства освіти і науки – **Нової української школи (НУШ)**. І наразі перед учителем ставиться багато різних задач, серед яких одна із надважливих – це вміння зробити освіту міжпредметною, інтегрованою. Педагог повинен не просто подати матеріал свого предмету, а показати на скільки тісно все у природі пов'язано: *математика із фізикою і хімією, хімія з біологією, біологія з екологією*. Тоді учень буде не абстрактно сприймати предмет, а розуміти його у зв'язку із природою. І саме введення інтегрованого курсу, наприклад, «Природничі науки» у шкільну програму – це новий підхід у викладанні фізики, хімії, біології та географії. Завданням курсу є надати учням можливість вивчити щось нове або побачити, вивчене раніше, з іншої сторони. Для виконання цього завдання слід розуміти, що саме учень повинен бути дослідником, а вчитель виступати у ролі наукового керівника цього дослідження.

До прикладу звернемо увагу на таке. Загальними предметними результатами навчання фізики в основній школі є сформовані уявлення про закономірний зв'язок та пізнаність явищ природи, про об'єктивність наукового знання; про системоутворюючу роль фізики для розвитку інших природничих наук, техніки та технологій; розуміння фізичних основ та принципів дії (роботи) машин та механізмів, засобів пересування та зв'язку, побутових приладів, промислових технологічних процесів, впливу їх на довкілля; усвідомлення можливих причин техногенних та екологічних катастроф; усвідомлення необхідності застосування досягнень фізики та технологій для раціонального природокористування.

Предметну компетентність з хімії розглядаємо як уміння усвідомлювати причинно-наслідкові зв'язки у природі; формулювання основних понять, законів, принципів та концепцій хімії; встановлення зв'язків між структурною організацією речовин та їх властивостями і біологічними функціями; пояснення термодинамічних і кінетичних закономірностей хімічних процесів, природи утворення розчинів, сутності і кількісних характеристик, що

відбуваються в них, оцінювання вмісту хімічних елементів та їх сполук у геосферах Землі, їх роль у навколишньому природному середовищі; загальну здатність людини адекватно діяти у реальних ситуаціях, ефективно вирішувати актуальні проблеми довкілля.

У кінцевому рахунку формування предметних компетентностей з фізики і хімії зводиться до формування загальнопредметної компетентності ОСОБИСТОСТІ з високою культурою мислення, самостійністю й відповідальністю за прийняття рішень в органічному поєднанні з моральними якостями.

Компетентна людина, яка має такі якості як:

- адекватність оцінки власних сил і упевненість у собі;
- постійне розширення власних можливостей;
- реалізація намічених цілей;
- здатність навчатися протягом усього життя;
- відповідальність за свої вчинки, терпимість до інших людей – це основне завдання вчителів природничих наук сучасного новітнього закладу освіти.

Шляхи реалізації завдання

У закладах освіти Черкаської області сформована досить досвідчена і висококваліфікована когорта учителів – практиків, які досконало володіють технологіями та методиками компетентнісного і інтегративного підходів до навчання. Вивчаючи досвід їхньої роботи, опрацьовуючи інтерактивні форми та методи роботи, кожен вчитель може вдало їх використовувати з метою формування ключових компетентностей учнів. Але основне, на що потрібно звернути увагу, – це те, що вчитель повинен знати досконало теоретичний матеріал з проблеми, над якою працює. Це дасть змогу правильно обрати форми та методи роботи, використати їх на певних етапах уроку з фізики і хімії.

У 2022-2023 навчальному році викладання фізики буде здійснюватися таким чином: у **7-9 класах** за Програмою для загальноосвітніх навчальних закладів «Фізика. 7-9 класи», «Хімія. 7-9» затвердженою Наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804, розміщена на офіційному сайті МОН України/ URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>.

У **8-9 класах з поглибленим вивченням фізики** – навчальною програмою з фізики для 8-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням фізики, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 17.07.2013 № 983.

URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/fizika1.pdf>;

Навчання фізики і астрономії у 10-11 класах у закладах загальної середньої освіти здійснюватиметься за такими навчальними програмами:

- «Фізика і Астрономія. 10-11» (рівень стандарту та профільний рівень), авторського колективу під керівництвом Ляшенка О.І. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv.>];

- «Фізика 10-11» (рівень стандарту та профільний рівень) авторського колективу під керівництвом Локтева В. М. має рівень стандарту та профільний рівень URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/fizika-10-11-avtorskij-kolektiv-pid-kerivnicztvom-lokteva-vm.pdf>]

- «Астрономія» (рівень стандарту та профільний рівень) авторського колективу під керівництвом Яцківа Я.Я. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/astronomiya-avtorskij-kolektiv-pid-kerivnicztvom-yaczkiwa-yaya.pdf>]

Для класів з поглибленим вивченням хімії навчання відбувається за Навчальним програмою для 8-9 класів з поглибленим вивченням окремих предметів за новим стандартом базової і повної загальної середньої освіти, яку можна знайти за посиланням, URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/ximiya1.pdf>

Вивчення хімії у 10-11 класах буде відбуватися за типовими освітніми програмами (наказ МОН від 20.04.2018 № 408) та програмою з хімії затвердженою Міністерством освіти і науки України (наказ № 1407 від 23.10.2017 р.). Програму розміщено на офіційному веб-сайті Міністерства. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>

Рекомендуємо процес навчання і виховання спрямовувати на використання інноваційних технологій. Така форма організації освітнього процесу створює комфортні умови, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність. Бажано поєднувати різні інноваційні технології, враховуючи тему уроку, набуті учнями знання. Серед основних форм, методів та прийомів освітньої діяльності можна виділити формування критичного і творчого мислення як пріоритетного напрямку інтелектуального розвитку людини. Учні, у яких вироблені навички критичного мислення, уміло визначають проблему, перевіряють інформацію і відстоюють свою думку, ґрунтуючись на доказах. Такими дітьми практично неможливо маніпулювати. Для формування навичок критичного мислення потрібно використовувати такі алгоритми як «*Що я думаю про це?*», «*Як ця інформація відповідає тому, що я вже знаю*», «*Що я можу зробити по-іншому тепер, коли володію новою інформацією?*», «*Як ці ідеї впливають на мої погляди?*».

У структурі сучасного уроку з фізики і хімії важливі такі елементи:

- актуалізація знань;
- усвідомлення матеріалу (змісту уроку);

- рефлексія.

Важливі такі прийоми як «Закінчи речення одним словом», «Я бажаю тобі.»; методи роботи — «Мікрофон», «Мозковий штурм», «Обери зайвого». Використання мультимедійних презентацій забезпечить наочність, що сприяє комплексному сприйняттю й кращому запам'ятовуванню матеріалу, а творчій реалізації сприятимуть навчальні дослідницькі проекти. Ця робота сприятиме розвитку у дітей пізнавального інтересу, допомагатиме відкривати для себе нові знання, вчитиме експериментувати, виявляти шляхи рішення поставленої проблеми, нести відповідальність за свою діяльність. В освітній роботі бажано використовувати такі види проектів:

Дослідницькі. Вони потребують добре продуманої структури, визначених цілей, постановки актуальності предмета дослідження для всіх учасників, уточнення джерел інформації, продуманих методів, результатів. Структура дослідницьких проектів повністю або частково відповідає структурі справжніх наукових досліджень.

Творчі. Базуються на відповідному оформленні результатів. Вони, як правило, не мають детально розробленої структури спільної діяльності учасників. Вона тільки проглядається та починає розвиватися, підпорядковуючись прийнятій групою логіці спільної діяльності, інтересам учасників проекту.

Ігрові. Учасники мають певні ролі, які обумовлені характером та змістом проекту, особливістю проблеми, яка підлягає вирішенню.

Інформаційні або ознайомлювальні. Направлені на збір інформації про будь-яке явище, ознайомлення учасників проекту з цією інформацією, її аналіз та узагальнення фактів, призначених для широкої аудиторії.

Практично-орієнтовані або прикладні проекти, що характеризуються чіткою орієнтацією на результат, який має бути обов'язково орієнтований на соціальні інтереси самих учасників. Такий проект потребує добре продуманої структури, яка включає діяльність кожного з учасників проекту. Особливо важливою є хороша організація та координація дій кожного з учасників.

У своїй роботі педагогам рекомендуємо використовувати **надбання й розробки учителів обласності:**

- посібник «STEM на уроках ФІЗИКИ. 7-9 клас», роботу обласної творчої групи вчителів фізики (автори: Северинова А.М. (керівник творчої групи), Биков О.М., О.А., Порожня О.П., Совгира С.М., Токова В.В., Пасічна Л.І., Якуша Л.Г.);

- посібник «STEM на уроках ХІМІЇ. 7-9 клас», роботу обласної творчої групи вчителів хімії (автори: Северинова А.М. (керівник творчої групи), Босецька Т.К., Власенко Н.В., Гнед Л.І., Заруба Л.В., Куник Н.В., Морозова Т.П., Мусієнко О.О., Смалюкова О.І., Смирнова О.Ю., Сумський Ю.О.);

- збірник «Екологізація природничої освітньої галузі як чинник освіти для сталого розвитку в умовах НУШ», автор Хоруженко Лідія Миколаївна, учитель хімії Богодухівського навчально-виховного комплексу «Дошкільний

навчальний заклад – загальноосвітня школа I-III ступенів» Чорнобаївської селищної ради;

- збірник «Створення ситуації успіху на уроках хімії», автор Строга Галина Дементівна, учитель хімії Орадівської загальноосвітньої школи I-III ступенів Христинівської міської ради Черкаської області.

Під час викладання природничих наук важливим є використання в освітньому процесі. Ця технологія відкриває багато можливостей. Учителям і учням надається можливість доступу до освітніх матеріалів в будь-який момент часу. Наявний одночасний доступ до різноманітних форм навчальної інформації: аудіо, відео, графічної, текстової, баз даних, інформаційно-пошукових систем, стимуляторів для відпрацювання навичок, навчальних ігор, експертних систем, тестів, навчальної літератури, віртуальних освітніх систем, спільної проектної діяльності, консультаційних послуг та ін.

Спільний доступ до ресурсів дає можливість швидкого оновлення навчальної інформації усіма учасниками освітнього процесу, в якому викладач виступає в ролі координатора. Інформаційна культура як здобувача освіти, так і учителя переходить на якісно інший рівень, що дозволяє здійснювати їм освітню, професійно-орієнтовану діяльність в умовах, адекватних розвитку сучасних технологій інформаційного суспільства. Формується якісно новий інформаційний професійно орієнтований освітній простір, який створює умови, що допомагають кожному, навіть досвідченому фахівцю, доки він знаходиться в стінах освітнього закладу, формувати індивідуальний стиль професійної діяльності, розвивати творчу ініціативу, генерувати нові знання, вибирати переваги і профіль майбутньої діяльності, знаходити ділових партнерів в проектній діяльності. Розвиваються здібності для продуктивної роботи в мережі Інтернет при виконанні професійно-орієнтованих і освітніх проектів, що в даний час є досить актуальним при високій динаміці розвитку суспільства і технологій.

Для розширення бази засобів для впровадження веб-технологій рекомендуються до використання в освітньому процесі розроблені учителями області такі цифрові ресурси:

- сайт із серією цифрових ресурсів з теми «Застосування освітніх сервісів у навчальній діяльності. Фізика 7-9 класи», вчителя фізики Вергунівського закладу загальної середньої освіти I-III ступенів Червонослобідської сільської ради Музиченко Я.П. URL: https://drive.google.com/drive/folders/11bE6wMBY_3C1hRJpbJz9538vPkomMpXR?usp=sharing

- електронний посібник «Використання он-лайн платформ для створення тестів і вікторин з фізики» Гавриш О.М., учителя фізики Дмитрівського навчально-виховного комплексу «загальноосвітня школа I – III ступенів - дошкільний навчальний заклад» Новодмитрівської сільської ради Золотоніського району. URL: https://drive.google.com/drive/folders/1KjnhMsn1d3gpEtJQA0qyS_3qP39MHheY

- сайт з інтерактивними тренажерами з фізики та астрономії для учнів 7-11 класів вчитель фізики

і астрономії Доброводівського ліцею імені Миколи Руденка Дмитрушківської сільської ради Уманського району Патлай Т.В. URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1VFookXGO9q7He67SBrgmpUY-3Rjr8-Q0?usp=sharing>

- інтегрований сайт «Світ природничих наук» авторського колективу Комунального закладу «Степанецький ліцей - опорний заклад загальної середньої освіти» Степанецької сільської ради об'єднаної територіальної громади (Степанець С.А., Яременко С.І., Стоколос О.О.) URL: <http://svstepa90.wixsite.com/fizika-ximia>

- «Веб-квести з фізики. 7, 10 клас», Довгого О.А., вчителя фізики Смілянської спеціалізованої школи I-III ступенів №12 Смілянської міської ради Черкаської області за серію цифрових ресурсів із теми URL: <https://drive.google.com/drive/folders/131raNrLGbvAa2nk9AfmjdjEgnJK6eW7TL>

- ресурс теми «Тренувальні інтерактивні вправи з фізики. 7 клас», Сальнікова О.О., вчителя фізики Кропивнянської загальноосвітньої школи I-III ступенів Золотоніської міської ради URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1NPkhtj-Dfl9F0eQxS6sxxw9EH2fvlbEOs?usp=sharing>

- електронний посібник "Тиск різних середовищ. Закон Архімеда. 7 клас", автор Буз О.О., вчителя фізики Шполянського ліцею №1 Шполянської міської ради. URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1vd1cYmuWCPMAsPNLq1XcLdg4KxLLVRHG?usp=sharing>

- ресурс із теми «Тиск твердих тіл, рідин та газів. 7 клас» ОСАУЛЕНКО В.П., вчителя фізики Комунального закладу «Бобрицький ліцей» Бобрицької сільської ради. URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1VyXJcFdUMMWB9e3loKAASDSyIQ6PmcsG?usp=sharin>

- електронний навчальний посібник із теми «Кількість речовини. Розрахунки за хімічними формулами. 8 клас», Гавриш З.І., учителя хімії Домантівського навчально-виховного комплексу «загальноосвітня школа I-III ступенів-дошкільний навчальний заклад» Новодмитрівської сільської ради Золотоніського району URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1rOKP2BGXzrAhZArKGrwAGKJfGJZnG3?usp=sharing>

- ресурс з теми «Оксигеновмісні органічні сполуки», Дубик Т.І., вчителя хімії Маньківський навчально-виховний комплекс «Заклад загальної середньої освіти I – III ступенів-гімназія» Маньківської селищної ради URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1zryTRujLzcUoZrklr2hZzBbTzX-3tGK?usp=sharing>

- ресурс із теми «Класифікація неорганічних сполук 8 клас», Пархомець А.В., вчителя хімії Коритнянського закладу загальної середньої освіти I-III ступенів Монастирищенської міської ради URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1gofYj8JQmdplNy-Df1YI9ZdfV-Dvrhc?usp=sharing>

- веб-сайт: Дистанційне навчання, «Основні класи неорганічних сполук. 8 клас», Кошик Людмила Миколаївна, учитель хімії Вознесенська загальноосвітня школа I-III ступенів Вознесенської сільської ради Золотоніського району URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1yLFpVFOOQyigfoPp5DY4ebWsw9nhmQi?usp=sharing>

- збірка інтерактивних робочих аркушів із теми «Лужні та лужноземельні метали», Петрук І.П., вчителя хімії та інформатики, методиста відділу освіти Жашківської міської ради Черкаської області. URL: <https://drive.google.com/drive/folder/s/1Yf9FWofzB1nsaormJ5YzEcKNrRj0PzyC?usp=sharing>

- ресурс із теми «Неорганічні речовини. Метали. 11 клас», Дубини Н.М. вчителя хімії опорного навчального закладу «Іваньківська загальноосвітня школа I-III ступенів Іваньківської сільської ради Черкаської області». URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1Ab4lsXr6j5gw7JYgqyHepLrN7r6M52WZ>

- електронний освітній пізнавальний ресурс для креативного вивчення хімії (біографії Марії Кюри), Скаун Н.С., вчителя хімії та біології Черкаської загальноосвітньої школи I-III ступенів №29 Черкаської міської ради. URL: https://drive.google.com/drive/folders/1jrmEYFYG6fFES_Qz1GX3gLL3SOzYmfWfw?usp=sharing

Виконання практичної частини з фізики в умовах дистанційного навчання

Навчальний фізичний експеримент як органічна складова методичної системи навчання фізики забезпечує формування в учнів необхідних практичних умінь, дослідницьких навичок та особистісного досвіду експериментальної діяльності. Завдяки цьому учні зможуть у межах набутих знань розв'язувати пізнавальні завдання засобами фізичного експерименту. У шкільному навчанні ця форма роботи реалізується завдяки демонстраційним і фронтальним експериментам, лабораторним роботам і короткотривалим дослідом, фізичному практикуму, навчальним проектам, позаурочним дослідом і спостереженням тощо.

Перелічені в програмі демонстраційні дослідів й лабораторні роботи є необхідними й достатніми щодо вимог Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти. Проте залежно від умов і наявної матеріальної бази фізичного кабінету вчитель може замінювати окремі роботи або демонстраційні дослідів рівноцінними, використовувати різні їхні можливі варіанти. Учитель може доповнювати цей перелік додатковими дослідом, короткочасними експериментальними завданнями, об'єднувати кілька робіт в одну залежно від обраного плану уроку.

В умовах дистанційного навчання особливо актуальним стало використання технологій мобільного навчання. Сучасні смартфони містять велику кількість датчиків й можуть стати своєрідною «мобільною цифровою лабораторією». За допомогою особистого смартфона здобувачі освіти можуть вимірювати різні параметри навколишнього середовища й проводити аналіз та статистичну обробку отриманих результатів за допомогою спеціальних додатків. На сайті Віртуального STEM-центру Малої академії наук України (<https://stemua.science/>) розміщено методики використання смартфонів для проведення експериментальних досліджень. Ресурс також містить у розрізі розділів фізики та астрономії розробки лабораторних робіт з використанням цифрових лабораторій,

готові моделі для друку фізичних приладів на 3D принтері. Для закладів загальної середньої освіти, які не мають сучасного обладнання для проведення досліджень, зроблено відеозаписи досліджень та викладено файли для завантаження результатів дослідження, що фіксуються за допомогою датчиків.

Включення в освітній процес смартфонів забезпечує формування у здобувачів освіти ціннісного ставлення до смартфона, як засобу для дослідження навколишнього середовища. Але треба пам'ятати, що результати таких досліджень дозволяють отримати лише якісні висновки, оскільки через відсутність метрологічної повірки датчиків кількісні результати вимірювань різними смартфонами можуть бути різними й містити інструментальну похибку, яку важко врахувати.

Окремі лабораторні роботи можна виконувати вдома або як учнівські навчальні проекти, а також за умови відсутності обладнання за допомогою комп'ютерних віртуальних лабораторій.

Самостійне експериментування учнів можна проводити за допомогою найпростіших приладів, інколи навіть використавши саморобні або побутові прилади, дотримуючись правил безпеки життєдіяльності.

Відповідно до інструктивно-методичних рекомендацій щодо викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти МОН України залежно від виду, призначення та рівня складності лабораторної роботи окремі з них учитель може не оцінювати: «Ознайомлення з вимірювальними приладами. Визначення ціни поділки шкали приладу», «Дослідження коливальних маятників», «Вимірювання маси тіл методом зважування», «Дослідження пружних властивостей тіл», «Складання та випробування електромагніту», «Вивчення характеристик звуку» тощо.

Дорогі колеги! У цей нелегкий для всіх нас час хочеться побажати Мирного неба над головою, впевнених позицій в житті і великих успіхів в діяльності, не зважаючи ні на що! Нехай покликання вчителя дозволяє реалізовувати всі плани та ідеї, нехай ваше серце буде повне віради і гордості за свою працю і досягнення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Методичні рекомендації щодо виконання практичної частини з фізики. URL: <https://cprpp.mkrada.gov.ua/?p=11224>.
2. Пометун О.І. Теорія і практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О.В. Овчарук. Київ: "К.І.С.", 2004. С. 16-25.
3. Типи проектів. URL: <https://sites.google.com/site/vikoristanniann/viznacenna-ponatta-proekt/tipi-proektiv>.
4. Трубачева С.Е. Умови реалізації компетентнісного підходу в навчальному процесі // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О.В. Овчарук. Київ: "К.І.С.", 2004. С. 53-58.

Л.І. Даниленко,

методист з біології і екології лабораторії природничо-математичних дисциплін комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ІННОВАЦІЙНІ РОЛІ ВЧИТЕЛЯ В ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ З БІОЛОГІЇ І ЕКОЛОГІЇ

В умовах реформування української освіти, зокрема реалізації основних положень Концепції «Нова українська школа» та Концепції розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти), вчитель є головним носієм, активним учасником і провайдером освітніх змін. Змінюються орієнтири освіти – змінюється й сам педагог, змінюються мета і завдання його діяльності. Учителю Нової української школи необхідні гнучкість і нестандартність мислення, уміння адаптуватися до швидких змін умов життя. А це можливо лише за високого рівня професійної компетентності, наявності розвинених професійних здібностей. На цей час у професійній діяльності вчителя постає завдання розвитку і виховання всебічно розвиненої, освіченої, інноваційної особистості з достатньо сформованими компетентностями, які дають їй змогу успішно виконувати будь-які життєві і соціальні ролі, бути творцем свого життя, активно інтегруватися в українське та світове суспільство. Зазначимо, що найбільш ефективними в організації освітнього процесу наразі визнано інноваційні педагогічні технології і, саме їх використання у практичній діяльності вчителем сприятиме формуванню ключових компетентностей особистості.

Зважаючи на означене вище, можна дійти висновку, що сучасне підростаюче покоління суттєво відрізняється від попередніх поколінь, зокрема здатністю критично мислити, незалежно приймати обґрунтовані рішення, ефективно взаємодіяти, а також працювати в команді.

Тому сучасному вчителю для ефективного співпраці з сучасними здобувачами освіти, конче необхідно досконало володіти гнучкими навичками (soft skills) у професійній діяльності, **а саме вміти критично й креативно мислити, вирішувати проблеми, переконувати й аргументувати факти, планувати й здійснювати менеджмент, оцінювати й приймати рішення, взаємодіяти з іншими, управляти учнями, працювати в команді, орієнтуватися в сучасному інформаційному просторі, володіти сучасним цифровим інструментарієм.** Також важливо, щоб учитель мав розвинений емоційний інтелект та лідерські якості. Означені вимоги до сучасного вчителя викликані стрімким розвитком технологій і, звісно, що отримані ним раніше знання швидко застарівають. Тому цінним стає не той педагог, котрий багато чого вивчив, а той, хто вміє швидко вчитися, ефективно пристосовуватися під нові умови і знаходити нестандартні рішення. Таким чином, **найголовнішим у професійній діяльності сучасного вчителя біології і екології є опанування інноваційними технологіями навчання, насамперед інформаційно-комунікаційними, та використання інструментарію цих технологій, постійне набування нових знань щодо методики викладання предмета, психологічних особливостей дітей, яких називають поколінням цифрових людей.**

У контекстній формулі Нової української школи одне з визначальних місць відводиться вчителям нової формації, які мають мотивацію, націлені на успіх. Такі вчителі виконують в освітньому процесі ролі наставника, фасилітатора, консультанта, менеджера, перебувають в авангарді суспільних та освітніх перетворень.

Отже, відбувається зміна рольових позицій сучасного педагога – перехід від єдиного наставника та джерела знань до ролі коуча, фасилітатора, тьютора, модератора в індивідуальній освітній траєкторії дитини. Означений феномен пов'язаний зі зміною функцій вчителя, які трансформувалися з навчання та виховання у здійснення супроводу, що спрямований на створення умов для раціонального саморозвитку дитини. Поняття «рольова позиція» пояснюється у закордонних джерелах як прийняття очікуваної поведінки від людини та виконання нею певних ролей в ситуації взаємодії; сукупність рольових приписів, об'єктивних вимог, що визначені до осіб, які займають ту чи іншу позицію [3].

Означений феномен виступає у якості важливої категорії, що відображає сутність процесу інноваційної діяльності педагога та дозволяє йому перейти від пристосування до зміни умов середовища, враховуючи потреби учнів та ключові завдання сучасної освіти. Таким чином, трансформація ролі вчителя змінює та доповнює змістову основу його професійної компетентності та потребує осмислення та прийняття нових понять: коуч, фасилітатор, тьютор, модератор.

Так, **коуч** (з англ. перекладається як «наставник», тренер), тобто людина, яка веде до досягнення запланованого результату, яка допомагає знайти дітям їх приховані резерви, а відшукавши їх, веде до поставленої мети. Адже завдання коуча – не нав'язувати свої ідеї і не пропонувати власний варіант виходу з ситуації, що склалася, а створювати психологічні умови для того, щоб учні змогли зробити це самостійно. Коуч по суті своїй скоріше не наставник, а уважний співрозмовник. Адже він не навчає і порад ніяких не дає. Коуч – це педагог, головним завданням якого є вивільнення самопізнання та потенціалу, прихованих у дитині на основі принципів дитиноцентризму [2].

Відповідно до філософії Коу Голлуей, формулою коучингу є успіх діяльності, який дорівнює потенціалу особистості, мінус перешкоди («успіх діяльності = потенціалу – перешкоди»).

Коучинговий супровід ґрунтується на основі принципів, визначених Мілтоном Еріксоном, а саме: всі люди володіють здатністю до розвитку; зміни відбуваються лише за умови наявності мотивації; усвідомлення власного потенціалу пов'язане з успішністю, що впливає на досягнення; розвиток відбувається лише за умови активного включення у процес діяльності, його осмислення та проектування майбутнього.

Використання терміну «супроводження» детерміновано необхідністю підкреслити самостійність суб'єкта у прийнятті рішення, а логіка супроводження орієнтує на побудову стратегії допомоги.

Тьютор (від англ. tutor – учитель), той, хто індивідуально працює з інтересом дитини – виявляє освітні запити, проектує освітню діяльність, організовує рефлексію, вибудовує наступні кроки в освіті. Роль тьютора передбачає створення умов для неперервного зростання учня як суб'єкта власної життєдіяльності (навчання), який чітко знає для чого він навчається (цілі), як здійснювати продуктивне навчання (способи та засоби).

Дія педагога-тьютора цілеспрямована на: виявлення освітніх потреб, проблем та запитів учня; супроводження його на усіх етапах навчання; наповнення освітнього середовища надлишковими ресурсами, тим самим створюючи систему виборів; допомогу у вибудовуванні індивідуального маршруту досягнення цілей, спрямування його траєкторії розвитку; організацію навчального процесу на принципах індивідуалізації освіти, що не слід ототожнювати з індивідуальним підходом.

Фасилітатор (від англ. facilitator – полегшувати, сприяти) той, хто підтримує дитину в її навчальній діяльності через педагогічну взаємодію, допомагає, надихає. Поняття «фасилітатор» у науковий обіг було введено Карлом Роджерсом та розуміється (англ. Facilitator, від лат. facilis – легкий, зручний) як людина, що забезпечує успішну групову комунікацію [4]. Його ключовим завданням є допомога в усвідомленні цілей та підтримка позитивної групової динаміки в досягненні поставлених задач засобами дискусії. Фасилітаторна роль передбачає нейтральну позицію, щодо запропонованих позицій, які виробляють члени групи. Такий педагог створює комфортну атмосферу в групі, полегшуючи комунікацію, та працює на основі принципів поваги та толерантності. В основі діяльності фасилітатора лежить особистісний підхід, що дозволяє виявляти ресурсні можливості учнів, демонструвати довіру, здійснювати пошук внутрішньої мотивації, активізувати мислення тощо. До його особистісних характеристик відносять – пунктуальність, точність, емпатію, відкритість, виразність мовлення, темп мовлення, ініціативність тощо.

Модератор – це роль, яка передбачає стеження за виконанням встановлених правил і норм. У означеному контексті педагог-модератор може коментувати певні репліки та судження учнів, узагальнювати отриману інформацію, стимулювати роботу, планувати хід подій, має певні адміністративні повноваження.

Отже, розглянуті рольові позиції сучасного педагога не можуть не змінюватися, причому – не за формою, а, в першу чергу, за змістом. Головний тренд у сучасній освіті — це зміни у світогляді, у психології людей, які працюють учителями, і зміна ролей, які вони виконують в освіті. Зараз в освіті, на відміну від минулого століття, сучасні методи виключають фронтальне навчання та ретранслявання знань. Сьогодні вчителю передусім важливо володіти так званими гнучкими навичками - soft skills - працювати в команді, вирішувати проблеми і знаходити творчі рішення, відчувати задоволення від професійної діяльності, від життя.

Наразі для здійснення вищезначених ролей вчителя в організації освітнього процесу з біології і екології доцільним є використання інноваційної педагогічної технології – педагогіки партнерства, вибудованій на взаємній повазі до особистості, праві вибору та відповідальності за прийняття рішень.

Як показує досвід роботи вчителів-практиків, саме в умовах співпраці та партнерства і реалізуються

інноваційні функції вчителя, а саме: він організовує освітній процес, керує ним, але його роль як керівника освітнього процесу не обмежується поясненням нового матеріалу. Вчитель є насамперед організатором і керівником пізнавальної діяльності учнів, створює умови, за яких вони можуть найраціональніше та найпродуктивніше вчитися (навчальний предмет, психологічний клімат, чергування видів діяльності, нормування домашніх завдань, постановка перед учнями мети й завдань), а здійснюючи контроль за навчанням, допомагає в разі виникнення в учнів труднощів. Водночас учитель є вихователем, дбає про розумовий, фізичний і духовний розвиток дітей.

І найважливіше, співпраця вчителя з учнями, співдружність і співтворчість значною мірою забезпечують створення ситуації успіху, сприятливі умови для розкриття їхніх розумових і творчих можливостей. У свій час Л. Виготський зазначав, що у співпраці дитина виявляється сильнішою й розумнішою, ніж у самостійній роботі, вона піднімається вище за рівнем подолання інтелектуальних труднощів.

Результатом педагогіки партнерства є те, що створюється сприятлива психологічна обстановка; формується високий рівень внутрішньої мотивації учнів до навчання; процес навчання оптимізується, як наслідок – з'являється високий рівень якості знань учнів.

Важливість якісної освіти неможливо переоцінити в мирний час, а у період війни – тим більше. Сьогодні кожен, хто навчає, робить вагомий внесок у майбутнє нашої країни.

Можливо, ці слова здаються нам дещо пафосними, але саме від отриманих знань та вміння застосовувати їх в різних життєвих ситуаціях нашими співгромадянами залежить, як ми будемо боротися сьогодні і розвиватися завтра. Тому мова йде не лише про шкільну освіту, а й про навчання як процес удосконалення і сталого розвитку.

Війна стала викликом для освітнього процесу. І саме в ці часи всі освітяни роблять величезний внесок у нашу перемогу, якісно виконуючи свою роботу.

Широкомасштабне вторгнення росії в Україну так чи інакше торкнулось кожного українця, зокрема і дітей. Хтось опинився в окупації, хтось – у зоні активних бойових дій і змушений був переховуватися у підвалах чи укриттях, комусь вдалося виїхати у безпечніші регіони, країни, хтось втратив батьків чи близьких людей, а чийсь батьки захищають Україну.

Починаючи з 14 березня 2022 року, у деяких регіонах України було відновлено навчальний **процес у дистанційному форматі**. І вчителі розпочали свою професійну діяльність в умовах, досвіду роботи в яких вони не мали на той час. Перед ними постали питання: як працювати у стані війни? Як повернути дітей до навчання? Як відволікти їх від сьогодення?

Зважаючи на важкий психологічний стан дітей, а також і дорослих, що став наслідком військових дій рашистів, вчителі у своїй практичній діяльності використали поради психологів. І мабуть найголовнішою порадою спеціалістів на той час була порада – **терпіння**. Дійсно, найпершими проблемами, з якими зіштовхнулися вчителі були: концентрація уваги учнів, дорослішання, але з одночасним регресом в емоційних реакціях, іграх, поведінці, мові. Крім того, деякі з них занадто стали «припливлив», а інші – навпаки, колючими та агресивними. Тому вчителю необхідно було набиратися терпіння і дякувати, хвалити їх за будь-яку дію, що вдалася.

Зупинимось на спеціальних прийомах, які допомагають утримувати увагу і правильно давати

інформацію учням, щоб вони засвоювали її точно і міцно, це зокрема:

1. *Пропонуйте учням записувати (конспектувати) опорні слова, схеми, знаки.* Цей прийом допомагає запам'ятати і структурувати матеріал.

2. *Використовуйте на уроці біології і екології метод асоціацій,* коли вчитель малює опорні картини, діти можуть переносити такі картини-асоціації собі в зошит. Згодом, коли учень відтворює матеріал, у його пам'яті спливають картини, які допомагають згадувати.

3. *Тренуйте увагу такими прийомами: зробіть помилки в тексті або мові і попросіть учнів ще на початку уроку уважно стежити за вами і зважати на помилки.* Таким чином, в учнів виникне потужний мотив не відволікатися під час уроку. Проте цей прийом не можна використовувати занадто часто.

4. *Використовуйте помічників. Час від часу залучайте учнів до уроку, пропонуючи їм роль свого помічника.* Наприклад, учень може робити висновок, записувати на дошці, нагадувати вам останню фразу і т. ін.

5. *Уведіть в урок якийсь цікавий сюжет.* Наприклад, ви приносите на урок чарівну скриньку або зашифроване послання. А потім увесь урок якимось чином пов'язуєте з цим же сюжетом. Важливо, щоб завдання змінювалися за видами діяльності.

6. *Давайте учням можливість говорити на уроці:* «А як ти думаєш?», «Хто мені підкаже?...», «Хто знає?...» і т. ін.

7. *Використовуйте на уроці парну і групову роботу.* Такий спосіб допомагає досягти гарного результату в концентрації уваги, адже учні максимально включаються в урок. Такий же ефект дає і змагання.

8. Наступна порада психологів – це **пролити світло на жорстокість**, а саме: обговорити з учнями їхні страхи та почуття. Дати ім'я страху, а якщо є можливість, то запропонувати намалювати його. Візуалізація страху – один із найефективніших методів боротьби з ним.

9. Важлива порада – це **зупинити відчуття безпорадності**. Тому за можливості варто залучати учнів до різних ініціатив та допомоги іншим, зокрема: долучати їх до кіберініціатив. Деякі з них навіть розроблені у формі гри. І навіть зйомка відео в TikTok – вже великий внесок. Або пост у соцмережах. Дія завжди ефективніша в боротьбі з тривожністю та бездіяльністю, а будь-яку дію завжди можна зробити елементом уроку.

10. Наступна порада психологів полягає в тому, щоб **завжди давати відповіді на запитання, які ставлять учні**. Відповіді мають бути чіткими та короткими. Учні можуть запитувати про одне й те саме, заходячи з різних боків. Особливо це стосуватиметься безпеки та війни загалом. Тому не втомлюйтесь відповідати, допоки вони не полишать самі цю тему.

11. **Збудуйте машину часу**, а саме: запропонуйте своїм учням збудувати уявну машину часу, яка здатна перенести вас у різні історичні епохи. Щойно опинитесь там, проаналізуйте з ними, з якими труднощами стикалися люди під час війни. Також запропонуйте учням порівняти їхнє становище зі становищем та умовами, в яких жили люди в ті часи.

12. Однією з порад психологів щодо повернення себе і дітей до звичного, нормального психологічного стану – це **дотримання рутинних звичок**. Ходити на роботу, виконувати свої функціональні обов'язки, а для учнів навчатися – це, свого роду, також рутина.

13. Наступною порадою психологів є **ретельне прорахування всіх етапів дистанційного навчання**, а саме: створення ментальної карти, вибір платформи, графік прямих трансляцій, формат здавання робіт – усе це не просто елементи, а система, яка добре працює, якщо продумана заздалегідь.

14. Психологи також радять **не уникати розмов про війну**. Важливо обговорювати ситуацію, що склалася. Так учителю вдасться зменшити напругу та встановити довіру з учнями.

15. **Додавати безпрограшний елемент у дистанційне навчання**. Варто подумати про моменти, які особливо привертають увагу учнів до онлайн-заняття та спрацюють найбільш ефективно. Це можуть бути вправи, які вони виконують у режимі реального часу, усні відповіді, короткі відповіді в чаті – ось те, що найкраще працює в дистанційному навчанні.

16. **Забезпечити збалансованість онлайн-уроку** – це наступна порада вчителю. Не варто перевантажувати заняття ані інформацією, ані інтелектуальними іграми: усього має бути в міру. Експерти радять зробити акцент на вирішенні потреб учнів, на їхніх запитах.

17. **Щодо домашніх завдань, то тут все залежить від учителя**. Доцільність та обсяг домашніх завдань варто визначати індивідуально, зважаючи на психоемоційний стан учнів.

Зазначимо, що ефективність сучасного уроку біології і екології значною мірою залежить від його вміня аналізувати психологічні особливості управління діяльністю учнів, передбачати наслідки педагогічних впливів, враховувати психологічні критерії педагогічної діяльності.

Знання вчителем психологічних факторів уроку сприятимуть підвищенню його результативності, дадуть можливість виявити причини невдалий підходів, відрізнити випадковий успіх від передбачуваного, прогнозувати напрямок розвитку учнів, здійснювати самоаналіз та корегування своєї поведінки на уроці.

Учителю також варто звернути ще на одне важливе питання у методиці викладання біології і екології, а саме: адаптація освіти до потреб сучасного суспільства зумовлює пошук інноваційних методів отримання надійних оцінок навчальних досягнень. Учитель сьогодні повинен уміти конструювати нові педагогічні ситуації, нові завдання, спрямовані на використання узагальнених способів діяльності та створення учнями власних продуктів в освоєнні знань, тобто знаходитися у постійному творчому пошуку сучасних активних та інтерактивних форм організації освітнього процесу та оновленні свого арсеналу методів і прийомів, видів роботи. А крім того, до вищезазначеного необхідно додати неухильне дотримання вимог до сучасного уроку: дидактичних, гігієнічних, психологічних [1].

Наразі вкрай актуальними є психологічні вимоги до уроку, зокрема:

- Організовувати й здійснювати сприйняття, усвідомлення, запам'ятовування та осмислення навчальної інформації.

- Розвивати довільну й післядовільну увагу учнів, зосереджувати її на найскладніших і найвідповідальніших моментах (поняттях, правилах, законах).

- Застосовувати мнемонічні прийоми (механічні й смислові) запам'ятовування під час занять, тренування вмінь на уроці, а також виконання домашніх завдань.

- Розумове виховання й самовиховання особистості під час навчання.

Загальновідомо, що кожен урок, як цікава вистава, повинен мати гарний вступ, що сприяє формуванню позитивної установки на діяльність.

Установка на урок виникає в перші його хвилини та за своєю якістю може бути позитивною чи негативною. За позитивної установки учні швидко долучаються до навчальної діяльності і, як правило, успішні в ній. За негативною установкою (байдужість до уроку, відчуженість від нього) навчальна діяльність триває в'яло, важко змусити учнів щось пізнати, якщо вони цього не хочуть. І тому психологи рекомендують використовувати прийоми, з допомогою яких учитель може сформулювати в учнів позитивну установку на урок, зокрема: впевненість у собі та дітях; зацікавленість у результаті; передбачення успіху; формування позитивної установки на урок унаслідок ефективно продуманої мети.

Під час підготовки до уроку важливе значення з позиції його ефективності має психічна самоорганізація вчителя. Психічні переживання й стани педагога оформлюються словесно (Діти, ми з вами сьогодні обов'язково дамо відповідь на таке важливе питання, як...), а також мімікою, жестами, емоційним забарвленням мови. Ця установка вчителя передається учням, і вони так само емоційно залучаються до діяльності на уроці. Учитель повинен уміти бачити в певному класі «психологічну індивідуальність», знати індивідуальні психологічні особливості учнів цього класу, хоча б тих, хто потребує підтримки.

Учитель – особистість, і вона неповторна. Його завдання – наповнити життя дитини змістом, зберегти її здоров'я, не згубивши свого. Зауважимо, що компетентного й вимогливого вчителя, який любить дітей, найбільше поважають учні. Алгоритм його діяльності такий: чіткі норми вимог, максимальна допомога учням у їхніх досягненнях, справедлива оцінка кінцевого результату. Як бачимо, секрет простий.

Особистий авторитет учителя дуже важливий, без нього важко організувати діяльність дітей на уроці. Але чим старші учні, тим більше вони хочуть контролювати себе самі, не люблять підкорятися навіть авторитетному вчителю, але згодні дотримуватися заздалегідь установлених та погоджених із ними правил і процедур.

Наведемо орієнтовний приклад правил для учнів середніх класів:

1. Принесіть усе необхідне на урок (назвати).
2. Будьте на своєму місці, коли пролунає дзвінок.
3. Поважайте інших і будьте ввічливими, толерантними.

Нагадаємо, що саме тренінгова форма організації навчальної діяльності має серед структурних елементів «правила роботи в групі», що ще раз доводить важливе значення процедури для встановлення толерантних, довірливих стосунків у площині «вчитель-учні».

Важливо також установити зону відповідальності вчителя, зону відповідальності учня й зону спільної відповідальності. Учитель регламентує те, що безпосередньо впливає на взаємодію вчителя й учня під час освітнього процесу та на ефективність уроків. Наприклад, вибір методики викладання – це зона відповідальності вчителя, а спільна відповідальність стосується дотримання правил і процедур.

Як зазначають психологи, у рейтингу джерел інформації для учнівської молоді шкільний вчитель посідає не перше, як колись, а третє-четверте місце. Тому без використання ефективних психолого-педагогічних прийомів в освітньому процесі не обійтись.

З цією метою психологи рекомендують такі поради вчителям щодо **способів підвищення ефективності уроку:**

1. Зробіть мету уроку метою учнів.
2. Формулюйте мету, орієнтуючись на потреби й інтереси учнів.
3. Серйозно ставтеся до організації уроку.
4. Орієнтуйте учнів на самооцінку діяльності.
5. Запитуйте в учня: «Ти задоволений результатом?» замість оцінки: «Ти добре впорався з роботою?».
6. Якнайчастіше учням пропонуйте ситуацію вибору.
7. Зробіть ситуацію успіху досяжною для кожного учня. Вибирайте такі завдання, під час виконання яких учні частіше досягають успіхів, ніж невдач.
8. Практикуйте роботу в групах, парах:
9. а) після вивчення складного матеріалу попросіть учнів перевірити засвоєння нового матеріалу, пояснюючи його одне одному;
10. б) пропонуйте дітям придумати питання для однокласників і поставити їх на уроці;
11. в) дозволяйте й підтримуйте роботу в парах типу «встигаючий і відстаючий».
12. Щоб запобігти порушенню дисципліни на уроці, створіть умови для підвищення якості знань учнів та їхньої самоповаги. Навчайте позитивного ставлення до себе.
13. Не підсилюйте напруження ситуації:
 - а) контролюйте свої негативні емоції;
 - б) не дозволяйте собі спалахів агресії;
 - в) не обговорюйте ситуацію в стані збудження, дайте «охолонути» собі й учню;
 - г) проводьте час від часу загальні дискусії про порушення поведінки, щоб пояснити, що є прийнятним у певних ситуаціях, а що – ні.
10. Враховуйте вікові особливості учнів у розвитку їхньої особистості та пізнавальної сфери.
11. Не поважайте менше тих учнів, які мають низькі результати з вашого предмета. Може, вони не мають часу на досягнення високих показників, бо беруть постійну участь у конкурсах і олімпіадах з інших предметів.
13. Якщо ви отримуєте задоволення від своїх уроків, стилі викладання, ви не дарма працюєте педагогом.
14. Не навчайте дітей так, як навчали вас, - вони народилися в інші часи. Сучасні учні – не гірші й не кращі за тих школярів, яких ми нещодавно вчили... вони просто інші.

Насамкінець зазначимо, що зміна ролі вчителя в освітньому процесі стає необхідністю. Суть – у вмінні взаємодіяти з багатьма суб'єктами в певні проміжки часу, доцільно використовувати спільні методичні заходи через проведення майстер-класів, воркшопів, хакатонів, практикумів тощо для моделювання активних стратегій і комунікацій.

А для тих, хто проводить такі заходи – розуміти та враховувати, що учасники мають досвід, свої погляди, уподобання, які були цінними в минулому, а для сучасної дитини, вони не зовсім підходять. Тому зміна парадигми навчання є нагальною і цілком доречною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Жадан О.М. Психологічні вимоги до уроку крізь призму оновленої освіти. *Педагогічна майстерня*. 2015. №4. С.26-28.
2. Коучинг в обучении: практические методики и техники /Э. Парслоу, М.. Рэй. СПб.: Питер, 2003. 204 с.
3. Goffman E. The presentation of self in everyday life. Y., 1959.
4. Rogers C. A Way of Being, Boston: Houghton Mifflin, 1980.

А.М. Харченко,

кандидат економічних наук, доцент, методист лабораторії природничо-математичних дисциплін комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

РОЗВИТОК ПІДПРИЄМЛИВОСТІ І ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ В УМОВАХ ДЕСТРУКТИВНИХ ВИКЛИКІВ СЬОГОДЕННЯ

Вплив військової агресії Росії актуалізує необхідність підвищення фінансової грамотності громадян України для забезпечення основи формування її інвестиційного ресурсу до відновлення та розбудови держави. Фінансова освіта необхідна людині у будь-якому віці. Дітям вона дає перше уявлення про цінність грошей, прищеплює навички планування бюджету і принципів формування заощаджень та їх інвестування, розумітися на фінансових ризиках і безпеці, володіти інформацією і мати критичне мислення щоб не потрапити у пастку до шахраїв. Складність проблеми підвищення рівня фінансової грамотності людини диктує необхідність застосування системи інструментів, яка забезпечить комплексний підхід до вирішення цієї проблеми з найбільш раннього періоду соціалізації людини – його дитинства. Ключову роль в цьому відіграють саме інтерактивні методи навчання як найбільш ефективні засоби завоювання інтересу дитини.

Світова практика налічує безліч варіантів фінансування впровадження інтерактивних інструментів розвитку фінансової грамотності дитини. Такими інститутами виступають центральні банки, фінансові регулятори та їх аналоги, організації та установи з питань зайнятості населення, міністерства освіти та освітні організації, установи з питань урегулювання боргів, фонди тощо. В Україні такими установами виступають освітні заклади, громадські організації, Міністерство освіти і науки України, Національний банк України, центри зайнятості та батьки. Проте, слід зауважити, що рівень довіри населення України до вітчизняного фінансового сектору показав себе на досить доброму рівні навіть в умовах військового стану. Цьому є аргументоване пояснення, що опубліковано у попередньому проведеному дослідженні Національного банку України наприкінці 2021 р.

Зупинимось на деяких моментах проведеного дослідження. За останні три роки індекс фінансової грамотності українців зріс до 12,3 балів порівняно з 11,6 балів у 2018 році. Такі результати отримав Проект USAID «Трансформація фінансового сектору» у співпраці з Національним банком України під час дослідження «Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні у 2021 році». Це вже друге дослідження рівня фінансової обізнаності українців, проведеного за методологією Міжнародної мережі фінансової освіти Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР).

Зараз НБУ разом із низкою міністерств та відомств підготував Національну стратегію розвитку фінансової грамотності до 2025 року. Єдина стратегія та дорожня карта для її реалізації дасть змогу працювати над підвищенням рівня фінансової грамотності ще ефективніше, об'єднавши навколо цієї ідеї державні органи, міжнародні організації, учасників

фінансового ринку, заклади освіти, експертів, громадські організації.

Порівняно з іншими країнами за показником індексу фінансової грамотності Україна перебуває на одному рівні з Болгарією та Хорватією, залишивши позаду Грузію (12,1 бала), Румунію (11,2 бала) та навіть Італію (11,1 бала).

Поліпилися усі компоненти індексу: фінансові знання, фінансова поведінка та ставлення до фінансових питань. Водночас потенціал до зростання залишається значним. На кінець 2021р. показник – це лише 58% від максимального значення в межах дослідження, який сягає 21 бал, та є меншим від мінімального цільового рівня, рекомендованого ОЕСР (14 балів).

Найвищий рівень фінансової грамотності зафіксовано в українців віком 25–34 роки (12,7 бала) та 30–59 років (12,6 бала). Найменш фінансово обізнаною є молодь віком 18–19 років (10,1 бала) та люди, старші 60 років (11,6 бала).

В Україні загальний індекс фінансової грамотності не показав відмінності за статтю – українські чоловіки та жінки однаково обізнані в фінансових питаннях (12,3 та 12,2 бала відповідно). Однак, існує безпосередня залежність між рівнем фінансової грамотності та наявністю освіти: чим вищий рівень освіти, тим вищим є бал фінансової грамотності. Загальний бал українців із середньою спеціальною освітою (технікум) становить 11,9 бала, із вищою освітою – 13,3 бала. Окремо слід зауважити, що збільшився розрив у рівні фінансової грамотності між жителями сіл та міст. Якщо у 2018 році індекс фінансової грамотності перебував приблизно на одному рівні, то наразі в респондентів із міста індекс становить 12,6 бала, а з села – 11,8 бала.

Результати нещодавно проведеного дослідження в Україні, як і дані ОЕСР у розрізі інших країн, підтверджують, що пришвидшити зростання фінансової грамотності допоможе користування сучасними інформаційними технологіями. Різниця в рівні фінансової обізнаності між користувачами та не користувачами становить 2,5 бала (12,4 та 9,9 бала відповідно).

Також слід наголосити, що позитивно впливає на підвищення фінансових компетентностей застосування на практиці фінансових знань: користування фінансовими послугами, контроль доходів і витрат, фінансове планування, заощадження. До прикладу, з п'ятьма фінансовими продуктами обізнані близько 80% українців.

Зважаючи на результати дослідження можна стверджувати, що українці більше зосереджені на короткострокових планах і витрачаннях, а не на заощадженні коштів. Упевненість у майбутньому пенсійному забезпеченні відчуває кожен п'ятий українець. Населення з найменшими доходами більше розраховує на пенсію від держави, а з

вищими – на заощадження, продовження трудової діяльності навіть після настання пенсійного віку або використання інших джерел фінансування. 79% українців вважають, що дітей мають навчати розпоряджатися своїми грошима в школі. Таким чином впровадження фінансової грамотності та формування підприємницького хисту і здібностей у здобувачів освіти закладів загальної середньої освіти є вірним кроком на шляху до загального добробуту в країні, ефективного розвитку економіки, соціального та культурного життя суспільства, яке має тенденції розвитку.

Щоб не втратити запал, розвивати фінансову грамотність і підприємливість у дітей та молоді внаслідок військового стану і дистанційного навчання, що вносить свій деструктив до навчання взагалі та й до його якості зокрема, слід направляти здобувачів освіти до пошуку та виявлення зацікавленості до планування свого майбутнього, справи чи якоїсь діяльності. Це дозволяє молоді вийти за межі стресового стану та переключити увагу на позитивні цілеспрямовані дії та ефективні комунікації з однолітками, а у подальшому легко адаптуватися до реалій сучасного змінюваного економічного середовища та особливостей фінансового життя.

Тому, варто розпочинати навчальний рік з так званого м'якого входження у процес навчання з використання педагогами сучасних дидактичних підходів та інструментів для формування підприємницької компетентності та фінансової грамотності учнів однією з яких може стати групова форма організації навчальної діяльності учнів. Педагог може обрати одну чи декілька форм групової взаємодії згаданих нижче.

1) Парна форма навчальної роботи - два учні виконують деяку частину роботи разом. Форма використовується для досягнення будь-якої дидактичної мети: засвоєння, закріплення, перевірка знань, тощо. Робота в парах дає учням час подумати, обмінятися ідеями з партнером і лише потім озвучувати свої думки перед класом. Вона сприяє розвитку навичок висловлюватися, спілкуватися, критично мислити, переконувати й вести дискусію.

2) Кооперативно-групова навчальна діяльність - це форма організації навчання в малих групах здобувачів, об'єднаних спільною навчальною метою. За такою організацією навчання вчитель керує роботою кожного учня опосередковано через завдання, якими він спрямовує діяльність групи. Виконуючи частину спільної для всього класу мети, група представляє, захищає виконане завдання в процесі колективного обговорення. Головні підсумки такого обговорення стають надбанням усього класу і беруться до уваги всіма присутніми на занятті.

3) Диференційовано-групова форма передбачає організацію роботи групи здобувачів освіти з різними навчальними можливостями. Завдання диференціюються за рівнем складності, або за їх кількістю.

4) Форма взаємодії у малих групах передбачає організацію навчальної діяльності у постійних малих учнівських групах, керованих лідерами. Учні працюють над єдиним завданням.

5) Індивідуально-групова форма передбачає розподіл навчальної роботи між членами групи, коли кожен член групи виконує частину спільного завдання. Підсумок виконання спочатку обговорюється і оцінюється в групі, а потім виносяться на розгляд усього класу та педагога.

Групи можуть бути стабільними чи тимчасовими, однорідними чи різнорідними. Кількість учнів у групі залежить від загальної кількості їх у класі, характеру й обсягу знань, що опрацьовуються, наявності необхідних матеріалів, часу, відведеного на виконання роботи. Оптимальною вважають групу з 3-5 осіб, бо в

разі меншої кількості учнів важко всебічно розглянути проблему, а в разі більшої - складно визначити, яку саме роботу виконав кожен учень.

Об'єднання в групи може здійснювати учитель (здебільшого на добровільних засадах, за результатами жеребкування) або самі учні за власним вибором. Учитель керує роботою кожного учня опосередковано, через завдання, які він пропонує групі, та які регулюють діяльність учнів.

Стосунки між учителем та учнями набувають характеру співпраці, тому що педагог безпосередньо втручається у роботу груп тільки в тому разі, якщо у здобувачів виникають запитання і вони самі звертаються по допомогу до вчителя.

Вирішення конкретних навчальних завдань здійснюється завдяки спільним зусиллям членів групи. При цьому навчальна діяльність не ізолює учнів один від одного, не обмежує їх спілкування, взаємодопомогу і співробітництво, а навпаки, створює можливості для об'єднання зусиль діяти погоджено і злагоджено, спільно відповідати за результати виконання навчального завдання. Водночас завдання в групі виконуються таким способом, що дозволяє враховувати й оцінювати індивідуальний внесок кожного члена групи.

Згадані форми дають можливість налагодити ефективні контакти й обмін думками в групі, а також істотно активізувати діяльність всіх учнів - членів групи, стимулювати розвиток мислення, сприяють розвитку і вдосконаленню їх мовлення, поповнити знання, розширити індивідуальний досвід.

Групова навчальна діяльність здобувачів успішно формує уміння вчитися, планувати, моделювати, здійснювати самоконтроль, взаємоконтроль, рефлексію тощо. Важливу роль вона відіграє у реалізації виховної функції навчання. У груповій навчальній діяльності виховується взаєморозуміння, взаємодопомога, колективність, відповідальність, самостійність, уміння доводити і відстоювати свою точку зору, культура ведення діалогу.

Групова взаємодія обрана як форма реалізації Регіонального турніру з фінансової грамотності у Черкаській області, який проходив уже вчетверте з 20 листопада по 18 грудня 2021 р. і реалізовувався у два етапи. Турнір організовано під егідою Управління освіти і науки Черкаської обласної державної адміністрації та у співпраці комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради» та Черкаського інституту Університету банківської справи.

Метою турніру було створення сприятливих умов для реалізації та розвитку творчих і дослідницьких здібностей школярів і студентів у підвищенні фінансової грамотності і забезпеченні фінансової освіти, формуванні фінансової культури і фінансової поведінки молоді.

У IV Регіональному турнірі з фінансової грамотності взяли участь 35 команд закладів загальної середньої та фахової передвищої, професійно-технічної та вищої освіти області. Темою фіналу заявлено «Як зелені фінанси можуть сприяти стійкому відновленню після COVID19?». Найкращі з кращих команд мали можливість виступити у фіналі, який проходив у онлайн режимі.

Підтримку в проведенні IV Регіональному турнірі з фінансової грамотності надано Фондом гарантування вкладів фізичних осіб, АТ «Ощадбанк», Банком Південний, Компанією інформаційних технологій «Everlabs», Асоціацією українських банків, Консалтинговим агентством «UkrainianBusinessSupport», «Укрбрухт Черкаси», АБ «Укргазбанк», АТ «Перший Український Міжнародний Банк», АТ «Укрсиббанк».

Серед групи команд закладів загальної середньої освіти перше місце отримала команда **«Майнери»** - Черкаська спеціалізована школа I-III ступенів №17 Черкаської міської ради Черкаської області. Тренер команди - Міщенко Вікторія Вікторівна. Друге місце посіли команди **«Золотий запас»** - Смілянська загальноосвітня школа I - III ступенів №1 Смілянської міської ради Черкаської області. Тренер команди - Подрушняк Любов Іванівна та **«Number 1»** - Єрківський заклад загальної середньої освіти I-III ступенів імені Героя України В.М. Чорновола Єрківської селищної ради Черкаської області. Тренер команди - Свирид Наталія Павлівна. Третє місце отримала команда **«SpiritofVictory»** - Мліївський лицей №1 Мліївської сільської ради. Тренер команди - Сотникова Софія Анатоліївна; **«Чортова дюжина»** - Черкаська спеціалізована школа I-III ступенів № 13 Черкаської міської ради Черкаської області. Тренер команди - Майоров Євгеній Валерійович; **«ZOLO»** - Золотоніська спеціалізована школа №1 Золотоніської міської ради Черкаської області. Тренер команди - Кодак Наталія Іванівна.

Серед групи команд закладів професійно-технічної, фахової передвищої та вищої освіти перше місце посіла команда **«Економічний штурм»** - Черкаський політехнічний фаховий коледж. Тренер команди - Зіміна Ольга Віталіївна. Друге місце - **«Інвестори»** - ДНЗ «Черкаське вище професійне училище». Тренер команди - Голібаренко Ірина

Володимирівна. Третє місце - **«Вовки з Уолл-стріт»** - Черкаський державний бізнес-коледж. Тренер команди - Глигало Наталія Анатоліївна.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Новік Ю. Покоління Z та фінансова грамотність: чому зумери не вміють розпоряджатися грошима. Українська правда. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2021/12/15/246837/>.
2. Овчарук О. В. Інтеграція підприємницької компетентності до змісту навчальних програм середньої освіти: концептуальні підходи. *Економіка в школах України* : науково-методичний журнал. 2018 р. № 1 (158). С. 4-18.
3. Пронікова І. В. Базові поняття економічної освіти школярів в Україні (кінець XX – початок XXI століття). Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки. 2018. Вип. 151 (1). С. 218-221.
4. Тищенко О.І. Напрямки розвитку фінансової освіти в Україні. 2017. №2(232). С.109-113.
5. Шпак О., Булаченко С., Примаченко Н. Економічна освіта як засіб формування соціальної активності учнів. *«Молодь і ринок»*. № 2 (169). 2019.
6. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/>
7. Фінансова грамотність. URL: <https://cibs.ubs.edu.ua/financial-literacy/>

В.М. Шемшур,

завідувач лабораторії-центру інформаційних технологій комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»;

Б.С. Безпоясний,

методист лабораторії-центру інформаційних технологій комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТІ

Основними напрямками діяльності лабораторії-центру інформаційних технологій є розробка та запровадження дистанційних форм і методів навчання з метою забезпечення неперервності в навчанні вчителів інформатики в, до і післякурсний період, підготовка педагогічних кадрів та науково-методичний супровід впровадження в 2-4 класах в інваріантній складовій пропедевтичного курсу "Інформатика 2-4 клас", організація та проведення масових заходів з вчителями та учнями.

Важливим етапом у вивченні інформатики є участь учнів у Всеукраїнських учнівських олімпіадах з інформатики та інформаційних технологій. Тому для поглиблення знань у галузі інформаційних технологій та з метою якісної підготовки учнів області до олімпіади з ІТ створена та функціонує **«Ліга юного інформатика»**. Учасники спільноти мають доступ до відеоуроків, майстер-класів та цікавих джерел для підготовки до олімпіад та конкурсів з ІТ. Активні учасники Ліги показують якісний рівень підготовки на всіх етапах Всеукраїнської олімпіади. Адреса спільноти: <https://goo.gl/zGf4mk>

Корисними для використання на уроках та в дистанційному навчанні є сервіси «хмарних технологій» Google: обліковий запис Google, Google Chrome, Google Фото, Google Таблиці, Google Форми, Google Документи, Google Календар, Google Малюнки, Google Keep: спільноти, колекції, події, G Suite for Education, віртуальний клас Classroom, Google Sites, Google Карти. Під час практичних робіт доцільно розглядати планування роботи з використанням Google календарів, організацію Контактів Google для оптимізації роботи, можливості використання перегляду вулиць та створення фотосфер, геолокаційні інструменти, програму «Місцеві експерти», культуру спілкування у соціальних мережах, організацію взаємодії у віртуальному класі Classroom, безпеку в Google Chrome, середовище оновлених Сайтів Google (додавання та редагування сторінки сайту, створення сторінки-лендінгу, налаштування макету сайту та його зовнішнього вигляду). З хмарними технологіями та технологіями дистанційного навчання більш детально можна ознайомитися за посиланнями: <https://sites.google.com/view/ckipo/тренінг>.

Використовуючи соціальні сервіси WEB 2.0, здійснюється в післякурсний період консультування вчителів початкових класів, які викладають предмет "Інформатика" в 2-4 класах, забезпечується самоосвіта педагогічних кадрів шляхом використання хмарних технологій (служби Google, WindowsLive, Padlet тощо).

Під час проходження атестаційних курсів основна увага у фаховому компоненті приділяється програмуванню та новим сучасним мережевим технологіям. Так, вчителі інформатики розробляють дидактичні матеріали, інтерактивні вправи, мережеві дистанційні уроки з окремих тем програми, використовуючи так звані "Хмарні технології". Їх використання зумовлює наповнення мережевої бібліотеки дистанційних уроків з інформатики для учнів ЗНЗ. Ознайомитися з ними та використати їх можна за таким посиланням: <https://sites.google.com/site/posvck/>.

Щорічно систематизується та поповнюється банк ліцензійних та вільних програмних засобів навчального призначення для їх використання в навчальних закладах області під час викладання предмета "Інформатика. 2-4 класи". Організовується та проводиться курсова підготовка більше 140 вчителів початкових класів для впровадження Державного стандарту початкової школи (курс "Інформатика. 2-4 класи"), більше 120 вчителів інформатики старшої школи щорічно проходять курси в рамках підготовки до викладання інформатики в 5-11 класі за новою програмою. Список наступних курсів знаходиться за посиланням: <http://oiporrr.ed-sp.net/?q=taxonomy/term/5402> (в датах можливі зміни). Широкою популярністю серед вчителів області користуються спецкурси «Хмарні технології ті інтерактивні вправи» та «Створення сайту, квесту, дистанційного курсу». Такі 30-годинні курси проводяться в очно-дистанційному (16 очних+14 офлайн годин) або дистанційному режимі (8 онлайн+22 офлайн години). Для вчителів інформатики в початковій школі/інформатики впроваджуються курси «Навчальні проекти Scratch», «Основи програмування та алгоритмізації Python» та «Підготовка до викладання інформатики в 10-11 класі». За замовленням працівників закладів освіти методисти інституту можуть розробити програму та провести тренінги, вебіари, спецкурси за бажанням вчителя. Список спецкурсів інституту розміщено за посиланням: <https://cutt.ly/Ub8ChzN>. Виокремимо деякі зі спецкурсів, які користуються особливою популярністю серед педагогічних працівників.

Для вчителів інформатики актуальним є використання візуальних мов програмування під час навчального процесу. Середовище програмування Scratch дозволяє створювати анімовані проекти та гри засобами середовища та додатковими плагінами. Зміст спецкурсу «Візуальне середовище навчальних проектів SCRATCH» спрямовано на формування у вчителів інформатики практичних вмінь та навичок використання середовища програмування Scratch для освітнього процесу в рамках роботи на уроці в початковій школі, 3-6 класах або позаурочній діяльності.

Мова програмування Python дозволяє розв'язувати статистичні та математичні задачі під час роботи з великими масивами даних. Спецкурс «Основи алгоритмізації та програмування Python» спрямовано на формування у вчителів інформатики практичних вмінь та навичок використання мови програмування Python для освітнього процесу в 8-11 класі в рамках роботи на уроці або в олімпіадному русі. Вищевказані спецкурси будуть корисними як у навчальному процесі для вчителів інформатики, учнів ЗЗСО, так і в закладах післядипломної освіти.

З метою підготовки учнів загальноосвітніх навчальних закладів до олімпіади з інформатики створено та підтримується сервер автоматизованої системи перевірки [ejudge: https://ejudge.ckipo.edu.ua/cgi-bin/register?locale_id=2](https://ejudge.ckipo.edu.ua/cgi-bin/register?locale_id=2). Система ejudge також використовується при проведенні II та III туру Всеукраїнської олімпіади з

інформатики. Також радимо використовувати аналогічні платформи з базою задач та автоматичною перевіркою: <http://dn.hoippo.km.ua:8889/>, <https://www.e-olymp.com/uk/>.

У рамках формування єдиного освітнього простору регіону на сайті лабораторії в розділі вебіари: <https://sites.google.com/view/ckipo/webinars> постійно проводяться вебіари та веб-конференції з інформатики. Матеріали конференції, відеозаписи та сертифікати учасників постійно розміщуються на відповідній сторінці. Одним з проведених заходів є тренінг "Алгоритмізація та програмування в 7-11 класах", який провів фіналіст обласного етапу конкурсу «Вчитель року-2022» **Сергій Коршун**. Радимо ознайомитися з заходом початківцем в алгоритмізації та програмуванні: <https://sites.google.com/view/ckipo/webinars>.

З метою організації дистанційної інформаційної, консультативної та навчально-методичної роботи з вчителями, проведення олімпіад, конкурсів серед учнівської молоді активно використовується можливість мережевого засобу - форуму <https://cit.ckipo.edu.ua/index.php/forum/index>

Цього року в Міжнародному конкурсі з інформатики та комп'ютерної вправності "Бобер" взяли участь **2198 учнів 2-11 класів** загальноосвітніх навчальних закладів області, з них відмінні сертифікати отримали 529 учнів, добрі – 841 учень.

На базі КНЗ «ЧОІПОПП ЧОР» активно діє регіональна академія CISCO, в рамках якої вчителі та учні області можуть безкоштовно навчатися на більше 40 всесвітньо відомих курсах; повний перелік курсів: <http://bit.ly/2D2VScX>. Реєстрація на курси здійснюється на сайті: «Ліга юного інформатика. Тренінг». В школах області діє всеукраїнський проєкт «Впровадження ІТ-курсів для викладання в навчальних закладах», спільно з міжнародною академією «CISCO» відкрито 17 академій «CISCO» в області (<https://www.kpi.kharkov.ua/ukr/informatsijni-tehnologiyi/akademiya-cisco/>). Широко впроваджується Всеукраїнський проєкт «CODE CLUB UA», який забезпечує методичну підтримку викладання предмету «Інформатика» (https://codeclub.com.ua/teacher_registration/).

Впровадження курсу «Інтернет речей» у навчальних закладах області (міжнародний) відбувається у співпраці з академією «CISCO». Працівниками лабораторії розроблено ряд тренінгів та спецкурсів для педагогічних працівників області, які можуть бути відвідані за кошти освітньої субвенції МОН/за власним бажанням, зокрема «Використання інтерактивних вправ та ІКТ в освітній діяльності», «Основи інформаційної безпеки», «Інформаційна безпека. Кібербезпека», «Створення сайту, квесту, блогу», «Електронні таблиці», «Бази даних», «Веб-технології», «Основи програмування Python» і т.д.

Пріоритетними напрямками навчання в інформатиці сьогодні є проєктна діяльність та компетентісно-орієнтований підхід. Компетентнісні завдання та проєктна діяльність мають застосовуватися наскрізно через увесь навчальний курс (компетентнісні задачі з інформатики можна розглядати як тип технологічних задач, для яких обов'язковим є застосування ІТ, як засобу їх розв'язування). Відповідно до цього на базі інституту на постійній основі проводяться вебіари, зокрема: «Хмарні технології в освітньому процесі», «Програмування Python», «Бази даних», творча майстерня «Тести», веб-конференція «Сервіси інтерактивних вправ».

22 вересня 2022 року в режимі онлайн для педагогічних працівників Черкаської області проведено вебінар «Веб-програмування в шкільному курсі». Метою зустрічі було висвітлити основні моменти впровадження веб-кодування в навчальних закладах, ознайомитися з навчальними програмними засобами для вивчення HTML, CSS та JS. У заході взяли участь більше 60 осіб.

18 травня 2022 року для учасників пролонгованих курсів підвищення кваліфікації вчителів інформатики

пройшов тренінг «Програмування Python». Під час заходу вчителі в дистанційному режимі ознайомилися з мовою програмування Python, розглянули методику розв'язання олімпіадних завдань з високорівневих мов програмування та на практиці ознайомилися з особливостями мови. Родзинкою заходу стало навчання на платформах автоматизованої перевірки завдань, що дає змогу вчителям та учням автоматично перевіряти задачі на правильність та коректність. Однією з таких платформ, які функціонують в області, є всесвітньо відома платформа **ejudge**. З нею можна ознайомитися за посиланням: https://ejudge.ckipo.edu.ua/cgi-bin/register?locale_id=2

Під час викладання інформатики в усіх класах вчитель самостійно добирає засоби та методи подання навчального матеріалу, визначає форму проведення практичних робіт (робота з елементами досліджень, спільна робота в Інтернеті, проектні роботи, практикуми тощо). Використовувати в процесі навчання інформатики можна тільки те програмне забезпечення і навчально-методичну літературу, яку рекомендовано або схвалено МОН України.

Щодо викладання інформатики у 5-9 класів залишаються чинними методичні рекомендації, зокрема тематичне оцінювання рекомендується здійснювати в кінці кожної теми навчальної програми, об'єднуючи роботи з невеликих тем (до 5 годин) із наступними підсумковими роботами на кожному 8-10 уроці, а кількість практичних робіт з обов'язковим оцінюванням рекомендуємо встановлювати на рівні 25% від загального обсягу навчального часу, який відводиться на вивчення предмета (якщо в тексті навчальної програми відсутній перелік практичних робіт з обов'язковим оцінюванням). Оцінки за обов'язкові роботи мають бути занесені вчителем до класного журналу. Інші види практичної діяльності учнів (демонстраційні, тренувальні роботи, практикуми) оцінюються в разі потреби.

Звертаємо Вашу увагу, що продовжує діяти навчальна програма **з інформатики для 10-11 класу**. Програма розрахована на вивчення інформатики в 10-11 класах загальноосвітніх навчальних закладів як вибірково-обов'язкового предмету навчального плану в обсязі до 105 годин, з яких 35 годин складає інваріантний базовий модуль. Реалізація змісту освіти, визначеного Державним стандартом, забезпечується вибірково-обов'язковими предметами: «Інформатика», «Технології» та «Мистецтво». Із запропонованого переліку адміністрація та учитель на основі бажання учнів/батьків та матеріального наповнення навчального закладу мають обрати два предмети: один — у 10-му класі, інший — у 11-му класі або одночасно два предмети в 10-11-х класах (у такому разі години, передбачені на вибірково-обов'язкові предмети діляться між двома обраними предметами).

Відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, вибірково-обов'язковий курс «Інформатика» вибудовується за такими **предметними змістовими лініями**:

- інформаційні технології в суспільстві;
- моделі і моделювання, аналіз та візуалізація даних;
- системи керування базами даних;
- технології опрацювання мультимедійних даних;
- сервіси інформаційно-комунікаційних мереж.

Зміст навчання має чітко виражену прикладну спрямованість і реалізується переважно шляхом застосування практичних методів і форм організації занять.

Також, на уроках інформатики рекомендуємо обов'язково ознайомлювати учнів із ресурсами для самоосвіти (враховуючи вікові особливості). Перелік деяких електронних ресурсів для самоосвіти учнів:

- <https://scratch.mit.edu/>
- <http://itknyga.com.ua>

- <http://www.ed-era.com>
- <http://universinet.org/games>
- <https://www.playcodemonkey.com/>
- <http://www.lingva.ua>
- <http://disted.edu.vn.ua/>
- <http://e-pidruchnyky.net/>
- <https://blockly-games.appspot.com/>
- <http://codedubua.org/>

З метою реалізації практичної спрямованості курсу інформатики, незалежно від профілю навчання, віку учнів комп'ютерна техніка повинна використовуватися на кожному уроці інформатики. При проведенні всіх навчальних занять з інформатики здійснюється поділ класів на дві групи, за наявності в кожній групі не менше 8 учнів (наказ МОНУ № 128 від 20.02. 2002 «Про затвердження Нормативів наповнюваності груп дошкільних навчальних закладів (ясел-садків) компенсуючого типу, класів спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів), груп подовженого дня і виховних груп загальноосвітніх навчальних закладів усіх типів та Порядку поділу класів на групи при вивченні окремих предметів у загальноосвітніх навчальних закладах»).

При організації навчально-виховного процесу і оснащенні навчального середовища в кабінеті інформатики слід користуватись Листом МОН України № 1/9-497 від 17.07.2013 «Про використання Інструктивно-методичних матеріалів з питань створення безпечних умов для роботи у кабінетах інформатики та інформаційно-комунікаційних технологій загальноосвітніх навчальних закладів».

Рекомендуємо у 2022-2023 н.р орієнтувати роботу методичних об'єднань вчителів інформатики на:

- системну та цілеспрямовану роботу щодо розвитку фахової компетентності вчителів інформатики;
- щорічне навчання вчителів інформатики на різноманітних тренінгах, майстер-класах, практикумах з метою систематичного оновлення фахових знань;
- роботу щодо запровадження електронного портфоліо вчителів інформатики, створення авторських та тематичних блогів вчителів;
- розбудову районних та міських освітніх он-лайн ресурсів з метою розвитку віртуальних педагогічних спільнот;
- залучення вчителів інформатики до участі в конкурсах, фестивалях, виставках;
- щорічне підвищення рівня фахової підготовки вчителів інформатики, використовуючи для цього різні форми навчання;
- забезпечення проведення тренінгів з методичних питань викладання інформатики в початковій школі;
- проведення майстер-класів, тренінгів та практикумів для вдосконалення навиків алгоритмізації та програмування як учнів, так і вчителів;
- розвиток дистанційної форми навчання для вчителів інформатики;
- продовження роботи віртуальних методичних об'єднань вчителів інформатики, подальшу розбудову веб-ресурсів, створених на підтримку їх діяльності;
- продовження роботи творчих майстерень вчителів інформатики, започаткування роботи авторських майстерень в он-лайн форматі;
- узагальнення передового педагогічного досвіду роботи кращих вчителів інформатики;
- направлення діяльності учнів у позаурочний час для розвитку їх творчого потенціалу, креативного мислення, використовуючи для цього гурткову роботу, участь у різноманітних конкурсах, турнірах, олімпіадах з інформатики та ІКТ.

Організація сучасного уроку інформатики

Методика проведення кожного уроку з інформатики визначається вчителем з урахуванням того, що обов'язковою передумовою успішного виконання вимог програми є практична діяльність учнів з індивідуальним доступом кожного учня до роботи з персональним комп'ютером.

При плануванні та підготовці до уроків вчителю варто зважати на основні принципи шкільної інформатики:

1. застосування на практиці отриманих знань та навичок, розвиток предметних та ключових компетентностей учнів;
2. спрямованість на реальне життя та інтеграцію з іншими предметами;
3. активне навчання та творчість;
4. інновації як в освіті, так і в технологіях;
5. спільна навчальна діяльність через роботу в парах та малих групах;
6. створення нових інформаційних продуктів та пошук нових знань;
7. вільний вибір програмних засобів та онлайн-сервісів для навчальної та практичної діяльності, у тому числі можливість використання вільно поширюваного програмного забезпечення як альтернативи пропріетарним програмним продуктам;
8. використання безпечних веб-середовищ та дотримання конфіденційності мережевої особистості учнів;
9. дотримання авторських прав розробників програм, доброспорядне використання контенту.

Важливим чинником розвитку ключових компетентностей є інтегрованість змісту уроку інформатики, яка передбачає:

- проблемну орієнтованість пропонувананих на уроках завдань, що стимулює дискусію, обговорення, пошук різних джерел інформації, зіткнення думок і переконань;
- пов'язаність змісту уроку з реальним життям;
- практичну значущість інформації, що має знаходити підтвердження через реальні факти та в змодельованих на уроці ситуаціях.

Ключові компетентності можна розвивати через відповідні форми роботи, які відображають комунікативно-діяльнісний підхід до навчального процесу.

Для цього потрібно використовувати:

- інтерактивні форми та методи роботи, які забезпечують активну діяльність учнів у процесі опанування навчального матеріалу;
- кооперативне навчання, під час якого формуються соціальні вміння, лідерські якості;
- рольові та ділові ігри, які допомагають побачити світ і себе в ньому, підвищують самооцінку та попит на інновації;
- проєктні технології, завдяки яким в учнів формується проєктне мислення, почуття відповідальності та досвід цілеспрямованої співпраці, вони вчаться застосовувати знання на практиці, працювати в команді над конкретним завданням, презентувати свої результати;
- методи змішаного навчання, які поєднують у собі традиційне й дистанційне навчання та найбільш відповідають інтересам і уподобанням учнів, які живуть у період стрімкого інформаційно-технологічного розвитку суспільства;
- звернення до досвіду учнів, що гарантує перетворення кожного учня на справжнього учасника освітнього процесу, співтворця й конструктора нових знань;
- відповідні форми оцінювання, а саме: самооцінювання, яке формує здатність до самоаналізу, спостережливості за собою, вміння бачити та визнавати перед собою власні помилки; взаємооцінювання, що виховує відкритість до критики з боку інших, здатність відокремлювати об'єкт від суб'єкта оцінювання, вміння слухати, аналізувати й порівнювати.

Планування та організація навчальної діяльності проводиться на основі базових цінностей, загальних компетенцій, з урахуванням цілей, змісту та очікуваних результатів навчання, які зазначені в навчальних

програмах, підтримки інтеграції з іншими предметами та суб'єктами навчальної діяльності, змістовими лініями курсу інформатики. Очікувані результати навчання вчитель визначає відповідно до складових компетентностей, зазначених у програмі з інформатики.

Навчальна програма з інформатики, зокрема в 5-9 класах, не обмежує самостійність та творчу ініціативу вчителя, передбачаючи гнучкість вибору та розподілу навчального матеріалу відповідно до потреб учнів та обраних засобів навчання. Вона не встановлює кількість годин та порядок вивчення тем у рамках навчального року, а лише вказує на очікувані результати навчання та зміст навчального матеріалу, вивчення якого є об'єктом тематичного оцінювання. Вчитель може розподіляти навчальний час на власний розсуд, враховуючи особливості наявного матеріально-технічного забезпечення, попередній досвід, рівень знань учнів та інші фактори. За необхідності вчитель може змінювати порядок вивчення тем, не порушуючи змістових та логічних зв'язків між ними та враховуючи, що на вивчення змістової лінії «Алгоритми та програми» має приділятися не менше 40% загального навчального часу в 5-8 класах та 30% в 9 класі.

Звертаємо увагу на те, що хоча з програми вилучені розділи узагальнення та повторення матеріалу, а також резервні години, учитель може передбачити необхідний, на його думку, час для повторення як на початку, так і наприкінці навчального року або семестра (триместра). У практичних завданнях слід передбачати використання актуального для учнів змістового матеріалу й завдань з інших предметних областей.

Проєктну діяльність та розв'язування компетентнісних задач у програмі інформатики можна застосовувати під час вивчення різних тем. Виконання навчальних проєктів дозволяє вчителю розширити рамки теми, а учневі – проявити свої творчі здібності. Проєктні завдання в курсі інформатики виконуються в невеликих групах, а компетентнісні завдання – індивідуально. У такий спосіб учням надається можливість практичного використання отриманих у межах теми (курсу) умінь. Результати такої діяльності мають бути представлені у вигляді закінченого інформаційного продукту для того, щоб учні могли порівнювати свої роботи і навчатись один в одного під час публічної презентації виконаних робіт перед класом.

Під час представлення проєкту оцінюється:

- планування дослідження, творчість і раціональність запропонованого розв'язання;
- досягнення результатів навчання та компетенцій;
- технічні характеристики, естетика і оригінальність розроблених матеріалів;
- розвиток та самонавчання учня.

Компетентнісно-орієнтовані завдання у своєму змісті містять:

- мотивацію (стимул), що є введенням у проблему (практично-орієнтовану) і відповідає на запитання «з якою метою треба це робити?».
- Формулювання завдання – відповідає на запитання «що саме треба зробити?». Учень має чітко визначити для себе суть завдання: відповісти на запитання, систематизувати початкові дані, підібрати необхідні інформаційні ресурси та програмні засоби, оцінити доцільність їх використання тощо.
- Інформацію (додаткову), необхідну для розв'язання задачі. Ця частина відповідає на запитання «чому?».
- Перевірку (критерії) – результат виконання – відповідає на запитання «що, в якій формі треба зазначити?».

Бажаємо в новому навчальному році вчителям бути активними, творчими та креативними.

В.С. Кудін,

завідувач лабораторії виховної роботи комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ВИХОВАННЯ ГРОМАДЯН-ПАТРІОТІВ В УКРАЇНІ

Військова агресія Росії проти України спричинила зміни в соціальній, економічній, гуманітарній сферах, зокрема і в освітній галузі. Сфера освіти, яка пройшла випробування карантинними обмеженнями, в якійсь мірі була готова до викликів військового стану. Тому не дивно, що позашкільна освіта в числі перших освітніх галузей вийшла на колії допомоги дітям та родинам вимушено-переміщених осіб. Серед педагогічно ефективних форм організації творчої взаємодії дітей і дорослих слід виокремити мистецькі та творчі локації, під час яких проходили перформанси, пленери, інсталяції, графіті, робота ART-студій, різні активності, майстер-класи, змагання, спільні творчі справи, які стали для дітей та їхніх батьків справжнім порятунком від жорстокої дійсності. Наші діти стали доволі патріотичними в умовах війни, із задоволенням включаються у різноманітні **патріотичні заходи та конкурси, а саме:**

- «Разом – до Перемоги»,
- «Патріотичне вишиванкове дефіле»,
- «Вишиванка – генетичний код України»,
- «Моя сорочка – вишиванка»,
- «Мрій, твори, не зупиняйся»,
- «Розстріляна молодість»,
- «Україна – ненька, Україна – мати»,
- «Війна очима дітей», «День Героїв» та багато інших.

Питання національної ідентичності вийшло на перший план у боротьбі з російськими найманцями. Діти нарівні з дорослими чинять опір загарбникам, які свідомо нищать усе, не тільки фізично винищують український народ, а й все, що стосується нашої духовної спадщини. Волонтерство, яке після подій 2014 року зародилося в закладах освіти, з початком війни ще з більшою силою розквітло, адже у спільну діяльність на підтримку ЗСУ та порятунк України включились як дорослі, так і діти, об'єднані спільною метою і життєвими турботами, діють разом, вибудовуючи свої відносини на принципах ефективного співробітництва та продуктивної співтворчості. Педагоги цілеспрямовано розвивають позитивні риси вихованців; життєдіяльність дитячих колективів носить творчий характер і визначається варіативністю, гнучкістю змісту, форм і методів виховної громадянської діяльності, спрямованої на розвиток життєво активної і громадянської свідомості особистості.

Заклади позашкільля Черкащини гостинно відкрили свої двері та почали забезпечувати право дітей на навчання і розвиток, що дало можливість активно включитися в освітній процес. Позашкільлям Черкащини запропоновано значну кількість патріотичних флешмобів, акцій, челенджів та проєктів, і кожен на своєму місці робить все від нього залежне, щоб включитися на підтримку один одному та щоб зупинити війну в Україні.

У числі перших засвідчив свою дієвість всеукраїнський спільний проєкт дитяче радіо «Паляниця», до якого вихованці закладів позашкільної освіти Черкащини подали свої музичні напрацювання. Це дало змогу записати на ротацію близько двох тисяч робіт, що склало 100 годин ефіру дитячих патріотичних пісень, звернень, віршів не тільки на допомогу нашим воїнам, а й усім, хто потребує психологічної допомоги.

Ліга старшокласників Черкащини започаткувала та здійснює соціальний проєкт «**Відкрий своє серце**», який має на меті допомогти дітям та батькам, вимушеним

переселенцям. На Черкащині в заклади освіти залучено більше **чотирьох тисяч дітей**. До реалізації цього проєкту долучилися усі заклади освіти області, а особливо педагогічні працівники закладів позашкільля. Педагоги закладів позашкільної освіти об'єднали свої зусилля на розбудову місцевих соціокультурних умов, що мають значний вплив на розвиток громадянської свідомості зростаючого покоління, та є обов'язковою умовою осмислення ними своєї громадянської відповідальності й формування прагнень до суспільно корисної діяльності, служіння інтересам своєї громади. Саме вони та лідери учнівського самоврядування, через спільну творчу діяльність, активності, змагання, тренінги, а особливо різноманітні майстер-класи мають змогу залучити не тільки дітей, а й їхніх батьків до світу творчості. Це стає своєрідним виходом зі стресової ситуації, в якій вони опинилися в результаті повномасштабної війни в Україні. Адже батьки, залучаючи своїх дітей до таких занять, мають змогу допомогти через малюнки знайти емоційний вихід з лабіринту подій, які відбуваються у нашій країні. Запрошуємо долучитися до соціального проєкту Ліги старшокласників «Відкрий своє серце». Відео розміщуйте під хештегом

[#Черкащина_це_Україна](#)

[#Відкрий_своє_серце](#)

Ми продовжуємо роботу реалізовувати наш соціальний проєкт, адже частина дітей залишається на Черкащині і продовжує навчання в наших закладах освіти, проводимо онлайн-зустрічі з психологами-консультантами, говоримо про те як підлітки реагують на війну, як надавати інформацію з точки зору психологічних знань щодо підліткового віку. Тому радимо скористатися методичними рекомендаціями Міністерства освіти і науки України від 29.03.2022 № 1/3737-22 «Про забезпечення психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану» (<https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zabezpechennya-psihologichnogo-suprovodu-uchasnikiv-osvitnogo-procesu-v-umovah-voynenogo-stanu-v-ukrayini>), від 04.04.2022 № 1/3872-22 «Про методичні рекомендації «Перша психологічна допомога. Алгоритм дій» <https://drive.google.com/file/d/16esXuCScmCqB5kXLugnKkm-E6SaKq1u0/view>

Поряд з соціальним проєктом започаткований ще один волонтерський проєкт «Наша підтримка – запорука Перемоги», який спрямований на допомогу нашим захисникам. Ми маємо надати свою підтримку воїнам, які проходять лікування та реабілітацію у лікувальних закладах на території області. Адже ми можемо виготовити власноруч обереги, намалювати малюнок чи просто залишити на згадку власноруч виготовлений виріб. Це духовний оберіг нашим захисникам, який зігріє його зранену душу. Тож ця робота триватиме ще не один місяць.

В умовах військових дій найбільшої актуальності набувають системи комунікації з дітьми, їхніми батьками, сім'ями, педагогами та запровадження нових актуальних форм роботи. Як показала практика, педагогічні працівники закладів позашкільної освіти адаптують заняття до умов сьогодення, пропонують вихованцям майстер-класи, вікторини, віртуальні подорожі, екскурсії, мультимедійні презентації, здійснення проєктної та дослідницької діяльності, докладають усіх зусиль для організації різноманітних активностей для дітей та

їх родин. Усі заклади висвітлюють свою діяльність і здобутки в електронних мережах (Facebook, YouTube, Telegram), а також на своїх сайтах.

Задля популяризації напрацювань педагогів в умовах дистанційного навчання комунальним навчальним закладом «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради» проводиться конкурс на **кращий електронний освітній ресурс**. За підсумками 2022 року переможцями серед закладів позашкільної освіти Черкащини стали:

1. **Марущак Людмила Іванівна**, керівник гуртка Звенигородського центру дитячої та юнацької творчості Звенигородської міської ради за електронний посібник «Робота зі шпигатом та мішковиною».

2. **Михайлова Алла Вікторівна**, методист Будинку дитячої та юнацької творчості Смілянської міської ради, за електронний посібник «Мандрівник крізь час».

3. **Свіфт Оксана Степанівна**, керівник гуртка Тальнівського будинку дитячої та юнацької творчості Тальнівської міської ради, за цифровий ресурс із теми «Інтерактивні справи у гуртковій роботі».

4. **Кобець Тетяна Вікторівна**, методист; **Паранічева Людмила Анатоліївна**, керівник гуртка Золотоніського Будинку дитячої та юнацької творчості Золотоніської міської ради, за електронний ресурс «Оригами в казках та оповіданнях. Позашкільля».

5. **Малород Галина Миколаївна**, завідувач методичного відділу комунального закладу «Черкаський обласний центр науково-технічної творчості учнівської молоді Черкаської обласної ради»; **Малород Григорій Володимирович**, заступник директора комунального позашкільного навчального закладу «Черкаська станція юних техніків м. Черкаси» Черкаської міської ради, за цифровий ресурс «Наслідуючи інших, ми відкриваємо себе».

За минулий навчальний рік відбувся конкурс майстерності педагогічних працівників «**Джерело творчості у номінації «Керівник гуртка»**». У своїх матеріалах педагоги висвітлювали свій досвід роботи не тільки під час звичного режиму роботи, а й продемонстрували досвід дистанційного етапу навчання та виховання учнівської молоді. Переможцями визнано:

1. **Кобець Тетяна Вікторівна**, керівник гуртка Золотоніського будинку дитячої та юнацької творчості Золотоніської міської ради;

2. **Молчан Євгеній Павлович**, керівник гуртка Будинку дитячої та юнацької творчості Смілянської міської ради;

3. **Топчій Ольга Михайлівна**, керівник гуртка Центру дитячої та юнацької творчості Корсунь-Шевченківської міської ради;

4. **Чубар Ольга Юріївна**, керівник гуртка Уманського міського центру позашкільної освіти «Територія творчості» Уманської міської ради.

І в наступному році важливою для закладів позашкільної освіти всіх типів буде робота, **спрямована на:**

- формування у дітей медіаграмотності, вміння грамотно та виважено споживати та поширювати інформацію;
- формування уявлень про небезпеку у віртуальному просторі, та засвоєння правил безпечного користування інтернетом та основних способів захисту;
- проведення систематичної роз'яснювальної та інформаційної роботи щодо мінної небезпеки, правил поведінки у разі виявлення небезпечних предметів;
- проведення заходів для педагогів щодо вивчення особливостей комунікації з дітьми під час війни, знайомств з методами психологічної допомоги та самопомогі в умовах війни, загальної обізнаності щодо вікової психології.

Крім того, для проведення дистанційного навчання керівники гуртків та педагогічні працівники

закладів позашкільної освіти можуть скористатися рекомендаціями та електронним банком науково-методичної літератури, розміщеними на сайті МОН за посиланням:

(<https://mon.gov.ua/ua/osvita/pozashkilna-osvita/distancijne-navchannya>).

З метою популяризації кращого досвіду педагогів закладів позашкільної освіти, ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» створено електронну сторінку «Позашкільля: скарбничка досвіду». URL: <https://imzo.gov.ua/osvita/pozashkilna-osvita-ta-vihovna-robo-ta/pozashkilna-skarbnichka-dosvidu/>

Хочеться подякувати закладам позашкільної освіти області, які вже подали свої напрацювання до зазначеної сторінки.

Фінансування державою різних сфер освіти, а особливо військово-патріотичного виховання, громадянської освіти, науково-технічного напрямку позашкільної освіти мають неухильно дотримуватись, адже все це належить до сфери національної безпеки. Згідно з листом Міністерства освіти і науки України №1/6267-22 від 10.06 2022 р. «**Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти**» «...національно-патріотичне виховання є одним з пріоритетних напрямів діяльності держави і суспільства щодо розвитку національної свідомості на основі суспільно-державних (національних) цінностей, формування у громадян почуття патріотизму, поваги до Конституції і законів України... [5], а тому необхідно передбачити у планах роботи закладів освіти у 2022-2023 навчальному році заходів щодо підвищення рівня національно-патріотичного виховання учасників освітнього процесу».

Виховання підростаючого покоління з новим типом мислення, патріотично свідомого, здатного реалізовувати свій інтелектуальний потенціал для економічної розбудови держави, можливо за умови створення інноваційного освітнього простору, що відповідає запитам сучасного соціуму й векторам його розвитку. Заклади позашкільної освіти відкривають великий потенціал для виховання успішного покоління відповідальних громадян. Навіть під час канікул школярі України продовжують здобувати нові навички у центрах позашкільної освіти. Ми переконані, що досконалі знання та вміння – найпотужніша зброя, тож закликаємо педагогічних працівників та батьків заохочувати до розвитку дітей, адже саме вони формують майбутнє України. Спільними зусиллями та невтомною працею наближаємо перемогу України!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І.Д. Формування базових компетентностей у вихованців ПНЗ : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (25-27.02.2013р., м. Київ) / За заг. ред. І.Д.Беха, С.Л.Даханова, С.Г.Мартової, В.В.Мачуського. Київ: Гранмна, 2013. 255с.
2. Войчун О. В. Виховання громадянської активності студентів університету засобами студентського самоврядування. Миколаїв: МНУ, 2019. С. 54.
3. Тихенко Л.В. Громадянське виховання дітей та учнівської молоді у закладах позашкільної освіти: методичний посібник / за заг. ред. Л. В. Тихенко; упор. Л. М. Бондар, Н. В. Перепелиця. Суми: Університетська книга, 2021. С. 18–19.
4. Лист Міністерства освіти і науки України від 29.03.2022 № 1/3737-22 «Про забезпечення психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану». URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zabezpechennya-psihologichnogo-suprovodu-uchasnikiv-osvitnogo-procesu-v-umovah-voennogo-stanu-v-ukrayini>.
5. Лист Міністерства освіти і науки України № 1/6267-22 від 10.06.2022 р. «Про деякі питання національно-патріотичного виховання у закладах освіти». URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/86625/

В.С. Кудін,

завідувач лабораторії виховної роботи комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

БУТИ СМІЛИВИМИ – НАШ БРЕНД

*Я – українець, син свого народу,
Онук і правнук прадідів своїх!
На це нікому не змінити моду!
Нам не злякатися заброд чужих!*

Владислав Розломій

Коли в країні іде війна, коли твоїй Батьківщині загрожує повне знищення, то найважливішою постаттю в його розв'язанні стає людина, яка, демонструючи мужність і відвагу, бере на себе всю відповідальність за здолання ворога. Завдяки особистим рисам характеру та державницькому масштабу мислення така людина спроможна вести за собою тисячі і мільйони. Лідер у часи війни не лише сам твердо вірить у перемогу, а й надихає такою впевненістю своїх воїнів та прихильників.

Стартувала внутрішня та міжнародна рекламна кампанія, мета якої розповісти світу, що сміливість – це Україна і сміливість – це про українців. Кампанія <https://brave.ua> стартувала за підтримки Офісу Президента, Уряду та креативного агентства Banda.

За час війни свою сміливість показали не лише Збройні сили України, але й мирні жителі всієї країни. Кожен, хто виходить на мітинги проти російських окупантів і без зброї в руках зупиняє танки. Лікарі, рятувальники, комунальники, продавці, водії, аптекарі, волонтери продовжують працювати навіть під обстрілами, IT-армія та Інформаційне Військо України – сидючи з телефоном, планшетом і ноутбуком у бомбосховищі. Українці, які матеріально допомагають армії та переселенцям. Тож сміливість – це кожен із нас. Якби всі у світі мали хоча б десяту частину нашої сміливості, то не виникло б жодної небезпеки для свободи народів.

Наші лідери-випускники в з перших днів війни взяли на себе сміливість і з-за кордону стали допомагати українському народу. Вони проводять мітинги, збирають кошти та гуманітарну допомогу, допомагають нашим співвітчизникам-вимушеним переселенцям. Кожен звертає увагу європейців до питання війни в Україні. Це різноманітні зустрічі з представниками влади і бізнесу, це організація творчих виступів, надання юридичної та логістичної допомоги українцям за кордоном. Записували звернення із подяками нашим воїнам-українцям, волонтерам, медичним працівникам та ін. Старшокласники в області активно включились у волонтерську роботу, збираючи одяг, продукти харчування та допомагаючи на рівні з дорослими Збройним Силам України, адже заклади освіти стали найактивнішими осередками волонтерської роботи.

Л і д е р и Ліги старшокласників Черкащини також показували приклад своєї громадянської, патріотичної позиції, переказуючи кошти від отриманих премій на потреби української армії. У числі перших відгукнулися на пропозицію Українського Державного центру позашкільної освіти створити українське дитяче радіо «Паліяниця», надіславши свої творчі доробки. За незначний час вдалося зібрати майже 2 тисячі творчих робіт з України, що склало 100 годин ефіру.

Із перших днів війни Черкащина стала транзитною областю, і значну кількість вимушених переселенців потрібно було зустріти та заспокоїти. Тож з метою допомогти вимушено-переміщеним дітям та їхнім батькам, соціалізуватися у нових шкільних колективах

лідерами започатковано соціальний проєкт «Відкрий своє серце». Цей проєкт працюватиме доти, доки на Черкащину будуть приїжджати наші українці з тих областей України, де проходять бойові дії. Цим людям і дітям часто нікуди повертатися, а тому маємо сміливість протягти руку допомоги усім, хто її потребує, відкриваючи своє серце. Крім того, команда офісу Президента України спільно з партнерами та командою UNICEF запустили проєкт «Дія заради дітей», який спрямований на підтримку вимушено-переміщених дітей. З перших днів війни проєкт об'єднав 170 волонтерів з числа освітян, які безкоштовно працюють майже з 2000 тисячами дітей України через спеціально розроблену програму «Простір, дружній до дитини» у стаціонарних просторах та мобільних групах. Стаціонарні простори працюють при молодіжних центрах у таких містах як Буча, Рівне, Луцьк, Львів, Івано-Франківськ, Вінниця, Хмельницький, Тернопіль, Чернівці, Черкаси. Також працюють мобільні групи, які приїждять у ті місця, де є потреба та можливості проведення заходів з адаптації, соціалізації, неформального розвитку, активіти надання психологічної підтримки дітям та їхнім батькам. Мобільні групи працюють у таких містах: Калуш, Боярка, Суми, Ужгород, Полтава, Ніжин, Дніпро, Одеса та Ватутіне. Зареєструватися можна усім бажаним дітям від 5 до 12 років у Фейсбуці, Інстаграмі та ін.

Також започаткований ще один волонтерський проєкт «Наша підтримка – запорука Перемоги». Суть проєкту у наданні підтримки воїнам, які проходять лікування та реабілітацію у лікувальних закладах на території області. Адже ми можемо виготовити власноруч обереги, намалювати малюнок чи просто залишити на згадку власноруч виготовлений виріб. Це духовний оберіг нашим захисникам, який зігріє його зранену душу.

Протягом березня-травня Освітній Центр Верховної ради України провів низку навчань для лідерів учнівського самоврядування з громадянської парламентської просвіти в умовах війни. Тож навіть в умовах війни учні навчаються бути чесними, справедливими, порядними та сміливими, дізнаються як працюють парламенти багатьох країн світу. Ця робота буде продовжена вже в осінній період.

Лідери Ліги старшокласників Черкащини долучились до Форуму, присвяченому Міжнародному дню захисту дітей. Наразі більше двох сотень українських дітей загинули внаслідок війни в Україні, і ми маємо не допустити подібного в майбутньому. Це майбутнє будувати вам, лідерам учнівського самоврядування. Українські лідери записали МАНІФЕСТ – звернення до дітей світу, в якому закликали підтримувати Україну: <https://youtu.be/oZw0dvNVoXg>.

Захід був організований Освітнім центром Верховної ради України спільно з Українським державним центром позашкільної освіти. У Верховній раді України в очному режимі лідери учнівського

самоврядування міста Києва та Київської області спілкувалися з народними обранцями. Саме під час діалогу з ними звучали слова вдячності лідерам учнівського самоврядування закладів освіти за їхню громадянську, патріотичну позицію, за те що вони розвивають громадянське суспільство в Україні. Лідерство це рушійна сила українського суспільства. Як зазначили народні обранці: *«Вивчати свої права і ставити незручні запитання» – це головне завдання шкільного самоврядування. Ми будемо спрямовувати свою роботу на психологічне відродження української нації»*. Під час Форуму лідери обмінялись своїм досвідом у п'яти блоках:

- схід України: змушені тікати від війни;
- захід України: прихисток для всієї України;
- центр України: транзит і максимум уваги;
- північ України: постраждали від окупації, звільнені але не скорені;
- південь України: на межі лінії вогню.

Старшокласники сміливо розповіли про свій досвід життя в окупації, волонтерську роботу, як в Україні та і за її межами. Презентували одноліткам свої соціальні, громадянські проєкти, які спрямовані на допомогу один одному, Збройним Силам України та Перемогу нашої держави. Зворушливо зі щемом в душі слухали однолітки про ті страхиття, які довелося і доводиться переживати нашим дітям в умовах повномасштабного вторгнення в Україну. І, як свідчить практика, саме в єдності та взаєморозумінні наша сила, наша міць і на фронті і в тилу. Щоб зберегти психологічне здоров'я наших дітей радимо скористатися методичними рекомендаціями Міністерства освіти і науки України від 29.03.2022 № 1/3737-22 «Про забезпечення психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану» (<https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zabezpechennya-psiologichnogo-suprovodu-uchasnikiv-osvitnogo-procesu-v-umovah-voyennogo-stanu-v-ukrayini>)

[suprovodu-uchasnikiv-osvitnogo-procesu-v-umovah-voyennogo-stanu-v-ukrayini](https://drive.google.com/file/d/16esXuCSmCqB5kXLugnkKm-E6SaKg1u0/view)), від 04.04.2022 № 1/3872-22 «Про методичні рекомендації «Перша психологічна допомога. Алгоритм дій» <https://drive.google.com/file/d/16esXuCSmCqB5kXLugnkKm-E6SaKg1u0/view>.

Сучасна війна, крім бойових дій на фронтах, характеризується також битвою наративів. Сміливість, яку демонструє український народ зараз, вражає увесь світ. Тим більше, йдеться не лише про нашу свободу, а й про безпеку всього цивілізованого світу та збереження демократичних цінностей. Увесь світ має знати, що Україна – це держава, де живуть сміливі люди, сміливі ідеї, сміливі лідери, сміливі бізнеси, в які можна сміливо інвестувати. Сміливість – це кожен із нас. Незалежно від віку, статі, місця проживання повсюди маємо зразки нашої сміливості: від декламування патріотичних віршів, співання пісень, до демонстрації власної ідентичності ворогам. Ось це – бути нами. Бути українцями. Разом переможемо ворога! Разом до Перемоги!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Войчун О. В. Виховання громадянської активності студентів університету засобами студентського самоврядування. Миколаїв: МНУ, 2019. 54с.
2. Тихенко Л.В. Громадянське виховання дітей та учнівської молоді у закладах позашкільної освіти: методичний посібник / за заг. ред. Л. В. Тихенко; упор. Л. М. Бондар, Н. В. Перепелиця. Суми: Університетська книга, 2021. С. 18-19.
3. Лист Міністерства освіти і науки України від 29.03.2022 № 1/3737-22 «Про забезпечення психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану». URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zabezpechennya-psiologichnogo-suprovodu-uchasnikiv-osvitnogo-procesu-v-umovah-voyennogo-stanu-v-ukrayini>

Н.В. Бугайчук,

методист лабораторії виховної роботи комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

КЛЮЧОВІ НАПРЯМИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ НА 2022-2023 НАВЧАЛЬНИЙ РІК

Міністерство освіти і науки України в листі №1/6267-22 від 10.06.2022 року зосереджує увагу на тому, що в умовах воєнної агресії росії в Україні національно-патріотичне виховання є одним із пріоритетних напрямів діяльності держави та суспільства щодо розвитку національної свідомості на основі суспільно-державних (національних) цінностей (самобутність, воля, соборність, гідність), формування у громадян почуття патріотизму, поваги до Конституції і законів України, соціальної активності та відповідальності за доручені державні та громадські справи, готовності до виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України.

Сьогодення вимагає від педагогічної спільноти умінь формувати в собі якості, необхідні для виховання та становлення конкурентоспроможної, активної особистості, здатної адаптуватися до соціальних умов сучасної дійсності в максимально короткі терміни.

На сьогоднішній день дуже гостро постало питання готовності педагогів до патріотичного, національного та громадянського виховання учнів. Останнім часом дуже стрімко змінюється світ і цінності, які передавалися з покоління в покоління, тому аналіз, діагностика, самодіагностика, читання спеціалізованої літератури, саморозвиток, розвиток

інших навичок педагогічного працівника — не забаганка, а спосіб «триматися на плаву», бути прикладом для наслідування, взірцем для учнів і батьків.

Сучасний педагог повинен мати ті орієнтири, ресурси й інструменти, завдяки яким може відбутися створення нової української школи крок за кроком. До того ж, сучасний учитель має бути здатним не лише впроваджувати інноваційний досвід інших колег, а й розробляти й реалізовувати власні новації, здійснювати пошуково-дослідну та дослідно-експериментальну діяльність, узагальнювати, презентувати та популяризувати власний педагогічний досвід. А це, своєю чергою, вимагає систематичної діяльності вчителя щодо професійного та особистісного саморозвитку.

Педагоги Черкаської області намагаються йти в ногу з часом, шукають нові форми і методи виховної роботи, підтвердженням цього можуть слугувати результати XXVI обласної виставки «Нова Українська школа Черкащини». На виставці, в розділі виховної роботи, було представлено 6 робіт, більша частина з них — це досвід національно-патріотичного виховання.

Приємно відмітити:

1. Посібник «Розвиток особистості здобувачів освіти, проектування і становлення їх унікального образу життєдіяльності через призму інноваційних технологій виховання в концепції НУШ» **авторського колективу** Драбівського навчально-виховного комплексу "Заклад загальної середньої освіти I-III ступенів імені С.В. Васильченка-гімназія" Драбівської селищної ради Черкаської області.

2. Міні-хрестоматію «Мрії, народжені сьогодні» **Буряк Світлани Дмитрівни**, учителя Золотоніської гімназії ім. С.Д.Скляренка Золотоніської міської ради Черкаської області.

Ознайомитися з кращими роботами можна в кабінеті передового педагогічного досвіду КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради».

У червні 2022 року підбили підсумки конкурсу на кращий електронний освітній ресурс з виховної роботи у 2022 році. Подано 11 робіт, серед яких кращими є:

- **google-сайт prokorisne «Освітня кухня»**, створено за матеріалами освітян Червонослобідського закладу загальної середньої освіти I-III ступенів №1 Червонослобідської сільської ради Черкаської області з метою популяризації ідеї раціонального харчування як елемента формування колективного здоров'я нації. У порівнянні з електронним посібником, сайт має важливу перевагу — його постійно можна поповнювати та оновлювати, він доступний широкому колу користувачів;

- **методичний електронний посібник** творчого колективу Вороненського закладу загальної середньої освіти I-III ступенів Жашківської міської ради, який містить матеріали про далеку історію народних промислів, їх неповторну та своєрідну особливість, різні захоплення людей, які переросли межу від праці до фахової підготовки і вийшли на рівень творчості;

- **серію цифрових ресурсів із теми «День української писемності» Тонюк А.А.**, заступника директора з виховної роботи закладу загальної середньої освіти I-III ступенів «Ліцей «Ерудит» Монастирищенської міської ради Уманського району.

Ознайомитися із роботами переможців можна на Черкаському освітньому порталі в розділі «Конкурси, олімпіади».

Крім того, хочеться зауважити, що частина педагогів досі не можуть уявити свою роботу без радянського минулого. Картинки з георгіївськими стрічками, розробки виховних заходів з використанням літературних творів російських авторів і т.п., в наш час не допустимо. І виправдання на кшталт «це механічно», «література поза війною», «мистецтво не винне» вже не актуальні. За 8 років війни з'явилося вдосталь українського контенту, щоб на ньому ґрунтувати виховний процес у закладах освіти.

Згідно з Концепцією національно-патріотичного виховання в системі освіти України, затвердженою наказом МОНУ від 06.06.2022 № 527, серед виховних напрямів сьогодні найбільш актуальними виступають громадянсько-патріотичне, духовно-моральне, військово-патріотичне та екологічне виховання як основні складові національно-патріотичного виховання, як стрижневі, основоположні, що відповідають як нагальним вимогам і викликам сучасності, так і закладають підвалини для формування свідомості нинішніх і майбутніх поколінь, які розглядатимуть розвиток держави як запоруку власного особистісного розвитку, що спирається на ідеї патріотизму, поваги до культурних цінностей Українського народу, його історико-культурного надбання і традицій, гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи, толерантності, виваженості, відповідальності за природу як за національне багатство, здорового способу життя, готовності до змін та до виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України.

На жаль, до сьогодні українська освіта не мала переконливої і позитивної україноцентричної традиції, досвіду щодо виховання патріотизму в дітей та молоді, у попередні часи боялися взагалі терміну «національний», а «патріотичне виховання» сприймали винятково в етнонаціональному або неорадянському вимірі.

На сучасному етапі розвитку України, коли існує пряма загроза денаціоналізації, втрати державної незалежності та потрапляння у сферу впливу іншої держави, виникає нагальна необхідність переосмислення зробленого і здійснення системних заходів, спрямованих на посилення національно-патріотичного виховання дітей та молоді, формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей:

1) повага до національних символів (Герба, Прапора, Гімну України);

2) активна участь у громадсько-політичному житті країни;

3) верховенство права, повага до прав людини;

4) готовності до природоохоронної діяльності;

5) толерантне ставлення до цінностей і переконань представників іншої культури, а також до регіональних та національно-мовних особливостей;

6) готовність захищати суверенітет і територіальну цілісність України.

Процес патріотичного виховання дітей і молоді повинен мати випереджувальний характер, відповідати віковим і сенситивним періодам розвитку дитини та особистісним характеристикам, ґрунтуватися на духовно-моральних засадах.

Мета національно-патріотичного виховання визначається в законі про освіту № 2145-VIII від 5 вересня 2017 року та реалізується через систему

виховних завдань, сформованих Концепцією національно-патріотичного виховання в системі освіти України (див. Наказ МОН від 06.06.2022 №527 «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641»)

Із нового навчального року НУШ іде в 5 клас

Мета оновленої нової української школи — сформувати генерацію випускників, які будуть цілісними особистостями, інноваторами, здатними стати творцями і частиною інклюзивного та інноваційного суспільства.

Аби реформа відбулася, в усіх учасників освітнього процесу має бути її цілісне бачення, тобто вчителі разом із батьками утворюють партнерство, у центрі якого знаходиться дитина. І основними векторами позакласної виховної роботи в закладах освіти є перехід від "педагогіки заходів" до педагогіки формування системи загальнолюдських цінностей.

У планах роботи передбачити проведення тематичних заходів, присвячених героїчним подвигам українських воїнів, боротьбі за територіальну цілісність і незалежність України:

- до Дня пам'яті Героїв Круг
- до Дня Героїв Небесної Сотні;
- до Дня українського добровольця;
- до Дня захисника України;
- до Дня Гідності та Свободи.

Популяризувати факти і події, що свідчать про колективну та індивідуальну боротьбу за незалежність України у XX столітті, перелічені у Законі України «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті».

Здійснювати дослідницьку та освітньо-просвітницьку роботи, які передбачають відновлення історичної пам'яті про тривалі державницькі традиції України (Київська Русь. Велике князівство Литовське, Військо Запорізьке, Гетьманщина, діяльність Українських урядів 1917-1921 років тощо), включно з проведенням фотовиставок, організацією музейних експозицій, проведенням дискусій, круглих столів із застосуванням регіональних традицій, свідчень усної історії національно-визвольної боротьби українського народу.

Залучати учасників освітнього процесу до пошуку, охорони, збереження народної культурної спадщини України (пісні, легенди, перекази тощо). Потрібно максимально використовувати виховний потенціал шкільного краєзнавства, а саме: практичні роботи на місцевості, екскурсії, експедиції, дослідницькі проекти та ін.; конкретизації теоретичних географічних знань прикладами своєї місцевості; орієнтації учнів на дослідну, суспільно корисну діяльність у рідному краї за умов її інтеграції з наукою і місцевим виробництвом.

При цьому важливо не підмінити зовнішніми ознаками патріотизму його глибокої ідейної сутності — готовності своєю боротьбою, працею, науковими, творчими й спортивними досягненнями, службою із захисту країни сприяти розвитку української держави.

Подорожуйте Україною, використовуючи можливість інтернету. Створюйте свої віртуальні мандрівки, екскурсії та експозиції. Крім того, оновіть експозиції шкільних музеїв, кімнат бойової слави з обов'язковим представленням інформації про героїв ООС, волонтерів, громадян які зробили значний внесок

у зміцненні обороноздатності України, з акцентом на місцевих осіб.

Важливу роль у національно-патріотичному вихованні дітей та учнівської молоді відіграє педагог, його особистий приклад, його погляди та практичні дії, що мають бути взірцем для наслідування. «Скільки б років тобі не було: чи то 30, чи то 45, чи 60 - вчись, вчись, вчись, бо лише в пізнанні світу і себе - сенс життя» (Захаренко О.А.).

Національно-патріотичне виховання має наскрізно пронизувати весь освітній процес, органічно поєднувати громадянське, моральне, етнічне, сімейне, правове, екологічне, фізичне, трудове виховання, базуватися на національній історії, виконанні конституційних і громадянських обов'язків, відповідальності за власне майбутнє, добробут та долю країни.

Національно-патріотичне виховання майбутнього громадянина має здійснюватися кожним педагогом на кожному уроці та в позаурочний час.

Комплексний підхід до національно-патріотичного виховання з закладів освіти, а саме адаптувати всі компоненти освітнього процесу для формування національно-патріотичної компетентності учнів як інтегрованого результату освітнього процесу – вимога сучасності.

Формування в учнів уявлень про досягнення України в галузі науки, техніки, культури. Цей напрям виховної роботи реалізується в процесі знайомства учнів зі значущими результатами діяльності видатних вітчизняних дослідників, державних діячів, представників громадських організацій; висвітлення інноваційних проектів у рамках міжнародного співробітництва.

Доречним буде активізувати впровадження нових форм та методів національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді - акції, перфоменси, флешмоби, квести, веб-квести, інтелектуальні аукціони та т.п. Виховні заходи з використанням інтерактивних технологій, мультимедійної презентації, фотосюжетів, відеороликів, театралізації, ігрових форм роботи тощо. Необхідно пропонувати учням розвивальні завдання, дискусійні запитання, практичні вправи, що сприяють розвитку критичного та аналітичного мислення школярів, зокрема кросворди, розшифровки, розсіпанки, ребуси, незакінчені речення. Бажано використовувати інтерактивні методи спілкування диспути, ділові ігри, коучинги, коворкінги, панельні дискусії та ін. Зразки даних форм роботи розміщені на сайті: <http://oiporpp.ed/> у розділі «Виховна робота».

Пандемія, а потім війна дали потужний поштовх для впровадження сучасних цифрових технологій в освіті, і значна частина педагогічної спільноти ще під час карантину освоїла он-лайн сервіси для дистанційного навчання. Під час війни це стало життєво важливою навичкою.

Ділюсь з вами інтернет ресурсами, все що ви хотіли б знати про нашу культуру, мистецтво, літературу, історію, ви можете знайти тут:

1. Проект – WiseCow за посиланням: <https://wisecow.com.ua/about-us.html>
2. Унікальна Україна за посиланням: <https://sviti.com.ua/tag/unikalna-ukrajina>
3. Знаєм 24 – YouTube: <https://cutt.ly/EJIBD8H>
4. Дослідницький проект «Код нації» – це масштабне дослідження цінностей українців, це

про українську націю і що саме сьогодні визначає приналежність людини до певної нації: <https://www.youtube.com/watch?v=Q7tWfDBI9-c>

5. Історія обману (культура та ментальність українців і росіян) https://www.youtube.com/watch?v=b19_J6eDncA

6. Відмінність менталітетів <https://upmp.news/ua-in-ukraine/naskilky-naspravdi-vidriznyayutsya-kultura-ta-mentalnist-ukrayintiv-i-rosiyan-istoriya-obmanu/>

7. Духовне рейдерство: як росіяни крали українську музику та композиторів https://24tv.ua/duhovne-reyderstvo-yak-rosiyani-krali-ukrayinsku-novini-rosiyi_n1715690

8. Вкрадена музика. Як росіяни крали українську музику та композиторів. Історія обману <https://www.youtube.com/watch?v=TtG6T5grH8Q>

9. Вкрадені пісні <https://www.youtube.com/watch?v=92yj0ncX4R8>

До речі, пропагуйте наше українське. Вже є багато українського контенту, наприклад, дитячі фільми і мультфільми українських авторів:

- «Микита Кожум'яка» в іноземному прокаті «The Dragon Spell» — український 3D-анімаційний фільм-фентезі, 2016 року;

- «Клара та чарівний дракон» в іноземному прокаті «Clara and the Little Dragon» — український анімаційний фентезійний фільм, режисера Олександра Клименка, 2019 року;

- «Сторожова Застава» український пригодницький фільм-фентезі, знятий Юрієм Ковальовим за мотивами однойменного роману Володимира Рутківського, 2017 року;

- «Пекельна Хоругва, або Різдво Козацьке» — український художній фільм-казка 2019 року режисера Михайла Кострова. Сценарій до фільму базується на казці українського сценариста та казкаря-лірника Сашка Лірника 2019 року;

- «Іван Сила» український дитячий художній фільм режисера Віктора Андрієнка. Знятий за книгою Олександра Гавроша «Неймовірні пригоди Івана Сили, найдужчої людини світу», 2019 року;

- «Фокстер і Макс» (назву стилізовано як «Фокстер & Макс») — український фантастичний сімейний фільм про пригоди хлопчика та собаки-супергероя від режисера Анатолія Матешка, 2019 року;

- «Дронині Мандрони» український дитячий музичний ігровий фільм, режисерки Катерини Балабай, 2020 року.

Слідкувати за новинами українських авторів, режисерів, художників, історично-дослідницьких проєктів, тримати руку на пульсі важливих подій — сьогодні це необхідна опція сучасного педагога. На думку спадають слова Л. Керролл «Треба бігти з усіх ніг, щоб тільки залишатися на місці, а щоб кудись потрапити, треба бігти як мінімум удвічі швидше!»

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ І ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сайт Інституту модернізації змісту освіти. Банк досвіду виховної роботи URL: <https://imzo.gov.ua/osvita/pozashkilna-osvita-ta-vihovna-robota/> (дата звернення: 03.05. 2022)

2. Сайт комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради» URL: <http://oipopp.ed-sp.net/?q=node/53083> (дата звернення: 03.05. 2022).

3. Закон про освіту №2145-VIII від 5 вересня 2017 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 30.05. 2021)

4. Закон про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті, (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 25, ст.190) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-19#Text> (дата звернення: 13.05. 2022).

5. Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018 URL: https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2019/12/PISA_2018_Report_UKR.pdf (дата звернення: 30.05. 2021).

6. Сайт Українського інституту національної пам'яті URL: <https://goo.su/1Vi5>; (дата звернення: 03.05. 2022).

7. Указ Президента України від 18.05.2019 № 286/219 «Про Стратегію національно-патріотичного виховання». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text> (дата звернення: 13.05. 2022).

8. «Українські звичаї. Історична подорож у часі. Славесні імена України». URL: <https://old.uinp.gov.ua/methodic-materials/>; (дата звернення: 30.03. 2022).

9. Українське козацтво у XX-XXI сторіччі URL: <http://vijsko.milua.org/i3.htm>; (дата звернення: 30.03.2022).

10. Кодекс безпечного освітнього середовища. Методичний посібник Схвалений Міністерством освіти і науки України (протокол № 2 від 13 червня 2018 р.) URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/protidia-bulingu/21kbos.pdf> (дата звернення: 30.03. 2022).

11. Наказ МОН від 06.06.2022 № 527 «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641» URL: <https://imzo.gov.ua/2022/06/08/nakaz-mon-vid-06-06-2022-527-pro-deaki-pytannia-natsionalno-patriotichnoho-vykhovannia-v-zakladakh-osvity-ukrainy-ta-vyznannia-takym-shcho-vtratyv-chynnist-nakazu-ministerstva-osvity-i-nauky-ukrainy/> (дата звернення: 13.05. 2022).

12. Професійний стандарт за професіями "Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти", "Вчитель закладу загальної середньої освіти", "Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text> (дата звернення: 30.03. 2022).

13. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді URL: <http://library.ippro.com.ua/attachments/article/> (дата звернення: 03.05. 2022).

14. Постанова Кабінету Міністрів України від 9 жовтня 2020 р. № 932 Про затвердження плану дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020-2025 роки URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 03.05. 2022).

15. Постанова Кабінету Міністрів України від 30.06.2021 № 673 про затвердження Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/673-2021-%D0%BF#n11> (дата звернення: 13.05. 2022).

С. Ю. Кондратюк,

методист трудового навчання комунального навчального закладу
«Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних
працівників Черкаської обласної ради»

РОЗВИТОК ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ГАЛУЗІ ОСВІТИ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Новітні тенденції розвитку технологічної освіти характеризуються тим, що у сучасній Новій українській школі відбулася зміна функцій учителя. Тепер він не керівник та єдиний носій і передатчик знань на уроці, а насамперед організатор освітнього процесу, помічник дитини, її порадник та консультант. Сучасний учитель виконує нові ролі: фасилітатора, коуча, ментора, тьютора, модератора тощо. Замість передачі знань і формування умінь основним завданням учителя технологічної галузі освіти є формування у дітей компетентностей та розвитку творчого потенціалу.

Сучасна технологічна освіта має процесуальний характер – виконання вихованцями цілісних завершених проєктів, а не операційний, як це відбувалося в минулому, – виконання окремих дій для формування навичок і лише після цього використання їх на практиці.

Міністерство освіти і науки України орієнтує учителів на досягнення очікуваних результатів учнів, прописаних у Державному стандарті та навчальних програмах, на забезпечення інтересів вихованців та на розв'язання актуальних для них проблем.

У трудовому навчанні намітилася тенденція тісної інтеграції знань з різними навчальними предметами, широкого впровадження інформаційних та STEM-технологій.

Це вимагає від учителя великої праці над собою, самоосвіти та творчого підходу у виконанні своїх професійних обов'язків.

Навчальні програми предметів технологічної галузі

У 2022/2023 навчальному році вивчення трудового навчання, технологій та креслення здійснюватиметься за навчальними програмами:

1) Технології у 5 класах

Затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795:

- модельна навчальна програма «Технології. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Кільдєров Д.Е., Мачача Т.С., Юрченко В.В., Луп'як Д.М.);
- модельна навчальна програма «Технології. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Терещук А.І., Абрамова О.В., Гащак В.М., Павич Н.М.);
- модельна навчальна програма «Технології. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автор Туташинський В.І.);
- модельна навчальна програма «Технології. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Ходзицька І.Ю., Горобець О.В., Медвідь О.Ю., Пасічна Т.С., Приходько Ю.М.).

2) Трудове навчання у 6 – 9 класах

«Навчальна програма з трудового навчання для закладів загальної середньої освіти 5-9 класи» (оновлена), затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804.

3) Технології у 10 – 11 класах

- навчальна програма «Технології 10-11 класи (рівень стандарту)» затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 23.10.2017 № 1407;
- навчальна програма «Технології 10-11 класи (профільний рівень)» затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 23.10.2017 № 1407;

4) Креслення

- 7 – 8 класи – навчальна програма «Креслення. 7-8 класи» (лист ІМЗО від 25.09.2018 № 22.1/12-Г-904);
- 8 – 11 класи курс за вибором за навчальною програмою «Креслення» для закладів загальної середньої освіти (лист ІМЗО від 08.11.2019 № 22.1/12-Г-10550);
- 8 – 11 класи курс за вибором «Професійні проби» для учнів 8-11 класів «Технічне креслення на базі комп'ютерних програм» (лист ІМЗО від 09.06.2020 № 22.1/12-Г-346);
- 11 клас – програма «Креслення. 11 клас» для закладів загальної середньої освіти (лист ІМЗО від 25.09.2018 № 22.1/12-Г-906).

Особливості викладання предметів технологічної галузі

У 2022-2023 навчальному році навчальні програми, методика викладання трудового навчання, технологій і креслення у 6-11 класах не зазнали суттєвих змін. Тому для цих класів залишаються всі методичні рекомендації за попередні роки. Найсуттєвішими з них є такі рекомендації:

Трудове навчання (6-9 класи)

Зміст навчальних програм з трудового навчання зорієнтовано на формування в учнів ключових і предметних компетентностей. Для їх формування та уміння застосовувати знання й уміння у реальних життєвих ситуаціях, у зміст предмета закладено наскрізні змістові лінії: «Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість та фінансова грамотність».

Провідним завданням учителя трудового навчання є реалізація очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів, відповідно до інтересів і здібностей учнів, особистої фахової підготовки вчителя, матеріально-технічних можливостей шкільної майстерні.

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів згруповано за трьома компонентами: знанням, діяльністю, ціннісним та мають бути досягнуті на кінець навчального року. Об'єкти проектно-технологічної діяльності можна виконувати за допомогою будь-якої технології з представлених у змісті програми.

Формування змісту технологічної діяльності учнів на уроках трудового навчання здійснюється на основі об'єктів проектно-технологічної діяльності, а не технологій. Важливим критерієм вибору проекту є його значущість для учня, а також можливість використання виробу в побуті. Результатом проектно-технологічної діяльності учнів має бути проект. У класах, що не поділяються на групи, під час вибору об'єкта проектно-технологічної діяльності необхідно планувати не менш як дві основні технології.

Технології (10-11 класи)

Типовими освітніми програмами *рівня стандарту* навчальний предмет «Технології» віднесено до вибірково-обов'язкових поряд із інформатикою та мистецтвом. Якщо школа обрала технології, то на опанування навчальним предметом відводиться 105 годин. Найоптимальніший варіант поділу кількості годин по класах: в 10 класі доцільно виділити 70 год, а в 11 класі – 35 год.

Навчання здійснюється за програмою, яка має модульну структуру і складається з десяти обов'язково-вибіркових навчальних модулів, з яких учні спільно з учителем обирають лише три. Модуль є навчальним творчим проектом, який доцільно виконувати колективно – групами або класом. Кількість годин на вивчення кожного з трьох обраних модулів, учитель визначає самостійно з урахуванням складності проектної діяльності учнів, матеріальних можливостей тощо.

Вивчення обраних модулів ґрунтується на основі проектно-технологічної діяльності старшокласників, тобто від творчого задуму до реалізації ідеї у завершений проект. Виконання проекту старшокласниками рекомендується у груповій формі, а не індивідуально.

Типовими освітніми програмами **профільного рівня** передбачається по 6 годин на вивчення предмета у 10 та 11 класах. Навчання здійснюється відповідно до однієї з профільних програм чи за програмами професійного навчання.

Здійснення професійно-технічного навчання у закладах загальної середньої освіти та в міжшкільних ресурсних центрах (реорганізовані із МНВК) можливе і за іншими професіями, за умови дотримання вимог Державних стандартів професійно-технічної освіти. У випадку, коли кількість годин на опанування професії менша передбаченої навчальними планами, рекомендується запроваджувати профільні курси та курси за вибором профорієнтаційного спрямування.

Технології (5 клас)

Модернізація змісту, методик і технологій викладання освітньої галузі «Технологія» є необхідною умовою формування в учнів технологічної грамотності, критичного мислення, ключових компетенцій, необхідних для розвитку майбутніх будівників нашої країни.

Відповідно до затвердженого Кабінетом Міністрів Державного стандарту базової середньої освіти (постанова КМ України від 30.09. 2020 р. № 898), який створює умови для продовження реформи «Нова українська школа», у 5 класі з 2022-2023 навчального року замість трудового навчання запроваджується опанування навчальним предметом «Технології».

Для якісного викладання предмета учитель повинен ґрунтовно ознайомитися із усіма чотирма модельними програмами і самостійно обрати ту, яка найбільше відповідає таким критеріям:

- найповніше враховує особливості та потреби учнів в досягненні обов'язкових результатів навчання;
- матеріальне забезпечення навчальної майстерні та власний потенціал забезпечує можливість повністю опанувати навчальним матеріалом;
- наявність навчально-методичного супроводу під обрану модельну програму(підручники, посібники, зошити, наочність тощо).

Міністерство освіти і науки України рекомендує виділити в навчальному плані освітніх закладів загальної середньої освіти на опанування навчальним предметом «Технології» у 5-6 класах 2 години на тиждень (70 годин на рік). У той же час освітній заклад має право самостійно обрати мінімальну кількість годин на вивчення предмета – 1 годину, або максимальну кількість – 3 години. Очевидно, що на це впливатиме в першу чергу високий фаховий рівень підготовки викладача і матеріально-технічне забезпечення навчальних майстерень.

При плануванні навчального процесу учитель на основі **самостійно** обраної модельної програми, розробляє календарно-тематичне планування, обирає для виготовлення об'єкти проектування, визначає для них необхідну кількість навчальних годин.

Учитель технологій може використовувати в освітньому процесі такі **навчальні програми**:

Розроблені на основі модельних навчальних програм авторськими колективами відповідних модельних програм, де зазначено кількість годин,

необхідну для досягнення очікуваних результатів навчання учнів, зміст та види навчальної діяльності учнів.

Розроблені особисто учителем і затверджені педагогічною радою.

У такому випадку програма повинна містити опис результатів навчання учнів в обсязі не меншому, ніж встановлено модельними навчальними програмами. У навчальній програмі має бути визначено кількість годин, зміст та види діяльності учнів. Такі навчальні програми рекомендується розробляти самостійно для врахування особистих потреб вихованців свого освітнього закладу.

Для недовідчених учителів-початківців, як варіант, можна використовувати програми, розроблені вашими колегами. Але в такому випадку, щоб врахувати потреби учнів класу, в якому викладаєте, та матеріальне забезпечення майстерні і власний потенціал, рекомендується в програму вносити свої поправки.

Відповідно до навчальної програми розробляється **календарно-тематичний план**. Тут також є 3 шляхи:

1. Створити календарно-тематичний план самостійно – це найкращий і найбільш бажаний варіант.
2. Придбати розроблений і надрукований видавництвом план авторського колективу модельної програми.

3. Використати програму, розроблену колегами по фаху, але внести в неї своє бачення викладання предмета, назви учнівських проектів, які обрали ваші вихованці, кількість годин на їх виконання та відредагувати формулювання тем занять.

Під час розробки календарно-тематичного плану учитель може використовувати алгоритм, який застосовувався для складання плану за оновленою програмою з трудового навчання для 5-9 класів за 2017 рік: спочатку розробити матрицю, а потім на її основі і з врахуванням особливостей навчальної програми розробляти план. Детально цей процес описано в методичних рекомендаціях методиста трудового навчання КНЗ «Черкаського ОІПОП ЧОР» С.Ю. Кондратюка за 2017-2018 навчальний рік.

Учитель має обов'язково враховувати особливості кожної модельної програми, які описані у вступній частині. Це стосується в першу чергу обрання кількості та об'єктів праці учнівських проектів. Особливу увагу при цьому звернути на їх цінність для дитини, можливість практичного використання, корисність для членів родини, школи чи громади.

Принципи оцінювання результатів навчання у відповідності до концепції Нової української школи

Основними видами оцінювання результатів навчання учнів, згідно з наказом МОН від 01.04.2022 р. № 289, є формувальне, поточне та підсумкове (тематичне, семестрове, річне).

Формувальне оцінювання – це не лише виставлення оцінки, а взаємодія між учасниками освітнього процесу – учителем, учнями і їх батьками щодо навчальних досягнень учня на основі зрозумілих критеріїв. Таке оцінювання, крім загальновідомих функцій (контролююча, діагностико-коригувальна, виховна, стимулювально-мотиваційна, навчальна) має метою ще й коригувальну функцію. Вона дозволяє вибудовувати траєкторію навчання кожної окремої дитини, визначати її подальші кроки – **корегувати** процес учіння. Учителю це також дає можливість бачити, як скорегувати свою власну діяльність для отримання більш якісних знань і умінь вихованців.

Формувальне оцінювання ґрунтується не на кількісних показниках, наприклад, коли визначається кількість помилок у дитини, а й на якісних. Учитель спостерігає, як учень/учениця працює протягом уроку, скільки докладає зусиль, наскільки цінним для дитини є отриманий результат, як співпрацює з однокласниками, наскільки зацікавлені результатами праці та їх оцінюванням тощо.

Але основною формою оцінювання рівня опанування навчальним матеріалом залишається поточний контроль, як це і було раніше. Основна його функція – навчальна і має бути зорієнтована на визначення рівня з досягнення очікуваних результатів навчання, що передбачені навчальною програмою. Також звертаємо увагу на важливість урахування мотиваційно-стимулюючої функції поточного оцінювання.

Тематичне оцінювання як правило проводиться за результатами виконання учнівських проєктів і виставляється на основі поточного оцінювання з врахуванням динаміки рівня оцінок.

Для фіксації рівня досягнутих результатів учнів за семестр та навчальний рік запроваджується **Свідчення досягнень**.

У графі «Характеристика результатів навчання» з технологічної галузі освіти пропонується оцінювати такі критерії:

1. Проєктує та виготовляє вироби.
2. Застосовує технології декоративно-ужиткового мистецтва.
3. Виявляє самозарадність у побуті / освітньому процесі.
4. Загальна оцінка результатів навчання.

Тому учитель вже зараз бачить, на що в першу чергу потрібно звертати особливу увагу.

Учитель також повинен сам добре засвоїти загальні критерії оцінювання результатів навчання учнів 5-6 класів і ознайомити з ними своїх вихованців

(URL: https://osvita.ua/doc/files/news/861/86195/OCINYuVANNYa_OST818.pdf).

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Важлива місія школи в непростий час проведення військових дій на території держави – надання дитині підтримки та спрямувати її увагу в іншому напрямку. Адже повернення дитини до звичного життя дає їй почуття безпеки та стабільності. Тому особливу увагу на онлайн заняттях слід приділяти **позитивно-емоційному налаштуванню дітей**.

Усіх дітей, які мають можливість навчатися, варто залучати до освітнього процесу для того, щоб вони відволікалися, почали знову пізнавати світ і цікавитися чимось новим, а не лише війною.

На перших порах дистанційне навчання краще спрямувати не на засвоєння нового, а на повторення вивченого матеріалу. Хоча за останні три роки діти призвичаїлися до онлайн навчання, стресова ситуація зумовлена війною не дає змоги сфокусуватись на вивченні нового, що може викликати додаткові хвилювання.

Учитель повинен уникати виставлення негативних оцінок, не виявляти прискіпливості під час обліку присутності на заняттях. Школа повинна бути підтримкою, а учитель – найкращим другом і порадиником.

Діти дуже часто втрачають настрої учителя. Тому на час проведення занять потрібно забувати про негативні новини та всі жахи війни, хоч і зробити це вкрай непросто. Натомість можна виділити хоч трішки часу на початку уроків, щоб вислухати та почути всіх дітей про їх самопочуття, допомогти впоратися з емоціями, поцікавитися про їх мрії і бажання.

Якщо дитина постійно перебуває у стані тривоги або поводить себе агресивно, то найчастіше це означає її неусвідомлене прохання про допомогу, а отже їй необхідна психологічна підтримка. У такому випадку зверніться до шкільного психолога.

Щодо **виконання учнівського проєкту вдома**, то радимо уникати виконання практичних робіт з використанням ручних інструментів, небезпечного обладнання тощо. Адже педагог повністю відповідає за життя і здоров'я дитини, а проконтролювати дотримання нею безпечних правил роботи віддалено вчитель не може. При можливих травмах, нещасних випадках під

час виконання роботи, яку задав учитель, він нестиме повну відповідальність.

Іноді учителі задають завдання, яке вимагає присутності батьків дитини. І хоча батьки є також учасниками освітнього процесу, учитель все ж не має права делегувати їм свої повноваження та вимагати їх участі при виготовленні об'єкта праці.

Виконання учнівського проєкту, крім виготовлення власне самого виробу, передбачає багато інших видів робіт: пошук зразків-аналогів, виконання ескізів, складання плану послідовності виконання роботи, підбір матеріалів і інструментів, розробка конструкції, оздоблення тощо. Всі ці види робіт можна з успіхом виконувати під час дистанційного навчання. Вони ефективно розвивають самостійність дитини, її навички самоосвіти, творчість та відповідальність за результати.

Вироби, які проєктуються, повинні бути особисто цінними для дитини і в майбутньому використовуватися для власних потреб.

Під час занять бажано активно використовувати веб-сервіси, які активізують розумову активність, роблячи заняття цікавими і не нудними.

Учитель також може використовувати відеоуроки з виконання учнівських проєктів, які розміщені на сайті дистанційного навчання учнів за адресою: <https://sites.google.com/view/trudvideo>. Користуючись можливістю, запрошуємо і Вас, шановний колего, приєднатися до такої діяльності – записувати власні заняття та надсилати обласному методисту, за що Ви отримаєте сертифікат.

Результати участі в XXIII обласній виставці «Нова українська школа Черкащини»

У виставці з технологічної освітньої галузі, на жаль, брала участь лише одна робота, яку виконала К.А. Маковецька, учителька трудового навчання Жашківської спеціалізованої школи № 1 з поглибленим вивченням окремих предметів Жашківської міської ради Черкаської області. Посібник «Розробка уроків для 8 класу «Кінусайга або печворк без зшивання» буде корисним учителю, який обрав об'єкт навчальної діяльності з виготовлення декоративного панно клаптиковим шиттям та декоруванням.

Надіємося, що в наступному конкурсі у 2023 році і в мирних умовах кількість учасників буде значно більшою.

Обласний конкурс «Цифрові ресурси»

На конкурс було подано 10 робіт, п'ять із яких було відзначено нагородами. Дипломом Управління освіти і науки Черкаської обласної військової адміністрації відзначено К.В. Миронюк, учительку трудового навчання Черкаської спеціалізованої школи I-III ступенів № 20 Черкаської міської ради Черкаської області, за серію цифрових ресурсів із теми «Навчальний посібник «Технологія виготовлення аксесуарів до одягу. Текстильні сумки, клатчі, гаманці» для 7-9 класів».

Дипломом комунального закладу «Черкаський ОІПОПП ЧОР» відзначено Ю.В.Патяку, учительку трудового навчання Черкаської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 11 Черкаської міської ради Черкаської області, за дві серії цифрових ресурсів із теми «Виготовлення наволочки. Посібник з технології виготовлення швейного виробу для 5-6 класу», «Виготовлення жилета. Посібник з технології виготовлення швейного виробу для 7-8 класу»; і творча група вчителів трудового навчання освітніх закладів м. Черкаси: Т.В. Черненко, С.В. Калина, О.В. Канівець, Л.І. Фіщук, О.І. Чекаленко за серію цифрових ресурсів для 8 класу із теми «STEM-урок «Кулінарія».

Всеукраїнська учнівська олімпіада з трудового навчання, технологій

У III етапі Всеукраїнської олімпіади з трудового навчання взяли участь 21 учень (11 учасниць з обслуговуючих і 10 учасники з технічних видів праці).

Олімпіада проходила у дистанційному онлайн режимі у два тури:

Теоретичний тур – учні/учениці відповідали на 12 тестових запитань в онлайн режимі з метою визначення рівня компетентнісних знань з базових технологій трудового навчання, креативності мислення, життєвого досвіду.

Комплексна практична робота, яка складалася із таких завдань:

- технічні види праці: «Підставка під термоклейовий пістолет» – 9 клас, «Органайзер на робочий стіл» – 11 клас;

- обслуговуючі види праці: «Пенал для шкільного приладдя» – 9 клас, «Косметичка» – 11 клас.

Із технічних видів праці під час виконання комплексної роботи учасники самостійно проектували та виготовляли виріб з визначеного переліку матеріалів. Учні мали можливість здійснювати пошук зразків-аналогів в мережі інтернет, на основі яких розробляти власну конструкцію, користуватися ручним і верстатним обладнанням майстерні. Весь процес роботи члени журі спостерігали в режимі реального часу онлайн. Хлопці недостатньо добре справилися із завданнями теоретичного туру олімпіади, які були спрямовані на визначення рівня засвоєних знань відповідно до навчальних програм та на їх практичне застосування у конкретних життєвих ситуаціях.

З обслуговуючих видів праці всі учасники добре справилися із практичними завданнями. Роботи були естетично оформленими, охайно виготовленими та демонстрували хорошу роботу учителів з формування практичних умінь і навичок в учениць. Дівчата традиційно показали хороший рівень теоретичної підготовки під час проходження тестування. Але і для них проблемними питаннями виявилися такі ж, як і в хлопців, а саме: розуміння проектної технології та здійснення пошуку інформації в інтернеті.

Учителям технічних і обслуговуючих видів праці під час підготовки учнів до олімпіади варто звернути особливу увагу на практичну спрямованість виробів та способи їх оздоблення, а також на засвоєння алгоритму проектування.

Олімпіада також виявила проблему частини відділів освіти районів Черкаської області з уміння організувати олімпіаду із трудового навчання: невчасна подача заявок та правильність поданих відомостей у них.

За результатами проведення олімпіади 3 учасники нагороджені Дипломами I ступеня, 4 – Дипломами II ступеня, 5 – Дипломами III ступеня. Переможцями стали учні таких освітніх закладів: Смілянського навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа I ступеня – гімназія імені В. Т. Сенатора» Смілянської міської ради Черкаської області (С.Ю. Огурна); Смілянської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 7 Смілянської міської ради Черкаської області (Я.М. Залевський); Черкаської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 8 Черкаської міської ради Черкаської області (С.О. Ішкова).

Рекомендації щодо орієнтовних напрямків здійснення методичної роботи консультантами центрів професійного розвитку, методичними об'єднаннями учителів технологічної галузі освіти

- Обговорення основних положень Закону «Про освіту», Державного стандарту базової середньої освіти, професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти».

- Опрацювання наказу МОН від 01.04.2022 № 289 «Рекомендації щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти».

- Глибокий аналіз модельних навчальних програм з технологій для 5-6 класів та визначення загальних принципів побудови календарно-тематичного планування для 5 класу.

- Створення методичного кейсу та банку об'єктів учнівських проєктів для виконання у 5-6 класах за новими модельними програмами.

- Проведення конкурсу на кращий поурочний план з трудового навчання, технологій у дистанційному режимі.

- Продовження роботи над опануванням учителями інформаційними технологіями з володіння програмним забезпеченням персонального комп'ютера та найпоширенішими веб-сервісами для якісного проведення дистанційного навчання та їх використання в професійній діяльності.

- Самоосвіта з технологій обробки матеріалів суміжного навчального предмета (обслуговуючих чи технічних видів праці).

Активізація участі учителів трудового навчання, технологій у обласних конкурсах, конкурсах місцевого і всеукраїнського рівнів.

Список джерел мережі інтернет на допомогу учителям Технологічної галузі освіти

1. Сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua>
2. Сайт інституту модернізації змісту освіти. URL: <https://imzo.gov.ua/>
3. Сайт університету менеджменту освіти. URL: <http://umo.edu.ua/>
4. Сайт інституту педагогіки національної академії педагогічних наук України. URL: <http://undip.org.ua/>
5. Сайт державної служби якості освіти України. URL: <http://sqe.gov.ua/index.php/uk-ua/>
6. Сайт «Освіта.ua». URL: <http://osvita.ua>
7. Сайт управління освіти і науки Черкаської обласної державної адміністрації. URL: <https://www.osvita-cherkasy.gov.ua/>
8. Сайт комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради». URL: <http://oipopp.ed-sp.net/>
9. Сайт підвищення кваліфікації педагогічних працівників. URL: <https://sites.google.com/view/choipoppkursy>
10. Відкрита група в соціальній мережі Фейсбук «Міністерство освіти і науки України». URL: <https://www.facebook.com/UAMON>
11. Відкрита група соціальної мережі Фейсбук «Трудове навчання в українській школі». URL: <https://www.facebook.com/groups/1775468302718754/?fref=ts>
12. "Сайти для учителів Черкащини з трудового навчання, технологій. URL: <https://mpyg.webnode.com.ua/>
13. Сайт КНЗ «ЧОІПОПП ЧОР» для дистанційного навчання учнів:
14. «Дистанційна школа для учнів». URL: <https://bit.ly/3lBZ4Cm>
15. Відеоуроки з трудового навчання. URL: <https://sites.google.com/view/videotrud>
16. Сторінки для учителів трудового навчання. URL: <https://sites.google.com/view/trudvideo>
17. Державний стандарт базової середньої освіти [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP200898.html
18. Електронні версії підручників. 5-9 класи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://imzo.gov.ua/pidruchniki/elektronni-versiyi-pidruchnikiv/>

Н. А. Лемешева,

методист лабораторії виховної роботи предметів мистецької освітньої галузі комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

МЕТОДИЧНІ ОРІЄНТИРИ ВИКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТІВ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

«Цілом можна сказати, що мистецтво нічого не дає, а водночас – воно дає можливість жити по-іншому. Дітей, які ближче знайомляться з мистецтвом, чекають суцільні вигоди – від естетичного задоволення до розвитку автономії розуму, пізнання різних видів свободи»

Франсуаза Барб-Галл

Початкова школа

Організація освітньої діяльності в 1-4-х класах закладів загальної середньої освіти у 2022/2023 навчальному році здійснюється відповідно до Державного стандарту (застосовується з 1 вересня 2018 р.) для учнів/учениць, які навчаються за програмами дванадцятирічної повної загальної середньої освіти (для учнів/учениць 1-4-х класів). Виконання вимог, зазначених державним стандартом, є обов'язковими для всіх закладів загальної середньої освіти незалежно від підпорядкування, типів і форми власності. Основним нормативним документом, що визначає зміст та вимоги освіти загальної мистецької освіти в закладі освіти, є Типова освітня програма для початкової школи, затверджена Міністерством освіти і науки України, розроблена під керівництвом Р. Б. Шияна або О. Я. Савченко.

На уроках мистецтва у 1-4 класах основні види діяльності школярів – це **сприймання** (аналіз-інтерпретація) і **творення** мистецтва. Поступове і системне набуття учнями художнього досвіду здійснюється у тісному їх взаємозв'язку. Тільки за умови, коли учні будуть активно сприймати художні образи, творити їх самостійно (або у взаємодії з іншими), виявляти власну позицію, здійснювати творчий відбір художніх засобів – діяльність на уроках мистецтва буде ефективно впливати на розвиток емоційної сфери дитини (в тому числі емоційного інтелекту), формування художньо-образного, критичного, інших видів мислення, виховання художніх потреб, інтересів, смаків тощо.

Окрім того, важливо привчати дітей презентувати результати власної творчості, брати участь у шкільних мистецьких заходах (виставках, конкурсах дитячої художньої творчості), спілкуватися з друзями та знайомими про мистецтво.

Звертаємо увагу педагогічних працівників на те, що, відповідно до вимог Державного стандарту початкової освіти, в навчальних програмах з усіх предметів і курсів передбачено 20% резервного часу. При складанні календарно-тематичного планування учитель може використовувати його на свій розсуд, наприклад, для вдосконалення вмінь, дослідження місцевого середовища (довкілля), у якому мешкають діти, краєзнавчих розвідок, дослідницько-пізнавальних проєктів та екскурсій, зокрема з ініціативи дітей.

Основна і старша школа

У 2022/2023 навчальному році вивчення предметів мистецької освітньої галузі в основній

і старшій школі здійснюватиметься за такими програмами:

«Мистецтво. 6-9 класи» (2017, оновлена);
«Мистецтво. Рівень стандарту. 10-11 класи»;
«Мистецтво. Профільний рівень. 10-11 класи».
Програми розміщені на офіційному вебсайті МОН.

У основній школі (у 6-7 класах) зміст мистецької освітньої галузі (у відповідності до навчальної програми) може реалізовуватися як через **інтегрований курс «Мистецтво»**, такі через окремі предмети за видами мистецтва: **«Образотворче мистецтво»** і **«Музичне мистецтво»**. Вибір здійснюється з урахуванням фахової підготовки кадрового складу педагогічних працівників школи та погоджується педагогічною радою. У 8-9 класах та в 10-11 класах зміст мистецької освітньої галузі реалізується через інтегрований курс «Мистецтво».

Наголошуємо, що для формування в учнів мистецьких компетентностей та реалізації практико-орієнтованого компоненту змісту програм, предмети освітньої мистецької освітньої галузі мають викладати вчителі зі спеціальною мистецько-педагогічною освітою (**вчитель музичного мистецтва, вчитель образотворчого мистецтва, вчитель художньої культури**). Враховуючи те, що програма інтегрованого курсу представляє органічне поєднання змісту різних видів мистецтва з домінантністю музичного і образотворчого, цей курс може викладати як один, так і два вчителі (вчитель музичного мистецтва; вчитель образотворчого мистецтва), які мають співпрацювати у команді, узгоджуючи планування своїх уроків.

Характерною особливістю навчальних програм для основної та старшої школи є варіативність художнього наповнення змісту: учитель самостійно може обирати різноманітні твори мистецтва для реалізації завдань програми, розкриття теми уроку та набуття учнями ключових і предметних компетентностей.

На допомогу вчителю, як орієнтир для конструювання уроків у частині добору мистецького матеріалу, методичного інструментарію тощо, можуть бути підручники, розроблені різними авторськими колективами для різних моделей викладання мистецьких дисциплін (**«Музичне мистецтво»**, **«Образотворче мистецтво»**, **«Мистецтво»**).

Електронні версії підручників розміщено в електронній бібліотеці Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти».

Підручник – це, щонайперше, навчальне видання для учнів, педагогічний інструмент для оптимізації їх навчання. Тому педагогу важливо знайти оптимальний збалансований алгоритм використання підручника у поєднанні з іншими видами мистецької діяльності на уроках. Адже для досягнення цілей і завдань кожного конкретного уроку педагогу необхідно залучати учнів до різних видів художньо-творчої діяльності, зокрема і не охопленими змістом підручника. Тому наголосимо, що основним нормативним документом, що визначає зміст та вимоги освіти, є навчальна програма, а підручник – один з педагогічних засобів (з-поміж багатьох інших), що допомагає розв'язувати освітні завдання, визначені програмою.

У основній та старшій школі пріоритетом залишається органічне впровадження компетентнісного, інтегрованого, діяльнісного, особистісно-орієнтованого підходів у навчанні мистецтву.

У 2022/2023 навчальному році починається поетапне впровадження нового Державного стандарту базової середньої освіти, в якому окреслено мету, вимоги до результатів навчання здобувачів освіти на кожному циклі навчання в межах освітньої галузі, зокрема, мистецької освітньої галузі. Для досягнення результатів навчання, визначених державним стандартом освіти, розроблено модельні навчальні програми з навчальних предметів та інтегрованих курсів, визначених Типовою освітньою програмою (наказ МОН від 19.02.2021 № 235). Відповідно до Закону України «Про повну загальну середню освіту» (стаття 1, абзац 7) **модельна навчальна програма** – це «документ, що визначає орієнтовну послідовність досягнення очікуваних результатів навчання учнів/учениць, зміст навчального предмета/інтегрованого курсу та види навчальної діяльності учнів/учениць, рекомендовані для використання в освітньому процесі». Для реалізації принципу академічної свободи Міністерство освіти і науки України пропонує варіативність модельних навчальних програм, що дає можливість педагогічним працівникам широкого вибору щодо визначення моделі викладання навчального предмета чи інтегрованого курсу. Водночас, заклад загальної середньої освіти, обираючи ту чи іншу модельну навчальну програму, створює на її основі навчальну програму закладу освіти. Зазначимо, що в цьому випадку необхідно пам'ятати про академічну доброчесність і збереження авторства авторів модельної навчальної програми.

Наразі мистецьку освітню галузь реалізують **чотири модельні навчальні програми** інтегрованого курсу «Мистецтво» та програма міжгалузевого курсу «Драматургія і театр». Програми розміщено на офіційних вебсайтах Міністерства освіти і науки України та ДНУ «Інститут модернізації змісту

Для повноцінної реалізації інтегрованого курсу «Мистецтво» і досягнення результатів навчання, визначених Державним стандартом, в навчальному плані закладу освіти рекомендовано виділяти 2-і навчальні години на тиждень, що рекомендовано у Типовій освітній програмі.

Водночас, зазначимо, що за наявності в закладі освіти відповідного кадрового забезпечення інтегрований курс «Мистецтво» рекомендовано упроваджувати двома вчителями – **вчителем образотворчого мистецтва і вчителем музичного мистецтва**. Для реалізації такої моделі навчання заклад освіти на основі обраної модельної навчальної програми складає навчальну програму закладу освіти, виокремлюючи у ній 2 складові: «Мистецтво: музичне мистецтво»; «Мистецтво: образотворче мистецтво».

Якщо педагогічним колективом закладу освіти на опанування інтегрованого курсу «Мистецтво» визначено мінімальну кількість годин – 1 години на тиждень, під час викладання цього курсу двома фахівцями, слід враховувати, що необхідною умовою реалізації завдань мистецької освітньої галузі є дотримання інтегративного підходу через узгодження програмового змісту і результатів навчання. Програма має реалізовуватися цілісно. Недопустимою є модель навчання учнів за семестрами відповідно до різних видів мистецтва – музичного і образотворчого.

Кожна з модельних навчальних програм інтегрованого курсу «Мистецтво» повною мірою охоплюють результати навчання, зазначені в Державному стандарті базової середньої освіти. Модельна навчальна програма міжгалузевого курсу «Драматургія і театр» частково реалізує результати навчання двох освітніх галузей – мовно-літературної та мистецької. Тому цей міжгалузевий курс може впроваджуватися у закладі освіти водночас з інтегрованим курсом «Мистецтво», а не замість нього – для поглиблення і поширення внутрішньогалузевих і міжгалузевих зв'язків, більш детального ознайомлення учнів з одним із видів мистецтва – театрального. Саме тому у навчальному плані закладу освіти не рекомендовано заміщувати інтегрований курс «Мистецтво» міжгалузевим інтегрованим курсом «Драматургія і театр».

Одним із провідних принципів реформи «Нова українська школа» визначено **дитиноцентризм** – максимальне наближення навчання і виховання до конкретної дитини, орієнтація на потреби учня/учениці, створення психологічного комфорту, розкриття потенціалу кожного/ кожної. З огляду на це освітній процес дітей у п'ятому класі необхідно планувати з максимальним упровадженням принципу наступності у навчанні. Адже наступність в роботі початкової та базової школи – це не тільки традиційна наступність у змісті, методах, формах і прийомах навчання, це, щонайперше, – бачення та реалізація наступності в основних аспектах розвитку особистості випускника молодшої школи та п'ятикласника.

Урахування принципу наступності необхідне для ефективного планування освітнього процесу у 5-му класі і досягнення очікуваних результатів навчання, визначених програмою. Вчителю мистецтва необхідно зрозуміти, з яким мистецьким досвідом діти прийшли у п'ятий клас.

Тому у перші тижні навчання для подальшого планування освітнього процесу необхідно встановити рівень і обсяг мистецького досвіду п'ятикласників – вміння, знання тощо, яким володіють учні. І тільки на базі цього досвіду вибудовувати подальше навчання. Для діагностики п'ятикласників в галузі мистецької освіти провідним методом має виступати педагогічне спостереження, завдяки якому у різних видах мистецької діяльності учнів – співі, ритмізації, різноманітній образотворчій діяльності, обговоренні творів мистецтва тощо вчитель може встановити рівень навченості дітей в галузі мистецтва. Не рекомендовано проводити спеціальні діагностичні роботи або подібні види діяльності, що виконують контрольно-оцінювальну функцію. Весь процес діагностики для дітей має відбуватися природно і безстресово.

Плануючи освітній процес з мистецтва в контексті реалізації Державного стандарту базової середньої освіти, слід спрямувати свою увагу на такі ключові аспекти:

Реалізація діяльнісного підходу у 5-му класі на уроках мистецтва здійснюється через

різноманітні форми практичної діяльності учнів, у процесі чого відбувається їхнє самовираження у співі (зокрема виконанні одноголосних та багатоголосних творів, спів в ансамблі та хорі), інструментальному музикуванні, малюванні, ліпленні, конструюванні тощо, де виявляється творчість, ініціативність, формується і розвивається здатність співпрацювати з однолітками.

Зазначимо, що діяльність на уроках мистецтва – це і **сприймання**, і **аналіз**, й **інтерпретація** творів мистецтва, **виявлення емоційно-ціннісного ставлення** до них під час обговорення у ході фасилітованої дискусії або під час складання історії-сторітелінгу. У процесі такої діяльності мають формуватися і розвиватися такі наскрізні вміння, як уміння висловлювати власну думку, здатність логічно обґрунтовувати позицію, критично мислити тощо.

Водночас, зазначимо, що 3-поміж результатів навчання нового державного стандарту є **формування уміння демонструвати/презентувати результати власної творчості, здатність пояснити свій задум, критично оцінити власні успіхи і досягнення** тощо. Це слід системно і послідовно формувати в учнів, адже вміння критично оцінювати свої можливості і якнайкраще представити їх іншим – є актуальним і необхідним у сучасному світі.

2. Під час викладання мистецтва **інтегрований підхід** доцільно реалізувати на основі **тематичної інтеграції** та **інтеграції способу дій**. Зокрема, опанування учнями особливостей мови різних видів мистецтва у 5-му класі може здійснюватися в межах тематичної інтеграції, коли тема розкривається через сприймання-інтерпретацію творів різних видів мистецтва, художньо-творчу діяльність дітей і знайомство з особливостями мови мистецтва. Водночас, учні можуть досліджувати багато мистецтвознавчих понять – суголосих в різних видах мистецтва (наприклад, ритм, контраст, штрих тощо).

Під час конструювання уроку мистецтва для розкриття, емоційного посилення певної світоглядної теми музичного чи образотворчого мистецтва «залучаються» твори інших видів мистецтва. Таким чином, на уроці певна тема щонайперше розкривається завдяки мові одного (домінантного) виду мистецтва, а твори інших видів доповнюють і збагачують загальне сприйняття.

З огляду на те, що Державні стандарти і модельні навчальні програми не визначають кількісну чи якісну складову інформації (мистецького змісту), яку дитина має засвоїти в процесі навчання. А визначальними є результати навчання учнів, що мають виявлятися у певних діях, на основі запропонованого педагогом мистецького контенту. Тому важливим стає переформування методів і прийомів навчання мистецтвом від ілюстративно-пояснювальних – до інтерактивних, дослідницьких. Це сприятиме формуванню в учнів потреби в активному здобутті нових знань та умінь, позитивному емоційному ставленні до пізнання, розвитку критичного мислення тощо. Вчитель самостійно обирає освітні технології, види мистецької діяльності учнів, мистецькі твори для сприймання (орієнтуючись на критерій їх високої художньої якості), визначає обсяг годин для опанування розділу (теми) програми і досягнення учнями очікуваних результатів навчання тощо. Для оптимізації пошуку програмового і навчального контенту для викладання мистецтва у 5-му класі у розділі «Нова українська школа» на сайті Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» розміщена «Методична скарбниця», у якій систематизовано новотворене навчально-методичне забезпечення.

Оцінювання освітніх результатів учнів 5-х класів здійснюється відповідно до Методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 01.04.2022 № 289

За вибором закладу оцінювання може здійснюватися за системою оцінювання, визначеною законодавством, або за власною шкалою.

За умови використання власної шкали заклад має визначити правила переведення загальної оцінки результатів навчання семестрового та річного оцінювання до системи, визначеної законодавством, для виставлення у Свідоцтві досягнень.

Акцентуємо увагу, що заклади освіти мають право на свободу вибору форм, змісту та способів оцінювання відповідно до рішення педагогічної ради, а також визначати адаптаційний період впродовж якого не здійснюється поточне та тематичне оцінювання.

Оцінювання досягнень учнів в галузі мистецької освіти необхідно здійснювати у площині **формувального та підсумкового** видів оцінювання.

Ураховуючи провідний принцип Нової української школи – дитиноцентризм, оцінювання має бути, щонайперше, особистісно-орієнтованим, і віддзеркалювати динаміку розвитку дитини, визначити її особисті переваги, досягнення у пізнавальній, художньо-творчій, іншій діяльності. Саме на це спрямовує формувальне оцінювання, яке орієнтує вчителя на спостереження за навчальним поступом кожного учня (учениці). Такий вид оцінювання триває постійно упродовж навчання дитини у школі. При цьому особливості дитини можуть впливати на темп навчання, внаслідок чого вона може досягати вказаних результатів раніше або пізніше від завершення зазначеного циклу чи рівня. Формувальне оцінювання може здійснюватися у формі само- та взаємооцінювання, зокрема учні співставляють досягнутий результат своєї діяльності з її метою, аналізують успіхи і причини індивідуальних невдач у вивченні навчального матеріалу та визначають можливі шляхи їх подолання.

Орієнтирами для здійснення формувального оцінювання є **очікувані результати навчання учнів**, визначені модельною навчальною програмою. Їх використовують для організації постійного спостереження за динамікою формування певних умінь та навичок, що співвідносяться з очікуваними результатами та особистим розвитком учня (учениці). Також їх використовують для обговорення навчального поступу з учнями та їхніми батьками або особами, які їх опікують.

Для створення об'єктивності системи оцінювання, педагогам необхідно **враховувати показники як формувального так і підсумкового оцінювання, зокрема:**

- відстежувати ставлення дитини до мистецької діяльності, її активність та ініціативність, її особистісний зріст у порівнянні з її попередніми досягненнями (формувальне оцінювання);
- визначати досягнення дитини у різних видах діяльності відповідно до очікуваних результатів навчання, визначених модельною навчальною програмою (підсумкове оцінювання).

Очікувані результати навчання, визначені програмою, є чітким орієнтиром і для підсумкового оцінювання, адже від того, як учень/учениця виявляє/демонструє той чи той очікуваний результат навчання встановлюється рівень його досягнення, **зокрема:**

- **початковий**, коли учень/учениця не виявляє (або здебільшого не виявляє) визначеного очікуваного результату навчання;
- **середній** - коли виявляє визначені результати за допомогою педагога (або переважно за допомогою чи спонуканням);
- **достатній** - учень/учениця самостійно виявляє визначені очікувані результати навчання;
- **високий** - самостійно виявляє визначені результати, виявляє їх у нестандартних навчальних ситуаціях, проявляє ініціативність, творчість, оригінальність.

У мистецькій освітній галузі рівень досягнення обов'язкових результатів навчання Державного стандарту базової середньої освіти і, відповідно, в модельних навчальних програмах як досягнення очікуваних результатів навчання на певний період навчання встановлюється через:

- вияв обізнаності учня/учениці у сфері мистецтва, зокрема розуміння особливостей того чи того виду мистецтва (мови, жанрів тощо);
- демонстрацію учнями/ученицями практичних умінь у галузі мистецтва;
- виявлення учнями/ученицями ними естетичного ставлення — емоційного, оцінного, критичного, до творів мистецтва, різних мистецьких явищ повсякдення, власної творчості та творчості інших.

Саме тому оцінювання результатів навчання має спрямовуватися за вищезазначеними критеріями: пізнання та аналіз інтерпретація творів мистецтва; практична мистецька діяльність; емоційне ставлення до мистецтва.

Оскільки Державний стандарт передбачає повне досягнення результатів на цикл навчання (зокрема, на кінець 6 класу), а логіка та поступ у процесі досягнення результатів можуть суттєво відрізнятися залежно від програми, яку ви обрали, доцільно поєднувати загальні рекомендації з очікуваними результатами навчання, наведеними в обраній модельній навчальній програмі.

У разі викладання інтегрованого курсу «Мистецтво» двома вчителями з відповідною фаховою підготовкою (вчитель музичного мистецтва, вчитель образотворчого мистецтва) закладом освіти на основі модельної навчальної програми створюється навчальна програма закладу освіти, де виокремлюється дві складові за видами мистецтва **«Мистецтво: музичне мистецтво», **«Мистецтво: образотворче мистецтво»**. Відповідно у класному журналі для кожної складової відводяться окремі сторінки, на яких після назви інтегрованого курсу через двокрапку прописується уточнення: **«Мистецтво: музичне мистецтво»**, **«Мистецтво: образотворче мистецтво»**.**

Необхідною умовою реалізації завдань мистецької освітньої галузі є дотримання інтегративного підходу через узгодження програмового змісту і результатів навчання. Тому результати підсумкового оцінювання кожного учня (учениці) мають бути інтегровані з урахуванням усіх видів діяльності на уроках з усіх видів мистецтва — пізнання та аналіз-інтерпретація творів мистецтва, практична діяльність в галузі мистецтва, виявлення естетичного ставлення (емоційного, оцінного, критичного), види комунікації через мистецтво. У випадку відмінності рівнів очікуваних результатів навчання зі складових інтегрованого курсу, під час підсумкового оцінювання обидва вчителі мають враховувати динаміку особистих навчальних досягнень учня (учениці) з різних видів мистецтва та узгоджено встановлювати підсумковий рівень досягнень очікуваних результатів навчання на користь учня. Загальна підсумкова оцінка

з інтегрованого курсу, узгоджена між двома вчителями, має виставлятися на кожній із двох відповідних сторінок журналу.

Навчальна та методична література з мистецької освітньої галузі зазначена у «Переліках навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України», що розміщені на офіційному вебсайті МОН. Під час підготовки вчителів до уроків рекомендовано використовувати періодичні фахові видання, зокрема науково-методичний журнал **«Мистецтво та освіта»**.

Під час навчання предметів мистецької освітньої галузі на основі застосування технології дистанційного навчання, звертаємо увагу, що у межах академічної автономії питання організації освітнього процесу, виконання освітньої програми, навчального плану є внутрішніми питаннями кожного закладу загальної середньої освіти, його педагогічної ради та завданням педагогічних працівників. Отже, під час дистанційного навчання, вчителі мають вжити заходів щодо виконання календарно-тематичних планів із додержанням вимог державних стандартів освіти шляхом використання технологій дистанційного навчання та, за потреби, ущільнення відповідного матеріалу (на розсуд учителя) з організацією повторення окремих тем на початку очного навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249613934> (дата звернення: 27.05.22)
2. Державний стандарт початкової освіти (МОН України). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF> (дата звернення: 12.05.21).
3. Державний стандарт базової середньої освіти URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti> (дата звернення: 12.05.21).
4. Державний стандарт повної загальної середньої освіти URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/ (дата звернення: 12.05.22).
5. Типові освітні програми (МОН України). URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi> (дата звернення: 12.05.22).
6. Модельні навчальні програми URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/>
7. Навчальні програми: «Мистецтво. 6-9 класи» (2017, оновлені); «Мистецтво. Рівень стандарту. 10-11 класи», «Мистецтво. Профільний рівень. 10-11 класи» URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas> (дата звернення: 12.05.22).
8. Електронні версії підручників URL: <https://lib.imzo.gov.ua/> (дата звернення: 12.05.22).
9. Методичні рекомендації щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти, затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 01.04.2022 № 289 URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendacij-shodo-okremih-pitan-zavershennya-20212022-navchalnogo-roku> (дата звернення: 12.05.21).
10. Організація дистанційного навчання в школі, розміщені за посиланням URL: <https://nus.org.ua/news/yak-nalagodyty-dystantsijne-navchannya-posibnyk-dlya-shkil-vid-go-smart-osvita-ta-mon/>

С. В. Гловацький,

методист предметів мистецької освітньої галузі комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ВИВЧЕННЯ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН У НОВОМУ 2022-2023 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Нормативна складова викладання дисциплін освітньої галузі «Мистецтво»

Організація освітньої діяльності з дисциплін освітньої галузі «Мистецтво» у закладах загальної середньої освіти у 2022/2023 навчальному році здійснюватиметься відповідно до законів України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 № 988-р - <https://cutt.ly/ОуА9z5р>), Державного стандарту початкової загальної освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20.04.2011 № 462; Державного стандарту базової середньої освіти затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898, наказу Міністерства освіти і науки України 19 лютого 2021 року № 235 «Про затвердження типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти».

З урахуванням поетапного переходу закладів освіти на здійснення діяльності за новими Державними стандартами у 2022/2023 навчальному році освітня програма закладу освіти може розроблятися на основі:

- для 1-4 класів - Державного стандарту початкової освіти (2018), типових освітніх програм (наказ МОН від 08.10.2019 № 1273).

- У 5 х класах - Державного стандарту базової середньої освіти затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898, наказу Міністерства освіти і науки України 19 лютого 2021 року № 235 «Про затвердження типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти», Модельних освітніх програм, рекомендованих МОН України відповідно наказу МОН від 12.07.2021 № 795 "Про надання грифа "Рекомендовано Міністерством освіти і науки України" модельним навчальним програмам для закладів загальної середньої освіти".

- У 6 -11 класах закладів загальної середньої освіти освітній процес здійснюватиметься відповідно до таких типових освітніх програм: «Типова освітня програма закладів загальної середньої освіти II ступеня», затверджена наказом МОН від 20.04.2018 № 405; «Типова освітня програма закладів загальної середньої освіти III ступеня», затверджена наказом МОН від 20.04.2018 № 408 (у редакції наказу МОН від 28.11.2019 №1493 зі змінами, внесеними наказом МОН від 31.03.2020 № 464).

Згідно з положеннями Закону «Про освіту» та в процесі реалізації концепції Нової української школи у новому навчальному році розпочинається **упровадження нового змісту мистецької освіти в основній школі в 5 класах.**

Кожен заклад освіти обрав модельні навчальні програми відповідно до переліку

десяти освітніх галузей (наказ МОН від 12.07.2021 № 795 "Про надання грифу "Рекомендовано Міністерством освіти і науки України" модельним навчальним програмам для закладів загальної середньої освіти") та відповідно наказу Міністерства освіти і науки України 19 лютого 2021 року № 235 «Про затвердження типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти» створив власну освітню програму закладу загальної середньої освіти, розроблену на основі Типової освітньої програми, відповідно до частини третьої статті 11 Закону України «Про повну загальну середню освіту».

У 2022-2023 навчальному році зміст мистецької освітньої галузі може реалізовуватися як через інтегрований курс «Мистецтво» (1-4, 5-9 класи), так і через окремі предмети за видами мистецтва: образотворче мистецтво і музичне мистецтво (в початковій школі 1-4 класи та базовій основній школі 5-7 класи) та інтегрований навчальний курс за вибором «Мистецтво» (в старшій школі 10-11 класи).

Предмети освітньої галузі «Мистецтво» спрямовані на розвиток емоційно-почуттєвої сфери учнів, формування їх художньо-образного, асоціативного, критичного мислення; створення сприятливих умов для продукування креативних ідей, реалізацію власних творчих потреб у художній діяльності та пізнанні. Водночас, через образний зміст творів мистецтва, відкриваються широкі можливості ефективно впливати на виховання патріотизму, моралі та інших цінностей.

Мета викладання інтегрованого курсу «Мистецтво» реалізується в таких завданнях:

- збагачення духовного світу й виховання цінностей учнів у процесі освоєння мистецьких надбань людства;

- виховання пошани до культурних надбань духовної і матеріальної спадщини;

- розвиток загальних і спеціальних мистецьких здібностей, художньо-образного мислення й художніх інтересів;

- сприяння творчому самовияву та розвитку індивідуального стилю учня / учениці через мистецтво;

- поглиблення знань про види мистецтва, особливості їхньої художньо-образної мови;

- формування передбачених Державним стандартом базової середньої освіти мистецьких умінь і ставлень;

- розвиток умінь сприймати мистецтво в соціальному та культурному контексті;

- навчитися застосовувати мистецтво для саморефлексії та самопізнання.

Викладання предметів освітньої галузі «Мистецтво» в 5-6 класах адаптаційного циклу реалізує визначені в Державному стандарті ціннісні орієнтири та ключові компетентності.

Всі уроки мистецтва повинні будуватись на основі компетентісного, інтегративного, особистісно орієнтованого, діяльнісного та культурологічного підходів, які зумовлюють дидактично доцільне визначення змісту навчання мистецтва і широку палітру методичного інструментарію вчителя.

УПРОВАДЖЕННЯ НОВОГО ЗМІСТУ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ В 5 КЛАСАХ В НОВОМУ 2022-2023 Н.Р.

Безумовною новизною навчального року є упровадження нового змісту мистецької освіти в 5 класах. Звертаємо особливу увагу, що типовою освітньою програмою закладу в новому 2022-2023 н.р. визначено загальний обсяг навчального навантаження на адаптаційному циклі (5-6 класи); створено навчальний план, що ґрунтується на одному з варіантів типових навчальних планів Типової освітньої програми, що передбачає перерозподіл годин (у визначеному обсязі) між обов'язковими для вивчення навчальними предметами, та циклі базового предметного навчання (в годинах), його розподіл між освітніми галузями за роками навчання; визначено модельні навчальні програми, що будуть використовуватись закладом освіти в освітньому процесі, та/або навчальні програми, затверджені педагогічною радою, що містять опис результатів навчання учнів з навчальних предметів (інтегрованих курсів) в обсязі не меншому, ніж встановлено відповідними модельними навчальними програмами та опис форм організації освітнього процесу та інструментарію оцінювання.

Відповідно до переліку рекомендованих програм кожен заклад освіти обрав одну із модельних навчальних програм освітньої галузі «Мистецтво», до яких увійшли:

«Мистецтво. 5-6 класи» (інтегрований курс):

- Модельна навчальна програма «Мистецтво. 5-6 класи» (інтегрований курс) для закладів загальної середньої освіти (авт. Кондратова Л. Г.).
- Модельна навчальна програма «Мистецтво. 5-6 класи» (інтегрований курс) для закладів загальної середньої освіти (авт. Масол Л. М., Просіна О. В.).
- Модельна навчальна програма «Мистецтво. 5-6 класи» (інтегрований курс) для закладів загальної середньої освіти (авт. Івасюк О. М., Комаровська О. А., Кізілова Г. О., Лемешева Н. А., Лобова О. В., Назар Л. Й., Чужина І. Ю., Шулько О. А.).
- Модельна навчальна програма «Мистецтво. 5-6 класи» (інтегрований курс) для закладів загальної середньої освіти (авт. Комаровська О. А., Лемешева Н. А.).

«Музичне мистецтво. 5-6 класи»:

- Модельна навчальна програма «Музичне мистецтво. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Ержейбет Фрінг, Діана Антал, Людвіг Гейдер, Юліанна Кіш, Лілія Корнейчук, Єлизавета Ференц).

Кожна із запропонованих модельних навчальних програм стали основою для розроблення нової навчальної та навчально-методичної літератури для учнів 5 класів для використання в новому 2022-2023 навчальному році.

Відповідно наказу МОН від 30.09.2021 № 1048 «Про проведення конкурсного відбору підручників (крім електронних) для здобувачів повної загальної

середньої освіти і педагогічних працівників у 2021-2022 роках (5 клас)» освітні заклади здійснили вибір підручників освітньої галузі «Мистецтво» до переліку яких увійшли наступні видання, що отримали відповідний гриф МОН України та рекомендовано для використання в освітньому процесі:

«Мистецтво», підручник інтегрованого курсу для 5 класів закладів загальної середньої освіти (авт. Кізілова О.Г., Гринишина Л.М.).

• «Мистецтво» підручник інтегрованого курсу для 5 класів закладів загальної середньої освіти (авт. Аристова Л.С., Чен Н.В.).

• «Мистецтво» підручник інтегрованого курсу для 5 класів закладів загальної середньої освіти (авт. Масол Л.М.).

• «Мистецтво» підручник інтегрованого курсу для 5 класів закладів загальної середньої освіти (авт. Кондратова Л.Г., Федун С.І., Чорний О.В.).

• «Мистецтво» підручник інтегрованого курсу для 5 класів закладів загальної середньої освіти (авт. Рубля Т.С., Мед І.Л., Наземнова Т.О., Щеглова Т.Л.).

• «Мистецтво» підручник інтегрованого курсу для 5 класів закладів загальної середньої освіти (авт. Гайдамака О.В., Лемешева Н.А.).

Звертаємо особливу увагу, що відповідно до прийнятих рішень закладів загальної середньої освіти на адаптаційному циклі (5-6 класи) в освітній галузі «Мистецтво» освітній процес може здійснюватися наступним чином: кількість навчальних годин у програмі відповідає «рекомендованому» навчальному часу (2 год. на тиждень), визначеному Типовою освітньою програмою (затвердженою наказом МОН від 19.02.2021 р. № 235). Заклад освіти може змінювати кількість навчальних годин на вивчення інтегрованого курсу або окремих предметів у межах заданого діапазону навчального навантаження: при цьому треба забезпечити умови досягнення результатів навчання в обсязі не меншому ніж визначено цією програмою.

Варіанти розподілу годин в освітній галузі «Мистецтво» на вивчення мистецтва: викладання інтегрованого курсу «Мистецтво» (2 години на тиждень, 70 год. на рік) здійснюється відповідними фахівцями з музичного та образотворчого мистецтва або одним вчителем відповідно фахової кваліфікації та диплому; викладання інтегрованого курсу «Мистецтво» (1 година на тиждень, 35 год. на рік) здійснюється відповідними фахівцями з музичного та образотворчого мистецтва (1 година через тиждень або 0,5 годин кожен тиждень) або одним вчителем відповідно фахової кваліфікації та диплому; викладання окремих курсів «Музичне мистецтво», «Образотворче мистецтво» як окремі предмети (2 години на тиждень, 70 год. на рік) відповідними фахівцями з музичного та образотворчого мистецтва.

У 5 класі, коли здійснюється поступовий перехід від початкової до базової освіти, універсальною суперпозицією інтеграції змісту стає поняття «види і мова мистецтв». Цей зміст розкривається на матеріалі музичного, образотворчого мистецтва, хореографії, театрального мистецтва, цирку, кіномистецтва, дизайну, також через їхню взаємодію.

ПЛАНУВАННЯ МИСТЕЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ У НОВОМУ НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Засади нормативним документом для закладів загальної середньої освіти є Типові освітні

програми та модельні навчальні програми, які через очікувані результати навчання конкретизують, чого саме мають навчитися здобувачі освіти на певному циклі навчання. Вчитель мистецьких дисциплін задля досягнення визначених програмами освітніх результатів навчання може самостійно визначати тематику навчання, мистецький контент (художній матеріал), обсяг годин на вивчення окремої теми, поурочний розподіл опанування кожної теми, технології навчання тощо. Мистецькі твори для сприймання та виконання учнями мають відповідати критеріям їх високої художньої якості, цікавості для учнів і відповідності їх віку.

Вчитель самостійно складає календарно-тематичний план (та відповідно за ним поурочні плани для кожного класу) за обраним підручником, відповідно до якого він здійснює навчання здобувачів освіти.

Для якісної реалізації інтегрованого підходу у навчанні мистецтву на допомогу вчителю можуть бути підручники. Кожен із підручників, відповідаючи типовим освітнім програмам, представляє авторську модель інтегрованої мистецької освіти (тематизм, твори для сприймання і творення, система завдань тощо). Втім, підручник - це навчальне видання для учня, інструмент для оптимізації його (її) навчання. Педагогу він може слугувати орієнтиром для конструювання уроків у частині визначення тематизму, добору мистецького матеріалу та методичного інструментарію.

Для реалізації педагогічних завдань на кожному уроці вчитель має право додатково використовувати різний мистецький контент та методичний інструментарій, який не охоплено змістом підручника. Слід пам'ятати, що основним нормативним документом, що визначає зміст та вимоги освіти в закладі освіти є типова освітня програма, а підручник - один із педагогічних засобів, що допомагає розв'язувати освітні завдання, визначені програмою.

Оцінювання мистецької діяльності учнів

Оцінювання навчальних досягнень учнів в новому навчальному році здійснюється відповідно до Закону України «Про повну загальну середню освіту», Державного стандарту базової середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 року № 898.

Оцінювання результатів навчання учнів 5 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти, будуть здійснюватися на основі методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти (наказ МОН № 289 від 01.04.2022 року). Основними видами оцінювання результатів навчання учнів, що проводяться закладом, є формувальне, поточне та підсумкове: тематичне, семестрове, річне. За вибором закладу оцінювання може здійснюватися за системою оцінювання, визначеною законодавством, або за власною шкалою. Відповідно рекомендації класний керівник класу заповнює графу «Характеристика навчальної діяльності», відповідно до переліку наскрізних умінь, визначених Державним стандартом базової середньої освіти, за результатами спостережень, проведених спільно з вчителями-предметниками, в тому числі і вчителів мистецтва. Кожен учень отримує свідоцтво досягнень, що відображає результати навчальних досягнень учня/учениці 5-6 класу з переліку предметів та інтегрованих курсів, визначених освітньою програмою закладу освіти. Рекомендовано у класних журналах і

в Свідоцтві перед виставленням підсумкової оцінки у відповідних графах результатів навчання зазначати першу літеру («В», «Д», «С», «П»), що відповідає назві рівня досягнень орієнтовних критеріїв оцінювання результатів навчання з предметів (Високий, Достатній, Середній, Початковий) або за допомогою виставлення відповідних балів. Тематичне оцінювання пропонується здійснювати на основі поточного оцінювання. Семестрове оцінювання може здійснюватися за результатами контролю груп загальних результатів відображених у Свідоцтві досягнень. Річне оцінювання здійснюється на підставі загальної оцінки результатів навчання за I та II семестри. Звертаємо увагу, що система оцінювання результатів навчання в освітній галузі «Мистецтво» здійснюється на позитивному ставленні до кожного учня, і враховувати не рівень недоліків та прорахунків а рівень особистих досягнень. Визначення досягнень учнів у рівнях (Високий, Достатній, Середній, Початковий) з мистецтва нададуть змогу вчителю об'єктивно, але водночас, не пригнічуючи особистість, оцінити тих, хто не має яскраво виражених художніх чи фізичних здібностей, проте характеризується сумлінним ставленням до навчання, активністю, ініціативністю. За рішенням педагогічної ради заклад освіти може відмовитись від оцінювання навчальних досягнень учнів з предметів освітньої галузі «Мистецтво». Особливу увагу акцентовано на тому, що заклади освіти мають право на свободу вибору форм, змісту та способів оцінювання за рішенням педагогічної ради.

Викладання мистецьких дисциплін в початковій школі 1-4 класи в новому навчальному році

До нормативних документів початкової ланки належать Державний стандарт початкової освіти (2018 р.); Типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти, розроблена під керівництвом О. Я. Савченко (2018р.); Типова освітня програма початкової освіти, розроблена під керівництвом Р. Б. Шияна (2018 р.).

Пріоритетними в навчанні визнано наступні напрями: впровадження педагогіки партнерства (співробітництва), яка ґрунтується на принципах гуманізму і творчого підходу до розвитку особистості; впровадження особистісно орієнтованої моделі освіти, основаної на ідеології дитино центризму; формування в учнів системи загальнолюдських цінностей – морально-етичних (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей) та соціально-політичних (свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, шанобливе ставлення до доквілля, повага до закону, солідарність, відповідальність).

Державний стандарт початкової освіти (2018 р.) визначає завданнями освітньої галузі «Мистецтво»: розвиток художньо-образного, асоціативного мислення у процесі художньо-творчої діяльності через образотворче, музичне та інші види мистецтва, пізнання мистецтва, інтерпретація художніх образів, досвід емоційних переживань, ціннісне ставлення до мистецтва, пізнання себе через художньо-творчу діяльність та мистецтво.

Оцінювання результатів навчання учнів 1-4 класів в мистецькій освітній галузі ґрунтується на позитивному ставленні до кожного учня (учениці). Оцінюється не рівень недоліків і прорахунків, а рівень прогресу особистісних досягнень, тому критерієм перевірки та оцінювання результатів

мистецької освіти є динаміка особистісного розвитку учня (учениці). Безперечно, певну роль у мистецькій сфері відіграють спеціальні художні здібності (музичний слух, вокальні дані, відчуття ритму, кольору, пропорцій, симультанне образне сприймання тощо), які можуть впливати на освітні результати учнів. Втім для створення об'єктивності системи оцінювання, перевірка має інтегрувати такі показники: - ставлення дитини до мистецької діяльності, її активність та ініціативність, її особистісний зріст у порівнянні з її попередніми досягненнями (формувальне оцінювання); - досягнення дитини у різних видах діяльності відповідно до показників успішності, визначених освітньою програмою (підсумкове оцінювання).

Формувальне оцінювання здійснюють з метою отримання інформації про досягнення учнів задля прийняття рішень про наступні кроки в навчанні як учителем, так і учнем. Ефективність формувального оцінювання забезпечується його безперервністю та партнерською взаємодією учасників освітнього процесу. Формувальне оцінювання ґрунтується на критеріях, що визначаються вчителем з поступовим залученням до цього процесу учнів для кожного виду роботи та виду навчальної діяльності.

Враховуючи рівень сформованості умінь вчитися, навичок самооцінювання і взаємооцінювання, вміння визначати для себе певні завдання, робити вибір, пропонуємо залучати учнів до складання/коментування інструкцій завдань, опису способу його виконання, очікуваного результату (продукту) та характеристик, яким він має відповідати.

Радимо спонукати учнів до аргументованого самооцінювання і взаємооцінювання з визначенням того, що дозволило досягти успіху, чи, що призвело до утруднень. Формувальне оцінювання здійснюється шляхом: постійного педагогічного спостереження вчителя за навчальною та іншими видами діяльності учнів та коментарів самого учня, інших учнів, учителя; застосування різних прийомів отримання зворотного зв'язку щодо сприйняття, розуміння, застосування учнями навчального матеріалу; визначення динаміки нарощування якісних показників результатів навчання у поточній навчальній діяльності; поточного аналізу змістового накопичення учнівського портфоліо; самооцінювання та взаємооцінювання результатів навчання учнів; співбесід із батьками учнів задля врахування їх думки щодо особистісного розвитку та соціалізації тощо.

Викладання мистецьких дисциплін в основній школі 6-9 класи та старшій школі 10-11 класи

Вивчення предметів освітньої галузі «Мистецтво» в основній 6-9 класи і старшій школі 10-11 класи здійснюватиметься за такими програмами: «Мистецтво. 5-9 класи» (оновлена). Програми розміщені на офіційному вебсайті МОН України. В основній школі (у 6-7 класах) зміст освітньої галузі «Мистецтво» (у відповідності до навчальної програми) може реалізовуватися як через інтегрований курс «Мистецтво», так і через окремі предмети за видами мистецтва: «Образотворче мистецтво» і «Музичне мистецтво». Вибір здійснюється з урахуванням фахової підготовки кадрового складу педагогічних працівників школи та погоджується педагогічною радою.

У 8-9 класах зміст освітньої галузі «Мистецтво» реалізується через інтегрований

курс «Мистецтво». В основній та старшій школі, крім тематичної, застосовуються й інші види інтеграції, зокрема естетико мистецтвознавча (художньо-мовна, жанрова, художньо-стильова тощо).

Тематизм у вивченні мистецтва: у 6-му класі - палітру жанрів музичного та образотворчого мистецтв, у 7-му класі - новітні явища в мистецтві в єдності традицій і новаторства, у 8-9 класах учні знайомляться зі стилями і напрямками мистецтва.

На допомогу вчителю, як орієнтир для конструювання уроків у частині добору мистецького матеріалу, методичного інструментарію тощо, можуть бути підручники, розроблені різними авторськими колективами для різних моделей викладання мистецьких дисциплін («Музичне мистецтво», «Образотворче мистецтво», «Мистецтво»).

Вивчення мистецтва в 10-11 класі базується на основі Державного стандарту базової основної загальної середньої освіти (2017 р) та оновлених типових освітніх програм (2016 р.) – рівень стандарту та профільний рівень.

Навчальні програми «Мистецтво» для 10-11 класів логічно продовжують ознайомлення учнів з мистецтвом на прикладі мистецтва культурних регіонів світу (європейського, далекосхідного, арабського, мусульманського, індійського, африканського, американського). Основними видами діяльності учнів у процесі опанування мистецтва у старшій школі є сприймання, інтерпретація й оцінювання художніх творів; пізнання явищ мистецтва, художньо-творче самовираження, які мають бути збалансованими між собою. Програмою передбачено творче ставлення вчителя до змісту і технологій навчання, поурочного розподілу, добору навчального художнього матеріалу. Звертаємо увагу, що особливістю навчальної програми є варіативність художнього змісту: кожен вчитель має можливість обирати мистецькі твори для сприймання та виконання учнями, орієнтуючись на навчальну тематику, критерій їх високої художньої якості, репрезентативність художньо-регіональної специфіки, цікавість для учнів і відповідність їх віку.

Провідними видами діяльності в на уроках мистецтва в 10-11 класі є пізнання мистецтва, яке відбувається через сприймання, інтерпретацію і оцінювання художніх творів з акцентом на культурологічний контекст та *творче самовираження* здобувача освіти, що реалізується через виконання мистецьких проєктів (індивідуальних, колективних) та задоволення потреб учнів у співі, образотворчій діяльності, конструюванні, фото- та відеозйомці тощо, що сприятиме ефективному формуванню компетентностей, визначених навчальною програмою. Серед методів навчання мистецтву слід звертатися до словесних, наочних, діяльнісних, проблемних, методів, методами і прийомами стимулювання асоціативно-образного мислення, виявленням міжвидових мистецьких аналогій, порівнянь тощо), що зумовлено спільним тематизмом, який об'єднує навчальний матеріал різних видів мистецтва тощо.

Організація дистанційного та змішаного навчання мистецтву

У зв'язку із кризовими умовами в Україні під час планування організаційних заходів, що забезпечують освітній процес, у тому числі і під час здійснення календарно-тематичного планування з предметів мистецького циклу важливо врахувати можливість організації освітнього процесу в межах навчального року в дистанційному та змішаному форматах.

Для організації дистанційного навчання в цей період пропонуємо скористатися методичними рекомендаціями, поданими в методичних рекомендаціях «Організація дистанційного навчання в школі» (авт. А. Лотоцька, А. Пасічник), розробленими за підтримки МОН України (<https://cutt.ly/MynTauc>).

При організації освітнього процесу в кризових умовах має забезпечуватись: - соціальне дистанціювання; - мінімізація переміщення здобувачів освіти та комунікація між ними в межах закладу освіти; - дотримання нормативів наповнюваності класів та інших вимог законодавства про освіту.

Уроки мистецтва можуть вивчатись через організацію дистанційного навчання за допомогою: поєднання онлайн-занять через Zoom, Skype, Instagram, Google Meet; заздалегідь записаних відеоуроків, презентацій від вчителів чи із зовнішніх освітніх ресурсів; ретельно підібраних завдань для самостійної роботи із подальшою перевіркою; використання безкоштовних веб серверів та платформ, наприклад, Google, Classroom, Moodle, Microsoft Teams. Для організації асинхронного навчання однією із найпопулярніших нині платформ для дистанційного навчання є Google Classroom/ Google Клас.

Google Клас уможливорює вчителям швидко створювати, урізноманітнювати й упорядковувати завдання; встановлювати зворотний зв'язок; легко спілкуватися з усім класом та з кожним учнем/ученицею окремо. Всі виконані завдання учнів автоматично зберігаються на Google Диску, що дозволяє за потреби неодноразово переглядати їх. У Google Класі можна працювати з Google Документами, Google Диском, Gmail, YouTube, завантажувати аудіо та відео матеріали.

Вчителі можуть робити оголошення, ставити запитання, коментувати роботу учнів у реальному часі, а також відслідковувати виконання завдань, перевіряти та оцінювати роботу.

Учні дізнаються, яку роботу їм потрібно виконати, на сторінці завдань. Для учнів Google Клас веде облік виконаних та не виконаних завдань, а також оцінок та коментарів.

Нині побутує достатня кількість сервісів обміну повідомленнями: як-от: WhatsApp, Viber, Messenger тощо. Будь-який з них можна ефективно використати і для дистанційного навчання мистецтва.

В контексті інтегрованого навчання відбувається формування поліхудожніх умінь та якостей (здатність до порівняння мови різних видів мистецтва, відтворення різних явищ через музичні інтонації, малюнок, рух, жест, «оживлення» творів образотворчого мистецтва, візуалізація музики тощо). Формування кожного з вищезазначених мистецьких умінь потребує особливого фахового педагогічного підходу.

На уроках мистецтва для досягнення мети навчання вчитель має використовувати поєднання педагогічних, ігрових, інформаційних, інтеграційних, мистецьких технологій навчання та творчих, активних методів навчання. Педагог повинен звертати увагу на навчально-методичне, дидактичне забезпечення освітнього процесу, дбати про забезпечення аудіо-візуального супроводу, експериментувати та поєднувати всі види творчої мистецької діяльності з роботою з навчальними, електронними підручниками, альбомами, робочими зошитами, електронними засобами навчання тощо.

На допомогу вчителю мистецтва знадобляться конспекти уроків мистецтва до підручників, електронна база даних ІМЗО, навчальні і методичні

матеріали, посібники електронної платформи «Нової української школи», майстер-класи платформи «Всеосвіта та інші, а саме:

- Електронна платформа «Нова українська школа», www.nus.inf.ua ;

- Електронна платформа «Весосвіта», <https://vseosvita.ua/> ;

- Електронна база даних ДНУ ІМЗО МОН України (електронні версії підручників <https://imzo.gov.ua/>).

СПИСОК ДЕРЖАВНИХ ДОКУМЕНТІВ ЩОДО НОВОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВИТИ

1. Концепція Нової української школи URL: (<http://mon.gov.ua/konczepczia.pdf>) <https://mon.gov.ua/tag/nova-ukrainska-shkola>

2. Програми для початкової школи – «Музичне мистецтво», «Образотворче мистецтво», «Мистецтво» 1-4 класи. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi>

3. Типові освітні програми «Мистецтво» для 1-4 класи, 5-9, 10-11 класи (<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi>) . URL:<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>

4. Методичні рекомендації закладам освіти . URL:<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/metodichni-rekomendaciyi>

5. Модельні навчальні програми . URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku>

6. Модельні навчальні програми Мистецтво URL:<https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohramy/mystets-ka-osvitnia-haluz/>

7. Державні стандарти . URL: (<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>;))

8. Оновлені програми для основної школи освітньої галузі «Мистецтво» (<https://artmon59-new.ed-era.com/>).

9. Програма «Мистецтво» профільний рівень та рівень стандарту . URL: (<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>)

10. Навчально-методичний посібник «Нова українська школа: організація дистанційного і змішаного навчання у початковій школі» . URL: <https://lib.imzo.gov.ua/navchalno-metodichn-posbniki/dlya-pedagogchnik-pratsvnikv/navchalno-metodichniy-posbnik-nova-ukrainska-shkola-organzatsiya-dyalnost-uchnv-pochatkovikh-klasv-zakladv-zagalno-seredno-osvti-avt-krik-m-yu-danilova-l/>

11. Навчально-методичний посібник «Нова українська школа: інноваційна система оцінювання результатів навчання учнів початкової школи» . URL: https://lib.imzo.gov.ua/navchalno-metodichn-posbniki/dlya-pedagogchnik-pratsvnikv/navchalno-metodichniy-posbnik-nova-ukrainska-shkola-nnovatsyna-sistema-otsnyuvannya-rezultatv-navchannya-uchnv-pochatkovoshkoli-avt-onoprko-o-v_1/

М. Г. Глоба,

завідувач відділу фізичної культури, військово-патріотичного виховання та основ здоров'я комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ВИКЛАДАННЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У СИСТЕМІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ: ОСОБЛИВОСТІ ТА НОВОВВЕДЕННЯ

Сучасний світ щоденно зазнає суттєвих змін, що вимагає нових підходів у підготовці людини до життя, зокрема й засобами освіти та фізкультурно-оздоровчої роботи. Традиційна освіта, зберігаючи свій конструктивний зміст, ще багато в чому не відповідає потребам сьогодення та перспективам розвитку, що очікують на людину вже в недалекому майбутньому.

Для того, щоб іти в ногу із часом, освіта повинна мати інноваційний характер, йти попереду тих вимог, які суспільство поставить перед особистістю вже через кілька років. Введення інновацій в освітній процес є нагальною потребою, без задоволення якої освіта втратить взаємозв'язок із життям, знизить свій творчий потенціал, перетвориться в рутину справу. Інтенсифікація пошуку, експериментування, введення новітніх технологій, застосування інноваційних засобів навчання – це реалізація вимог у сфері оздоровчо-фізкультурної діяльності, які повинні здійснюватися системно, з урахуванням новітнього педагогічного досвіду.

Визначальну роль у вирішенні цієї проблеми належить системі фізичного виховання, яка поступово стає невід'ємною частиною способу життя, що суттєво впливає на освіту, виховання й здоров'я людини.

Нові підходи до проведення уроків фізичної культури з урахуванням аналізу модельної навчальної програми

Із вересня 2022 року школярі п'ятих класів усіх закладів загальної середньої освіти України розпочнуть навчатися за новим Державним стандартом базової середньої освіти. Суттєвих змін зазнають організація освітнього процесу, підходи до навчання та інструментарій оцінювання. **Що зміниться у викладанні фізичної культури? З'ясуємо докладно!**

Мета, завдання та зміст навчального предмета «Фізична культура» для 5-6 класів НУШ регламентовані Модельною навчальною програмою, яка розроблена на основі Держстандарту та має гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України». Зкладам освіти надається право використовувати цей комплексний освітній документ або розробити на його основі власну програму й затвердити її рішенням педагогічної ради.

Модулі програми

Модельна навчальна програма реалізує ціннісні орієнтири, ключові компетентності та наскрізні вміння школярів засобами фізичного виховання. Вона побудована за модульною системою та містить:

- **інваріантний (обов'язковий) модуль:** теоретико-методичні знання та загальна фізична підготовка;
- **варіативні модулі** (загальна кількість – 44): аеробіка, акробатичний рок-н-рол, алтимат фризбі, бадмінтон, баскетбол 3х3, баскетбол, бейсбол, бойовий хортинг, велоспорт, військово-спортивні ігри, волейбол, вудбол, гандбол, гімнастика, городки, дзюдо, дитяча легка атлетика, доджбол (вибивний),

корфбол, лакрос, лижна підготовка, настільний теніс, падел, пання (вуличний футбол), петанк, пікбол, плавання, пляжний бадмінтон (airschatl), пляжний бейсбол (гилка), пляжний волейбол, регбі-5, рухливі ігри, самбо, скандинавська ходьба, сквош, сумо, фістбол, флорбол, футзал, хокей на траві, хортинг, черлідінг, шорт-гольф, Cool Games.

Питання щодо формування змістового наповнення варіативної складової кожний освітній заклад вирішує самостійно. Перед новим навчальним роком заклад освіти має обрати з рекомендованого переліку 12-16 варіативних модулів. Програма кожного з них має містити методичні вказівки щодо засобів забезпечення наскрізного розвитку фізичних якостей протягом його вивчення. Під час вибору модулів слід врахувати:

- наявність матеріально-технічної бази;
- регіональні традиції;
- кадрове забезпечення;
- бажання учнів.

На початку кожної чверті школярам пропонується обрати (шляхом обов'язкового опитування) 3-4 модулі з визначеного переліку (щоразу вони мають обирати нові). Наприкінці зазначеного навчального періоду, з метою закріплення та вдосконалення знань та навичок, у школі потрібно проводити різноманітні спортивні заходи (ігри, змагання, челенджі, квести тощо). До цих заходів доречно залучати й батьків учнів у якості активних глядачів або учасників.

Розподіл учнів на групи для занять на уроках фізичної культури

Медична група для занять фізичною культурою визначається лікарем під час обов'язкових медичних профілактичних оглядів у закладах охорони здоров'я (Постанова КМУ від 20.01.2021 №31). Відповідно до Інструкції про розподіл учнів на групи для занять на уроках фізичної культури, з урахуванням стану здоров'я, школярі зараховуються до:

- основної групи (здорові діти та діти, які мають гармонійний, високий або середній рівень фізичного розвитку). У цій групі навчання фізичної культури проводиться в повному обсязі з урахуванням індивідуальних особливостей розвитку школярів;
- підготовчої групи (діти, які перебувають в реабілітаційному періоді після випадку гострої захворюваності та діти із середнім рівнем функціонально-резервних можливостей серцево-судинної системи). Школярі цієї групи опановують навчальний матеріал відповідно до вимог програми, участь у змаганнях – за додатковим дозволом лікаря;
- спеціальної групи (діти, які мають значні відхилення постійного чи тимчасового характеру в стані здоров'я). На уроках фізичної культури учні виконують коригувальні вправи та вправи для загального фізичного розвитку, які їм не протипоказані.

Дозволене навантаження для школярів, які за станом здоров'я належать до підготовчої та спеціальної медичних груп, встановлює вчитель. Незалежно від рівня фізичного розвитку та медичної групи, відвідування уроків фізичної культури є обов'язковим.

Домашні завдання

Домашні завдання з фізичної культури мають бути спрямовані на підвищення рухливого режиму, досягнення рекреаційно-оздоровчого ефекту у вільний час. У разі уповільнення розвитку фізичних якостей школяра, учитель складає індивідуальну програму фізкультурно-оздоровчих занять, в якій вказується:

- завдання;
- фізичні вправи, послідовність їх виконання та кількість повторень;
- інтервали відпочинку;
- засоби самоконтролю;
- відмітка про виконання завдання.

Також учні можуть узгоджувати з учителем індивідуальну програму самостійних занять у позаурочний час із різних варіативних модулів. Такі заняття надають додаткові бонуси при оцінюванні навчальних досягнень.

Складання розкладу навчальних занять

Типовою освітньою програмою для 5-х класів передбачено три години фізичної культури на тиждень. Під час складання розкладу не рекомендується «здобувати» уроки фізичної культури чи проводити їх два дні поспіль. Якщо є потреба планувати урок у двох і більше класах одночасно, слід врахувати, що в одному приміщенні мають перебувати школярі однієї вікової групи.

Оцінювання освітніх досягнень

Із метою визначення вхідних даних фізичної підготовленості школярів, у вересні-жовтні слід провести тестування рівня розвитку основних фізичних якостей (з урахуванням віку та статі учнів), зокрема:

- швидкість (біг 30 м);
- витривалість (рівномірний біг без урахування часу);
- гнучкість (нахил тулуба вперед із положення сидячи);
- сила (згинання та розгинання рук в упорі лежачи);
- спритність (човниковий біг 4×9 м);
- швидко-силові (стрибок у довжину з місця);
- метання малого м'яча на дальність;
- піднімання тулуба в положення сід за 30 с.

Отримані результати тестувань заносяться до персональної порівняльної таблиці школяра (додаток 1 до Модельної програми), яка може бути доповнена іншими вправами на розсуд вчителя. Орієнтовні середні показники, що характеризують належний («безпечний») рівень умінь і навичок школярів, надані у додатку 2.

Формувальне оцінювання

Під час оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів слід використовувати методику формувального оцінювання (переважно здійснюється вербально). Компонентами його успішного застосування є:

- формулювання об'єктивних і зрозумілих освітніх цілей. Учитель має розробляти, доводити до відома й обговорювати зі школярами цілі уроку та кожного завдання;
- створення ефективного зворотного зв'язку. Він має бути чітким, зрозумілим, своєчасним, відбуватися в комфортній психологічній атмосфері;
- ознайомлення учнів із критеріями оцінювання до початку виконання завдання, а також представлення

їх у вигляді градації (опис різних рівнів досягнення очікуваного результату);

- активна участь учнів у навчанні (цьому сприяє різноманітні прийоми, форми та методи роботи з навчальним матеріалом);
- рефлексія, взаємооцінювання, самооцінювання у вигляді форм, таблиць тощо;
- коригування підходів до навчання з урахуванням результатів оцінювання спільно з учнями.

Поточне оцінювання

Поточне оцінювання (тестування фізичних можливостей учнів) рекомендується проводити декілька разів упродовж навчального року під час уроку. Зверніть увагу, що не варто відводити для цього окремі заняття! Час та зміст тестування вчитель обирає самостійно з урахуванням пори року та матеріальної бази школи.

Підсумкове оцінювання

Для проведення підсумкового оцінювання рекомендується застосовувати 6 компонентів, кожен із яких має свою міру у відсотках (їхня загальна сума – 100%). З допомогою різних способів оцінювання визначається:

1. Ставлення до уроків, відвідування, активність при підготовці до уроку – 10%. Визначається шляхом спостереження вчителя.

2. Навички і вміння, визначені навчальною програмою, здатність їх застосовувати у повсякденному житті, в ігрових та змагальних ситуаціях – 20%. Визначається шляхом моніторингу, спостереження вчителя та самооцінювання.

3. Розвиток фізичних якостей (сила, витривалість, швидкість, гнучкість) – 20%. Визначається шляхом моніторингу, тестування та формувального оцінювання.

4. Особистий прогрес школяра у показниках підготовленості – 20%. Визначається шляхом моніторингу, тестування та формувального оцінювання.

5. Знання та їх застосування на практиці (основні поняття, визначені програмою, правила ігор, розуміння процесів, що відбуваються в організмі під час виконання вправ тощо) – 15%. Визначається шляхом спостереження вчителя та самооцінювання.

6. Поведінка (соціальна поведінка, відвідування спортивної секції, участь у змаганнях, дотримання правил безпечної поведінки і збереження здоров'я на уроках та в позаурочних заходах) – 15%. Визначається шляхом спостереження вчителя, взаємооцінювання та самооцінювання.

Способи оцінювання

Програмою передбачено застосування формувального з одночасним використанням результатів поточного та підсумкового оцінювання. Для їх проведення можна використовувати такий інструментарій:

- практичний (оцінка динаміки розвитку фізичних якостей та використання техніки фізичних вправ, виконання освітніх завдань під час урочної та позаурочної діяльності);
- цифровий (онлайн-тестування, використання учнями технологічних гаджетів (фітнес трекерів, навігаторів тощо) для самоконтролю і самооцінки, популяризація школярами фізичної активності в соціальних мережах, створення електронного портфоліо, використання різних комп'ютерних програм та гаджетів для вирішення різних дидактичних завдань тощо);
- усний (індивідуальне, групове та фронтальне опитування);
- письмовий (тестування тощо).

ПОЧАТКОВА ОСВІТА

Відповідно до п.1 статті 54 Закону України «Про освіту» щодо прав і обов'язків педагогічних працівників в організації освітнього процесу, педагогічні працівники, які здійснюють освітню діяльність у початковій школі, реалізують право на академічну свободу, у тому числі свободу викладання, свободу від втручання в педагогічну діяльність, право на вільний вибір форм, методів і засобів навчання, освітніх методик і технологій, насамперед методик компетентісного навчання відповідно до освітньої програми закладу освіти.

Крім того, педагогічні працівники, які працюють у початковій школі, мають право на педагогічну ініціативу під час розроблення закладом освіти освітньої програми.

Освітній процес педагогічний працівник зорієнтовує на реалізацію освітньої програми закладу загальної середньої освіти. Відповідно до неї добирає змістове наповнення, дидактичні засоби навчання, облаштовує освітнє середовище. Обсяг обраних учителем для реалізації освітньої програми навчальних матеріалів має відповідати віковим та індивідуальним можливостям учнів їх опрацювати протягом відведеного для кожного класу навчального часу. Добираючи змістове забезпечення вивчення предметів, рекомендуємо передбачити можливості використання цифрових засобів в умовах очного навчання, що за потреби може стати основою для організації дистанційного навчання. Вибір цифрової платформи для використання в освітньому процесі заклад загальної середньої освіти здійснює самостійно з урахуванням технічних можливостей вчителів та учнів.

Під час розроблення календарно-тематичного, поурочного планування вчитель/вчителька самостійно вибудовує послідовність формування очікуваних результатів навчання, враховуючи при цьому послідовність розгортання змісту в обраному ним/нею підручнику та можливості учнів класу. Вчитель/вчителька може самостійно переносити теми уроків відповідно до засвоєння учнями навчального матеріалу, визначати кількість годин на вивчення окремих тем.

Звертаємо увагу педагогічних працівників на те, що, відповідно до вимог Державного стандарту початкової освіти, у навчальних програмах з усіх предметів і курсів передбачено 20% резервного часу. Під час складання календарно-тематичного планування вчитель/вчителька може використовувати його на власний розсуд, наприклад для вдосконалення вмінь, дослідження навколишнього середовища, у якому мешкають діти, краєзнавчих розвідок, дослідницько-пізнавальних проєктів та екскурсій, зокрема з ініціативи дітей. Крім того, пропонується наприкінці кожної чверті планувати корекційно-рефлексивний тиждень для подолання виявлених у процесі формування оцінювання утруднень у навчальній діяльності школярів. З метою створення умов для проєктної діяльності учнів, здійснення спостережень, досліджень, виконання практико-орієнтованих завдань протягом навчального року пропонується виділити час на проведення навчально-пізнавальної практики, екскурсій. Вибір змісту і форм організації такої навчально-пізнавальної практики заклад освіти визначає самостійно.

Пропонуємо навчальний день у 1-4 класах Нової української школи розпочинати ранковими зустрічами, метою яких є створення психологічно комфортної атмосфери в класному колективі та формування в учнів мотивації до навчальної діяльності. На ранкову зустріч бажано відводити перші 15-20 хвилин навчального дня, що регламентують під час розроблення розкладу дзвінків для 1-4 класів. Решту часу навчального дня

необхідно розподілити між уроками та перервами відповідно до кількості годин навчального плану, що є академічними годинами, та тривалості уроків, визначеної у Законі України «Про загальну середню освіту». Для кожного класу розклад дзвінків є гнучким і коригується вчителем з урахуванням особливостей учнів класу та дидактичної доцільності запланованої на день навчальної діяльності.

Тривалість уроків у закладах освіти становить: у перших класах – 35 хвилин, у других – четвертих класах – 40 хвилин. Заклад освіти може обрати інші, крім уроку, форми організації освітнього процесу. Вибір має зумовлюватися дидактичною доцільністю, матеріально-технічною базою закладу, підготовкою вчителя та враховувати індивідуальні особливості учнів. Фактичне виконання навчальної програми фіксується у класному журналі відповідно до Методичних рекомендацій щодо заповнення Класного журналу учнів початкових класів, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 07.12.2018 № 1362 (із змінами, внесеними згідно з наказом МОН України від 09.01.2020 № 21).

Новий Державний стандарт початкової освіти, регламентуючи свободу педагогічних спільнот у виборі шляхів навчання, виховання і розвитку школярів, відкриває можливість вибору та створення власного навчального забезпечення освітнього процесу. Чинні вимоги до його якості доповнюються показниками, що відповідають пріоритетам нового Державного стандарту і передбачають: реалізацію ідеї інтеграції; дослідницький підхід до формування умінь; конструювання знань, а не їх відтворення; організацію пошуку інформації з різних джерел; розвиток критичного мислення, творчості тощо.

В умовах компетентісно орієнтованого навчання посилюється увага до роботи з формування навичок самоорганізації і самонавчання, умінь виокремлювати серед потоку інформації тієї, яка цікавить найбільше, яка потрібна для виконання певного навчального завдання тощо. У зв'язку з цим зростає актуальність самоосвітньої діяльності учнів у позаурочний час. Її зміст, характер, форми роботи скеровує вчитель через пропозицію дидактично доцільних домашніх завдань. Їх метою є самовдосконалення учнів з урахуванням результатів формувального оцінювання. Домашні завдання мають забезпечувати диференціацію освітнього процесу з урахуванням вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей здобувачів освіти, їх пізнавальних інтересів та готовності самостійно виконувати те чи інше завдання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про освіту» № 2145-VIII від 05.09.17 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення 03.06.2022).
2. Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 16.01.20 р. № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20> (дата звернення 03.06.2022).
3. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <http://bit.ly/2R5Qg93> (дата звернення 03.06.2022).
4. Про затвердження професійного стандарту «Керівник (директор) закладу загальної середньої освіти». Наказ Мінекономіки України від 17.09.2021 №568-21. URL: <https://bit.ly/3zyhrA1> (дата звернення 03.06.2022).
5. Щодо нагальних питань впровадження Закону України «Про повну загальну середню освіту». Лист МОН №1/9-201 від 08.04.20 року. URL: <https://bit.ly/3wIUDiR> (дата звернення 03.06.2022).
6. Що таке педагогіка партнерства: правила сучасного викладання. URL: <https://bit.ly/3HjoQoF> (дата звернення 03.06.2022).

В.В. Басик,

методист ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти комунального навчального закладу « Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ УЧИТЕЛЯ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Наразі українська школа потребує нових підходів до навчання, які ґрунтуються на засадах педагогіки партнерства, співпраці між учнями та вчителями, відходу від авторитарної моделі комунікації, що вимагає переосмислення ролі і педагога, і учня. Якісні зміни в освіті неможливі без щасливого, упевненого, компетентного педагога, який користується загальною повагою та має комфортні умови праці. Як свідчать міжнародні дослідження, особистість педагога чи не найважливіша для успіху змін у шкільній системі. Тому таке важливе значення надається формуванню професійної компетентності педагогів. Професійна компетентність як базова характеристика діяльності спеціаліста включає як змістовий (знання) так і процесуальний (уміння) компоненти і має головні суттєві ознаки, а саме: мобільність знань, гнучкість методів професійної діяльності і критичність мислення. На основі цього запроваджено розуміння професійно-педагогічної компетентності як складової багаторівневої, стійкої структури психічних рис педагога, що формуються внаслідок інтеграції досвіду, теоретичних знань, практичних умінь, значущих для вчителя особистісних якостей.

Відповідно до мети нової української школи конкретизовано основні завдання **формування педагогічної компетентності фахівця**:

- оволодіння технологіями самоорганізації та самоактуалізації;
- становлення професійної культури фахівця;
- активізація формування ключових компетенцій вчителя;
- формування професійної мобільності, соціальної активності на основі особистісних якостей та соціальних умінь особистості.

Сьогодні перед суспільством стоїть невідкладне завдання — задовольнити освітні потреби дітей з особливими потребами, створити умови для розкриття їх здібностей, для реалізації їх можливостей як членів суспільства, створити умови для їх особистісного розвитку. Тобто, потрібно докласти максимум зусиль для того, щоб діти з особливими потребами мали можливість успішно інтегруватися у суспільство, стати його гідними членами. Для вирішення цього завдання потрібно, щоб інклюзивні класи виконували своє призначення, а **ВЧИТЕЛЬ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ** володів високим рівнем професійної компетенції. Якими шляхами досягається ЦЯ МЕТА.

Зазначимо, що формування спеціальних професійних компетентностей педагога зумовлюються специфікою установи, в якій здійснюється педагогічна діяльність, та об'єкта, на який спрямована діяльність, наприклад, професійна компетентність вчителя (загальноосвітньої, спеціальної (корекційної) шкіл та ін.) або професійна компетентність педагога у роботі з різними категоріями дітей, з батьками.

Вчитель в умовах інклюзії має володіти глибокими знаннями свого предмета, методики навчання, а також методики роботи з дітьми з особливостями психофізичного розвитку. На превеликий жаль, на практиці значна кількість вчителів відчувають труднощі, оскільки не володіють такими знаннями, не мають достатнього досвіду ефективної

роботи в команді. Саме на подолання цих труднощів направлена робота **ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти** КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», працівники якого здійснюють велику роботу щодо підвищення професійної компетентності педагогічних працівників інклюзивно-ресурсних центрів, закладів освіти щодо навчання дітей з особливими освітніми потребами шляхом організації та проведення, зокрема, тренінгів, семінарів, вебінарів тощо.

Удосконалення професійної компетентності освітан у процесі підвищення кваліфікації реалізується шляхом:

- моніторингу стану професійного розвитку фахівців;
- реалізації диференційованого підходу до підвищення кваліфікації;
- упровадження новітніх технологій навчання;
- систематичного оновлення змісту освітньо-професійних програм;
- успішного використання інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі;
- забезпечення практичного спрямування курсів підвищення кваліфікації;
- залучення педагогів-практиків та педагогів-новаторів до освітнього процесу;
- організації зворотного зв'язку.

Найбільш вдалимими у минулому році були такі заходи:

- Семінар-практикум «Міжвідомча співпраця учасників освітнього процесу щодо соціалізації дітей з особливими освітніми потребами».
- Психолого-педагогічна студія «Визначення напрямків та рівнів підтримки особам з особливими освітніми потребами».
- Психолого-педагогічна студія «Категорія труднощів та рівні підтримки в навчанні осіб з особливими освітніми потребами» для директорів та педагогічних працівників закладів загальної середньої та дошкільної освіти, фахівців інклюзивно-ресурсних центрів.
- Вебінар-практикум «Індивідуальна програма розвитку дитини з особливими освітніми потребами як інструмент надання її якісних освітніх послуг» для директорів та педагогічних працівників закладів загальної середньої та дошкільної освіти, фахівців ІРЦ.
- Творча група. «Розвиток компетентності педагогічних працівників з питань включення в освітній процес дітей з особливими освітніми потребами».
- Творча майстерня «Подолання дисграфії та дислексії у дітей»
- Методична студія «Професійний стандарт учителя: траєкторія професійного розвитку»

Ми переконані, що професійний розвиток учителів, які працюють в умовах інклюзії, — це процес, до того ж неперервний. Не можна вважати розвиток педагога завершеним тільки на основі проходження ним курсів підвищення кваліфікації або участі у науково-методичному семінарі. Ефективний професійний розвиток педагога можливий лише за умови наступності в реалізації цієї мети під час курсів підвищення кваліфікації, участі в семінарах, вебінарах, тренінгах, методичної роботи на рівні закладу освіти та самоосвіти.

Поради учителям інклюзії щодо підвищення професійної компетентності

Усі вчителі кожного дня стикаються у своїх класах з дітьми з різними потребами, здібностями та інтересами. Тому у рамках інклюзивного підходу замість маркування певних груп дітей як «особливих» та залучення вчителів-фахівців або центрів для їх навчання, всі вчителі мають бути інклюзивними вчителями.

Новий стандарт освіти проголошує професійну свободу для кожного вчителя і зокрема – для педагога, який працює в умовах інклюзії. Але разом з тим покладає на його плечі велику відповідальність. Тому, говорячи без упереджень, навіть, якщо учитель «не хоче» (сподіваємося, таких педагогів небагато) життя і умови «заставляють його працювати по-новому, робити добір методів навчання відповідно до освітніх потреб різних учнів та фокусуватися на розвитку компетентностей для життя, вміння працювати з інформаційно-комунікаційними технологіями та природно інтегрувати їх в освітній процес, а також налагоджувати комунікацію з батьками. Серед пропонує підходів, які допоможуть формувати компетентності проблемне навчання, за якого засвоєння знань не передусім формуванню вмінь, а відбувається через потребу дитини вирішити конкретну життєву або змодельовану й наближену до життя проблему. Учителі повинні розвивати аналітичне ставлення та інклюзивні цінності. Вчителі мають вірити, що всі діти мають право відвідувати загальноосвітні установи, а також аналізувати школу та шкільне середовище та думати про те, як зробити їх доступними та значущими для всіх своїх учнів.

У процесі інклюзивного навчання необхідно:

- застосовувати експериментальні методи навчання, що стимулюють активність;
- застосовувати активні методи навчання, включаючи дискусії, спілкування;
- приділяти більше уваги засвоєнню ключових понять того чи іншого предмета;
- застосовувати способи поетапного засвоєння нового матеріалу;

- давати учням зрозуміти, що вони відповідальні за виконання завдань;
- надавати учням більшу свободу вибору;
- запроваджувати принципи демократичних стосунків у школі;
- приділяти більше уваги емоційним потребам і манері поведінки кожного учня, що змінюється;
- використовувати об'єднуючі види діяльності, які сприяють згуртуванню колективу;
- виходити з індивідуальних потреб учнів, застосовуючи індивідуалізованих видів діяльності, але з ділитися колектив групи, наприклад, з здібностей учнів;
- надавати спеціалізовану допомогу учням з особливими потребами, які навчаються з іншими дітьми;
- залучати до співпраці викладачів, батьків, адміністрацію та інші зацікавлені організації та громадськість.

Успіх кожної дії великою мірою залежить від того, наскільки людина володіє способом її виконання. Щоб оволодіти ним, навіть тоді, коли вже відомо, як її треба виконати, необхідна практика і перш за все вправність в ній, тобто цілеспрямоване, певним чином організоване, багаторазове виконання дії. В результаті майстерності виробляється навичка. Отже, компетентність є готовністю та здатністю людини діяти в будь-якій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бібік Н.М. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики: монографія / Н.М. Бібік, Л.С. Ващенко, О.І. Локшина та ін. ; під заг. ред. О.В. Овчарук. Київ: К.І.С., 2004. 112 с.
2. Берека В. Є., Галас А. В. Професійна компетентність учителя початкових класів. Харків: Вид. «Ранок», 2018.496с.
3. Гордійчук О. Є., Гафтович В.А. Професійна компетентність педагога інклюзивного класу як показник ефективності навчання дітей з особливими потребами. URL: <https://www.sworld.com.ua/konfer38/192.pdf>

Ю.В. Леснікова,

завідувач відділу координації дистанційної освіти, стажування та пролонгованого підвищення кваліфікації комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

СОЦІАЛЬНА І ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ: МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «ЗДОРОВ'Я, БЕЗПЕКА ТА ДОБРОБУТ»

Соціальна і здоров'язбережувальна освітня галузь за Державним стандартом базової середньої освіти ставить за мету розвиток особистості учня, який здатний до самоусвідомлення, гармонійної соціальної і міжособистісної взаємодії, спрямованої на збереження власного здоров'я та здоров'я інших осіб, дбає про безпеку, виявляє підприємливість та професійну зорієнтованість для забезпечення власного і суспільного добробуту.

Основними освітніми компонентами реалізації соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі у 5-6 класах НУШ є внутрішньогалузевий інтегрований курс "Здоров'я, безпека та добробут"; предмети «Етика», «Культура добросусідства»; курси морального спрямування «Вчимося жити разом», «Духовність і мораль в житті людини і суспільства», які можуть вивчатись у рамках інтегрованого курсу "Здоров'я, безпека та

добробут". Міжгалузеві інтегровані курси мають бути вибірково доповненням до основних компонентів (предметів та внутрішньогалузевих інтегрованих курсів), розрахованим на посилення та розвиток передбачених різними освітніми галузями рішень. Це пов'язано з тим, що наразі немає жодного міжгалузевого інтегрованого курсу, який був би самодостатнім і міг покривати декілька галузей у повному обсязі. Закон України «Про освіту» гарантує механізми реальної автономії школи. Реалізацією автономії в академічній площині є впровадження нової для загальної середньої освіти реалії – **освітньої програми**. Для інноваційних шкіл, які позиціонують свою унікальність, освітня програма – це можливість запровадження цікавих предметів, курсів, зокрема й інтегрованих. Звичайна школа зможе скористатися типовою освітньою програмою, модифікувавши її під свої потреби. Гнучкість освітньої програми закладу освіти забезпечується варіативністю застосування основних та вибірових освітніх компонентів будь-якої освітньої галузі, як правило, інтеграція дає можливість ефективніше використовувати навчальний час. У процесі конструювання навчального плану закладу освіти саме інтегровані педагогічні рішення щодо реалізації тієї чи іншої освітньої галузі закладають основу для оптимізації освітнього процесу.

Відповідно до мети соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі метою інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» є формування самозарадності учнів через активну громадянську позицію, підприємливість, етичну поведінку, відповідальність за добробут, здоров'я, безпеку та навколишнє середовище, крізь призму фізичного, психічного, духовного та соціального розвитку. Модельна програма інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Шиян О., Волощенко О., Гриньова М., Дяків В., Козак О., Овчарук О., Седоченко А., Сорока І., Страшко С.) спрямована на реалізацію визначених у Державному стандарті вимог до обов'язкових результатів навчання учнів з **соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі, які передбачають, що учень/учениця:**

- турбується про особисте здоров'я та безпеку, уникає факторів ризику, реагує на фактори і діяльність, що становить загрозу для власного і суспільного життя, здоров'я, добробуту;
- визначає альтернативи, прогнозує наслідки, приймає рішення для власної безпеки та безпеки інших осіб, здоров'я і добробуту;
- усвідомлює цінність та дотримується здорового способу життя, аналізує та оцінює наслідки і ризики для здоров'я і суспільства;
- виявляє підприємливість та поводить етично для поліпшення здоров'я, безпеки і добробуту власного та інших осіб.

Програма курсу охоплює формування наскрізних в усіх ключових компетентностях умінь, таких як: читати з розумінням, висловлювати власну думку, критично і системно мислити, логічно обґрунтовувати позицію, діяти творчо, виявляти ініціативу, конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, співпрацювати з іншими.

Наступність між циклами навчання на рівнях початкової та базової середньої освіти у програмі «Здоров'я, безпека та добробут» реалізується через відповідність очікуваних результатів вимогам Державного стандарту, врахування очікуваних

результатів навчання, визначених у типових програмах початкової школи.

Зміст інтегрованого курсу поєднує не лише змістові лінії курсу (Здоров'я, Безпека, Добробут), а й практичні поради щодо застосування знань, здобутих у процесі вивчення інших курсів. Ключовим у змісті курсу є поняття "добробут", як прагнення прожити щасливе життя, а поняття "здоров'я" розглядається у широкому сенсі, як фундамент добробуту. Зміст навчального матеріалу у програмі складається з двох частин: понятійного і діяльнісного. У структурі програми інтегрованого курсу в 5 класі висвітлюються питання добробуту, уміння вчитися, безпеки, здоров'я та підприємливості крізь призму особистого розвитку. **Програма структурована за такими п'ятьма модулями:**

Модуль 1. Добробут.

Модуль 2. Добробут і уміння вчитися.

Модуль 3. Добробут і особиста безпека.

Модуль 4. Добробут і особисте здоров'я.

Розділ 4.1. Фізичне здоров'я і фізичний розвиток.

Розділ 4.2. Емоційне здоров'я та етична поведінка.

Модуль 5. Добробут і підприємливість.

Зміст програми 6 класу присвячено соціальним аспектам добробуту, уміння вчитися, безпеки, здоров'я, підприємливості та структуровано за шістьма модулями:

Модуль 1. Суспільний добробут.

Модуль 2. Добробут і уміння вчитися.

Модуль 3. Добробут і безпека в соціумі.

Модуль 4. Добробут і громадське здоров'я.

Модуль 5. Добробут, співпраця і спілкування.

Модуль 6. Добробут і підприємливість.

Розділ 6.1. Підприємливість і фінансова грамотність.

Розділ 6.2. Волонтерство.

Для ефективного втілення програми перевага надається інтерактивним, дослідницьким, проєктним видам діяльності. У пріоритеті має бути діяльнісний підхід, коли дитина не отримує знання в готовому вигляді, а здобуває їх сама у процесі власної навчально-пізнавальної діяльності. Діяльність має бути мотиваційна, значуща, активна, радісна, соціальна. Слід зазначити, що нестача зворотнього зв'язку з боку вчителя може демотивувати будь-яку діяльність учня на уроці. Види навчальної діяльності пропонуються для відпрацювання ключових життєвих умінь і навичок та мають рекомендаційний характер. Змістові лінії гармонійно взаємодоповнюють одна одну, і в учнів поступово складається цілісна картина цілеспрямованих щоденних дій, які допоможуть зберегти здоров'я, уберегтися від небезпеки та вправно діяти в небезпечних ситуаціях, самостійно побудувати свій добробут. Програма інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» реалізується з допомогою різних навчальних матеріалів, а саме: підручників, навчальних посібників, а також індивідуального методичного забезпечення, в т.ч. й розробленого вчителем самостійно. Водночас окремі компоненти можуть бути підсилені та доповнені іншими навчальними предметами та курсами, зокрема й міжгалузевими інтегрованими рішеннями. Програма курсу може бути реалізована як в межах класно-урочної системи, так і з використанням інших форм освітньої діяльності (навчальні екскурсії, проєкти тощо), а також в умовах дистанційного та змішаного навчання (за наявності відповідного методичного забезпечення). Втілити сучасне бачення курсу, наповнити

уроки захопливими завданнями практичного спрямування, зацікавити сучасних дітей допоможе інтерактивність. Для навчання 10-річних дітей, представників цифрового покоління, учителю під час організації освітнього процесу слід приділити особливу увагу наступним педагогічним рішенням:

- використовувати короткотривалі форми роботи;
- звертати увагу на почуття дітей;
- візуалізувати навчальний матеріал, застосовувати цифрові ресурси;
- підтримувати дитячі ініціативи;
- забезпечувати рівноправність у стосунках.

Як приклад:

1. Складіть мапу думок усім класом – «Які споріднені слова можна дібрати до слова «ДОБРО»? (Використовуйте мапу думок для узагальнення та впорядкування інформації. Це допоможе краще запам'ятати і зрозуміти матеріал. Мапа думок також допоможе в пошуку рішень або ідей).

2. Як ви розумієте слово «БУТТЯ»?

3. Спробуйте пояснити, що таке добробут, враховуючи запропоновану «формулу» ДОБРО + БУТТЯ = (як один з варіантів Добробут — буття для добра...)

4. Запропонуйте дітям відшукати відповідь у доступних інтернет-джерелах.

5. Обговоріть у класі:

- Як пов'язані між собою складники добробуту?
- Чи є серед них більш і менш важливі?
- Чому добробут важливий в житті людини та в житті країни?

Принципи та пріоритети, на яких ґрунтується програма, втілюють нові прогресивні концептуальні підходи, нові погляди на роль дитини і педагога в освітньому процесі, форми організації дитячої життєдіяльності, зокрема дитиноцентризм (відповідність віковим особливостям, потреби та інтереси учнів, особистісно зорієнтоване навчання, суб'єкт-суб'єктна взаємодія), комунікативно зорієнтоване навчання, діяльнісний підхід, принцип системності та наступності, індивідуалізоване спрямування.

Оцінювання у 5 класі НУШ

Поточно-формульальне оцінювання здійснюють з метою допомоги учням усвідомити способи покращення результатів навчання. Його використовують постійно для описового зворотного зв'язку. Поточно-формульальне оцінювання передбачає активне залучення учнів, це оцінювання для навчання.

Підсумкове оцінювання здійснюють з метою отримання даних про рівень досягнення учнями результатів навчання після завершення освітньої програми або окремих освітніх компонентів. Підсумкове оцінювання передбачає компіювання даних в символ (бал або оцінку) відповідно до вимог ведення документації закладу загальної середньої освіти.

Проміжне оцінювання може бути прийнято за рішенням педагогічних працівників ЗСО. Вибір форм, змісту та способів поточного та підсумкового оцінювання результатів навчання здійснюється педагогічними працівниками закладу освіти відповідно до від дидактичної мети. Зважаючи на особливості змісту та види навчальної діяльності, передбачені модельною навчальною програмою «Здоров'я, безпека та добробут», поточне та підсумкове оцінювання може здійснюватись із застосування **таких основних форм та способів:**

- практичної, зокрема шляхом планування та виконання експериментальних досліджень,

планування та реалізації проєктів, виготовлення виробів тощо;

- письмової, у тому числі графічної, зокрема шляхом тестування, організації роботи з текстами, діаграмами, таблицями, графіками, схемами, тощо;
- цифрової, зокрема шляхом тестування в електронному форматі;
- усної, зокрема шляхом індивідуального, групового та фронтального опитування.

Оцінювання має бути зорієнтованим на:

- очікувані результати навчання на відповідному етапі освітнього процесу;
- ключові компетентності, а саме: вільне володіння державною мовою, здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами, математична компетентність, компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій, інноваційність, екологічна компетентність, інформаційно-комунікаційна компетентність, навчання впродовж життя, громадянські та соціальні компетентності, культурна компетентність, підприємливість і фінансова грамотність;
- та наскрізні вміння, а саме: читати з розумінням, висловлювати власну думку, критично і системно мислити, логічно обґрунтовувати позицію, діяти творчо, виявляти ініціативу, конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, вирішувати проблеми, співпрацювати з іншими.

Реалізація академічної свободи у Новій українській школі передбачає широкий простір для творчості вчителя під час провадження педагогічної діяльності. Педагог може успішно реалізувати своє бачення викладання курсу «Здоров'я, безпека та добробут», захопити дітей, показавши практичність здобутих знань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України про освіту (2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
2. Державний стандарт базової середньої освіти від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#n16>
3. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти» від 19 лютого 2021 року № 235 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0235729-21#Text>
4. Модельна навчальна програма «Здоров'я, безпека та добробут. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (автори: Шиян О. І., Волощенко О. В., Гриньова М. В., Дяків В. Г., Козак О. П., Овчарук О. В., Седоченко А. Б., Сорока І. З., Страшко С. В.). URL: <http://svitdovkola.org/pilot/5/zbd/programa>
5. Державний стандарт початкової освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>
6. Модельні навчальні програми для 5-9 класів нової української школи (запроваджуються поетапно з 2022 року). URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku>
7. Сайт SvitDovkola [Електронний ресурс]. URL: <https://svitdovkola.org/>
8. Підручник «Здоров'я, безпека та добробут» для 5 класу (О. Шиян, О. Волощенко, В. Дяків, О. Козак, А. Седоченко). URL: <https://svitdovkola.org/files/books/2022/shyian-zdorovya-bezpeka-ta-dobrobut-5kl.pdf>

Н. М. Дудіна,

завідувач навчально-методичного центру психологічної служби
комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут
педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

*«Як би ми не були «готові» до того, що зараз відбувається, неможливо нормально
сприймати те, що у 2022 році ми чуємо слово «війна».*

*Усі реакції, які виникали у вас у перші дні війни чи виникають зараз, — абсолютно
природні й не варто відчувати за це провини», — сімейна та дитяча психологиня*

Світлана Ройз

Війна є надзвичайним психологічним подразником для людини та суспільства. Ми не маємо природного імунітету, здатного захистити від стресу, що спричиняють бойові дії. Втім, існують правила і практики, які дозволяють навчитися спокійніше сприймати ситуацію. І цим зберегти фізичне здоров'я та душевну рівновагу. Такими знання і уміння добре володіють фахівці психологічної служби, які покликані допомогти населенню впоратися із переживаннями спричиненими війною.

Тому зараз значно зростає роль психологічної служби системи освіти, яка має забезпечувати своєчасне і систематичне надання психологічної та соціально-педагогічної підтримки усім учасникам освітнього процесу відповідно до цілей та завдань функціонування системи освіти.

Під час організації соціально-психологічної допомоги дітям та членам їхніх родин рекомендуємо звертатись до **таких документів**:

- Закон України «Про правовий режим воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

- Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 24.02.2022 «Про введення в дію плану оборони України та Зведеного плану територіальної оборони України» - Указ Президента України від 24.02.2022 № 70/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0033525-22#n2>;

- Лист МОНУ від 25.07.2014 № 1/9-374 «Стан та особливості діяльності психологічної служби системи освіти у 2014-2015 навчальному році». URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/42284/;

- Лист МОНУ від 12.12.2019 № 1/9-766 «Щодо комунікації з дітьми дошкільного віку з родин учасників ООС/АТО, внутрішньо переміщених осіб та організації взаємодії з їхніми батьками». URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-komunikaciyi-z-ditmi-doshkilnogo-liku-z-rodin-uchasnikiv-oosato-vnutrishno-peremishenih-osib-ta-organizaciyi-vzayemodiyi-z-yihnimi-batkami>;

- Лист НАПНУ від 14.03.2022 р. № 32 «Про організацію соціально-психологічної допомоги працівниками психологічної служби» (рекомендації для роботи та перелік методичної літератури). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/624/41a/251/62441a251c4bd330828292.pdf>;

- Лист МОНУ від 15.03.2022 № 1/3463-22 «Про надання інформації» (щодо особливостей

застосування норм трудового законодавства, дистанційної форми роботи під час дії правового режиму воєнного стану). URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-nadannya-informaciyi>;

- Лист МОНУ від 25.03.2022 № 1/3663-22 «Щодо запобігання торгівлі людьми в умовах воєнної агресії». URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-zapobigannya-torgivli-lyudmi-v-umovah-voyennoyi-agresiyi>;

- Лист МОНУ від 29.03.2022 № 1/3725-22 «Про організацію освітнього процесу в початковій школі в умовах воєнного часу» (про проведення мотиваційних п'ятихвилинних «ранкових зустрічей», у тому числі психологічних хвилинок для учнів усіх вікових категорій). URL: <https://imzo.gov.ua/2022/03/31/lyst-mon-vid-29-03-2022-1-3725-22-pro-orhanizatsiiu-osvitn-oho-protsesu-v-pochatkoviy-shkoli-v-umovakh-voiennoho-chasu/>;

- Лист МОНУ від 29.03.2022 № 1/3737-22 «Про забезпечення психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні». URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zabezpechennya-psiologichnogo-suprovodu-uchasnikiv-osvitnogo-procesu-v-umovah-voyennogo-stanu-v-ukrayini>;

- Наказ МОНУ від 01.04.2022 № 290 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо окремих питань завершення 2021/2022 навчального року» (про необхідність психологічної підтримки дітей, у тому числі після завершення навчального року, а саме: застосування інформ. матеріалів «Психологічна турбота про дітей під час військових дій; застос. психологічних хвилинок у Всеукраїнському розкладі; участь у проєкті психологічної підтримки «ПОРУЧ» (групи психологічної підтримки для підлітків, для батьків, для психологів); викор. метод. матеріалів, записів вебінарів, звернень на «Гарячу лінію», тощо). URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendacij-shodo-okremih-pitan-zavershennya-20212022-navchalnogo-roku>;

- Лист МОНУ від 02.04.2022 № 1/3845-22 «Про рекомендації для працівників закладів дошкільної освіти на період дії воєнного стану в Україні» (про організацію психологічної, методичної підтримки педагогічних працівників; підтримку дітей та батьків у складних ситуаціях; надання різних видів психолого-педагогічної підтримки дітям, батькам;

здійснення психолого-педагогічного супроводу дітей, зокрема й з особливими освітніми потребами; використання публікацій психолого-педагогічного та методичного спрямування, зокрема на сайті МОН "Сучасне дошкілля під крилами захисту" у Telegram-каналі «Підтримай дитину». URL: <https://t.me/pidtrumaidutyny>, тощо): <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-rekomendaciyi-dlya-pracivnikov-zakladiv-doshkilnoyi-osviti-na-period-diyi-voyennogo-stanu-v-ukrayini>;

- Лист МОНУ від 04.04.2022 №1/3872-22 «Про методичні рекомендації «Перша психологічна допомога. Алгоритм дій». URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/metodichni-rekomendaciyi-persha-psihiologichna-dopomoga-algoritm-dij>;

- Лист МОНУ від 04.04.2022 № 22.1/10-434 «Кращі практики психолого-педагогічного супроводу та підтримки учасників освітнього процесу в умовах воєнних дій і збройних конфліктів». URL: <https://imzo.gov.ua/2022/04/07/lyst-imzo-vid-04-04-2022-22-1-10-434-krashchi-praktyky-psykholoho-pedahohichnoho-sprovodu-ta-pidtrymky-uchasnykiv-osvitn-oho-protsesu-v-umovakh-voiennykh-diy-i-zbroynnykh-konfliktiv/>;

- Лист МОНУ від 14.04.2022 № 22.1/10-446 «Про створення супервізійної підтримки для педагогічних працівників». URL: <https://drive.google.com/.../18meMld0UTIEdeH.../view...>;

- Лист МОНУ від 19.04.2022 №19.04.2022 № 22.1/10-458 «Про апробацію аналітичної довідки комп'ютерної програми «Автоматизована інформаційна система «Я-психолог». URL: <https://cutt.ly/sGZzOpZ>;

- Лист НАПНУ від 22.04.2022 №42 «Про заходи з виконання Плану дій з координації діяльності психологічних служб системи освіти та ДСНС України». URL: <https://drive.google.com/.../1FSBtl2gSwdap4lipBJ.../view...>;

- Лист НАПНУ від 25.04.2022 №36 «Про затвердження Плану дій з координації діяльності психологічних служб системи освіти та ДСНС України». URL: <https://drive.google.com/.../1gARaahaf2M3ZOZprWMP.../view...>;

- Лист НАПНУ від 26.04.2022 №43 «Про інформування щодо надання психологічної та соціально-педагогічної допомоги учасникам освітнього процесу» (з додатком). URL: <https://drive.google.com/.../12gWSXGT1o7rJONMs.../view...>;

- Додаток до листа НАПНУ від 26.04.2022 №43 «Про інформування щодо надання психологічної та соціально-педагогічної допомоги учасникам освітнього процесу». URL: <https://cutt.ly/fGZx6SU>;

- Лист Мінмолодьспорт від 22.04.2022 № 3345/01/01-45 «Про психологічну та юридичну підтримку населення в рамках роботи Співдкк МННУЛОxJocZZO9.../view...»;

- Лист ІМЗО від 03.05.2022 № 22.1/10-511 «Про підготовку аналітичної довідки щодо діяльності психологічної служби у системі освіти України» (з додатком). URL: <https://cutt.ly/VGZEarw>;

- Додаток до листа ІМЗО від 03.05.2022 № 22.1/10-511 «Про підготовку аналітичної довідки щодо діяльності психологічної служби у системі освіти України»: <https://cutt.ly/YGZEI7o>;

- Наказ МОЗ від 03.03.2022 № 405 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо етапності надання медичної допомоги пораненим та травмованим». URL: <https://cutt.ly/UHbhJnM>;

- Закон України від 15.03.2022 №2126-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2126-20#Text>;

- Лист НАПНУ від 11.05.2022 №46 Про експертизу методик/технологій соціально-психологічної допомоги постраждалим у період воєнних дій (з дод.1, 2). URL: <https://cutt.ly/vHbztbK>;

- Додаток 1 до листа НАПНУ від 11.05.2022 №46 Про експертизу методик/технологій соціально-психологічної допомоги постраждалим у період воєнних дій. URL: <https://cutt.ly/eHbzo2q>;

- Додаток 2 до листа НАПНУ від 11.05.2022 №46 Про експертизу методик/технологій соціально-психологічної допомоги постраждалим у період воєнних дій. URL: <https://cutt.ly/aHbzfsK>;

- Лист МОНУ від 13.05.2022 №1/5119-22 «Про здійснення превентивних заходів серед дітей та молоді в умовах воєнного стану в Україні». URL: <https://mon.gov.ua/.../pro-zdiysnennya-preventivnih...>;

- Лист МОНУ від 30.05.2022 №1/5735-22 «Про запобігання та протидію домашньому насильству в умовах воєнного стану в Україні» + Постанова КМУ від 16.02.2022 №129 «Про внесення змін до порядків, затверджених постановами КМУ від 22 серпня 2018 року №658 і від 27 листопада 2019 року №972 URL: <https://mon.gov.ua/.../pro-zapobigannya-ta-protidiyu...>;

- Лист МОНУ від 31.05.2022 №22.1/10-674 «Про проведення психологічного практикуму «Психологічна підтримка дітей та молоді під час війни». URL: <https://drive.google.com/.../1eP.../view>.

На початковому етапі бойових дій в Україні істотно зросла необхідність підвищення знань фахівців психологічної служби системи освіти у наданні першої психологічної допомоги, кваліфікованій підтримці під час кризового консультування. Тому відділом наукового та навчально-методичного забезпечення змісту позашкільної освіти та виховної роботи ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» у співпраці з ГО «Ла Страда-Україна» за підтримки Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) проводиться цикл заходів для фахівців/фахівчинь психологічної служби освіти України щодо психологічної допомоги, технології консультування, терапії під час переживання втрати, відновлення психолога після роботи з учасниками освітнього процесу, які проживають горе. Відео матеріали розташовані за покликанням: <https://imzo.gov.ua/2022/06/01/na-dopomohu-fakhivtsiam-psykholohichnoi-sluzhby-systemy-osvity-ukrayini-2/>.

Також навчально-методичний центр психологічної служби (далі НМЦПС) спільно з кафедрою педагогіки, психології та освітнього менеджменту КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради» провели **онлайн заходів**, спрямованих на забезпечення психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану. А саме:

- семінар-нараду «Організація роботи працівників психологічної служби в умовах воєнного стану»;

- інтерв'ю «Робота з практичними кейсами у час війни». Захід провела Тетяна Артеменко, методист НМЦПС;

- вебінар «Особливості антистрессового спілкування з учнями в умовах воєнного стану»;

- вебінар «Надання невідкладної психологічної допомоги під час воєнного стану»;

- вебінар «Ризики потрапляння у ситуації торгівлі людьми»;

- інтерв'ю «Робота з практичними кейсами у час війни»;

- вебінар «Контроль та подолання стресу під час війни»;

- вебінар «Надання психологічної допомоги учасникам освітнього процесу під час війни»;

- семінар «Соціально-психологічна підтримка дитини в процесі соціалізації»;

- воркшоп «Психолого-педагогічний супровід дітей в період проходження вікових криз»;
- вебінар «Особливості шкільної адаптації учнів 1 класу»;
- вебінар «Профілактика емоційного вигорання педагогів».

Інформація про заходи розміщена на офіційному сайті КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради» <http://oipopp.ed-sp.net/> та на сторінці НМЦПС у Facebook <https://www.facebook.com/groups/1310246369325912>.

Практичним психологам та соціальним педагогам закладів освіти рекомендовано використовувати у своїй роботі **науково-методичні розробки** науковців Українського навчально-методичного центру практичної психології та соціальної роботи. Матеріали можна переглянути та завантажити на сайті електронної бібліотеки НАП України: <https://lib.iitta.gov.ua/>.

Надання першої психологічної допомоги – це сукупність заходів загальнолюдської підтримки та практичної психологічної допомоги людям, які зазнали впливу значних стресорів. Війна в Україні стала стресом для усього населення. Багатьом з нас зараз дуже необхідна психологічна допомога, щоб полегшити переживання війни і пов'язані з нею наслідки. Тому фахівці психологічної служби Черкаської області об'єдналися у **волонтерську групу** з метою надання кваліфікованої допомоги дітям та батькам у подоланні травматичного стресу, спричиненого війною, допомогти подолати відчуття страху, неконтрольованої агресії, апатії, безсилля та налагоджувати міжособистісні відносини між близькими у складний період.

Отримати психологічну допомогу можна у вигляді живих зустрічей за місцем проживання (від спеціаліста, який обслуговує територію), в онлайн режимі або по телефону, надіславши запит за допомогою електронної реєстрації, покликання: <https://forms.gle/DQZZev6jNCMruxv48>. Психологічну консультацію фахівця можна отримати в робочі дні з 08:00 до 17:00, безкоштовно.

Інформація про волонтерську групу, а також контакти фахівців, що консультують розміщені на сайті КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради» <http://oipopp.ed-sp.net/?q=node/76697> та на сторінці НМЦПС у Facebook <https://www.facebook.com/groups/1310246369325912>.

Корисні інтернет-ресурси для працівників психологічної служби системи освіти.

1. Матеріали на сайті МОНУ:
 - <https://mon.gov.ua/ua/news/asociaciya-psihologiv-portugaliyi-prezentuvata-posibnik-rozmovi-pro-vijn-u-dlya-batviv-i-opikuniv-ditej>
 - <https://mon.gov.ua/ua/news/yunifed-ta-mon-zapustili-dityachij-onlajn-sadok-numo>
 - <https://mon.gov.ua/ua/news/distancijni-platformi-dlya-navchannya-samorozvitku-ta-otrimannya-dopomogi-j-perevirenoyi-informaciyi>
2. Матеріали для використання під час воєнних дій
 - (ІМЗО): <https://imzo.gov.ua/psychologichnyj-suprovit-ta-sotsialnopedahohichnarobota/materialy-dlia-vykorystannia-v-roboti-pid-chas-voienynykh-diy/>
 - ГО «Ла Страда-Україна»
 - <https://www.facebook.com/search/top?q=%D0%BB%D0%B0%20%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B0%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B0%2F%D0%20strada-ukraine>
 - UNICEF Україна <https://www.unicef.org/ukraine/>

- Український фонд благополуччя дітей <https://childfund.org.ua/>
- Сайт КНЗ «ЧОІПОПП ЧОР» <http://oipopp.ed-sp.net/>
- <http://oipopp.ed-sp.net/?q=taxonomy/term/2818>
- Психологічна служба системи освіти України. НАПН України
- <https://www.facebook.com/groups/psyua>
- Навчально-методичний центр психологічної служби КНЗ «ЧОІПОПП ЧОР» <https://www.facebook.com/groups/1310246369325912>
- Псі-ком'юніті Черкаси <https://www.facebook.com/groups/817697061673636>

У воєнний період психологічна служба системи освіти покликана зосереджувати свої зусилля передусім на створенні безпечних умов для здобуття освіти, профілактиці стресу, збереженні психологічного здоров'я усіх учасників освітнього процесу, формуванні позитивної мотивації до самовиховання і саморозвитку.

Боятися і панікувати в нинішніх умовах - нормально. **Але головне завдання на сьогодні** - зберегти свою психіку, щоб після перемоги мати ресурс жити, народжувати, відновлювати, будувати й вчитися бути щасливими.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лист МОНУ від 04.04.2022 №1/3872-22 «Про методичні рекомендації «Перша психологічна допомога. Алгоритм дій». URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/metodichni-rekomendaciyi-persha-psihologichna-dopomoga-algoritmi-dij> (дата звернення: 01.06.2022)
2. Положення про психологічну службу у системі освіти України. Затверджено наказом МОН України від 22.05.2018 № 509. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0885-18> (дата звернення: 01.06.2022)
3. Артеменко Т. Б. Законодавство України в частині психолого-педагогічного супроводу учасників освітнього процесу на період воєнного стану. URL: <https://www.facebook.com/psytetianaart/posts/5436728843012833> (дата звернення: 01.06.2022)
4. Оніщенко Н. В. Екстрена психологічна допомога постраждалим в умовах надзвичайної ситуації: теоретичні та прикладні аспекти: монографія / Н.В. Оніщенко. Харків.: Право., 2014. 584с.
5. Основи психологічної підготовки військовослужбовців Національної гвардії України до виконання службово-бойової діяльності в екстремальних умовах: посібник / О. С. Колесніченко, Я. В. Мацегора, І. І. Приходько; за заг. ред. проф. І. І. Приходька. Харків.: НА НГУ, 2017. 127 с.
6. Психологічна само- та взаємодопомога військовослужбовців Національної гвардії України в умовах ведення бойових дій: посібник / О. С. Колесніченко, Я. В. Мацегора, І. І. Приходько / За заг. ред. проф. І. І. Приходька. Харків.: НА НГУ, 2016. 108 с.
7. Протоколи надання першої психологічної допомоги військовослужбовцям Національної гвардії України в екстремальних умовах діяльності [Текст] : посібник / О. С. Колесніченко, Я. В. Мацегора, І. І. Приходько / За заг. ред. проф. І. І. Приходька. Харків.: НА НГУ, 2018. 40 с.
8. Психологія екстремальної діяльності: навч. посіб. / І. І. Приходько, О. С. Колесніченко, О. В. Тімченко та ін. / За заг. ред. проф. І. І. Приходька. Харків.: НА НГУ, 2016. 571 с.

Т.Б. Артеменко,

методист навчально-методичного центру психологічної служби комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ІНТЕРВІЗІЙНИЙ ТА СУПЕРВІЗІЙНИЙ СУПРОВІД ПРАКТИКУЮЧИХ СПЕЦІАЛІСТІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ У РОБОТІ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ЦЕНТРУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ

Професійний супровід практики спеціалістів психологічної служби у вигляді інтерв'язі та супервізії набуває все більшого значення, особливо в часи, коли діяльність спеціаліста стрімко змінюється через вимоги часу. Так, досвід участі практичних психологів і соціальних педагогів у супроводі осіб, постраждалих від травм війни, показує, що сьогодні фахівці як ніколи потребують ефективної і сталої допомоги, спрямованої на розгляд складних ситуацій з практики, обмін професійними знахідками та емоційне відновлення. На проведенні цих форм роботи наголошує галузеве міністерство, Національна академія педагогічних наук України та Український науково-методичний центр практичної психології і соціальної роботи. Супровід практики у вигляді супервізії входить до вимог вітчизняних стандартів професії «практичний психолог» та стандартів [EuroPsy, до яких Україна приєдналася нещодавно](#). Вкажемо також, що ці види роботи активно застосовуються у роботі обласного центру психологічної служби вже тривалий час. Такі професійні візії дають змогу «зверити» «професійні годинники», тобто, співставити різні прикладні підходи у різних фахівців, ще раз осмислити теоретичні знання, отримані на навчальних семінарах, а саме зробити «накладення» теорії на практику, відібрати найбільш ефективний інструментарій для роботи, отримати потужну підтримку від колег та відчуття «дружнього плеча» у колі професіоналів. Інтерв'язі та супервізії не передбачають навчання чи контролю. Ці види роботи спрямовані виключно на створення сприятливого середовища для професійного обміну та професійної підтримки.

Саме з такою метою було **організовано роботу обласної інтерв'язійної групи «Робота з практичними кейсами у час війни»** (модератор Тетяна Артеменко). Від початку війни вже відбулося дві зустрічі – 12 квітня та 03 травня. Наразі готуються зустрічі, що плануються на наступні робочі місяці. Поряд з цим, такі ж види роботи постійно практикуються і на курсах підвищення кваліфікації практичних психологів. Так, інтерв'язі та групова супервізія були проведені на комплексних курсах підвищення кваліфікації, що тривали з 11 по 29 квітня, а також 20 травня на курсах, що проходять у рамках волонтерського проекту для спеціалістів з інших областей. Окрім групових форм професійних візій працівниками НМЦПС надаються індивідуальні супервізійні консультації на запит фахівців психологічної служби області та волонтерів.

Супровід практики фахівця виокремлює ті актуальні теми та типові кейси, які властиві саме для сучасних суспільних процесів, людей та груп людей. На час війни професіоналам найбільше доводиться працювати з **такими темами**: порушення поведінки та емоцій у дітей, шкільна дезадаптація, інклюзія у воєнний

час, внутрішньосімейні та міжгрупові конфлікти, робота з сім'ями, які втратили рідних, та з сім'ями безвісти зниклих, супровід осіб з досвідом міграції, підтримка при гострій стресовій реакції, стресовому розладі та у період постстресу, професійне та емоційне вигорання спеціаліста, пошук ресурсів для самовідновлення та самоконтролю.

Нижче наводимо **типові запити практикуючих фахівців області** (у порядку надходження їх до організатора інтерв'язії/супервізії; вибірку здійснено за два останні робочі місяці перед написанням статті).

Квітень місяць:

- 1.Покращення професійних навичок в роботі в сучасний період: загальні питання.
 - 2.Профілактика емоційного вигорання.
 - 3.Як говорити з дітьми, які втратили батьків під час бомбардування.
 - 4.Специфіка консультування з постраждалими.
 - 5.Психологічний супровід батьків, які були змушені відправити дітей на безпечні території.
 - 6.Психологічна підтримка учнів-переселенців у форматі онлайн.
 - 7.Психологічна підтримка дітей, вимушених переселенців, які на уроці не йдуть на контакт з учителем і учнями.
 - 8.Практична робота з учасниками освітнього процесу під час війни: види, форми, особливості.
 - 9.Робота з психологічною травмою.
 - 10.Науково-дослідні кейси, що орієнтовані на включення учнів у дослідну діяльність.
 - 11.Особливості роботи психологічної служби школи під час воєнного стану.
 - 12.Психологічний супровід дітей під час війни: специфіка роботи з дітьми з особливостями розвитку.
 - 13.Як відновити власний ресурс після проведення консультації.
 - 14.Робота зі стресовими ситуаціями у дітей з особливими потребами.
 - 15.Допомога при гострому стресі.
 - 16.Збереження психічного здоров'я та емоційної стабільності дитини під час воєнних дій.
 - 17.Робота з дитиною, яка переїхала з території, де ведуться активні бойові дії, і демонструє ознаки тривожності. Кейс.
 - 18.Порушення комунікації дитини з дорослими у дитячому садку. Кейс.
 - 19.Складні стосунки психолога з клієнтом (сім'єю внутрішніх мігрантів) у контексті кризового консультування. Кейс.
 - 20.Складнощі адаптації новоприбулої учениці у класному колективі та у ставленні до навчання. Кейс.
- (Запити у квітні надійшли від **спеціалістів з таких об'єднаних територіальних громад**: Жашківська, Звенигородська, Золотоніська (9),

Червонослобідська, Ладжинська, Леськівська, Мошнівська, Руськополяньська (2), Тальнівська, Черкаська, Чорнобаївська (тут і далі у дужках вказано кількість запитів від громад))

Травень місяць:

21.Подолання тривожності та невизначеності у членів сімей військовослужбовців. Кейс.

22.Розвиток пізнавальної мотивації та мотивації до змін у колективі педагогів. Кейс.

23.Унормування діяльності працівника психологічної служби у закладі освіти у воєнний час. Кейс.

24.Дівчинка, середня група дитячого садка. Конфлікт виховних підходів у сім'ї. Кейс.

25.Труднощі у навчанні та спілкуванні у дитини, сім'я якої є внутрішньо переселеною. Кейс.

26.Стабілізація емоційного стану дитини, яка виявляє надмірну плаксивість та астенічний спосіб реагування. Кейс.

27.Психологічний супровід учня молодшої школи зі скаргами на падіння навчального темпу та порушення працездатності на уроках. Кейс.

28.Ресурси для самовідновлення та самоконтролю педагогічного працівника, який скаржиться на тривогу, пригнічений настрій, апатію. Кейс.

29.Робота зі страхом залишатись самоті у кімнаті у дитини дошкільного віку. Кейс.

30.Внутрішньосімейний конфлікт через різницю суспільно-політичних поглядів. Кейс.

31.Проблеми зі створення ситуації психологічної безпеки у роботі з дитиною дошкільного віку. Кейс.

32.Розрізнення станів панічної атаки, ступору, гострої стресової реакції та надання відповідної психологічної підтримки.

33.Самодослідження спеціаліста на предмет готовності до надання кризової підтримки клієнтам. Кейс.

34.Групи підтримки під час війни - "за", "проти", ризики.

35.Травма свідка.

36.Застосування технік "Сейф", "Метелик" та інших технік та прийомів для заземлення та стабілізації. Кейс.

37.Особливості формування прихильності в учениці середньої школи, яка зазнала ряд тяжких втрат близьких людей. Кейс.

38.Методики стабілізації та покращення емоційного стану для застосування у великій групі внутрішньо переміщених осіб. Кейс.

39.Нав'язливі стани у підлітка з руйнівними фантазіями. Медична та психологічна складові супроводу. Кейс.

40.Особливості побудови контракту з сім'єю та підлітком, схильним до селфхарму та субдепресивних проявів. Кейс.

41.Навички, необхідні для здійснення волонтерської діяльності у якості спеціаліста-консультанта.

42.Робота з жертвами згвалтувань і іншої фізичної наруги над особою.

43.Методика «Вулкан» та інші методики, техніки і прийомі діагностики і корекції агресивності.

44.Робота з прийомними сім'ями на період війни.

(Запити у травні надійшли від **спеціалістів з таких з таких об'єднаних територіальних громад:** Бобрицька (2), Городищенська, Драбівська (3), Звенигородська, Золотоніська (6), Канівська, Леськівська, Смілянська, Тальнівська, Уманська (4), Черкаська (4), Шполянська).

Нагадаємо, з чого складається процес інтервізії.

Як ознайомити з інтервізією. Перед тим, як проводити інтервізію в команді, групі команд чи для не пов'язаних командною роботою фахівців, необхідно детально ознайомити потенційних учасників з концепцією, завданнями та очікуваними результатами. Це можуть бути електронні або звичайні листи

відповідним учасникам, у яких подано концепцію, план і інструкції. Можна вказати, що пізніше запрошений експерт або лідер команди особисто представить інтервізію і пояснить цілі і суть даного підходу, які можна буде обговорити. Перед початком першої сесії інтервізії учасники повинні отримати сповіщення, бажано письмове, зазвичай електронним листом, з докладною інформацією про цей захід, що включає такі дані як тематика сесії (наприклад, індивідуальні функції персоналу і/або історії допомоги), імена та/або число учасників, передбачувана частота сесій (наприклад, раз на місяць), тривалість сесії (не більше трьох годин) і т. д.

Підготовка інтервізійної сесії: програма і опис проблеми або випадку. Першим кроком при підготовці інтервізійної сесії є складання списку учасників. Це можуть бути члени як однієї команди, так і декількох різних команд, а також самостійно практикуючі фахівці. У випадку з членами однієї команди можна включити до списку всіх членів команди. Якщо в інтервізії плануються учасники з різних команд, то їхня кількість має бути не більше восьми і бажано різних професій, але приблизно з однаковим професійним досвідом і цікавістю до конкретних випадків або питань. Щоб сеанс проходив продуктивно, ведучий повинен враховувати мовні навички та вміння учасників.

Програма інтервізії може бути підготовлена заздалегідь або складена шляхом мозкового штурму на початку сесії. Останній варіант більше підходить для менш формальної інтервізії. При проведенні більш формальної інтервізії програму краще підготувати і розіслати учасникам заздалегідь. Для цього під час зборів у команди можна запитати, які питання чи проблеми вони вважають терміновими і якими потрібно зайнятися в першу чергу. У разі проведення регулярних сесій програму наступної сесії можна скласти в кінці попередньої. Для того, щоб переконатися, що вибрані проблеми/випадки дійсно актуальні, не потрібно складати програму задовго до початку інтервізії. Тим більше, що обговорювані випадки повинні бути цікаві всім учасникам або, принаймні, більшості. І, нарешті, програма інтервізії повинна бути адаптована відповідно до рівня компетентності учасників.

Один із членів команди пропонує обговорити будь-яку проблему або випадок, зазвичай він/вона ж робить невелику презентацію про головні елементи і відповіді на які питання він/вона шукає. Також інтервізований може підготувати подання за визначеним зразком.

Початок обговорення проблеми або випадку. Ведучий починає інтервізійну сесію з представлення програми і себе. Якщо необхідно, ведучий просить також представитися учасників. Потім ведучий робить огляд програми і при необхідності адаптує її.

Хтось із учасників представляє на обговорення питання або випадок. Зазвичай він/вона ж готує презентацію. По ходу презентації ведучий дає можливість учасникам задавати уточнюючі питання, щоб прийти до угоди, що ж є «ядром» проблеми. Тривалість опису випадку – 20-40 хвилин.

Після відповідей на питання і обговорення ведучий резюмує проблему або випадок, визначаючи центральні елементи. Ними можуть бути: особистісні чинники фахівців, пов'язані зі знаннями, навичками, ставленням (емоціями, переконаннями, цінностями), фізичним станом (розслаблені, втомлені, емоційно включені, стурбовані тощо); особистісні чинники клієнта, пов'язані зі знаннями, навичками, ставленням (емоціями, переконаннями, цінностями), фізичним станом; взаємодія між клієнтом і спеціалістом (зміст, відносини); ситуація/умови; трактування ситуації, досвід (загроз, ресурси).

Обговорення проблеми або випадку. Після того, як випадок описаний, учасники групи задають колезі, який подав випадок, питання.

Спочатку ставлять запитання про факти, пов'язаних з клієнтом або випадком. Якщо якісь факти не були згадані під час представлення випадку, на цьому етапі можна це прояснити.

Потім ставлять запитання, пов'язані з інтерпретаціями, особистими почуттями фахівця, його гіпотезами, специфікою його відносин з клієнтом.

За потреби застосовується стадія ситуативної підтримки інтерв'юваного, коли йому надаються ресурсуючі повідомлення.

Після цього учасники інтерв'ювальної групи по черзі діляться своїми враженнями від почутого. На цьому етапі важливо підкреслити все те хороше і цінне, що можна побачити в представленому випадку.

Потім присутні висловлюють свої гіпотези про діагноз, прогноз і характер страждань/утруднень клієнта, а також дають рекомендації щодо подальшої роботи, гуртуючись на власному досвіді.

Тривалість обговорення - від 60 до 90 хвилин.

Ведучий запитує в учасників, яким є їхній хід міркувань і пропозиції з приводу ефективного вирішення проблеми або ситуації, як змінити/покращити поведінку або як змінити підхід. Він/вона також запитує про аргументи і мотиви даних міркувань і пропозицій. Ведучий повинен переконатися, що всі уточнення зрозумілі правильно, наприклад, шляхом короткого узагальнення.

Інші учасники (включаючи і того, хто робив презентацію) приходять до ідей, якими способами, по можливості, можна спільно діяти, і аналізують ці способи. Чи є пропозиції корисними для більш успішного вирішення цієї проблеми або випадку? Учасники знову повинні надати свої аргументи. Ведучий запитує учасника, який виніс проблему або випадок на обговорення, як він/вона вважає, чи підходить для нього/неї ця пропозиція для вирішення ситуації. Резюмуючи і роблячи відповідні висновки, ведучий намагається сформулювати суть угоди, заснованої на інформації учасників. Настільки, наскільки можливо, ведучий не повинен використовувати директивний підхід, він повинен сприяти процесу і підтримувати його, підводити підсумки висловлювань учасників, а не робити нові пропозиції. Якщо різниця в думках і точках зору буде суттєвою і учасники не прийдуть до єдиної думки, потрібно сфокусуватися більше на аргументах/мотивах, що стоять за цими відмінностями. Ведучий повинен зробити акцент на поясненні причин, чому в учасників різні думки. Найкращий підхід для цього - використовувати «сократівський» метод, закликаючи учасників пояснити свою точку зору і аргументи у випадку, коли вони зайняли позицію, відмінну від інших, при цьому не беручи участі в дискусії.

Закінчення обговорення проблеми або випадку. В кінці обговорення проблеми або випадку ведучий намагається сформулювати загальні положення, як впоратися з цією проблемою або випадком. У більшості випадків це є швидше резюмування результатів дискусії, ніж формулювання знайденого рішення. В окремих випадках ведучий може застосувати більш директивний підхід.

У підсумку, для завершення обговорення проблеми або випадку ведучий перевіряє разом з учасниками і особливо з тим, хто представляв проблему на обговорення, чи є отриманий результат корисним і чи можна його застосувати на практиці.

Завершення інтерв'ювальної сесії. В кінці інтерв'ювальної сесії ведучий просить учасників оцінити процес, зміст і результати. Головними питаннями будуть: чи добре пройшла сесія? чи добре себе почували учасники? чи сподобалося їм? чи було досить вступної інформації? які були хороші моменти під час інтерв'ю - і які не дуже? чи є якісь зауваження з приводу вступної інформації/відносин між учасниками або до

ведучого? чи навчилися учасники чогось під час сесії? чи вважають учасники отримані результати корисними?

Ведучий просить учасників пояснити/мотивувати свою оцінку.

Заключним моментом сесії може стати визначення тем (и) для наступних сесій.

Можна обговорити питання про випуск звіту, в якому буде дана коротка інформація про проблему і знайдені рішення. Це може бути корисним для інших фахівців, матеріал можна буде використовувати на тренінгах для персоналу. Можна також обговорити формат звіту (зміст, структуру, обсяг). При цьому, звіт, звичайно ж, повинен бути анонімним.

Таким чином, знання основних позицій процесу інтерв'юї надасть змогу спеціалістам самостійно організовувати такі фахові зустрічі у своїх професійних осередках та серед педагогів. Опираючись на здобуту практику, психологи і соціальні педагоги зможуть застосувати свої навички для надання професійної самопомогі та кращої допомоги на місцях.

Поряд з цим, **обласний центр продовжує роботу з супроводу практики спеціалістів психологічної служби**, спільно вирішуючи складні кейси в роботі фахівців та формуючи зміст навчальних занять на майбутнє, у залежності від заявлених тем. Помісячне планування роботи працівників НМЦПС побудоване у гнучкому режимі, воно здійснюється таким чином, щоб обрати оптимальний спосіб вирішення тих актуальних завдань, які вже є в роботі фахівців області, та спланувати необхідні навчання та підтримку, які будуть потрібні у найближчому періоді часу. Така жива робота, що побудована з урахуванням потреб практикуючих спеціалістів та контингенту, який вони обслуговують, має на меті максимально задовольнити потреби галузі та населення у нинішній складний час.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артеменко Т.Б. Інтерв'ю як групова творчість. Актуальні проблеми прикладної психології: матеріали Всеукр. конф. (Київ, 2-3 жовт. 2014р.) / Укр. НМЦ практ. психології і соц. роботи; за наук. ред. А.І. Тінякової. Київ: Український НМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2014 р. 108 с. С. 10-12. URL: http://psyua.com.ua/doc/psychology_book_tezy.pdf
2. Артеменко Т.Б. Можливості застосування методу суперв'їзії у післядипломній підготовці практичних психологів. Матеріали IX Міжнародного фестивалю педагогічних інновацій / Упор. Назаренко Г.А. Черкаси: КНЗ ЧОІПОПП ЧОР, 2017. 265 с. С.262-265.
3. Богданов С.О., Залеская О.В. Психосоциальная поддержка в кризисной ситуации : метод. пособ. для педагогов. Киев: Детский фонд ООН (ЮНИСЕФ), Всеукраинский союз молодежных общественных организаций, «Христианская ассоциация молодых людей Украины» (УМСА Украины), 2015. 76 с.
4. Керівництво з проведення інтерв'їз та суперв'їзії / автор-упорядник Т.Артеменко. Черкаси: КНЗ ЧОІПОПП ЧОР, 2021. 42 с. URL: <https://cutt.ly/RJOeDYa>
5. Траутманн, Франц. Керівництво по інтерв'їзії. Інститут Трімбос (Інститут психічного здоров'я і залежностей Голландії). Управління ООН по наркотиках і злочинності. Проектне Бюро в Балтійських країнах, 2010. 18 с.
6. Bainbridge A. Westergaard J. Supporting teachers in their role: making the case for formal supervision in the workplace. Considered blog, the Faculty of Education at Canterbury Christ Church University. 2014. URL: <https://cutt.ly/snJbZ15>
7. Franzenburg G. Educational Intervision: theory and practice. Problems of Education in the 21st Century. 2009. № 13. P. 37-43.

Т. В. Брайченко,

методист навчально-методичного центру психологічної служби
комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут
педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА УЧНІВ 5 КЛАСУ В АДАПТАЦІЙНИЙ ПЕРІОД

У 2018 році було розпочато довготермінову реформу освітньої галузі за проектом «Нова українська школа» (НУШ), яка у своєму розвитку виходить на наступний рівень – впровадження нового **Державного стандарту у закладах загальної середньої освіти для 5-9 класів, що буде розпочато у 2022 навчальному році для п'ятикласників**. Головна мета НУШ – створити школу з комфортними умовами навчання, таку школу, де учнів навчать мислити критично, проводити власні експерименти та вільно висловлювати думку, школу, яка дасть дітям не лише знання, а й практичні навички їх застосування у повсякденному житті. Змінюється підхід до кожної дитини як унікальної особистості, що від природи наділена здібностями та можливостями, які потрібно виявити та розвинути. Вирішення цього завдання буде проводитися на засадах педагогіки партнерства, що передбачає позитивне ставлення, доброзичливість та повагу до особистості учня.

Враховуючи передбачувані зміни, варто зосередити увагу учителів, батьків та фахівців психологічної служби на адаптації учнів до нових умов навчання, на необхідності створення максимально сприятливого середовища для соціалізації дитини в освітньому просторі, попередження негативних впливів стресогенних освітніх чинників на особистісний розвиток учнів, на персональну адаптацію кожного із учасників освітньої взаємодії до сучасних трансформаційних процесів у контексті реформування освіти.

Що ж таке адаптація і чому вона потребує посиленої уваги з боку психологічної служби закладу освіти, педагогів, а також батьків учнів?

У широкому розумінні поняття «адаптація» розглядається як динамічний процес пристосування до нових умов чи вимог середовища, результатом якого має бути пристосування: в суспільстві, колективі, сім'ї стосовно себе, що виступає показником життєвої компетентності індивіда.

Адаптація дитини до закладу освіти або шкільна адаптація – це процес пристосування та зміни психіки в умовах переходу до нової системи соціальних умов, нових відносин, нового режиму. У цей період відбувається перебудова пізнавальної, мотиваційної і емоційно-вольової сфер особистості. [5]

Для учня перехід у п'ятий клас може стати початком нового життя, нових успіхів, розкриттям нових граней характеру, власних здібностей та прихованих ресурсів.

У процесі шкільного навчання дитина проходить через певні кризові етапи, кожен з яких має свою специфіку та свої проблеми. Перехід з початкової школи у середню ланку є одним із цих етапів, який викликає зростання стресового навантаження як на учнів, так і на їхніх батьків. Це пов'язано з новою системою навчання: збільшується кількість вчителів та навчальних предметів, з'являється новий класний керівник, незвична кабінетна система. Разом з цими змінами перехідний етап співпадає ще й з віковою кризою учнів, характерною для переходу від дитинства, що є стабільним періодом розвитку, до молодшого підліткового віку з відповідними віковими змінами, цей період є критичним, кризовим, адже підліток «вже не дитина, але й ще не дорослий». Вони намагаються

стати дорослішими, хоча у них ще несформоване відчуття істинної, справжньої дорослості, навіть, заперечують свою приналежність до дітей, та мають гостру потребу у визнанні цієї уявної дорослості оточуючими. Інколи особливість відчуття дорослості полягає в тому, що підліток намагається налагодити взаємини з дорослими – учителями, батьками та робити все для того, щоб не засмучувати їх, щоб вони пишалися ним. А інколи бажання заявити про себе як про дорослого спонукає підлітка до протиставлення себе світу дорослих (батьків, вчителів), а відтворення зразків дорослої поведінки зводиться до її зовнішніх, формальних проявів. Виявляється це у формі демонстративних проявів негативізму, критичності, конфліктності, протесту, небезпечної поведінки (прилучення до куріння, наркоманії, вживання спиртних напоїв і т. п.). Саме тому батьки скаржаться, що діти роблять усе «всупереч», «на зло», а педагоги відзначають, що з підлітками «стало неможливо працювати у класі».

У психічному розвитку підлітка основна роль належить встановленню системи соціальних взаємовідносин з оточуючими. Розвиток соціальної дорослості – це розвиток готовності дитини до життя у суспільстві дорослих в якості його повноправного члена. Соціальна незрілість дитини, її залежність від дорослих визначає її становище соціальної нерівності у відносинах з дорослими, їх ставлення до підлітка як до «маленького». Почуття дорослості – специфічне новоутворення самосвідомості – стрижнева риса особистості, яка виражає нову життєву позицію підлітка щодо себе, щодо людей і світу, визначає зміст та спрямованість його соціальної активності.

У становленні взаємовідносин підлітка з дорослими виокремлюють *три варіанти розвитку протиріч*:

1) Поглиблення протиріч, нагнітання довготривалого конфлікту, що виникає при повному розходженні вимог дорослого та прагнень підлітка, коли дорослі повністю не приймають претензій підлітка на більшу самостійність, довіру до них та повагу, а підліток, в свою чергу, різними способами виражає протести проти «дитячого» ставлення дорослих. Дорослий втрачає авторитет і можливість впливу, а в формуванні особистості підлітка залишаються негативні наслідки: агресивно-деспотичні прояви поведінки у відповідь на зовнішній стимул.

2) Протиріччя виявляються епізодично під впливом непослідовності поведінки дорослих, коли вони змушені всупереч своїм поглядам іти на поступки підлітку. В результаті конфліктів стає менше, проте можливість їх виникнення залишається постійною і малопрогнозованою.

3) Поступове зникнення протиріч і конфліктів. Дорослі усвідомлюють дорослішання підлітка, змінюють своє ставлення до нього, підтримують взаємну довіру, яка виникла раніше. Конфліктних ситуацій може й зовсім не виникати, якщо дорослі у взаєминах враховують дорослішання підлітка. [10]

Також одним із основних новоутворень підліткового періоду є відкриття нового рівня самоусвідомлення, «Я-концепції»: бажання зрозуміти себе, свої здібності й особливості, свою унікальність і неповторність, свою схожість та відмінність від інших, у підлітка формується система самооцінок, з'являється прагнення до самовиховання і саморозвитку.

Характерною ознакою поведінки в цей період є схильність до експериментування, яке стосується себе самого і найближчого соціального оточення. Підліток експериментує з власним тілом (вживання алкоголю та наркотичних речовин), з батьками (непокора, спротив, дратування), з вчителями («чому я маю виконувати ваші вказівки») і з однолітками (відігривання різних соціальних ролей та позицій).

Підлітковий вік – найважливіший період для розвитку повноцінного спілкування, засвоєння і відтворення зразків соціальної поведінки дорослих. Міжособистісне спілкування з однолітками стає провідним видом діяльності, що обумовлює не тільки найважливіші новоутворення цього періоду, а й зміст внутрішнього життя підлітка. Спілкування з друзями набуває великої значущості, воно може відсунути на другий план навчання, значно зменшити спілкування з батьками. У цьому віці батьки часто скаржаться, що їх дитина «постійно висить у соціальних мережах», «гасає з друзями на подвір'ї», «втратила інтерес до навчання» і т. п.

У цей же час молодші підлітки відкриті і довірливі, вони потребують та чекають допомоги і підтримки від учителів, батьків та інших авторитетних дорослих, що сприяє здійсненню виховних впливів на особистість школярів формуванню сприятливого освітнього середовища.

Освітні умови, які змінилися, пред'являють більш високі вимоги до інтелектуального і особистісного розвитку п'ятикласників, до ступеня сформованості у них певних освітніх знань, дій, навичок. В процесі адаптації до шкільних вимог і порядків, нового оточення, нових умов життя дитина в школі адаптується не тільки до своєї соціальної ролі, а, перш за все, до особливостей засвоєння знань у нових умовах. Це відповідає принципу наступності з початкової ланки в середню.

Загалом, цей період є досить сприятливим для звикання та пристосування школяра до нових умов навчання, проте трапляється так, що діти, які прийшли в 5-й клас, відчують великі труднощі в адаптації до основної ланки школи, у них спостерігається зниження успішності, втрата інтересу до навчання, неадекватність поведінки, погіршення взаємин з однолітками й дорослими.

Можна виокремити дві причини цих явищ: *психофізичні причини*, що характеризують стан організму дитини та процес, які відбуваються в ньому і *педагогічні причини*, пов'язані з організацією освітнього процесу.

Процес переходу від одного етапу до наступного (а перехід від початкової до базової НУШ саме таким і є) потенційно несе в собі як великий потенціал, ресурс, так і ризики. Відчуття безпеки (небезпеки) є досить рухливою системою, за допомогою якої людина адаптується до незнайомих умов, переходить від однієї ситуації до іншої. У поняття ризиків входить широке коло умов, здатних чинити несприятливий вплив на життєдіяльність і розвиток дитини, небезпечна дія яких має імовірнісний характер, тобто становить можливу загрозу виникнення негативних наслідків.

У зв'язку з цим може з'явитися група ризику – контингент осіб, які є вразливими до дії того чи іншого ризику. Серед загальних соціально-психологічних ризиків безпеки молодших підлітків можна визначити такі: неприйняття себе, емоційна нестійкість, неуспіх у діяльності, порушення адаптації, труднощі спілкування та (або) взаємодії з однолітками й дорослими тощо; серед педагогічних факторів – невідповідність освітніх програм та умов навчання дітей їхнім психофізичним особливостям, переважання негативних оцінок тощо.

Серед основних психологічних ризиків при переході учнів від початкової до базової НУШ можна виокремити:

- вікові обмеження, асинхронність у розвитку, некритичність засвоєння групових норм, особистісні особливості у різних учнів (які часто не приймаються до уваги вчителями предметниками в контексті навчання; відсутні відповідні знання щодо вікових особливостей підлітків у батьків);

- об'єктивні зміни в організації освітнього процесу (збільшення навчального навантаження, зростання самостійності та відповідальності, проведення уроків різними вчителями, кабінетна система навчання, нові однокласники);

- відсутність чіткої наступності між вимогами, очікуваннями початкової освітньої ланки і середньої (щодо самого процесу навчання; щодо рівня моральних, правових очікувань та вимог до учнів);

- неготовність (психологічна та, часто, професійна) самих педагогічних працівників до реалізації переходу від початкової до базової НУШ;

- недостатній рівень навчальної підготовки учнів у попередній період (прогалини в знаннях, ситуаційно зумовлені дистанційним форматом навчання);

- несформованість внутрішньої мотивації для самостійного опрацювання навчального матеріалу; переважання зовнішньої, спрямованої на страх, на уникання невдачі, мотивації);

- завищені очікування з боку педагогів, батьків дитини можуть призводити до зростання тривожності, формування непродуктивної мотивації, до внутрішньо особистісних конфліктів;

- незвична соціальна ситуація навчання може викликати погіршення психоемоційного самопочуття, провокувати виникнення психосоматичних розладів у підлітків. [3]

Критерієм адаптованості дитини до шкільного навчання виступає її позитивне ставлення до школи, розуміння та засвоєння навчального матеріалу, самостійність, здатність зосереджувати увагу при виконанні завдань, доброзичливе ставлення до однокласників, учителів, належне виконання громадських обов'язків та доручень. Усе це засвідчує ефективність процесу соціально-психологічної адаптації до освітнього закладу – активного пристосування дитини до класу, вчителя, свого місця у школі.

Ознаками успішної адаптації психологи вважають:

- перебування у спокійному, врівноваженому стані;
- стриманість, уважність на уроках;
- задоволеність дитини процесом навчання, позитивне оцінювання своїх дій, результатів власних зусиль;
- легкість і успішність засвоєння програмного матеріалу;

- активність під час навчальної діяльності;
- достатня самостійність дитини при виконанні навчальних завдань, звернення за допомогою до дорослого лише після спроб виконати завдання самостійно;
- задоволеність дитини міжособистісними відносинами з дорослими і однокласниками. [4]

У державному стандарті базової та повної загальної середньої освіти зазначено, що відбір змісту предметів в школі ґрунтується на принципі *наступності* між початковою й основною, основною та старшою школою. Наступність – це зв'язок між етапами процесу розвитку в природі, суспільстві, пізнанні, при якому на кожному наступному етапі зберігаються, відтворюються на новій основі елементи і характеристики попередніх етапів.

В освітньому процесі наступність полягає у встановленні необхідного зв'язку і правильного співвідношення між частинами навчального предмету на різних ступенях його вивчення. Забезпечення наступності є однією з основних умов успішної адаптації молодших школярів до навчання в основній школі та важливою передумовою успішного навчання у 5-му класі.

Процес адаптації дитини до навчання в середній школі досить тривалий, він пов'язаний зі значним навантаженням на всі системи організму, внесенням змін у динамічні стереотипи спілкування, діяльності, а також зі збереженням окремих компонентів попереднього соціального досвіду школярів.

Успішній адаптації п'ятикласників до навчання в основній школі сприятимуть професіоналізм і досвідченість учителів та батьківська увага і підтримка школяра, а також,

як важлива умова адаптації – налагоджена взаємодія, цілеспрямована координація дій педагогів та батьків у вирішенні важливих завдань, що полягають у необхідності:

- знати та враховувати індивідуальні та психологічні особливості учнів (потреби, інтереси, необхідні обмеження, рівень пізнавальної діяльності та ін.);
- забезпечувати оптимальне співвідношення та зв'язок між етапами освітнього процесу, системою взаємозв'язків у змісті, формах і методах педагогічного процесу;
- здійснювати обов'язкову підготовку школярів до засвоєння нових навчальних компетентностей, постійно спираючись на попередні знання, уміння та навички, забезпечувати їх удосконалення і осмислення на новому, вищому рівні;
- приділяти увагу використанню новаторських методів навчання: навчальним діалогам, письмовим дискусіям, різновіковому співробітництву, роботі з картою знань та ін.;
- забезпечити систему оптимальних та єдиних вимог до знань і поведінки учнів, їхніх моральних якостей, форм і методів роботи з ними на всіх етапах навчання;
- створювати освітньо-дидактичні ситуації, в яких дитина почувала б себе комфортно, невимушено, не боялась розкривати світ власних емоцій;
- упроваджувати засоби стимулювання та заохочення дітей до пізнавальної діяльності;
- формувати навички самоконтролю й самооцінки розвивати рефлексивні вміння дивитись на себе з «боку»;
- аналізувати причини неуспішного адаптаційного періоду.

Вчителям-предметникам, які навчатимуть учнів 5 класу варто ознайомитися з методикою роботи вчителів 4-х класів, відвідувати їх уроки повторення й узагальнення програмового матеріалу, ознайомлюватися зі змістом самостійних робіт наприкінці навчального року та їх результатами, узяти на облік дітей зі зниженою здатністю до навчання, поцікавитися їхнім станом здоров'я та фізичним розвитком.

Класному керівнику 5 класу рекомендовано починати свою роботу з вивчення індивідуальності кожної дитини, діагностики її особистісних можливостей. Керівництво класом – справа відповідальна, вчитель стає не просто класним керівником, а й людиною, яка створює умови для успішної адаптації учнів, задає темп у роботі, настрої, організовує дитячий колектив. Щоб досягти успіху, слід з повагою ставитися до кожної дитини, заохочувати ініціативу, терпляче ставитися до недоліків, відстоювати інтереси дитини, якщо це необхідно, прислухайтеся та довіряйте класному колективу, прагніть у всьому досягти взаємності та будьте об'єктивними за будь-яких обставин.

Батькам п'ятикласників важливо спілкуватися з дитиною, цікавитись її справами, створювати сприятливі умови для навчання і повсякчас поліпшувати їх. Необхідно проявляти інтерес до шкільного життя дитини, регулярно спілкуватися з класним керівником, особливо на початку навчального року, співпрацювати та допомагати за потреби. Не карати дитину за низьку успішність, адже зниження успішності під час переходу до основної школи – явище природне, очікуване, краще не дорікати, а допомогти справитися з виконанням домашніх завдань. Слід контролювати навчання, відпочинок, дозвілля дітей, важливо не допустити перевтоми дитини. У разі виникнення складнощів чи проблем, пов'язаних з адаптаційним процесом, звертатися по допомогу до фахівців психологічної служби закладу освіти.

Діяльність фахівців психологічної служби закладу освіти здійснюється з усіма учасниками освітнього процесу: вчителями, учнями та їх батьками.

У Положенні про психологічну службу у системі освіти України визначено просвітницько-профілактичну функцію психологічної служби, яка полягає у поширенні психологічних знань серед усіх учасників освітнього процесу, виявленні фактів порушення прав дитини,

житті необхідних заходів щодо подолання негативних чинників, які впливають на моральний та соціальний розвиток дитини, її життєзабезпечення, а також здійснення профілактики та попередження негативних впливів, відхилень у розвитку та становленні особистості, міжособистісних стосунках, запобігання конфліктним ситуаціям в освітньому процесі. Провідною метою профілактичної роботи є створення відповідних умов навчання та виховання, які б сприяли гармонійному психічному та особистісному розвитку здобувачів освіти в період адаптації до нових умов навчання.

Практичний психолог та соціальний педагог закладу освіти здійснюють супровід адаптації здобувачів освіти і проводять відповідні заходи протягом серпня- грудня, з переліком перелік завдань, які виконують фахівці можна у посібнику Алгоритми діяльності працівників психологічної служби: Т. 1 /авт. кол. за заг. ред. В. Г. Панка. Київ: УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2019. 138 с.» https://lib.iitta.gov.ua/719662/1/Algoritm_T_1_new.pdf.

Для вирішення завдань, що стоять перед психологічною службою закладу освіти в період переходу учнів до основної школи, доцільно використати діагностичні методики з орієнтовним переліком яких можна ознайомитись за посиланням: Застосування діагностичних мінімумів в діяльності працівників психологічної служби : метод. рек. / авт.-упор.: В. М. Горленко, В. Д. Острова, Н. В. Сосновенко, І. І. Ткачук; за заг. ред. В. Г. Панка. Київ: УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2018. 106 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/minimumi.pdf>

Психолого-педагогічне забезпечення адаптації дітей до навчання в закладі освіти здійснюється фахівцями психологічної служби з учнями 5 класу, першокласниками, новоприбулими учнями, учнями 10 класу, а також з дітьми, що зазнали психотравмуючого впливу. Такі діти потребують особливої уваги, підтримки та допомоги, адже у дітей, що зазнали психотравмуючого впливу, можуть виникати різноманітні варіанти розладів адаптації. У більшості випадків вони мають окремі прояви: прагнення до ізоляції, обмеження контактів, зниження активності та підвищена стомлюваність, поганий настрій, дратівливість, безконтрольна агресія, зниження яскравості емоційних реакцій, нав'язливі спогади, втрата життєвих інтересів. У зв'язку з війною в Україні наші діти зазнали психотравмуючих впливів, і, відповідно, супроводу, допомоги та підтримки потребують всі учні.

За рекомендацією Міністерства освіти і науки України з метою надання необхідної психологічної підтримки здобувачам освіти під час адаптації до освітнього процесу в період воєнного стану фахівці психологічної служби Черкащини долучилися до процесу дистанційного супроводу школярів. Практичні психологи та соціальні педагоги закладів освіти підготували «психологічні хвилинки», щоб допомогти дітям та педагогам налаштуватися на відновлення навчального процесу. Відеоролики містять практичні матеріали для зниження тривожності, емоційної напруги, тренування когнітивних функцій.

Завада Раїса Петрівна, практичний психолог Жашківського закладу загальної середньої освіти I-III ступенів №2 Жашківської міської ради Черкаської області, закладу дошкільної освіти (ясла-садок) «Дзвіночок» №5 комбінованого типу м. Жашків Жашківської міської ради Черкаської області, розробила серію роликів:

«Психологічна хвилинка. Кольори моїх емоцій» має за мету асоціювати негативні емоції з кольором, вчитися звільнятися від негативної емоційної напруги та сприяти нормалізації психологічного стану дитини. Можливе застосування в роботі з дітьми не лише педагогами, а й батьками. URL: https://www.youtube.com/watch?v=EHR_kJ3b6M

1. Туркот Оксана Петрівна, практичний психолог та **Недопас Ольга Михайлівна**, вчитель ЛФК комунального закладу «Шполянська санаторна школа Черкаської обласної ради», підготували ролик «Повертаємось

до навчання. Комплекс вправ для очей», який містить практичні вправи для тренування зорового апарату дітей, спрямований на кращу адаптацію до освітнього процесу, зорового сприймання та опрацювання матеріалу, переключення та концентрацію уваги. URL: <https://youtu.be/QGYDudnmogA>

2. **Константинова Леся Миколаївна**, соціальний педагог Мошнівського закладу загальної середньої освіти I-III ступенів Мошнівської сільської ради Черкаського району Черкаської області, розробила відеоролик «Лічильничка-засивалочка «Джеберіш», яка дасть змогу налаштувати дітей на групову роботу та мотивувати до навчання. Вправа також може слугувати інструментом для розвитку мовлення школяра. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=PMnQHBsoxCm> та ролик «Заземлення: п'ять, чотири, три, два, один», ця вправа застосовується для саморегуляції емоційного стану та концентрації уваги для підлітків у період повернення до навчання та для щоденного використання у освітньому процесі. URL: <https://youtu.be/WAP8eTJ8eFU>

3. **Дула Ольга Анатоліївна**, практичний психолог та соціальний педагог Чорнявського навчально-виховного комплексу «Заклад дошкільної освіти – заклад загальної середньої освіти I-III ступенів» Леськівської сільської ради Черкаського району Черкаської області, розробила та записала відеоролик «Повертаємось до навчання. Вправи на стимуляцію мозку та заземлення», він містить практичні вправи для стимуляції роботи мозку, розвитку міжпівкульової гнучкості та заземлення. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=gK9zTDOAJY0>

4. **Толочна Оксана Іванівна**, соціальний педагог Новоукраїнського навчально-виховного комплексу «Дошкільний навчальний заклад загальноосвітньої школи I-II ступенів» Чорнобаївської селищної ради Черкаської області, підготувала відеоролик «Повертаємось до навчання. Вправи для зняття напруження» Вправи на релаксацію та візуалізацію, спрямовані на зняття напруження та звільнення від негативних спогадів. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=XgyEyno6toA>

5. **Урожай Оксана Олександрівна**, практичний психолог Ярошівського ліцею Мокрокалигірської сільської ради Черкаської області, розробила відеоролики «Повертаємось до навчання. Гра «Згадай п'ять назв». Гра призначена для активізації мисленнєвих процесів та психологічного розвантаження дітей. Відеогру можна використовувати вчителям та працівникам психологічної служби з учнями 5-7 класів. Частина 1. URL: <https://youtu.be/XOaN3ybDxdl>. Частина 2. URL: <https://youtu.be/qafJxcwFRto>

6. **Ковальська Тетяна Миколаївна**, соціальний педагог комунального опорного закладу «Бужанський навчально-виховний комплекс «Загальноосвітня школа I-III ступенів – дошкільний навчальний заклад» Бужанської сільської ради Черкаської області, записала серію відеороликів «Самопоміч в стресовій ситуації». Частина 1. Автор через безпечну метафору дохідливо ілюструє реакцію людини на складні подразливи та небезпечні ситуації у повсякденному житті. URL: <https://youtu.be/61P3zRncyGE> Частина 2. Розглядаються три способи реагування на стрес та надаються рекомендації для поліпшення адаптаційного ресурсу у травмуючих ситуаціях. URL: <https://youtu.be/a7HkrSsq518> Частина 3. містить прийоми акумулювання резервного ресурсу для самопоміч в подоланні стресу. URL: <https://youtu.be/2-m44m1joYk>

7. **Шраменко Аліна Вікторівна**, соціальний педагог Руськополянського закладу загальної середньої освіти I-III ступенів №1 Руськополянської сільської ради Черкаської області, підготувала ролик «Повертаємось до навчання. Дихальні вправи та візуалізації для подолання нападів тривоги». Вправи рекомендовано застосовувати педагогам та батькам, щоб допомогти дитині стабілізувати свій емоційний стан у ситуації інтенсивної тривоги. URL: <https://youtu.be/JSiOpUX84EY>

8. **Сміщенко Світлана Станіславівна**, практичний психолог Жашківського закладу загальної середньої освіти I-III ступенів №5 Жашківської міської ради Черкаської області розробила серію роликів «Повертаємось до навчання. Вправи для стабілізації дихання та емоційного розвантаження» містить опис вправ для дихання та концентрації уваги «Чарівний дотик», «Порахуй», «Зім'ятий папірець», «Мої слова». URL: <https://youtu.be/KSdF-DG5IDY>

«Повертаємось до навчання. Теорчі завдання для зниження тривожності та розвитку дрібної моторики руки» - відеоролик містить опис вправ для дихання та виконання творчих завдань у технічній орігамі. Вказана техніка розвиває дрібну моторику, що, в свою чергу, сприяє стимулюванню мозку, розвитку уваги, пам'яті, мовлення. Також техніка слугує для розвантаження та переключення уваги дітей. Автор надає перелік іграшок, що допомагають розслабитись та зняти м'язове напруження. URL: <https://youtu.be/Y6Ng2xT10X8>

Запропоновані вправи педагоги можуть використовувати щоденно перед початком навчання або на завершення навчальних занять.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаптація дітей у 1,5, 10 класах. / упоряд. Т. Червонна. Київ. Шк. світ, 2008. 128 с. (Бібліотека «Шкільного світу»).
2. Алгоритми діяльності працівників психологічної служби: Т. 1 /авт. кол. за заг. ред. В. Г. Панка. Київ: УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2019. 138 с.
3. Базова освіта НУШ: процесуальне правонаступництво: зб. матеріалів регіонал. наук.-практ. інтернет-конференції, 29 березня 2021 р. Житомир: КЗ «Житомирський ОІППО» ЖОП, 2021 URL: <https://zippo.net.ua/data/files/2021/zb2903.pdf> . С.49-52
4. Горленко В. М., Луценко Ю. А., Острова В. Д., Сосновенко Н. В., Ткачук. І. І. Методичні рекомендації щодо впровадження циклограм діяльності працівників психологічної служби: метод. рек. Київ: УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2017. 132 с. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/709623/1/%D1%86%D0%B8%D0%BA%D0%B%D0%BE%D0%B3.pdf> .
5. Дмитрієва С.М. Психологічні особливості адаптації школярів у середній ланці освіти. Конкурентоспроможність в умовах глобалізації: реалії, проблеми та перспективи : Матеріали п'ятої міжнар. наук.-практ. конфер. Житомир, 2011. С.391-395.
6. Довідник класного керівника в запитаннях та відповідях /авт.-упоряд. М. Є. Канцедал, О. М. Кравцова. Харків: Веста: Видавництво «Ранок», 2006. 384 с.
7. Застосування діагностичних мінімумів в діяльності працівників психологічної служби: метод. рек. /авт.-упор.: В. М. Горленко, В. Д. Острова, Н.В. Сосновенко, І. І. Ткачук; за заг. ред. В.Г.Панка. Київ: УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2018. 106 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/minimumi.pdf>
8. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої освіти / Упорядники Гриневич Л., Елькін О., Калашнікова С. Коберник І., Ковтунець В., Макаренко О., Малахова О., Нанаєва Т., Усатенко Г., Хобзей П., Шиян Р. / за заг. редакцією М. Грищенко. Міністерство освіти і науки України, 34 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkolacompressed.pdf> .
9. Психолог у НУШ: радісно та впевнено руш! Путівник психолога в Новій українській школі / Заг. ред. Є.В. Афоніна, О.О. Заріцький, Н.В. Міщенко. – Краматорськ : Витоки, 2018. 250 с.
10. Психологічна служба: Підруч. / В.Г. Панок (наук. ред.), А.Г.Обухівська, В.Д. Острова та ін. Київ: Ніка-Центр, 2016. 362 с.
11. Соціально-педагогічна та психологічна допомога сім'ям з дітьми в період військового конфлікту: навчально-методичний посібник. Київ: Агентство «Україна». 2015. 424с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/106560/1/414.pdf>

МАНІФЕСТ – ЗВЕРНЕННЯ ЛІДЕРІВ УЧНІВСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ ДО ДІТЕЙ УСЬОГО СВІТУ

Лідери Ліги старшокласників Черкащини!

Ми – діти сильної країни — України, охопленої війною і терором російської армії. В укриттях, ховаючись від ракетних обстрілів, рятуючи власні життя, або з-за кордону, де зараз знаходимося із батьками, ми дякуємо народам і країнам цивілізованого Світу за прихисток, захист, підтримку і допомогу, яка щоденно надається нам в Україні та за її межами.

Ми намагаємось навчатись і здобувати знання заради майбутнього, щоб разом із дорослими відновити Україну.

Ми бачимо свою країну серед братніх і дружніх країн Європи, які поділяють наші цінності. Особливо такі, як Життя і Здоров'я дитини – запорука майбутнього кожної держави.

Ми прагнемо безпеки, повернутись у свої домівки до нормального життя.

Ми хочемо повернутись у свої школи, до своєї творчої, дослідницької та спортивної діяльності.

Ми хочемо разом з нашими однолітками з країн Європи будувати кращий Світ! Світ, у якому немає місця для ненависті, війни, зла, будь-яких форм насильства та дискримінації, світ, у якому патріотизм означає пишатися здобутками своєї країни, а не руйнувати мирні міста в іншій державі

Жестовою мовою:

- Ми прагнемо і віримо, що найближчим часом ми, діти, зможемо вільно обирати будь-який університет Світу для навчання, щоб застосувати здобуті в Україні знання для її відродження.
- Ми так само прагнемо жити у своїй домівці, у тому числі – у Криму,
- Не боятись свавілля поліції або обмежень слова і заборон у громадській і культурній діяльності.

Кримськотатарською мовою:

Кримськотатарський народ заслуговує на краще життя. Саме тому ми продовжимо будувати Україну як демократичну правову державу з рівними можливостями для кожного.

У нашому Світі майбутнього також не буде корупції, а витрати ресурсів держави і громад будуть прозорими.

Україна і країни Світу разом досягатимуть успіхів у покращенні довкілля та у питаннях продовольчої безпеки.

Україна, яка високою ціною захищає Європу зараз, має впевненість, що тільки спільними зусиллями ми здатні захистити одне одного.

Разом ми збудуємо кращу, сильнішу європейську Україну і станемо міцним щитом для країн Європи.

Ми звертаємось до країн цивілізованого Світу — членів ООН, Ради Європи, Європейського Союзу, наших союзників — Сполучених Штатів Америки, Великобританії, Канади, Австралії...

Продовжуйте підтримувати Україну, продовжуйте підтримувати наших захисників.

Ми маємо право на мир, ми маємо право на дитинство, освіту і розвиток. Ми маємо право на краще життя у нашій спільній великій європейській родині.

Ми вистоїмо і віддячимо Світу, який нас підтримує!

Дякуємо вам і разом - до Перемоги!

Слава Україні! Героям слава!

Маніфест-звернення до дітей усього світу записали 1 червня у Міжнародний день захисту дітей лідери учнівського самоврядування України(детальніше у статті «Бути сміливими – наш бренд» у цьому ж номері часопису).

Відео-звернення лідерів учнівського самоврядування України можна переглянути на ютуб-каналі Українського державного центру позашкільної освіти. URL: <https://youtu.be/oZw0dvNVoXg>

**Інформація від Валентини Кудін,
завідувача лабораторії виховної роботи КНЗ «ЧОІПОПП ЧОР»**

КНЗ «ЧОІПОПП ЧОР»
вул. Бидгощська, 38/1
м. Черкаси
Україна 18003

тел. +380 (472) 64-21-78

e-mail: oiropp@ukr.net

сайт: <http://oiropp.ed-sp.net/>